

VITTORIO EM. III

BIBLIOTECA

NAZIONALE

FONDO
DORIA

VII

18

NAPOLI

VITTORIO EM. III

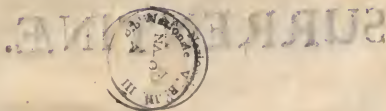

ÆSTATES
SURRENTINÆ.

Fondo Doria
VII 18

96379

P. de Matteis In.

Neapoli apud Iac. Raillard an. 1698.

Andreas Magliar scul.

S. Tom. 7 an.

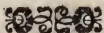

ILLUSTRISS. AC REVERENDISS. DOMINO

FRANCISCO

PIGNATELLO

Archiepiscopo Tarentino Meritissimo ?

Nicolaus Parthenius Giannettasus S. I.

Perpetuam Felicitatem.

Uoniam id jam usus obti-
nuit, Vir Illustrissime, ut
pro foribus privatarum
ædium clarissimi alicujus
Herois insigna præfigeren-
tur; nempe & præsidio ef-
sent, & ornamento; idcir-
cò patiare, quæso, Præsul ornatissime, ut præ-

clarissimum tuum nomen in facie hujus operis inscribam, atque tua gloriosissima stemmata appingam. Ex his enim unis magnum illi praesidium futurum, magnum accessurum decus jure, meritoque mihi promitto. Sperabam equidem, fateor, fore, ut illa conchyliata depingerem atque in hanc spem non temere quidem, sed certa ratione veneram. Quis enim vel nobilitate generis, vel prudentiae laude, vel castitate morum, vel sapientiae prerogativa, vel gradus eminentia, te dignior? perquam paucissimi admodum sunt, absit verbo invidia, qui tecum conferri possunt. Verum quid externa ornamenta quaero? quid aliunde decora accerso? non enim tu is es, qui alienis coloribus indigeas, ut eniteas: neque alieno tibi favore opus est, ut emineas. Abundè tibi domesticis titulis virgata vestis praefulget; abundè paternis insignibus, quasi gemmis interdistincta praefulgescit, atque avito fucata conchylio purpurascit de suo. Illi sibi ab externis ornamenta petant, quibus curta domi supellex est, ut splendidè exornentur. illi alienum sibi favorem concilient, qui suae magnitudini, quo conspicui sint, neutiquam niti possunt. Et sanè mirarer animi tui magnitudinem, & constantiam penè singularem, quae honores amplissimos, jam tibi à tanto populorum plausu, atque acclamatione desponsatos

ge.

generosissimè contemnis, nisi planè scirem te
non accipere splendorem à fascibus; sed tri-
buere, insignire titulos, non insigniri, atque
honores ipsos honore cohonestare. Satis igitur
mihi à tuo nomine præsidii, satis ab insi-
gnibus tuis nativo colore nitentibus decoris
est, & ornatus. Verum quod ad præsentem
rem attinet, dicent fortàsè tenuiora illæ no-
stra, ac ludicra tibi viro gravissimo minimè cō-
venire: Quid enim cum Præsule vigilantissi-
mo Surrentinæ secessionis? quid cum hominè
serio festivitates, & joci? quid cum sobrio læ-
tiora convivia? Atqui errant oppidò, si me
fallo: siquidem quid viro occupatissimo op-
portunius, quam honesta secessio? quid serio
dedentius, quam tempestitiva festivitas? quid
sobrio magis congruum, quam lætior inter-
dum convictus? nam ut optimè apud Aristo-
telem Anacharsis: Admittendus nonnunquam
jocus, ut seriis rebus vacare liceat. & remit-
tendus interdum animus est, ut laboribus par
esse possit. Quocirca non abs te factum, Vir
amplissimè, si meas hæc Surrentinas Æsta-
tes, tibi obtulerim: poteris enim illis defati-
gatum animum aliquantulum relaxare, cum à
publicis curis, seriisque negotiis aliquam fe-
ceris intercapedinem. nimirum ut vegetior
deinde, ac valentior quiete, atque intermissio-
ne laborum factus, attentius, atque accuratius
ad

ad res publicas sese applicet. Quinimò cum
illis festivitatis, ac jocis erudita quædam,
quædam verò docta, scituque non indigna
conspersa sint, vel ipsum otium operosum
erit, nec jactura temporis sine lucro.

Supereſt igitur, ut illas benignus excipias;
inque mea erga te obſervantiæ testimoniū
admittas: debeo sanè tibi plurimum: tantis-
que me implicatum, obſtrictumque beneficiis
tenes, ut quamquam maximè velim, nullam,
non dico parem, sed quæ aliquantula sit, exhi-
bere possum animi ſignificationem. verum
tanta tibi benignitas, comitas tanta eſt, ut
exiguam hanc gratam, acceptamque tibi fore
confidā. Vale. Neapoli Id: Decem. MDCXCVII.

*Aloysius Albertinus Præpositus Provincia-
lis Soc. Iesu in Regno Neapolitano .*

Cum librum, cui titulus est, *Æstates Surrentina Nicolai Parthenii Giannettassi è Soc. Iesu*, aliquot ejusdem Societatis Iesu Theologi recognoverint, & in lucem edi posse probaverint, Nos potestate nobis facta ab Adm. Rev. Patre Nostro Thyrso González Præposito Generali, typis mandari concedimus, si jñs videbitur, ad quos editio librorum spectat. Datum Neapoli die 23. Julii 1696.

Aloysius Albertinus .

Dominus Canonicus D. Antonius Matina videat, & in scriptis referat diè 4. Augusti 1696.

Ioannes Andreas Siliquinus Vic. Gen.

D. Ianuarius de Auria Canonicus Deputatus .

Eminentissime Domine .

Surrentinæ Æstates P. Nicolai Parthenii è S. J. quia præceptorum moralium ditantur frugibus, ac eruditionis, eloquentiæque vernant floribus, plusquam autumnalem Legentium animis doctrinæ, & sapientiæ promittere videntur ubertatē. Calor enim in his Æstatibus vitalis minimè incommodat, sed maledicentiæ, ac invidiæ exterminat hyemes, Scriptoribus quandoque molestas. Opus igitur egregium, ac Surrentinum, quod Sirenum labor meritò dici posset, magisque à me admiratum, quam recensitum, typis destinandum censeo, ut multiplici editione auctum, in publicam Litera-

torum cedere valeat utilitatem, Neap. die 25. Septembris 1696.

Eminentissimæ Dominationis Tux

*Addictissimus, & Humillimus Famulus
Canonicus Antonius Matina.*

Attenta suprascripta relatione Domini Canonici Revisoris, quod potest imprimi, Imprimatur, die 3. Octobris 1696.

Ioannes Andreas Siliquinus Vic. Gen.

D. Ianuarius de Auria Canonicus Deputatus.

Eccellentissimo Signore.

G Acomo Raillard supplicando espone à V. E. come deve dare alle stampe un libro intitolato : *Æstates Surrentina Nicolai Parthenii Giannettassi S. T.* Per tanto prega la sua benignità à commetterne la revisione per la solitaa licenza, e l'haverà à gratia da V. E. ut Deus.

Attenta relatione Spectabilis Regentis D. Ianuarii Andreas Regii Collatoralis Consilarii, liceat imprimere, & in publicatione servetur Regia Pragmatica.

Gascon R. Andreas R. Andreassi R.

Errata sic Corrige.

Pag. 9. versu 25. lege, divitiz. P. 12. v. 12. l. primo. P. 30. v. 29. l. cribrario. P. 32. v. 15. l. linteo. P. 61. v. 27. l. nullus. P. 65. v. 10. l. alsius. P. 99. v. 6 l. intubus. P. 105. v. 16. l. antiquum. P. 110. v. 9. l. C. P. 131. v. 9. l. nunc. P. 179. v. 16. l. *πλανήτης*. P. 203. v. 25. l. latinum. P. 204. v. 23. l. *ιδύησι*. P. 221. v. 30. l. quod. P. 235. l. futurus. P. 244. v. 29. l. scire. P. 267. v. 6. l. salutem.

Æ S T A T U M SURRENTINARUM

L I B E R I.

C A P U T P R I M U M.

Univerſa Amalphis, atque Surrenti ora, & Surrentinum rus deſcribitur; operiſque inſtitutum. exponitur.

Surrentinas Æſtates ſcripturus operæ pretium duxi, ſi in ipſo operis exordio Surrentinum noſtrum ſpectandum legentibus exhiberem: atque illius ſitum quammaximè poſſem graphicè deſcriberem; ut & quodammodo oculis contemplerentur pulchritudinem, & amœnitatem loci, & quæ dicenda ſunt facilius intelligerent. plurimum enim confert ejus loci cognitionem, ac depictam velut imaginem habere, ubi aliquod factum eſſe narratur, quod vel audiat quiſpiam, vel legat: ut illis facititare moſ eſt, qui fabulas dare conſueverunt. ne verò manca ſit deſcriptio, ut ſæpenuerò cadit perquam incommodè, cum quis compendio plus æquo ſtudens, rem implicat verius, quàm explicat, idcirco paulo altius exordiar.

A

Ad

Ad extremam oram Campaniæ, quæ Sarnus fluuius Pompejanum interluens, se se in Craterem exonerat, ab Italiæ continente lingua educitur, & ad XVI. millia passuum excurrit: à Meridie Pēstano sinu, à Septentrionibus Cratere alluitur: ad occidentum verò Solem Capreas objectas habet: à quibus freto IV. millia passuum disjungitur. Præruptis primùm, atque altissimis montium verticibus, qui sunt Apennini in Subversum vergens ramus, attollitur. Mox in æquiores colles demittitur: exin modicè iterum assurgens, longius extenditur, quoad demissis tandem rupibus, finitur mari. Altior vertex, qui Stabias inter, & Æquensem Vicum fastigiatus confurgit, Lactarius idcirco, ut arbitror, appellatus, quia identidem hyeme altissima nive candicat. æquiores sunt colles Surrentini, quos incolæ Cermennam indigitant. Postremum verò jugum, Mivervæ promontorium est. ità vocatum à Deo delubro, quod Græcos olim, qui terras hæc primi incoluerunt, fabricasse, memoriæ proditum est. illius vestigia adhuc extant: nimirum pavementum opere tessellato, æq. perlucidis lapillis affabrè coagmentatum: & columnæ marmoreæ, in quarum capitulis notuæ Palladi sacræ insculptæ sunt.

Meridionale latus, & si saxis, scopulisque asperum, & cultus minimè patiens, tamen convalles plurimas, & maritimos colles habet amœnos æquè, ac feraces. accedit hominum industria, quæ ibi major esse consuevit, ubi minus terra subministrat. Ita enim hominum genus est, ut indigentia solers, & patiens laborum fiat: ubertate verò desces, & amans voluptatis, & otii. Hinc videre licet dutissimos vertices emollitos, victamque filicum pervicaciam: & quæ oleis, quæ citriis, quæ malis Atlantæis pulcherrimè convestiri. sicubi verò telus paulo mollior est, & succi plus habet, ibi pectita,

ma

magis : & vel vitibus confita est , vel pomis . nempe
 nullum tam asperum saxetum , in quo agricolarum in-
 dustria non elaborer . Universus oræ tractus tot urbi-
 bus , ac oppidis , tot villis , ac vicis refertus , situ tam ele-
 ganti , tam vario , ut præternavigantibus jucundissimæ
 scenæ , ac sese identidem variantis , speciem præferat .
 In theatri medio sedet Amalphis , olim emporio , &
 commerciiis celeberrima , cui ob nauticæ Pyxidis , di-
 vinam penè dixerim , inventionem , navigandi ars
 quamplurimum debet . Aër hyeme apricior , ac tem-
 peratus , æstate verò frigidiusculis afflatus auris quam-
 placidissimus . Ora omnis maritima reductis sinibus
 commoda , fontibus irrigua , atque antris quampluri-
 mis & amœna , & opaca . mare verò ipsum maximè
 piscosum est , præcipuè ad Sireusas , quæ insulæ turritæ
 quasi speculæ non longulo à litore spatio absunt . quæ
 cum thymo ferè semper virecant , lætissima verveci-
 bus pascua suppeditant .

Septentrionale latus , quod circumflexu suo alterum
 Crateris orbem decircinat , atque illius laxitatem coar-
 ctat , felicior , atque uberior est . Primæ occurrunt Sta-
 biæ , maritimum oppidum , & civibus frequens , & portu
 commodum : sinistra altissima rupe cingitur : dextra
 amœnissimos colles , & æquiorem planitiem habet : cui
 vel ubertate glebæ , vel cultu nihil admodum est , quod
 accedat . colles , qui vicis plurimis incoluntur , & vino
 nobiles , & pomis omnis generis laudatissimi . felices
 mons umbras , & gratos æstate recessus exhibet . Mille
 passus à Stabiis apricus collis eminet , in quem fallente
 sensim clivo , litus assurgit . in illius vertice insigne
 Virgini fanum dedicatum est . Hinc ad III. passuum
 millia , quod terræ spatium interjacet , quæ rupibus , quæ
 scopulis , quibus ora omnis prætexta est , avium , atque
 impeditum . Deinde opportunum in sinum curvatur :

erumpitque statim in collem, cui Vicus Æquensis impositus. exin in alterum se sinum incurvat. Oppidum accessu non adeo facile: verum ubi connisus in altum evaseris, illicò viridissimi colles, arboribus investiti, amœnissimæ valles, vel pomorum, vel vitium feraces, tibi sese visenda præbent mirabili voluptate. in hisce verò vallibus propter opacitatem, serò gemmascunt arbores, seroque fructus maturescunt; idcirco id temporis, quo alibi desinut, hic incipiunt, annique ubertatem quodammodo amplificant. altiora verò montium juga, quæ olivetis, quæ quercetis passim nemorosa.

Descendentibus iterum ad mare alta, & prædura rupes occurrit, quæ è mari tam recta surgit, quam quæ rectissima; ut illam ad perpendicularum exegisse naturam credas. intercisa passim silice, ac pendentibus supra faxis, quasi jam ruituris non minus jucunda visu, quam horrida. Scutalo monti nomen vulgò factum est, quem ut primum superaveris, statim Surrenti sinus, laxati instar arcus, sese oculis aperit, prospectu tam amœno, tam pulchro, ut nihil supra. Gemini in utroque cornu montes, humiles in medio colles sinum universum ambitu IV. millia fermè passuum complectuntur. supra colles æqua planities patet tot vicis, ac villis habitata, tot frequens ædificiis, tot consita arboribus, tanta varietate, atque elegantia, ut tota quanta est unum pomarium videatur. altiores illum colles alii coronant, qui & ipsi sylvis, ac villis ornatissimi pulcherrimo quasi theatro, theatrum ambiunt. Ad extremum Surrentum est, urbs tum nobilissima, tum antiquissima, quæ ob loci delicias Sirenum domus, à quibus nomen sortita est, haberi meruit.

Sed jam tibi Surrentinum promontorium præterveto sinus alter angustus magis, magisque arcuatus sese oculis offert, quem Surrentinum hinc, illinc Lùbreuse
pro-

promontorium CM. ad modum passuum intervallo distantia, coërcent, ac terminant. acclivi, apricique colles, oleisque vestiti, caveæque præ se speciem gerentes, viridissimo quasi serto sinum cingunt, atque intercurrunt. à Pollio Felice nomen obtinet, qui hic superbissimam olim villam extruxit: & duobus fanis, Herculi uno, Neptuno altero exornavit. illius monumenta, quæ ab injuria temporis adhuc vindicantur, vel in ipsis ruinis admiranda sese commendant.

Superest ultima lingula, quæ ad promontorium usq; Minervæ sensum acuminata procurrit, maritimi vel hic colles laxioris instar theatri modico flexu curvantur. quæ proximè mare spectant, quamvis natura duti, præmolliti tamen arte, densis oleis perpetuò vernant: superiores benigni magis, ac uberes; idcirco quæ vine-tis, quæ pomariis lætissimi. summa juga in planitiem extenta apriciora magis, Ceterisque feracia: venatui etiam, & pascendis gregibus perquam commoda; quippe quæ thymo, atque hujuscemodi odoriferis herbulis toto fere anno virescunt. Majo, cum primum veniunt è transmarinis regionibus, Augusto, & Septembri, cum in novos lares commigrant, tanta coturnicum copia: tanta item ficedularum toto Autumnos: tanta turdorum hyeme, vel retibus, vel sclopiis capitur, ut incredibile cuique sit. Plurima per colles oppidula, hac, illac, velut sparsim confusa frequentius habitantur, quæ cuncta, uno, eodemque vocabulo Massam ad delubrum incolæ indigitant. Aër in toto hoc terræ tractu saluberrimus: cœli temperies, etsi hyeme duriuscula ob Aquilones, quorum flatibus exposita, æstate tamen clementissima, ac placidis continuò Zephyris perflata. imò id temporis, quo alibi ferventissimi sunt æstus, hic ver tepidissimum. mare tum ob multiplices sinus, ac recessus, tum ob molles, & pisco-

fos scopulos hospitalissimum est . ad summam , ita felix est exigua hæc terrarum particula , ut nihil felicius esse possit .

Sed jam in Surrentinum, cujus gratia isthæc narrata sunt , me deducam . Infra lapidem ab urbe Orientem versus, quò læta viretis, opaca arboribus, villis, ac vicis frequentissima ad Vici montes pertinent Surrenti Campestria, amœnissima villa est in colle sita ; ex quo totius Crateris quaquaversus prospectus patet : quî quidem tam pulcher est , quam qui pulcherrimus . Dextra Æquensis Vici colles aprici , ac virides non longè apparent : quos supra fastigiato eminet vertice Lactarius, cujus præruptæ, nudæque rupes , vel horrore ipso oculis placent . Longius verò, biceps veluti Parnassus, Vesuvius cernitur : qui suis interdum flammis scit ad voluptatem præluere . ad illius radices Pompejanum hinc, illinc Herculaneum, universaque Campaniæ ora, quæ monti subjecta est, passim vicis, atque ædificiis distincta, viridique arborum textu interpieta, mira oculos pulchritudine , mira varietate delectant . Læva Surrentum est, & viridissimus collis : quem mox interminatum sequitur mare ; ut haberet , quâ latius vagaretur obtutus , & jucundior esset varietate prospectus . quem iterum finiunt Ænaria, Prochyte, Misenus, Bajæ, Puteoli ; supra quos illinc Gaurus, hinc verò Phlegra, conspicua est, quæ interdum candicat, noctu verò, erumpentibus interdum flammis, coruscat : sæpenumero adeò reboat, ut adhuc decertare ibi cû gigantibus Herculem credas . Contrà verò in scenæ veluti medio Antinianus (ni mavis ab Antonii villa dicere Antonianum) confurgit . in cujus clivo regina urbium Neapolis sedet . qua longè spectantibus nihil admodum est, quod pulchrius videri possit . Nam vel altissimos templorum tholos, vel turres celissimas, vel amplissi-

mas

mas arces, vel eminentia ædificia, vel florentissimam
 collium coronam, vel extensa ad instar urbium subur-
 bia prospicias, incredibilis profectò multitudo est, at-
 que infatiabilis varietas, quæ stupore oculos, voluptate
 animos; admiratione mentem continuò pascant. Ipse
 etiam Crateris sinus, cum pacatum est mare, modò cæ-
 ruleo suo colore, ac tractim variante, modò leviter cri-
 spatus Zephyris, veluti lasciviens mira oculos afficit
 delectatione. E colle ad oram maris in ipsa rupe ex-
 tructa via est, quæ partim patet aperta, partim verò
 contexta, per illius viscera se insinuat, serpitque quasi
 Meander tortuosa. Ubi ad litus veneris, plurima re-
 peries antra ad captandum æstate frigus opportuna:
 Sunt etiam expositi in mare scopuli herbidi, & odo-
 rosi, quibus assidens, vel erudita lectione otia, vel pi-
 sces fallas arundine. circum excisa in rupe sedilia, quæ
 dum alternis adlambit mare, strepitu suo canoros flu-
 viorum cursus imitatur. In colle fructiferæ passim ar-
 bores solum inumbrant, distinctæque in certos ordi-
 nes, veluti in sua regna. Hic vites pampinæ vel nixæ
 ridicis, vel associatæ pendent è populis: nexique func-
 tis palmites gravibus curvantur uvis. Hic Nuces Jū-
 glandes, Græcæ, atque Avellanæ longo ramorum te-
 xtu sylvescunt. illinc Ficus quamplurimæ, Herculanæ
 nimirum, Albiceratæ, Biferæ, Lydia mamillanæ, Albæ
 nigra, Duricoriæ, atque Africa secundis ramulis mirè
 luxuriant. Ibi Pyrus Anicianæ, Cirritæ, Græculæ, Orbi-
 culatæ, Sextilianæ, cumque Volemo Valerianæ seræ, læ-
 tissimos pondere ramos demittunt. non longe Prunus,
 ac malus Amerina, Coccymela, Appia, Punica, atque
 item Persica, Armeniæ, & Præcocæ mirabili ubertate
 pubescunt. illic Castaneæ, altæque Fagi patulam spar-
 gunt umbram, frigusque suppeditant. Hic perpetuis
 vernal frondibus Malus Atlantica: & modò argenteis

floribus, modò aurea pomorum sobole magnam sibi admirationem conciliat, miram an- mis exhibet voluptatem. parietes florentes semper Citrii Attalico velut opere convestiunt. subter verò flores virescunt, & herbulæ, quæ Phrygia quasi acu solum variant, atque interpingunt? Non desunt aves quamplurimæ, quæ per densas arborum frondes circumcursantes cōcentu suo aures blandissimè demulceant. Quin canorus ipse Zephyrorum flatus, in arborum frondes allisus, atque percussus, certate cum avibus cantu videtur. Est tandem in horto Xystum (subdialem ambulationem latinè dicimus) quà deambulare possis tum animi, tum valetudinis causa, & genialibus cum amicis habere colloquia. Est etiam in ipsa collis crepidine Calopsis imposita (liceat, sic reddere, quem vulgus Italorum *pulchrum prospectum* appellat. Est autem edito in loco exstructus fornix testudineatus, quatuorque columnis, seu pilis, quæ marmorato expoliri, ornarique solent, innixus: ex quo quaquaversus liber prospectus patet) ubi jam defatigatus ad aspectum maris sub umbra sedere queas, & vel prospectu, vel otio ad satietatem recreari. Atque hæc est villa Surrentina, quæ tum valetudinis, tum studiorum causa me recipit æstate, & quam longissimè à curis tenet.

Hic me rusticantem sæpiusculè amici modò è vicinis locis, modò Neapoli, vel benevolentia, vel oblationis gratia conveniunt. ego illos pari cum humanitate, tum vicissitudine officiorum excipio, mensaque exilaro, quæ quidem neque poculis obruatur, neque ferculis lasciviat: sed quæ Platonicum philosophum condeceat. ne verò tempus totum vel otio transigatur, vel abaco; & latrunculis, tridiculisve conteratur (nihil enim adeo mi cordi est, quam tempus ne lacerem) etuditas confabulationes vel inter epulas, vel

inter deambulandum habemus : & has quidem de rebus vel eruditis, vel curiosis, ut varia fert occasio, & varius item genius amicorum . quas mox ego post illorum discessum stylo facili, & minimè moroso in commentaria refero . id verò post somnulum meridianum, in quod tempus, quæ levioris sunt operæ reicio : manè enim, cum vegetior est animus, mens expeditior, maioribus operibus incumbo . Hæc vero commentaria, quæ Surrentinas Æstates vocare placuit, ut per successiva tempora illaborata exciderunt, exponere visum est . non quò velim illis vel politioris styli, vel reconditæ eruditionis mihi laudem comparare (ità me diu ament, ut ab hac sum maximè alienus; quippe qui pulchrè mihi ipsi notus) sed (natura enim impellimur ut prodesse velimus quamplurimis) ut juvenes nostros, quos sæpe verbis admonueram, exemplo nunc doceam, nullum esse tempus, quod sine aliqua exercitatione præterire patiantur, ita enim fiet, ut cum eruditiores, tum probiores maximo vel privato, vel publico bono quam facillè evadant. quod si obtinero . magnum me suscepti laboris fructum consecutum esse arbitror .

CAPUT II.

Ut mos sit Indis quotannis die regi natalitio, illum ponderare: quo id apparatus fiat, atque illius immensa divitia describuntur.

Cùm vergente ad Vesperam die, aliquantulum nimii sese calores fregissent, me Quinctius, & Lucilius adeunt: ingressique cubiculum: Quid tantum, inquit Quinctius, in Musæo hoc tuo sedens ad mensulam istam quà lectitando, quà scribendo carthis impalle-
scis? nimjo tu certè studio, ac tuis istis versiculis mor-

tem antevertes. Cui tum Lucilius: Ne, quæso, Quinti, hoc illi des vitio: nam et si huiusmodi veneno farum præripiet, non sanè totus morietur. quod quidem illis accidit, qui nullum sui monumentum posteris relinquunt. Et ille: Jam id consecutus est, ut post mortem in elucubratis hæctenus operibus, quam diutissimè vivat. quid igitur opus est, ut magis adhuc, magisque defatigetur, seseque interimat? id verò sine piaculo haud quaquam fiet. siquidem parùm interest, si quis ferro, aut calamo sibi necem consciscat. Utinam ad manus mihi esset speculum, efficerem profectò, ut ipsemet suis oculis inspiceret, quam macilentus sit, quam pallidus. Cui tum ego: Quam bellè, Quinti, quam disertè agis causam tuam. Tum mihi ille: Quorsum istuc? non enim intelligo. Et ego: Dicam planè, & apertè: non tibi cum Musis erudita sunt otia. At Quintus: Itane tu me negligentia accusas? attamen fateor: nolo enim, ut tu facis, ante diem consenescere. Surge tandem, & nobiscum descende in hortulum, ut motemus tantisper corpus, ac salubriores auras captemus; istic enim aër tibi certè perquàm noxius. Surge, age, neque velis quasi claudus sutor sedere hic totos dies. Tum Lucilius: optimè Quintus. age jam: laxamento tibi opus est, quippe defatigato. & inclinato jam Sole, salubris est deambulatio. Tum ego: quoniam revera laborare mi caput præ nimia lectione cœptaverar, assurgo: assumptoque tantum pileo, cum baculo, soleatus procedo. Ubi verò in hortulum ventum est, illicò per Xystum, quod altæ, frondosæque arbores obumbrabant, deambulare cœpimus. dum autem deambularemus, me Quintus rogât, quot post meridianum soporem versiculos concinnaveram. Cui ego: Haud equidem insanire soleo post prandium: sed variæ eruditionis librum lectito, sic enim animum erudio, ca-

put non multum fatigo. At ille: laudo tuam istam consuetudinem, quam studiosi omnes imitari deberent. Sed cedo, quid eruditi perlegisti? Tum ego: Perquam lepidam historiam de Indorum rege, quem quotannis, dum illius dies natalitius recurrit, ponderari mos est. quod si gravior, quippè pinguior, inveniat, magna lætitia populum afficit. Hic Quinctius rei perridiculæ novitate perculsus; Vera, inquit, narras? an, ut poetæ solitavere, fabulas comminisceris? Cui ego: Verissima. virum enim ingenuum dedecet vel mendaciolum. Ille verò: si ita est, ut prædicas, quæsumus, ut historiam omnem, paucis esponas. id ipsum scire Lucilius tuus vel maximè desiderat. Cui ego: Faciam: & eo lubentius, quod historiæ, si reperas statim ut lectæ sunt, memoriæ altius insidunt. accomodate igitur aures. rem ego festivissimam curiosè, distinctèq; narrabo.

Cùm anniversarius dies appetit regi natalitius, hunc in modum solemnia parantur. primùm gratulationis causa conventus indicitur, in quem purpurati omnes, ac nobiles, & quotquot id temporis prætores provinciarum regia in urbe sunt. venite coguntur, qui absunt, legatos cum muneribus mittunt. Conventu ad dictam diem jam indicto, regia adornatur hoc modo. Gemina atria regii palatii, quæ amplissima sunt, atque altis circum porticibus instructa, extensis desuper velis cooperiuntur. quæ quidem vela holoserica, heteromalla, purpurea, aureoque textili exornata sunt. tantæ vero amplitudinis, tantoque auro ditia, ut trabes, quæ illa sustinent, speciem præ se malorum ferant. earum enim quædam ad quadraginta pedes attolluntur. Omnes duodequadraginta numerantur: longo hinc, illinc ordine ad unguem dispositæ ab atrii foribus, usque ad aulam demus regię. Quæ proximè aulam as-

sur-

surgunt, aureis laminis, argenteis reliquæ conveſtitæ. bractææ minimè tenues, ſed Romano centuſſi craſſitie ſuppares. funes, qui trabes obſtillant, ut in neutram partem inclinentur, è goffypio torti, variisq; coloribus peregrinum in morem fucati. Huiusmodi tentum holosericum tum ad arcendos Solis radios, qui ibi calidiſſimo, nocentiſſimoque æſtu reperiuntur; tum ad ostendendas perquam maximas regis illius opes, ac divinam penè magnificentiam, ſtudioſè inſtruitur.

Præterea in altero atriorum duo ſeorſim tentoria, ad dexteram unum, alterum verò ad ſiniſtram, adornantur. in prima, dum rex ſolio aſſidet, cantrices toto regno conquiſitæ, ac barbaricum in morem graphycè ornatae ſaltationibus, canticis, modulisque muſicis regi natalem gratulantur, cætumque univerſum ſeſtiva hilaritate demulcent. In altero Præfectus Prætorio cum armatis nobiles, quibus regii corporis cuſtodia commiſſa eſt, ſtationem habet. Iſthæc verò tentoria ex holoserico amplimallo criſpante aureo cum limbo texta purpuraſcunt. In idem atrium triginta equi adornati ad ſpeciem magnifico ornatu inducuntur: atque hinc, inde in duos verſus diſtributi collocantur. qui è regiiſ ſtabulis non cujuſmodicumque, ſed lectiſſimi quique educuntur: nimirum probi coloris, nitidi villi, robuſti corporis, quadrati, pectoroſi, erectiſ capitiſ, longiſ, denſiſque jubiſ. illiſ verò ſinguliſ bini ephæbi miniſtrant. qui & ipſi Phrygiis tunicis mira concinnitudine perornati fulgent. Hic Luciliuſ, ut ei interpellandi moſ erat: Cuiuſmodi, inquit, equorum ornamenta? Cui ego: Mane, iſtuc ibam. Aurea illiſ fræna intermicantibus mixtim adamantibus, pyropiſ, ſmaragdiſ, atque unionibuſ diſtiſſima: ut non tam aurum, ut de ſoliſ equiſ poëtæ fabulantur, quam gemmaſ mandere videantur. in armis pro ephippiiſ pulvinoſ

gēstant cingulis religatos; utraque ex serico villosa crispante, auroque textili concinnè elaborata: assulæ, quibus cingulæ subnectuntur, è gemmis encausto in auro affabrè compactis præfulgescunt. è singulorum collo vel gemmeus globus pendulus emicat, vel insignis nitet adamas, vel radiat pyropus. Soleæ absolutissimo ex auro, aureis item clavis affixæ. atque hic atriorum apparatus est. Hoc loco Lucilius: Haud equidem vel magnificētius, vel accuratius adornari atria potuissent Cui ego: Verum quæ hætenus exposui, vulgaria sunt, ac velut operis rudimenta: obstuperes porrò, si cogitatione mecum ex atrio vicinam in aulam ingrediaris. Et ille: Perge, ut cœpisti. at quia attento opus est animo, sedeamus sub quercu illa, cujus extenti in orbem rami latè solum inumbrant. Tum ego: Sedeamus: si ramen Quintio grave futurum non sit: scio enim illum ambulationibus plurimum delectari. At Quintius: Imò rogo, ut lubeat sedere: non enim sum tam inurbanus, ut eo graver, quod vobis placere sentio. Igitur ut sedimus, statim ego ab ultimo narrationem re-
peto, & longè prosequor in hunc modum.

Adornatis jam atriis eo, quem diximus apparatu, aula non minori studio, sed longè majori magnificentia, instruitur. hæc triplici è latere amplissimis foribus patet: præcipuè in atrium spectant. quod totum ex illis conspicuum est. Regia enim domus, ut Orientalibus populis mos est, in ipso solo ædificata in plures contignationes non assurgit. illius pavimentum è pretiosis lapillis sedula opera tessellatum: tectum mira concinnitate, ac magnificentia fabrè laqueatum: siquidem cedrina, cupressinaque imposita laquearia: & partim cæolato auro ornata, partim inculptis signis distincta, partim mirabili colorum varietate elegantissimè picta. parietes Attalica peripetasmata non minus opere
quam

quam auro pretiosissima contegunt, quæ quidem partim belluata, partim conchyliata sunt. Media in aula regius thronus est, quo nihil in quoquo genere neque opulentius est, neque præstantius. in illum enim non tam plurium regnorum, quam totius Orientis opes videntur multorum annorum opera congestas esse. incredibilis quippe multitudo est, atque insatiabilis varietas. illius figura similis est lectis nostratibus, quos, cum interfacimus quietis causa circumferimus. quatuor latus est pedes, sex longus. quatuor columellis suis stylobatis innixis sustentatur. quatuor asseribus transversis, ac rectis sese angulis excipientibus, componitur. super utramque spondam, & pluteum (eo enim latere, quo in atrium vergit, apertus patet) duodecim columnæ assurgunt, quæ throni testudineatam umbellam suffulciunt. inferiores columnellæ, quæ quasi fulcra tabulatum sustentant, grandiores sunt, altæque digitis quinque, & viginti: spondarum asseres duodeviginti patent. tum columnellæ cum suis stylobatis, tum asseres auro obryzo partim cœlato, partim encausto picto convestita sunt. aurum adamante plurimo, pyropo, arque smaragdo distinctum. In medio singulorum asserum gradiusculus pyropus quatuor inter adamantes, in crucem positos, quasi Sol suos inter planetas per quam excitatissimè fulgurat. compluries huiusmodi cruces per totam asserum latitudinem visuntur hoc ordine: aliæ medium adamantem, circum smaragdus habent: in aliis smaragdus medius est, nitidissimi circum prælucent pyropi. ante thronum gradus quatuor, per quos ascenditur, assurgunt. qui auro pariter absoluto vestiuntur, ac pyropis, adamantibus, smaragdisque arte mirabili, pulchro ordine palis, perque æqua spatia commissis, exornantur. quin etiam tum in lecti spondis, tum in gradibus nivei uisiones affabrè auro

auro coagmentati, perque certa dispositi intervalla, ut varias figuras exhibeant, pulcherrimè candicant.

Verum supra admirationem omnem, omnemque fidem duodecim sunt columnæ, quibus testudineata throni umbella imposita est. in illis enim quidquid unionum Persicus sinus habet, quidquid nutrit Oceanus, quidquid Oriens totus, coadunatum videtur. incredibilis profectò illorum copia, & varietas est. quibus columnæ non discriminatim ornatae, sed undique convestitæ sunt. obrutus enim artifex multitudine, nulla arte, nullo ingenio distinxit. nec sanè arte opus erat, quando ipsa materies suis se commendabat, opibus, sua exornabat elegantia. Umbellæ concava (mitto convexa, quæ licet holoserica, auroque intertexta, vulgaria censenda sunt, si cum concavis componantur) tota ex adamantibus coruscant, ex unionibus candicant, rutilantque auro intermixto, quo nempe inter sese, suisque in fundis copulatæ sunt gemmæ. pensilis umbellæ ala, quæ zona est tota exaluminatis unionibus intertexta, universum illius ambitum complectitur. umbellam cælum verius diceres tot distinctum stellis, quot gemmis; tot perspicuum luminibus, quot radiis gemmarum.

Sed jam, ut reliqua habeatis, contendam. In quatuor umbellæ angulis, totidem pavones supereminent, caudis erectis, atque expansis. quæ è cæruleis sapphiris, aliisque pretiosis lapillis contextæ nativos harum avium colores non imitantur modo, sed superant. E singulorum pectore pyropus emicat, ex quo elêchus (unio est instar pyri) suspensus pender: è dextra, lævaque singulorum pavonum gemini florum fasciculi ex auro encausticè picto, gemmisque compositi perpetuam veris imaginem repræsentant. In ipsa throni fronte quæ contra atrium spectat, magnus gemmarum prominet

cui

cumulus, ex quo adamas grandiusculus circum pyropis, atque smaragdis, minoribus veluti stellis, redimitus, pendulus intermicat. insignem hunc gemmarum aceruum pretiosum per quam pretiosi operis diceres indicem, regiaeque magnificentiae splendidum argumentum. Ità verò collocatus est, ut cum rex solio insidet, illi oculos, pretiosi instar velaminis, obtegat. In strato tria insunt pulvinaria, vel Phrygio opere, vel gemmis insignia: majus ad regis humeros, ad latera reliqua collocantur. ab eodem throno appensa pendent Acinacis, arcus, pharetra suis jaculis onerata, & par-mula. cuncta tum opere, tum auro, & gemmis illustra. Non procul à solio geminae eriguntur umbellae, serico villosa purpureo Phrygia acu interposito: quas circum simbria ex unionibus pendet. manubria octo pedes alta, unione item plurimo, pyropo, atque adamante interdistingta.

Hic Lucil: Magnum est quidem, quod narras, atque haud scio an maximum. quippe difficile admodum est in universo terrarum orbe quidquam vel opulentum magis, vel splendidum reperiri. Rectè extimas, tum Quinctius: quin miror quomodo tantum aurum, tot, & tam variae gemmae comparari potuerint. credo equidem nec Porum olim, nec Midam tantas in unum opes conguessisse. Quibus ego: Atque audite: intelligetis porrò quantae sint Indorum regis opes: qui procul dubio regum omnium quam ditissimus. Post thronum haecenus descriptum, alter est instar ovatae pelvis, quo lavari reges consueverunt; atque ob id extensam desuper umbellam non habet. quinque patet pedes, septem excurrit. vas interius ex auro obryzo crispante, exteriora gemmis, nescio, ornata ne dicam, an onerata: illas enumerare supersedeo, ne sermo sit bene longus: & jam dies desit. Præterea altera in aula, pari

pari magnificentia, parique elegantia adornata (alterum hæc spectat in atrium) quinque alii minores throni splendidissimè, basilicè, fabriquè ornati, instructique sunt. quatuor in totidem angulis positi quadratum efficiunt. quintus in medio, sed paulò supra, quam est quadrati centrum, locatus est. adamantibus fere omnes aureis in bracteis scitissimè compositis præfulgescunt. illorum curiosam descriptionem omitto, ne vobis molestus sim. res enim, quamvis pulchræ, pretiosæque sint, ut verè istæ sunt, tamen si eadem semper in obtutum cadant, fastidium creant. Tum Quinctius: Sic est, inquit, ut dicis. verum age, quantam, putas, pecuniam impensam fuisse ad tot gemmas comparandas? Cui ego: Istuc dicturus eram. refert auctor, qui isthæc omnia & oculatus inspexit, & curiosus perquisivit, in throno, quem paulò ante descripsi, exornando, numerata fuisse quadragenties octogies centena millia Romanorum centussium. idque ex regiis tabulis, in quibus singularum gemmarum pretia diligenter scripta sunt, accurato calculo collegisse. Tum Quinctius: Si ita est, ut prædicas, hujusce regis opes immensæ sunt, & supra quam cuique credibile est. At Lucilius: Perge porrò: historia nobis accidit jucundissima, & ut conjicio, festivior pars superest. Cui ego: Imò festivissima. advertite vos igitur animum: ego efficiam, quod institui.

Ut faustus, fortunatusque dies regi, regnoque illuxit, purpurati omnes, & quotquot equestris sunt ordinis regium in atrium conveniunt. plebs stat pro foribus. quamquam qui longè primi sunt multitudinis, interdum vel Præfecti Prætorio, vel purpuratorum favore intromittantur. Deinde auream stateram (non enim fas est regum corpora ferrea ponderari) monolancem, aureo cum æquipondio præ aulæ foribus serico fune purpureo, floccisque aureis insignito, suspendunt.

cunctique in certos ordines distributi regem opper-
 riuntur. Qui tandem talis egreditur è gyneczæ ve-
 stium tum elegancia, tum opulentia, ut nihil possit ac-
 cedere. Corona uno insignis fulget adamante; sed qui
 complurium instar gemmatum est. quippe qui maxi-
 mus, ac pulcherrimus omnium, quotquot hucusq; natura
 produxit, atque ars elaboravit. Ut primum conspici-
 tur, accurrunt illicò nobilium primi, atque illum mo-
 re patrio venerantur. ter cernui extensis palmis terram
 tangunt, totidemque attollentes capiti imponunt: at-
 que isthæc fermè verba pronunciant. Sospitent Dii re-
 gem, plurimos dent annos, splendidoque ex hostibus
 triumphos concedant. Postea verò summo tum stu-
 dio, tum veneratione, ac si sacra attrectarent, manibus
 accipiunt, inque lancem auream ponunt; & quot li-
 bras pendat exactissimè trutinant. Quia verò inna-
 ta aulicorum animis adulatio, semper justo ponderi
 aliquid superaddunt. regemque plus, quam elapso an-
 no ponderare pronunciant. Ità enim natura compara-
 tum est, ut humanis in rebus momentum addat vel
 assentatio, vel benevolentia: detrahat verò vel ira, vel
 invidentia. Quod per præconem ut populo renun-
 ciatum est, confestim omnes lætis acclamationibus
 novum regi incrementum gratulantur: cunctaque in
 futurum annum festa, ac fausta precantur. Interea iidem
 viri principes lance regem extrahunt: atque iterum
 venerati, singuli in suos ordines se recipiunt. ille in
 solium ascendit, sedetque more patrio: nimirum in ipso
 throni strato, incurvis cruribus, humerisque pulvino
 innixis, non verò regia in sella, ut nostri consueverunt.

Hac prima fabulæ parte absoluta (quæ quàm digna
 maiestate regis, non disputo, festiva quidem certè) al-
 tera sequitur, quæ nescio, an magis honorifica regi sit,
 quam utilis. Purpurati omnes, ac nobiles certo vel

di-

dnb dnb di

gub gub qu
dnb dnb dn

gub gub qu

dignitatis, vel ætatis ordine ad regium solium accedunt, & eo, quæ supra diximus, more adorant; muneraque illi offerunt, quam munificentissima, idem mox faciunt per legatos, & præcipuæ matronæ, & præfecti provinciarum. Hoc loco Lucilius me de more interpellet: Cedo, quæ sint ea munera? Cui ego: Gemmæ omnis generis, nimirum adamantes, pyropi, smaragdi, Amethysti, Sapphiri, uniones, aliaque hujuscemodî. præterea aurum, atque argentum, tum factum, tum infectum, ditissimi tapetes. Attalica peristromata, aurca, textilia, vestes Phrygiæ: purpuræ item, ac panni ex Ibericis lanis texti, cameli, elephantes, atque equi generosissimi. Hic Quinctius: Quam bellè, inquit, novum ætatis annum Indorum rex auspicatur: die nimirum tam fortunato, atque opulento, quam qui maximè, diceres illum quotannis Mercurio ascendente, dicam verius, negotiante, renasci. Ità verò, tum ego. quippe tot ex uno hoc die proventus caput, ut non plures accipiat ad multos menses. ferunt munera extimari nonagies centena millia. Quocirca mirum certè non est, si regius thesaurus immensis penè divitiis refertus sit, quemadmodum enim omnia flumina in mare confluunt perpetuò cursu; ità cunctæ divitiæ, quæ in vastissimo complurium provinciarum imperio sunt, in regis gazam istiusmodi alveorum ductu continuo sublabuntur. sed pergam ad cætera. Ut nobiles omnes regem venerati, atque oblata sunt munera, septem elephantum ducunt in atrium, ut & ipsi regem adorent. optimi omnium seliguntur, & præ reliquis magis eruditi, ac pugnaciores habiti. qui sericis dorsualibus discoloribus, pictisque opere Phrygio splendidissimè præfulgent. collis aureis catenis ad ornatum redimitti verius, quam ad securitatem revincti. Ut vel in ipsa servitutis specie nitesceret magnificentia. illorum unus, qui alios,

vel elegantia corporis, vel animi docilitate antecellit, turriculam dorso impositam cum sella eburnea gestat: qua rex sedere solitus, cum vehitur elephanto. quatuor hominem in clune gerunt, qui regium vexillum breviori hastæ alligatum manu tenet. Ut in atrium deducti, statim singuli ita folio admoventur, ut ad quadraginta passus distent. quò simul ac veniunt, regem illico adorant, homines ipsos æmulati, hoc modo: ter proposceide terram lingunt, totidemq; elevâtes supra caput circumducunt: singulis vicibus magno clamore vociferantur, tubas imitati. diceres regem salutare, precariq; felicitatem. ubi verò debitos regi honores præstiterunt, statim clunes convertunt. tum qui illorum curam habet, stragulam vestem elevat, clunesque nudat, ut quàm pingues, quàm carnosî sint, rex animadvertat. perridicula sanè consuetudo, in qua vel ipsi in regem observantiæ aspersa est barbaro more barbaries. His hoc modo peractis, cantrices canticum ordientes, varias cantilenas in regis laudem concinnatas musicè decantant, atque illas multiplici saltationum genere comitantur. quam scitè corpora in varios motus jactant: varios orbes decircinant: nunc sibi mutuò occurrunt, nunc fugiunt: nunc sinistras prænsant, nunc dexteras: nunc gyro sese implicant, nunc explicant: & multiplici vel brachiorum, vel digitorum flexu carmina gesticulantur. tandem cantico desaltato, rex gynæceum ingreditur.

Hæc ut narravi, repenti assurreximus; inque subdilem ambulationem reversi sumus, quâ deambulare iterum, ac frigidiusculis auris recreari cœpimus: & tandem ibi morati sumus, quoad contenebravit. tum demum per pauculis passibus domum rediimus.

CAPUT III.

Orientalis Surrenti ora describitur: & unde tanta in gubernaculo vires, explicatur.

SECESSERAT MECUM IN SURRENTINUM, AUGUSTO MENSE. Sub Virginis diem festum adolescens quidam ingenuus, Augustæ Taurinorum pulcherrima in urbe natus: qui patrium cœlum valetudinis causa, nostro commutaverat. sperabat enim hac saluberrimi aëris temperie se pristinas vires recuperaturum. nec omnino spes sua frustratus est: nam etsi non ex integro convaluit, verumtamen meliusculè se habuit: quippe qui ex longo adversa affectus erat valetudine. morbi enim, quicumque sint, cum diuturni fiunt, difficilè admodum curantur. Quia verò tum ob egregiam indolem, moresque candidissimos, tum quia solitus ad me studiorum causa ventitare, mihi erat perquam charus; idcirco volui amicum juvenem in elysium meum deducere, ut ibi Surrentino cœlo, quo nullum est clementius, tandem perfectè convalesceret. Cum igitur quodam die sub Auroram in scopulum ex hortulo descendissemus, conductam ab hesterno die cymbam ingredimur: perque orientalem oram Vicum Æquensem versus iter afficimus. lentè quidem, ac suspenso remo, ut placidissimi tranquillitate maris, atque amœnissimæ oræ prospectu abundè frueremur.

Est autem Surrenti ora, quæ dimidii speciem præ se arcus ferens, ad orientem Solem cōvertitur, primo manè, quam maxime amœna, & vel ad salutes auras carpendas, vel ad animum relaxandum perquam comoda. siquidem eminentibus circum collibus adumbratur, ut nonnisi ad multam diem illuſcretur à Sole.

colles longa virentium arborum corona præcincti diutius Solem arcent, temperiem fovent, oria promoven-
vent, ac pulchra oculos scena suspensos tenent. Præ-
terea iidem tolles non acclines clivo, sed erecti, turri-
tique à mari assurgunt, specubus plurimis tractim ex-
cavati, atque intercisî. quas quidem specus partim ho-
minum industria factas, arbitror, partim vi, atque inu-
ria sibi mare aperuisse, partim ludentis opus esse natu-
ræ. in quasdam aditus phaselis patet, in quasdam verò
minoribus cymbis. ubi ingressus fueris, frigidulus aër,
fragans musci vernantis odor, quem herbida cautes
exhalant, perlucidi, placidique fluctus, atque ipse pen-
dentium saxorum horror, mirèque varians in singulis
situs, mirum sanè quantum animos recreet, ac suble-
vet. Ubi collis, abscissis hac, illac rupibus, à summo
vertice ad imum usque vestigium intercisus, prospe-
ctu mirabili, variante veluti scena, vel pascit oculos,
vel delectat animos. In speciem caveæ sinum mons
aperit, inflexusque in helicem sensim coarctat, rotum-
que mari pervium facit. pendentibus hinc, illinc am-
bitur scopulis, supra arboribus coronatur, medio vesti-
tur fruticibus, æquoreis imo herbulis amicitur: atque
interdum labente desuper rivo submurmurat. Pulchra
quidem scena, atque haud scio, an melius illam variare
natura potuisset. Non desunt extenti per oram sparsim
scopuli, partim nativi, partim ex fatiscente præ vetusta-
te monte collapsi. habent enim vel saxa ipsa senectu-
tem suam, quâ sensim labascant. qui scopuli herbosi &
molles, & quâ hærentibus echinis distincti, quâ disco-
loribus conchis interpicti, pulcherrimi visu, amœnique
sunt. Horum unus è medio mari altissimum in conum
fastigia us assurgit: pharum diceres, quæ toti oræ ad
speciem præluceat. Tractim etiam prominentibus hic
rupibus, sese mons porrigit: cedentibus ibi, reducit &

commodumque oræ locum concedit: nempe ut sit accessibilis, placeatque varietate. Quæ præ aliis exportata magis prominet, rupes perforata utrimque est, marique pervia: quâ subterraneo veluti isthmo perfosso, ex uno in alterum sinum brevissimo compendio pertransitur. Iusseritne hic etiam natura, an ars insudaverit, an sævientis sit opus maris, ut crebra undarum verberatione desæviens, rupem perfregerit, sibi que aperuerit, incertum est. Ita verò terebrata rupes est, ut ex adversum specus respiciat Pompejos. hinc rupem subeuntibus videre licet urbem in conspectu statim apparentem, ac veluti manu prensari. ut accidit, ubi deductis derepentè scenis, illicò nova, ac inopina rerum facies sese oculis offert. quod sanè perquam jucundum visu est. atque hinc facile animum induco, ut credam quæ non temerè, ut casus, sed consultò operatur. in hominum enim vel oblectamenta, vel commoda tota imminet. Tandem talis est Surrenti ora, quâ Orientem, quâ Occidentem spectat tum amœnitate, tum pulchritudine, tum etiam temperie, ut nihil sit omnino, quod possit accedere.

Dum igitur per amœnissimam hanc oram Taurino cum adolescente deveherer, ut aliquam pererrando delectationem aucuparer, advertit ille velificantem Stabiis celocem, quarum plurimas Surrentum habet. quæ cum tam prope à litore fuit, collectis quam citissimè velis anchoram jecit. Hic juvenem cupido incescit celocem inscendere: meque rogat, ut annuerem. Ego, cum nihil antiquius habuerim, quam amicis morem gerere, & haud gravatè ferre, quod illis placere cognovissem: Ascendamus, inquam, mihi enim vel id quadrat. Statim igitur celocem conscendimus, totamque curiosè lustramus. Cum verò juvenis in puppi remonem

animadvertisset; Doce me, fodes, inquit, (isthæc enim tui sunt instituti) qui fiat, ut perexiguum istud gubernaculum, universam istam navigii molem regat, & quaquaversus, ut gubernatori expedire visum, tam facile verset. hæc enim ego Sphingem cum internavigandum quamplurimis præstitissem, nemo unus mihi Oedipus fuit. Scilicet ea, quibus assidue quotidiana, & consuetudine oculorum assueti sunt animi, admirantur perpauci, requirit nemo. Cui rûm ego: Recipiamus nos in cymbam, domum reverturi, ne nimio Sol æstu nos torreat: viden' quam altus est? mihi verò, ut te non præterit, nihil accidit acerbius, quam si doleat à Sole caput. rem inter redeundum explicabo mox. Et ille optimè tu quidem mones. Gratias igitur quamplurimas navarcho agimus, quod nos benevolè excepisset: rogamusque, Numquid domum vellet? statimque in cymbam insilivimus.

Cum verò navicularius versoriam cepisset, ego ad juvenem, faciam tibi nunc satis. Et ille: Tam id mihi gratum erit, quam quod maximè. Ego verò: Etsi mihi perquam difficile sit, sine figuris Mathematicis positum à te nodum solvere; verumtamen diligenter contendam, ut rem quam dilucidè potero, exponam, atque aperiam. Duæ sunt in temone partes, quas scire te primùm velim, ut deinde, quæ subjungam, facilius intelligas: clavus nimirum, & gubernaculum. Clavus est lignum illud, quod pressius temo dicitur. cujus partes ala, & collum. ala inferior pars incurva, quæ aptatur, hæretque carinæ, quæ repanda cum sit, idcirco & illa repanda pariter confecta est. collum superior, quæ gubernaculo inseritur, ut versari possit. In alæ curvatura ferreus circus est, in collo uncus affixus: duobus hisce, qui totidem puppi præfixis excipiuntur, navi clavus adnectitur. Gubernaculum est asserculus ille versorius,

rius, qui foramine oblongo excipit clavi collum: & quo gubernator dextrorsum, sinistorsum, quâ vel ventus, vel cursus petit, clavum inflectit. tenes isthæc? Et ille: Teneo enim verò. siquidem planè exposuisti. perge porrò. Cui ego: Diligenter attendito: paulò difficiliora captu sunt, quæ subjiciam. dicam tamen quam maximè ad facilitatem accomodatè. Et ille: Advertam animum quam possum intentissimum. Tum ego: Duo sunt, quæ in temone admirationem pariunt: primum, quod gubernator nullo negotio gubernaculum circumducatur, atque occurrentis aquæ impetum vel sustineat, vel frangat. secundum, quod clavus, ubi gubernaculum circumductum fuerit, totam illicò navem contorqueat. utriusque in præsentiarum invenienda est causa.

Vidisti fortasse compluries (res enim usu trita est) tum grandia saxa, tum marmora moveri vecte, & quam facillimè elevari. Tum ille: Vidi sæpissimè: quia imò, illo non semel usus sum, ut obsecratas fores, quarum clavem amiseram, toto cardine demolirer. Benè est, tum ego: rem hinc facillè assequeris. Gubernaculum quasi vectis est, qui clavi collo, suo veluti fulcro innititur. cum verò ea vecti vis insit, ut illo vel digito connisus, saxa diffindas, pondera moveas, muros aperias, & robustissimos quosque cardines dejicias: nihil admodum idcirco est, cur mireris, si gubernaculo, quaquâ velit gubernator temonem circumducatur, atque irruentium undarum æstui quam facili negotio oblaetetur. Hic juvenis: Istuc jam habeo: secundi causam expecto. Cui ego: Jamjam me ad illam convertam, & paucis etiam, ut modò præstiti, explicabo: id enim temporis est, ut properandum censeo. Fac igitur obliquè puppin clavus respiciat: sitque conversus ad dexteram: in quam, ubi ad sinistram versorium gubernator infle-

xitit, illicò aget sese ille: navis vel remigio acta, vel velis, prorsum, quò iter institutum sit, prætervolet. Tum clavi ala, quà patula est, in aquam offendit: inque illam vicissim aqua: ac spumoso velut ariete continuò pulsatur: cum verò versare nequeat (nempe obstitit versorio gubernator adnissus) navem totam una cum clavo eam in partem, quà dirigit impetum, statim cōvertet. atque isthæc, quàm petebas, ratio rei est. Hinc verò planè, & apertè conficitur, tum facili negotio navim inflecti, cū secundis auris velificans, quam citissimè currit. quippè ocyus occursatē in sese clavum majori impetu æstus diverberat. quamquam opus tum sit, ut majori etiam vi gubernaculum rector sustineat, ut aquæ in palmulam irrupenti fortiter obstitat.

Hæc cum dixissem, Intellexi, inquit, juvenis, cuncta perspicuè. quæ cum tuos olim versiculos lætitareni ægrè concipiebam. In quibus, quoniam unum est, quod velim explices, liceat per te mihi illos recitare. Cui tum ego: Si memoria tenes, penès te est, ut recites. Ille vero: Teneo quippè. statimque recitavit.

Sedulus interea confidens puppe Magister

*Intentus clavo, clavoque immobilis harens,
Stet promptus torquere manu retinacula; quà se
Ventus agit veniens, cursusque, & Sydera ducunt.
Omnis, & in clavo docti stet cura Magistri.
Ac veluti loris currus auriga volantes
Hæc, illac, quà poscit iter, cursusque viarum
Inflectit, varioque volans terit aquora gyro.
Non aliter curvo Rector remone carinas,
Quà ventus, cursusque vocat, reget aquore vasto.
Si dextrà errandum pelago, de puppe Magister
Impiger ad lavam influat cita lora: sed illa,
Si plaga terrarum fuerit lustranda sinistra
Torqueat in dextram; si rectus in aquore cursus;*

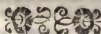
In

*In medio Palinure loca resinacula puppis :
 Nam sic directo celeri vada concita lapsu
 Alnus arat . Tortas veluti quâ flexit habenas
 Excelso insidens curru moderator equorum,
 Quadrupedes docti strictis parere lupatis ,
 Incedunt ; promptique terunt iter : aerea puppis
 Haud secus , incuruum quâ flexerit ipse Magister
 Temonem , cita carpet iter , fluctusque secabit .
 Exigua nam mole licet stet puppe sub alta
 Adnissus gemino circum versatilis unco ,
 Attamen aratas magna cum mole carinas .
 Hac , illac contra , Pelago obluēt ante , retorquet ,
 Quâ ventus , cursusque vocat , quaq ; ipsa petit res .
 Ferreus ipse velut parvo cum corpore vectis .
 Marmoraque , lapidesq ; atque alta mole columnas
 Submovet , & grandes scopulos , rupesque revellit .*

Vix dum recitandi finem fecerat . cū illicò ad me : Si
 læva iter instituendum est , præcipis temonem conver-
 ti ad dexteram , cuius contrarium à te modò dictum
 est . idemque in eisdem versiculis doces

*Incuruum quâ flexerit ipse Magister
 Temonem , cita carpet iter .*

Tum ego : Duæ , ut pronuper admonui , in temone par-
 tes , gubernaculum , & clavus : cum lora , dico , vel reti-
 nacula , gubernaculum intelligo . istuc autem contra-
 riam in partem circumducitur . Hic ille : Nihil est ,
 quod amplius te vexes , est enim res & paucis exposita ,
 & explicata dilucidè . Sed jam navicularius ad scopu-
 lum cymbam applicaverat . quocirca exilientes do-
 mum proficiscimur .

CAPUT IV.

*Elegans convivium adornatur, variorum ferculorum
conficiendorum ratio traditur: post convivium car-
men de tormento bellico recitatur: & apud
quas primum gentes illius usus fuerit,
inquiritur.*

Convenerant in Surrentinum post nonas Augusti complures viri eruditi; quidam, ut me inviserent, ac præsentem præsentem salutem dicerent: quidam, ut loci genio perquam amœno tantisper fruerentur: nonnulli verò, quibus cutem curare studium est, ob vitulam lactentem, quæ Surrenti tam delicata est, ut nihil supra. Ego, etsi plurimi, & quisque suam umbram haberet, tamen omnes convivio excepi: sed mensa satis frugali, & quæ à sapientibus viris non abhorreret. nec sanè lautam exhibere si voluissem, locus necessaria suppeditabat: neque domi mihi coquus erat, neque pistor, qui edulia scitamentis variis præpararent.

Cum ad amœnissimum maris prospectum sub umbra confedissent, tum ego: Hic vos, inquam, si placet, aliquantisper confabulamini: nisi potius vobis sic cursare per hortulum; nempe brevi ambulatione stomachum acuatis. dum ipse interea, vestra venia, coquus idem, idemque pastillarius breve vobis prandium cum puero adornem. Hic illorum quidam, ut junior, sic nasutior (ita enim præsens fert ætas, ut juniores sint nasutissimi, carpunt, cavillantur, nodum, ut dicitur, in scirpo quærunt: gulæ serviunt attentissimi, nec nisi plurimo ferculorum apparatu, eoque exquisitissimo contenti sunt) Mathematicum, inquit, historicum, poëtam, & quidem non malum, linguis item eruditum

te accepimus : at coquum , pistorem nunquam omnino. quare vereor, ut prandium sit elegans, nam benè sobrium desidero . Cui tum ego subridens in stomacho, & caperata nonnihil fronte : Hanc in me curam depone, dicacule. verum bliteus cum sis, nonne elegantissimum esset prandium, & perquam dapibile, si meram tibi betam apponerem ? dignum profectò esset patella operculum . Sed bono sis animo : nolo enim par pari referre . scio oppidò frigidulis te ficiis quam maximè oblectari, ut illas vel ambrosiæ præponeres. etenim te Neapoli sæpenumero de promo conquestum audiui , & meritò quippè, quod cum frigidiusculas inferre in mensam posset, calidas præ pigritia subministraret . bono, inquam, sis animo, plurimus hic tibi ficulus & gelidus, & recens, quippè cujus adhuc niveum lac stillet è pedunculo, non deerit, quo vel uno famem sedare possis. Ille verò : Et gratias ago quam maximas , & quæso, ut mihi des veniam, si nimis festivè verbo prolapsus sum, atque pro non dicto habeas .

Hospitibus in pomario relictis, me domum recipio, accersitoque Lucilio, qui valetudinis causa mecum degebat in Surrétino, jubeo aperto in loco juxta subdialem ambulationem , ex quo jurundissimus Neapolim versus prospectus patebat, mensam instruere, & flosculis, ut festis diebus consuevimus, exornare. Me verò in culinam confestim capesso. inquam ingressus, mappula nonnihil attrita, ac sordida (mundam, ac resarcitam Neapoli nondum acceperam) me coquorum more præcingo, operique manus admoveo, & quidem impiè. In primis, gallinaceos pullos, quos jam depilatos ad rem habebam, fictilem in testudinem sவில்lo cum sumine conjicio : eosque cinnamomo, pipere, atque aromatico cariophyllo scitè condio : addo mox astaphidem, prunum, nucleumque pincum. ubi verò inca-

luc-

lucrunt, tantillum aquæ infundo, ut jusculem facerem suavissimum. tandem testudinem arctissimè conclusam ad tenuissimum ignem brevi in tripode relinquo. Deinde artocreas, crustula tum delicatissima, tum suavissima; quippè ex polline niveo attritæ Cereis, butyro, & saccharo, græco Herculano, ovique vitello subacta, adornavi. illud Chaoniis pullis, ficedulis plurimis, ac coturnicibus confersi: addidique veteris petasonis frusta, & Nolani farciminis, cum pyro, & malo Appio indiscretim permixtis, olivum item, & fungos cum citriis dulcibus, & cucurbitulis: sparsique desuper odora-
menta quamplurima, atque aromata. confectum tandem in furnum à puero jam succensum, ac mundatum, pistoria pala diligenter immisi: oclusoque præfurnio, ne calor evaporaret, ad alia me statim edulia converto.

Ex molitæ Cereis flore tum minuto, tum niveo massam subigo frigida, asperso tantillum salis. massam verò ligneo cylindro æqua, ac polita in tabula in tenuissimas nebulas extendo: quas mox oblongas in tæ-
nias frustatim dissecō. quæ dum tantisper ad Solem sic-
cantur, ego caseum non ovillum, ut nostrates solita-
vere magno stomachi incommodo, sed bubalinum (ha-
bebam recētissimum ab Acerrarum Domino viro ami-
cissimo, & hominum, qui vivunt, liberalissimo, mihi do-
no datum.) in scrobem radula casearia conteri jubeo,
tundique simul in pistrino cinnamomum. cui mox tū-
so saccharum permisceo. Exin redeo ad nebulas Ce-
reales, & effervescente aqua in cacabo, illas paulatim
immitto, ac cochleari cribario verso identidem, ne
unam in massam coirent. Vix dum igne, qui pluri-
mus ardebat, excoctæ sunt, cum, manubrio, utraque
manu apprehenso, cacabum è tripode extraho, humi-
que colloco, statimque frigidam infundo, ut latius ex-
crescerent, fierentque quam tenerimæ. Quia verò

vel labore, vel igne sudaveram, mappula sudorem omnem exicco. brevisque est culina egressus frigidiores auras liberius hausi. juvat enim occupato laboriosa in opera facere intercapedinem. tandem iterum ingressus, in lancem grandiusculam, tænias mitto, colata prius guttatim aqua cribario cochleari. postea verò permisceo bubalinum scrobem cum saccharo, & cinnamomo, elixamque bovis medullam superinfundo. plenam sic lancem conjicio in hypocaustum; ut sensim incalescerent, ac pingui penitus medulla, saccharoque sese imbuerent.

His in hunc modum adornatis, lactentis vitulæ lumbos perquam delicatos, ac pingues veru transfigo per adversum, ignique admoveo assandos. jubeoque Fabiolum continuò versare veru. rotam enim, quæ à cane solet circumagi, non habebam expeditam: neque mihi erat in promptu machina, qua fumo io alas incurstante, veru circumvolitur. vitulam ut jam assari ceptaverat, sale aspergo. tandem larido ferventi veruculo præfixo benè imbuo, ac perfundo: ita enim, & succo graviora, & sapida magis est. Postremò, ut præter spem, bonam prandio coronidem imponerem, quædam fatta liba ex dulcibus conficio hoc modo. Similaginem, butyrum, salemque Indicum, cum tantillo nostratis, ac duobus ovi vitellis frigida subigo. subactam post massam totidem in frusta divido, quot erant convivæ. quæ singula cylindro extendo in circulos. in horum medietate dulcia jam tinsa cum medulla pinguißima superpono: alteram circuli partem de super plico: facioque fatta quasi Lunulas pinnato limbo: qualis spectantibus nobis tubo visorio, Luna apparet, cum est dimidiata. Accepta mox pistoria sartagine svisillo adipe inungo, imponoque; dulcaria. sumpto post deinde infurnibulo, conjicio statim in furnum. Elixam cum prototomis

cauliculis jam puer primo manè præparaverat. Etenim modici cibi homo cum sim, isthic meus tenuissimus, idemque simplicissimus cibus est. Odi profectò nimios illos apparatus: tot nimirum præsulas, scriblitas, moreta, frixa, intrita, ollaria, fartilia: tot item intinctus, atque embemmata, escaque conditaneas, & ceteras cupedias: gulæ irritamenta verius, quam nutrimenta. quæ quidem in stomachi perniciem adinventæ sunt. perquam paucis nutrimur, & quæ fames condiat, non gula. Ist hæc autem parsimonia apud veteres magna fuit: legimus enim lege Fannia primùm, postea verò Licinia cautum, ut sumptus non excederet denos, vel tricenos æris.

Quia verò jam prandendi tempus appetebat, distincto confestim lineo, ad amicos ire pergo. Vix dum ad primos superioris deambulationis gradus veni, cum illos obviam habui ascendentes ab horto. qui simul ac me vident: Estne, inquirunt, hora prandii, necne? Quibus ego. Est equidem. quocirca, quæso, ut illicò sedeat, ne longiori mora prandiolum corrumpatur. jam Lucilius mensam instruxit, panemque canistris expedit: jam puer ficus è puteo, ubi ad frigus asseruantur, eduxit. Illi nihil cunctati, Sedeamus, inquit. Tū Lucilius pollubrum sinistra manu tenens, dextra vas cum aqua ad mensam accessit, ut hospites manus lavarent. ego mundissimum mantile, ac villosum porrigo ad tergendum. Lotis igitur manibus, hymnoque de more dicto, singuli eo, quo par erat, ordine, suis sedibus accubere. Exordium non ab ovo, ut verustissimus mos est, sed ut nunc fit, à ficis cum suavissimis tum frigidissimis factum est. erant Livianæ pinguissemæ, & cucurbitine melleo ore, tenero cortice, pulpa non adeo molli; atque ob id mirum in modum placuerunt. Postea, verò quam sicubus se liberius oblectarunt, pro primo edu-

edulio pulli jurulenti appositi, qui quà teneritudine, quà condimento tam grati habiti sunt, quam qui gratissimi. Post hos panis, carnisque edulium allatum, mediumque in mensam expositum tanta odorum fragrantia, ut non vulgare quid suboleret. ubi verò divisum singulis, crustulamque tum tenerissimam, tum dulcissimam primis amici labris degustarunt, tum statim ad me: Itane tu nobis imposuisti? nullumne tu coquum, pistorem nullum? nugas certè agebas. siquidem egregium habes; quippè princeps, & quidem purpurato tuo dignissimum. At ego subridens, serione isthæc, an per jocum? quod enim laudatis, manus istæ pistoriæ omninò rudes confecerunt. At illi: Si verum, quod prædicas, rudes ne dixeris, imò peritissimas. heus puer, infunde merum. sit helvolum illud Pausilypæum minimè fugax, quamquam delicatissimum: juvat tam docto artifice propinare. Sed jam cereales ténias cum vitula Lucilius apponi jusserat. illas ego convivii Magister è majori lance in scutellas ingero, & singulas singulis subministro. vix delibarunt, cum ad me. Alatae ne tibi Neapoli sunt? adeò enim delicatae, ut nihil supra. Tum ego: Cujusmodicumque sunt, è nostra officina prodierunt. illi vero: Ludis profectò. conversique ad Lucilium: Jocaturne, inquiunt, Parthenius? Ille verò. Minimè quidem. Quippè qui testis oculatissimus. Cumque vix & agrè id sibi persuasissent, elixam cum coliculis pueri attulerunt. Tandem pro secundis mensis, ut moris est, facta dulcia singulis singula distributa, quæ ob teneritudinem, ac suavitatem Attica veluti Bellaria omnem sibi plausum vindicarunt: vorataque vel cum ramentis, quæ cum à me pariter facta à Lucilio cognovissent, omnium suffragiis me coquum, ac pistorem scitissimum conclamarunt, libaruntque liberius, Ego verò: Proh superi! Hoc scilicet

licet unum meis laudibus deerat, ut inter myrtum litorcam, laurumque Parnassiam, culinariam quercum infererem.

Sed jam fame expleta, eruditis animum colloquiis, ut humanos viros decebat, pascere incœpimus. nunquam enim illorum institutam probavi, qui vel per-ridiculis nugis, vel fabellis anilibus, vel mittentes ridicula, animum non tam pascunt, quam opprimunt. quapropter malam hanc consuetudinem ab eruditotum virorum cœtu amandare, malumq; funditus averruncare vellem, si possem. Cum autem de Vesuviano incendio curiosam haberemus quæstiunculam (erat enim in prospectu Vesuvius, ambustusque crater nonnullos fumi vortices, ac flammarum cuneos identidem evomebat) senior amicorum: Quid, inquit, de Bellicis tuis? an ex hoc incendio aliquid excerpisti? videtur enim perquam bellè aptari posse ad fulminalia. ita enim, ut ex te sæpius audiui, Latini vocant hoc tempore ea tormenta bellica, quæ fulminis vice æreas pilas quam longissimè ejaculantur. Cui ego: Divinasti profectò. isthæc ego & moveo, & curo. quique de Bellicis Tormentis est Liber, revocatur ad trutinam. Hoc loco omnes me rogant, obsecrantque, ut saltem Libri exordium recitarem. Ego etsi invitus (non enim adhuc luce dignum mihi videbatur, ut quod lima non dum rasum) tamen morem gessi. & ut erat il-
laboratum habere cœpi hoc modo.

Nunc Martis tormenta, quibus vel prælia miscens

Extentis tonat in campis, vel fervidus arces

Fulminat obsessas, & mœnia deiicit ictu:

Quam varia, & qualis sit bellatoribus usus,

Dicere nunc labor insequitur. Vos ò mihi vestros

Pandite, Cyclopes, dimoto vèste caminos;

Namque opis est vestra quacumque effingere vates

An-

*Audaci aggreditur nisu. nova munere vestro
 Machina Tartareis est deducenda cavernis.
 Machina qua ferro, & Vulcani pulvere facta.
 Ignea raucisonis accendat pralia bombis.
 Ast artes primum antiquas dediscite, quando
 Non ferrum in dura versandum incude, tenaci
 Forcipe: non enses fabricandi, aut area scuta:
 Verum as ignivomū, & summi tormenta Tonantis
 Fulmina, qua referant, & terrificos reboatus
 Cudere opus, vasta fufis fornace metallis.
 Hac etenim Marti potiora virilibus annis
 Instrumenta placent belli, quibus acrior instat
 Cade furens, satiatque animum furialibus iris.
 Scilicet ingenio indulgens, iraque minorum
 Horridus in flammis, & rauca tonitrua surgit.
 Proh superi! qua tanta necis furiosa cupido
 Mortales agitat sensus, ut pectora ferro
 Non satis incidi visum: sed fulmine rumpi,
 Atque opus horrendo fuerit discerpier igni.
 Usque aded tantam fera mens exarsit in iram,
 Ingenii ut vires, & acuta inventa ruinam
 Verteret in propriam, Fatis nolentibus ipsis.
 Non ratio, non Fata valent obistere, cum jam
 Per praeceptis trahitur mens irritata furore.*

*Principiū tormenta, nigris qua vexit ab umbris
 Sanguineus Mavors, Furiis, & Dite ministro;
 Ardentes quoniam jaculantur ad athera flāmas
 Horrifonis latē bombis, cognomine nostri
 Illa hinc Bombardas appellavere vocantes.
 Mirum, horrendum, ingens inventū Martis, aperto
 Edere seu stragem campo, seu fulmine clausas
 Dejectare velit totis cum mœnibus urbes,
 At qua forma: velut longus Bombarda cylinder,
 Inque igni fuso formatur concavus arc.*

*Illius & partes quanquam describere versu
Difficile, & latia pro maiestate referre :*

His tamen enitar. Patet os in fronte rotundum,

Plurimus & circum sinuatur densior orbe

Circulus: hunc fusor dicit cognomine gemmam.

Quem circum varium signis collare rigescit.

Astragalusque nitet post hoc tornatus, & orbis

Tormento in medio geminus discrimine certo

Ære laborato protuberat. unus in ora

Qui vergit, minor, in tergum qui vertitur alter

Grandior. Hos inter lauro redimita superbi

Casaris effigies, Aquilaque insignia regni

Egregiis insculpta notis, atque arte magistra.

Non longè gemina, solidoque ex ære recurva

Hinc, illinc senis excurrunt parvibus aures :

Quas & tormenti nonnunquam dicimus alas.

Scilicet imposita quia curribus æra canora

Sustentant: geminaque simul stant desuper anse.

Attolli quibus, & versari machina possit.

Ha, gemini Delphines uti quia sæpè creantur

Fusore; idcirco Delphinum nomine gaudent.

Altera tormenti, qua pars postica vocatur,

Tergum etiam fabris, Latio dicenda caminus,

Majori turget profusi mole metalli.

Illius extremo manet annulus, aut nitet orbe

Non uno conus distinctus. plurima & ipsum

Exornat tergum variis armilla figuris.

Desuper est focus, & circus complectitur illum ;

Ut pyrium teneat nitrum, ne fortè labascat.

Accipit & flammæ, & per conclusa meatus

Intima raucifoni transmittit in exia metalli.

Cujus & interior, qua pars & fulmina, nimbūq;

Evomit, aquato excurrit protensa canali.

Illius in tergum, gemina quæ tendit ab aure

*Pars gravidanda nitro, turget densissima ferro;
Fortius ut queat erumpenti obsistere nimbo.*

*Altera, qua vacuo decurrit ad ora meatu,
(Tormenti Psyche vocitassent nomine Graji:
At nostri, quoniam volat illa emissus ad auras
Ingenti clangore globus, dixere Volatum)
Tenuior est are, & decrescit ad usque supremum
Os, quoniam nitri minor illac fulminei vis
Concutit ara, leves jam jam ventura sub auras.*

Hæc cum memoriter habuissem : tenebam enim versiculos secundum paulò antè nonnihil castigatos : statim amici , quotquot erant : Nihil, inquit, jucundius nobis cadere potuit. rogamusque enixè, ut quamprimum institutum opus efficias, neque amplius ex die diem ducas. nihil enim admodum est, quin brevi absolvi possit: ut enim tibi promptum ingenium est, ita facilis vena. Quibus tum ipse: Etsi opus majores fanè, & Maronianos cothurnos exposcat, quaecumque tamen mihi ingenium sit, quod quidem mediocre (de facilitate venæ non coactè fluentis non contendo, absolverem utique si amœnissimo hoc sub cœlo, ubi ego planè bellè me habeo, atque pugilicè per annum integrum liceret mihi esse otioso: & tranquillè longè à porticu, longè ab urbano tumultu versari. Sæpenumero hujus Elysii memor, dicere soleo, Fortunata Corinthus: at ego sim Teneates. Nam fac Neapolim redeam, quot illicò tricæ, quot negotia animum distrahent? ut ne ad scalpendas quidem aures otium sit. quot sollicitudines, quot rumores, decumanæ velut undæ mentem hac, illac agitant? Quid de valetudine? quæ hac amœnissima, ac saluberrima cœli temperie, ciboque etsi non lauto, certè salubri, restaurata, continuò incipiet deflorescere; labescere, pessum ire, tum ob crassum cubiculi aërem, tum ob brassicas capi-

tatas. morbi enim, ut optimè Galenùs, partim ex ære, partim ex cibo generantur. Siquidem hoc nutri-
mur, illo verò continuò respiramus. I nunc, & tot di-
stractus curis, tot præpeditus negotiis, tot oppressus
molestiis, strepente undique multitudine, clāgente sin-
gulis momentis, nedum horis, crepitaculo, capite, &
stomacho laborantibus, Bellica sive Tattica, siue Po-
liæctica, siue Navalia absolve. id etenim in hoc sta-
tu rerum si maximè velim, neutiquam possem. nisi vel-
lem aut nullam salutis rationem ducere, aut præ ni-
mia festinatione, Marsum imitari, atque ineptissimum
opus proferre in lucem. Minimè vitæ fluctibus cum
circumiri necesse est, qui expolitum aliquid edere me-
ditatur. Hoc loco illi: Ità sanè se res habet. nec enim
est, quo occurramus. ut enim pervulgatum illud,

Secessum Musa, scribentis & otia quarunt:

Nec locus hoc Musis aptior esse potest.

quem tu in Halieuticis graphicè depinxisti. Hic enim
vacuitas illa vel curarum, vel dolorum, suavissimum
isthuc silentium, nonnisi dulcissimo avium cantu, ne-
scimus interruptum ne dicamus, an continuatum? tran-
quilla animi quies nullis obnoxia ægritudinibus, quia
nullis rumoribus perturbata, pacatissimus isthic loci
genius quid aliud, quam Musas, quam literas inspirat?
Verum illud, Parthenie, non probamus, te nimirum
degere solitarium nullo socio, adiutore nullo, qui sal-
tem versus transcriberet, teque hoc inutili labore libe-
raret: quicum valetudinis causa deambulare, sermo-
nes habere eruditos, & si quando præ teterrima hypo-
condriorum lue frontem contraxisti, exporrigere pos-
sis, atque explicare. qui si doleas, consoletur, si cecide-
ris, sublevet, & si quid accidat humanitus, parentet. Væ
soli, Divinæ Sapientiæ effatum est. hominem sociabi-
lem natura fecit: nec humanis in rebus quidquam, vel

ju-

jucundius, vel pretiosius est amicitia. Tum ego: Verissima prædicatis. neque ego is sum, quem *μυσάνθρωπον* Græci appellant. Scio equidem, quam jucunda sit societas, quam homini necessaria, nisi velit in feram degenerare. quandoquidem belluæ ipsæ, quæ cicures natura sunt, si solas concluderis, mirum quantum efferantur. Sed aventi mihi socium habere, & quidem genialem, atque ingenuum, neque occasio sinit, neque locus, neque licet interdum. Tum illi: Mirum equidem. sed quid facias? ita se res habet: & ita animum inducas opus est. Verum enim verò mittamus isthæc, quæ si animum non lacerant, pungunt quidem certè. ad ea verò sermonem transferamus, quæ illum tum erudiunt, tum delectant. Et quoniam bomba in medium allata est. (quam quidem ab igne, quem maximo emittit bombo pressius latine dici nos tuis versiculis docuisti) scire abs te avemus apud quas primò gentes illius usus fuit. varius enim de illius inventione rumor circumfertur: plurimæque de Sinis narrantur: quam gentem, ajunt, esse solertissimam, & complures artes quâ ingenio, quâ industria primam omnium excogitasse. Quibus ego: Morem geram quam libenter, & quæ mea sit hac de re sententia planè expromam. ne verò multis vestras aures obtrundam, rem strictius attingam, perstringamque breviter. vos æquo, intentoque animo, quæ dicam attendite. Illi verò: Perge porrò: animos accommodabimus, & libentes, & attentissimos. Tum ego: Antequam ex Europa in extremas Asiæ oras, Oceano, vel arte, vel audacia superato, nostri homines pervenirent, hanc sibi laudem non immeritò vindicabant. Qui verò ipsorum primi adinvenerint, magna quidem controuersia, ut in re tali sæpenumero usu venit. ita enim mortalium natura est, ut magnarum rerum se quisque auctorem

ferat: quippè laudum appetentissimi. Nonnulli, quorum agmen, quasi principes agunt, Polydorus Virgilius, & Horatius Tursellinus, viri vel eruditionis, vel elegantiae laude ornatissimi: terrificas hasce machinas, quibus homines excitare tonitrua, torquere fulmina verius visi sunt, quam Salmoncus, Salmoncus autem? imò Juppiter ipse: ad Fossas Clodias magnatum admiratione, tum terrore mortalium primum in-
 ronuisse tradiderunt: Easque Venetos in memorabili illo cum Liguribus confictu anno MCCCLXXVII. pari gloria, quam successu explodisse. Verum etsi aucthores gravissimi, tamen communis æstu opinionis abrepti, æstique in transversum, tantum à veritate aberrarunt, quam qui maximè. Tum illi: Mirum sanè in illiusmodi viros id cadere potuisse. Quibus tū ego: Imò id cadit universis, quos aliorum placita auferunt. Et illi: Verum age, si ita est, ut narras: cedo, quibus illud conficis argumentis? Ego verò: Authoritate Petrar-
 ciae, cui vel eruditione, vel ingenio nihil omninò est, quod accedat. Hic enim in libro, quem scripsit de remediis utriusque fortunæ, Bombardas memorat: & multo ante inventas refert. Cum verò fato functus sit anno MCCCLXXIV. perspicuè consequitur bombardarum inventionem pugnam ad Fossas Clodias præcessisse. Tum illi: Assentimur. perge porrò ad cætera. Tum ego: Galli, qui ea sunt indole, ut sint gloriæ quam maximè appetentes, sese huiusmodi inventi auctores prædicant: quod quidem ut persuadeant, nescio quas historias afferunt, quibus Caroli VI. ævo usui fuisse fulminalia bellicosissimæ genti, consignatum est. Quidam Othone IV. Cæsare circiter anno MCCXII à barbaris in Hispania in Christianorum perniciem excogitata, atque in pugnas producta ferunt. nempe ab humano ingenio tam immania, tam fera belli machi-

namenta educi neutiquam potuerunt. Sub idem tem-
 pus inventus perhibetur pyrius pulvis : ferturque pa-
 rens sobolism nefandæ Anglus quidam, cui, si bene
 memini, Rugerio nomen erat. Tandem hanc sive
 laudem, sive ignominiam (non enim certò ausim de-
 finire) Germani, & fortasse suo jure, sibi ascribunt.
 Ab his verò Venetos, qui tam propè ab illis absunt,
 primos ex Italis accepisse vero similis est. Ego,
 etsi maximè vellem, tamen in re tam varia, & cu-
 ius me auctorem esse summoperè pœniteret, nihil cer-
 ti ausim statuere. Hic illi : Prudenter tu quidem; &
 eò præcipuè, quod sæpè contingat, ut, quod falsò credi-
 tum est, veri vicem obtineat. verum age, quod rem at-
 tingit, persequere. Tum ego : Istuc ibam : Audite igitur
 paucis. Inficiari minimè possum, hujuscemodi tor-
 menta non tam Martis depræliantis, quam fulminan-
 tis Jovis multistetrò sæculis quam in Europa vel in ho-
 minum perniciem, vel excidium urbium producta
 sunt, apud ultimos Orientis populos, quos antiqui Se-
 res, nostri Sinas vocant, in pugnis, atque arcium oppu-
 gnatione adhibita fuisse. id verò, & illarum gentium
 annales tradunt, & compluria fidem astruunt. Hoc lo-
 co illi : At quæ Serum annalibus adhibenda fides sit,
 certè non te latet, quippè hominem eruditum. res enim
 gestas habent, quæ plurimis ante sæculis, quam homi-
 nes existerint, factæ non certè quidem, ingeniosè ta-
 men confictæ. Quibus tum ego : Non nego : vanissi-
 ma profectò gens est, ac perridiculas, anilesque fabel-
 las vetustissimarum rerum suis annalibus consignavit.
 tamen vera esse, quæ ultimis temporibus conscripse-
 runt, verisimile quippè. Et illi : Assentimur & his:
 ita etiam nobis videtur. Sed dic, sodes : censese Eu-
 ropæos nostros hujusmodi artem à Sinis accepisse?
 Quibus ego : Minimè quidem, etenim nulla illis ul-
 tro,

tro, citroque cum Seribus commercia fuerunt. Imò perniciosissimam hanc artem, quæ jugulum petiit fortitudinis, & novam indidit animis crudelitatem, Seres ipsos ab aliis habuisse. Illi verò; A quibusnam? in-
quiunt. id nobis novum omninò cecidit. Tum ego: Dicam jam jam. verum ut enucleatè, distinctèque dis-
seram, vos scire velim, inter ulteriorem Indiam, quam extra Gangem Geographi vocamus, & vastissimum Si-
narum imperium supra partes xxx. latitudinis Borealis regionem esse, quam barbari *Asem* indigitant. Fortas-
se, nimea me fallit sententia, ille erit Indiæ tractus, qui Gangem inter, & Bepyrrum montem jacet, ubi olim Ganganos habitasse fama est. Regio tum auri, argentique, ac cæterorum metallorum fodinis, tum soli ubertate, amniumque, quibus irrigatur frequentia, ut dives est, ità amœna, nullique illius tractus secunda. Apud hujusce regionis populos perquam vetustissimū fuisse bombardarum usum, & gentis annales, & circum accolæ nationes testantur. Quinimò tormenta ipsa astruunt sibi fidem. in illis enim anni, quibus fusa, at-
que elaborata, cælatis affabrè, ac peregrinum in mo-
rem literis adnotantur. Hoc loco illi: Mira quidem narras, & nova omninò: Et ego: Ita enim vero. Ac illi: Sunt igitur inter barbaros, qui plus nimirum sapiunt, quam nos opinemur. Quibus tum ego: Ita verò. sed addam amplius. Tum illi: Nempè altius Bombardarum inventio repetenda? Ego vero: Nimirum divinastis. Audite modò paucis: quoniam enim meridiane quietis tempus appetit, properandum censeo. Supra Asense regnum, Butanum est, ubi olim Scythæ Ottorocoræ, & Batæ incolebant. ab his fortasse corrupto à barbaris vocabulo, ut plerumque accidit, regio *Buten* appellata. Quo in regno Fulminalium usus quā vetustissimus perhibetur. Complures enim, qui ad ho-
sce

ſce terrarum tractus non multis ab hinc annis commerciorum cauſſa profecti ſunt, referunt reperiri inibi tormenta, tum ænea, tum ferrea ante annos D facta. ſclopos item minores adeò politos, ac ſubluctres, ut inſtar ſpeculorum lucem repercutiant: ſigillis verò tam graphice cælati, ut Attalici præ ſe operis ſpeciem gerant. Eſt etiam inſculpta epigraphe, quæ ante annos CLXXX. conſectos eſſe docet. Sunt præterea, quod magis mirum eſt, pilæ igneæ, quas id temporis Pyrobolos noſtri dicunt, vulgus à ſimilitudine Mala Punica appellat, illas verò, non quemadmodum noſtrates, manibus jaciunt, non ſine periculo, verum brevioribus hæſtis præfixas jaculantur quam dexterrimè. Tum amici: Næ, illi ſapiunt, & quidem ſupra barbaros. Ego verò: Ita proſus. Ab his autem populis ad Peguanos primùm artem arbitror adlatam eſſe: hinc veluti gradu factò, ad Sinas perveniſſe, apud gentes illas diſſipatiſſimus ſermo eſt. Hi verò quoniam ſuoſte ingenio induſtrii, & malarum artium dociles ſunt animi, acceptam ab exteris artem mirificè propagarunt. Hinc apud illos paſſim videre licet, tum majora tormenta, tum minora mirum in modum cælata, ſigillis inſculptis, ac floribus intertextis tam ſcitè, ac fabrè, tantoque ornatu, ut nihil ſit, quod amplius quæras in eo genere. ſunt nempe hujusmodi arte Sinæ peritiſſimi, ut tam in opere æneo, quam fictili Phrygios textus quam facillimè imitentur: inque ſigillariis operibus elaborandis ingenioſiſſimi.

Hæc cum dixiſſem, quoniam jam tempus erat inſtitio ſomnulo meridiem diſſindere, quod ni facerem, vivere non poſſem, ad amicos: Surgamus, inquam, ac brevi ſopore deſatigatum animum reficiamus. Et illi: Rectè tu quidem, & in tempore mones. aſſurreximus igitur: & quiſque in ſuum cubiculum cubitum ivit.

CAPUT V.

Quibus in locis reperiantur adamantes, & qua vel arte, vel industria eruantur.

POsteaquam benè manè in hortulum ego, Quintius, & Lucilius, quem merito sui plurimum amo, descendimus, atque per Xystum diutiusculè deambulat-
 um est, Eamus, inquit Quintius, ad oram maris, ut ibi moremur tantisper. viden' ut tranquillum est? ut nos invitat? quinimò aspice, ut à nostro scopulo piscatoria illa cymbula tam propè respondeat: rogabimus homines si quid habent piscium. Cui ego: Video enimverò: sed nolo tempus lacerare. ad literariam mensulam me Musæ expectant: quas mihi videor videre diurnum pēsum à me repetere. neque ego tam inurbanus, qui diù illas expectare patiar. Tum Quintius: sed reficiendus est animus, ut labori par sit: cæteroquin succumbet, mihi crede. illius velim memineras, quod adeò tritum, ac decantatum est, Non semper arcum tendit Apollo. age, quæso, tempus remitte, ac te respice: æquum quippè ut quasdam in die horas luculenter habeamus. Cui ego: Satis refectus est animus, tum ambulatiuncula, tum auris matutinis. si tibi ita constitutum, pergito cum Lucilio. remitto nimirum vobis istam voluptatem. Tum Lucilius: Aliud profectò est in causa. Cui Quintius: Quid? effare. Et ille: Veretur ut ne pisces coëmat. jam enim Parthenius noster esse incipit aliquantò tenacior. nimirum ad rem in senectâ attenti sumus. Cui tum ego: Nihil minus: en pecuniæ quantum voles. Hoc loco Fabiolus supervenit: quem cum vidissem, Quid rei est? inquam. Et ille: Quidam pro foribus Lucilium conventum expectit.

tit. Et ego: Quisnam? Ille verò: Quidam puer cum rabella, & canistro. Tum ego ad Lucilium: Nempè munusculum nobis affert. At Lucilius: Ibo, ut videam: statimque discessit. Tum Quinctius: Iterum me urgens, eamus, inquit. Cui ego: Si ad scopulum descenderimus, diem amiserò. At Quinctius: Sed magno lucro. respice te in speculo, cernes sanè ipse quam oppidò pallidus sis; quoniam nunquam remittis animum à legendo, & quod noxium magis est, à scribendo. timeo tibi, mi Parthenie. utinam quanti Musas facis, tanti te faceres. imò si Musas amas, tui curam suscipito, & salutis rationem habe: neque te tantum literis involvas. si secus, illis tandem vale dices omnino. Cui ego: Ut bellè argutaris? utinam tu paulò studiosior Musarum esses. prætexes, ut te præoccupem, valetudinem. sed, ut bellè Martialis, Non tussis, gula est, plus nimio diligis otia, tibi que oblectamenta cordi sunt, non labores eruditi: quibus ditior fit animus, & quibus emergimus è vulgo. quare age jam ad bonam te frugem recipito. Tum Quinctius: Istuc ipse viderim. Ego verò: At mihi nimirum illud hæret in memoria, quod Apelles jactare solebat.

Nulla dies abeat, quin linea ducta super sit.

quo ille summus pictor evasit, & quo quisque per se ad summam doctrinæ laudem, atque honoris gradum ascendere quam facillimè potest. At Quinctius. Eruditè quippè: advertam ad id aliàs mentem. nunc, amabo, mi Parthenie, descendamus in scopulum. redibimus illicò. Cui ego: Næ ego tener, ut id tu blanditiis extorqueas. Ille verò instare, atque urgere iterum: Quæso, ut hac tantum vice mihi morem geras. Tum tandem, ne juvenem ægrimonia afficerem: Descendamus, inquam, sed breui domum reversuri: verum velim hinc videas, quanti apud me sis, cum tui gratia Musas

relinquam. Ille: Scio enim verò: gratesque habeo quam maximas.

Cum igitur brevi descensu, clivum transmississemus, ad antri fores pervenimus, tum ego è cardine ferreum obicem amoveo, ostiumque aperio. at Quinctius assumpto piscario calamo, quem ego ponè fores asseruabam, me sequitur in scopulum progredientem. Quem cum viderem: Falleris oppidò, mi Quincti. haud quam piscandi nunc tempus, Et ille: Cui non? Cui ego: quia aqua nimis perlucida; turbida sit, oportet, ne ludas operam. non tenes, quod scripsi in Halieuticis?

*Nil puris piscamur aquis: dant turbida prædam
Flumina.*

Tum Quinctius. Memineram sanè: sed volo periculum facere, utrum benè neene scripseris. At ego: Alias experiere: modo non vacat. nam si semel incœperis, totum manè obducemus. nec dubium quin vapulemus à Musis. Ille verò. Ego quidem non vapulabo. Cui ego: Concedo: sed quis mihi sponsor? Tum Quinctius: Ego satis dabo. Cui ego; O vadem præclarissimum! timeo ne tui gratia acerbius vapulem. Hic Quinctius reposita post fores arūdine, in arenam descendit, cœpitque lapillos, quos unda egererat, evolvere, si forte fortuna pretiosum aliquem reperiret. Postea verò quam multam versando operam impendit, impendit autem? imò perdidit, ut pueri faciunt otiosi: qui sic sunt, ut quid agant, quid dicant nihil pensi habent, perlucidum quendam nactus est, quem ut accepit, illicò ad me tam lætus, ac hilaris, quam qui thesaurum in suo fundo adinvenit. Etsi arenam, inquit, versavi, tamen, laborem minimè sevi. Cui ego: Utinam vera prædicares. Ille verò: Superis graria, vel te invito, funiculus multum piscium attraxit. Tum ego: Ostende, quid sis expiscatus, numquid lapidem pretiosum? Tum Quinctius?

Etius: Ut divinasti? en adamantem pulcherrimum.
 Cui ego: Vide ne sit crystalli ramentum descendens
 in adamantem. isthæc enim ora non fert adamantes.
 Ille: Ità dii me ament, ut ipsissimus est adamas. statim-
 que porrexit. Ego, ut vidi; O peritum, inquam, gem-
 marium! istuc frustulum est crystalli montani. Ille
 verò: ludis? Cui ego: Jocari meum non est. Tum
 Quinctius. Ut facile sibi quisque fortunam fingit! ut
 fallit spes pauperem! Sed age sis, & quando dedita est
 occasio, dic, quæso, ubi gentium nascantur adamantes.
 id jamdiu scire cupiebam. Cui ego: Dicam equidem,
 sed non multis, ne plusquam velim immoremur. Sede-
 to in hac scopuli crepidine, quam mollis investit mu-
 scus, placidum adlambit mare, & attentum adverte
 animum: sed videto ne decidas. Ille: Mitte hunc ti-
 morem: solum minimè lubricum. Ut sedit, ego ea, quæ
 rem attingerent, sic exponere orditus sum:

In Asia regio est toto orbe notissima, Indiam &
 novi, & veteres appellarunt: quæ tum populorum mul-
 titudine, copiaque divitiarum, soli ubertate, am-
 niumque frequentia, tum cœli temperie, & felicissima
 est, & opulentissima. quocirca meritissimò illius gle-
 bas aureas esse poëtæ commenti sunt. duobus maxi-
 mis fluviis, Indo, & Gange irrigatur: à quibus ambo-
 bus nomen obtinuit. nam cum medius eam Ganges
 interfecet, hinc factum est, ut quæ ad Occidentem il-
 lius est, per quam Indus interfuit, India intra Gan-
 gem: quæ verò ad Orientem Gangis posita, India ex-
 tra Gangem diceretur. Regionem omnem ab Occi-
 dente Sole Carmania, Aria, Aracosia, & Bactriana, quæ
 id temporis sub Persarum sunt imperio, concludunt: ad
 Orientem serico opificio nobiles Seres incolunt. à qui-
 bus Bepyrro monte, & vastis solitudinibus discluditur.
 à Septentrionibus præruptis montium jugis Caucasus

coax-

coarctat: atque illis, quasi muro inaccessibili, à Scytharum incursionibus tutatur. Quidquid verò terrarum ad Meridiem jacet, Orientalis Oceanus, ab ipsa Indicus etiam appellatus, interluit. In quem utraque duabus magnis peninsulis irrumpit, quæ ultra Gangem est, Aurea Chersonesus veteribus dicta, altera, quæ cis Gangem sita est, lingua velut sese exerit ab Asiæ continente. illam hinc Indicus sinus, illinc Gangeticus alluit. ad extremam cuspidem, quæ Meridiem spectat, illi Tapobrane insula respondet. In hac peninsula cis Adamantem fluvium (ab adamantibus, quibus regio ditissima, opinor à veteribus dictum) duo regna sunt, quæ superiore ævo geminæ erant provinciæ, quibus Indorum imperium finiebatur. quidquid enim terrarum superest ad Meridiem suis regibus paret. rebellantes mox ab rege præfecti, populorum favore, quorum gratiam quæ lenitate, quæ officiis, quæ præmiis occupati erant, se reges dixerunt: & quam perduellione, usurpaverant dignitatem, fortitudine muniverunt. regnantque ad hæc tempora. Nimirum male parata imperia, & vindicata fortiter, & rectè administrata in justam transeunt possessionem: & mali facinoris notam tempus obliterat. Horum unum ad Orientem Gangeticus sinus perluit: ab Occidente Adisathrus, qui instar Apennini totam peninsulam medius intersecat, altissimis rupibus præcingit. ab arce regia cui Golcondæ nomen, vocitatum. alterum ab Occidente Indicum sinum habet, ab Oriente verò eodem monte concluditur: à Visapura urbe item regia (ut olim apud barbaros, & nunc etiam apud nos fit) nomen sortitur. In duobus hisce regnis opulentissimæ adamantum fodinæ sunt. Quæ ad Visapuranum regem spectat, Raulconda incolis dicitur. Est autem regiuncula rupibus horrida, squallida arenis, aspera dumis, & sylvis impervia:

nec

nec quidquam eorum gignit, quæ ad hominum victum Natura paravit. Quippè satis hic illa dedisse visa est, cum dederit adamantes, quibus omnia uberiore censu compensavit. Rupes, etsi tam duræ, quàm Marpesiæ, tamen veluti pumices crebris foraminibus patent, quæ quasi venæ per illarum viscera obliquæ serpunt, arenis oppletæ, quibus immixti latitant adamantes. ita ludente natura, ut & occulat pretiosa, & quasi negligens vilibus immisceat.

Hic Quinctius: Dic, sodes, inquit, quonam modo ab illiusmodi venis extrahunt adamantes? Cui tum ego: Istuc ibam. Ferreis uncis arenam omnem educunt, atque fictilia in vasa mittunt. mox illam diligentissimè ter lavant: & si qui permixti sint adamantes oculatissimi vestigant. Quia verò illi rupium meatus modo sursum serpunt, modo deorsum, modo per latera obliqui multiplice flexu intrlicantur; idcirco qui educendis adamantibus dant operam, ferreis scâlpis, quibus acies scitissimè temperata, rupem venarum vestigia secuti, ingenti labore tandiu scindunt, quoad arenam omnem eduxerint. Interdum vecte validissimo rupes replicatis ictibus percutiunt; nempe verberibus excussæ rupes vel invitæ tandem adamantes evomant. verum qui hoc modo, vi facta, emittuntur, non tam nivei, ac puri, quam reliqui, qui candidissimi sunt. iidemque mundissimi: sed nævos habent, illis persimiles, qui nonnunquam visuntur in glacie, cum cœperit frâgi. diceres irritatas ictibus rupes abortivam sobolem procreasse: testarique adamantes illis, quasi lacrymulis, dolorem suum, scædatamque maculis faciem ostentantes, insanam hominibus exprobrare cupiditatem. Tum Quinctius: Vera narras: sic etiam ipse animum induco. sed perge reliqua. Tum ego: Faciam quam citissimè potero: jam Sol vicinam illustrat, timeo pro-

fectò ne cunctando Musas irritem. nihil nimirum durius, quam cunctantem diutius expectare. Illæ verò quamvis mites, quippè quæ virgines modestissimæ, tamen sæpiusculè irascuntur: Tum Quinctius: Objiciam ego dorsum, ut in me iram omnem exerceant. Cui ego: Objicias licet, verumtamen in me unum iram evoment. novi oppidò illarum ingenium. At Quinctius: De tuis istis Musis tu videris, si sic sunt. ego de prandio potius sum sollicitus; de illo enim nihil Fabiolo mandasti priusquam in hortum descenderes. Cui ego: Curam istam deponito. habemus pro primo ferculo ficedulas duodeviginti pinguißimas, quas heri mihi dono misit Vespulus, quicum mihi summa familiaritas intercedit: quia verò depilatæ, assare nullius est negotii; habemus elixam bubulam cum pulte oleracea è brassicarum tymis tenerioribus. habemus pro ultimo ferculo panem carne vitulina mixtum. quid amplius expetas! Et ille: Nihil est rerum omnium, quod malim. Caponem, perdices, liba dulcia, boletos, tuberes, nihil moror. quocirca, contende, quod instituisti. res mihi cadit quam jucundissima.

Tum ego: Golcondano in regno altera est adaman-
tum fodina, *Ganim* barbari dicunt. distat ab urbe Gol-
conda iter sex dierum. Est autem æqua planities, quæ
inter amnem, & montem jacet. & iv. millia passuum
patet. ad amnem sedet oppidum ut populis frequens,
ità cultu inelegans, ut fere omnia illius regionis loca
sunt. multiplici mons jugo, dimidii arcus speciem
præferat: præruptis intercisus scopulis horret, nudus-
quæ arboribus squallet. ager etsi tenuis, industria ta-
men incolarum excultus fert millium, quod ibi est ni-
grum colore, amplum grano, arundineum culmo: quo
gens illa victitat, nec quidquam suavius habet pul-
te milliacea. Hoc in agro, terra ligonibus effossa, ada-

[man-

mantes reperiuntur: & eò majores, quò propius mon-
 tem accesseris: mons ipse nullos gignit. Hanc Ada-
 mantifodinam proximè elapso sæculo fortuitò inven-
 tam perhibent hoc modo. Arator quidam dum ter-
 ram versaret, ut millium sereret, lapillum quendam
 candicantem animadvertit, quem cum cœpisset, &
 quid esset ignoraret, in urbem detulit de eo sciscitatu-
 rus. Hic fortè fortuna in Mercatorem gemmarium
 offendit, qui cum adamantem cognovisset, & quidem
 maximum quotquot unquam viderat (pendebat enim
 scsquidragmam) atque exaluminatissimum, ubi
 gentium, inquit, tam pretiosum adamantem repe-
 risti? Ruri meo, inquit, agricola. atque in hunc mo-
 dum, cum innotuisset ager, cœptum est educi ex illo
 adamantes. Est autem isthæc fodina quam ditissima:
 quippè quæ plures, & grandiusculas gemmas progig-
 nat; etsi non omnes probi coloris, nec immunes à
 maculis. imò, quod mirum oppidò est, eodem colore
 inficiuntur, quo terra, ex qua eruuntur: etenim cum ità
 cāpus sit, ut variis in locis varios colores tellus induat:
 eodem prorsus modo variant adamantes. nempe ger-
 mana soboles suorum parentum præ se lineamenta ge-
 runt. hinc qui è paludosa nigricant, qui è rubra pur-
 purascunt, virescunt è viridi, luteoli verò veniunt è lu-
 tea. sūt item nodosi, & si secueris obesi: quocirca opus
 est, ut illos lino mundissimo detergas identidem. verum
 qua vel arte, vel industria è terra educantur, quamvis
 benè longa res sit, dicam tamen perpaucis: jam enim
 die multum est; meque Musæ præstolātur: & tardo ami-
 co nihil est quicquam iniquius. Tum Quinctius: Imò
 multis. tuus enim sermo me mirificè delectat. Cui
 ego: Bona verba. sed Musas timeo, præterea nemi-
 nem. Et ille: Ut video, præ illis neminem putas. Tum
 ego: Ita prorsus. verum tu moras innectis dolo ma-

10. Et ille: Nihil minus. Cui ego: da igitur mihi vacuas aures, dum reliqua efficere contendam. Ille vero: Perge porro. hic maneo. Tum ego. In fodinam conueniunt hominum ferme lx. millia, partim viri, partim mulieres, partim etiam pueri: ut vel hi à teneris annis labori assuescant. ubi verò convenerunt bene mane, locum primò captant æquiozem, & perquam amplum: quem ad instar areæ complanant, quadratoque muro duos pedes alto præcingūt. inque illius imò vestigio ad singulos quosq; pedes foramina faciunt, quibus aqua, cum opus fuerit, diffuat ab area. ne verò prius, quam necesse sit, dilabatur, aggesta terra opulent. Postquam confecta est area, in illam convenit gens universa. mox fundi Dominus larem suum edito in loco, ut ab omnibus spectari possit, religiosè collocat, quem cuncti more patrio adorant. ter nimirum in os proni corruunt. dum interea Brachmanes, qui apud Indos sacra curant, preces fundunt ritu perquam vetustissimo. Quibus absolutis, glutino ex croco, gummi-que subactis singulorum frontes jidem signat: figuntq; octo oryzae grana, nescio ob quam perridiculam religionem. Deinde se singuli lavant (nudi enim præter pudenda operi incumbunt, ne fortè haberent, ubi adamantes oeculerent) aqua, quam quisque sibi bajulat in vase. si secus piaculare. nefas enim ducunt in sacris peragendis alterius uti ministerio. sacris procuratis hoc modo (laudabiles sanè præ aliis hac parte, quippè qui ab Jove opus auspicantur) sedent humi incurvis cruribus pro more gentis pransuri. nunquam enim Indi opus quodcumque aggrediuntur impransi, ut sederunt, illicò Brachmanes singulis scutellam oryzae subministrant. scutellæ non fictiles, neque lignæ, sed ex frondibus arboris cuiusdam nuci juglandi perquam simillimæ, mirum in modum contextæ. postea verò in

aream

aream scutellam quatuor butyri uncias, & tantillum mellis arundinacei immittunt. hisce duodus ferculis prandio perquam frugali absoluto, læti, atque alacres assurgunt: & tum denique operi manus admovent. Viri terram ligonibus excavant, pueri cistis vectant in arcæ: mulieres acceptis cistis terram expediunt, sternuntque in area. Et hunc in modum tandiu solum fodiunt, quoad infra pedes XIV. in aquam offendant. tum tandem cessant ab opere: cæteroquin in aquam sementem jacerent. nulli enim in aqua generantur adamantes. Ad alteram igitur instituti operis partem contendunt. omnes collata opera, è fovea, ex qua humum eduxerunt, urnis aquam hauriunt, feruntque in aream, effossamque super humum spargunt. Ut jam benè madefacta, ad duos, vel tres dies relinquunt, ut quam molliissima fiat. ubi verò tam mollis facta est, quam intrita farinacea, muri foramina aperiunt, ut aqua disfluat. Exin urnis iterum novam aquam infundunt, quoad lutum omne unà cum aqua egeratur: & arena tantum densior restet in area. Illam verò, ut Sol ibi æstuosissimus siccavit, canistris vimineis, qui vice vannorum nostratium apud illos sunt, arenam illam expurgant. deinde exeretam rastello quatridente ita extendunt, ut sit quam maximè complanata. pilo mox ligneo illam disterunt, ter ex uno in alterum latus obambulantes. pinfa cum est, iterum vannis illiusmodi excernunt, extenduntque iterum. tum demum omnes considunt, & solertissimè adamantes perquirunt. usque adeò pretiosa quæque summo vel labore, vel industria comparantur.

Hoc loco me Quinctius interpellat: Estne tellus alia, quæ procreet hujuscemodi gemmas? Cui ego: Maximè: & in eadem India, quæ una præ cæteris id à natura consecuta est. Non procul à Gange ad Meridiem

altissimi montes consurgunt, è quibus quidam amnis exoritur, quem incolæ *Govelum* indigitant, qui post emensa multa passuum millia, in Gangem se exonerat. ad hujus ripas in arena latitant adamantes. qui etsi haud quaquam grâdiusculi concresecant, tamen tam puri candicant, ut nihil supra. Præterea in insula, quam *Bornaum* barbari dicunt (mibi est maxima Sindarum) ad *Sacadanum* amnem adamantes procreantur: qui & ipsi mundissimi candicant, & ferè omnes exaluminati. Hæc cum dicerem, nihil propius factum est, ut *Quinctius* mergeretur. dum enim converteret sese, ut prætereuntem læva lembum prospiceret, lubrico in scopulo, fallente vestigio, in undas prolapsus est. Et nisi ego arrepto derepentè brachio tenuissem, utique demersus fuisset. Verumtamen cum eum non satis sustinerem, factum est, ut humero tenus totus benè madeficeret. tandem connisus manibus emersit in scopulum. Ego cum illum undique rorantem viderem, me à risu continere, & si vellem, non quivi: versusque *Virgilii* de *Mencete* recitavi,

Illum & labentem Teucris, & risere natantem,

Et falsos ridens revomentem pectore fluctus.

At *Quinctius* id ægro animo ferens: *Adcone*, inquit, tibi gravis mea calamitas, ut rideas? Tum ego: Id superi prohibeant. imò displicuit, & vicem tuam quam maximè doleo. sed quid facias? sic est ingenium hominum, ut ad inopinam rem, & perridiculam suaptè natura rideant. At tibi istuc infortunium Musæ comprecatæ sunt. idcirco cape sis virtutem animo, atque desidiâ tolle; ita Musas tibi amicas reddes. Et ille iracundulus: Malè, inquit, tibi sit, & ruis istis Musis: si tam citò pœnas petunt, quam facile irascuntur. Cui ego: Sed cavendum erat, ne irascerentur. quod ego, & præmonui sæpè, & inculavi. nunc verò quæ acciderunt æquo

æquo animo ferenda sunt. nam, ut scitè Comicus: æquus animus optimum ærumnæ condimentum. Ille verò: An tu istuc machinatus sis, nolo affirmare, fuiti in causâ quidem certè. neutiquam enim in scopuli acie confedendum erat. non meministi illud poetæ tui?

Parcite oves nimium procedere: non bene ripe

Creditur: ipse aries etiam nunc vellera siccet.

Cui tum ego: Eruditè tu quidem. verum ego, quasi divinasssem, te præmonui: nec putabam te adeò curiosum, & incautum: si sic est tibi ingenium, cavebimus in posterum. & ille: Serò sapiemus, ut Phryges. sed eamus tandem, ut me ad ignem exiccem.

C A P U T VI.

*Insignis rosa descriptio Græci auctoris Latine reddita:
mox quasitum quid essent Adamantes, in quam
tam molem excrescerent: quique hætenus
maiores inventi.*

CUM diurnum Sacerdotum pensum, quod ni peragas, piaculare est, confecissem: Virginique laudes recitasssem, ac precarium sertum, ut religiosis hominibus mos est quam maximè laudabilis, cingulo suspendissem, ad hypethræ vestibulum confedi, ut ibi aliquid laxamenti aucuparer: vix dum sedi, cum en tibi Quintius præter morem cum libello. quem ut vidi: Quid tibi, inquam, cum libris? an te vitæ tædium cepit, ut quam citissimè velis consenescere? Et ille: Itane me scommate excipis? gaudeo quod tandem tu etiam jocularis, atque animo obsequeris. Cui ego: Næ ipse reetricus, qui caream sale. Sed age, sedeto hic mecum ad umbram, nam solito mollior zephyrus aspirat.

Ille vero: Ad id veni. statimque confedit. Postea verò quam sedit, rogo quis ille auctor esset, quem præ manibus habebat. Et ille: Græcus, quem tu laudare solitus. Cui tum ego: Intellego: lectita igitur: teneor enim stylo illo quamdelicatissimo: cum verò librum aperuisset, oblatu est hic locus, tam mollis, & elegans; quam qui maximè. Εἰ τοῖς ἀνθεσιν ὁ Ζεὺς ἤθελε ἐπιθεῖναι Βασιλέα, τό ρόδον ἂν τῶν ἀνθέων ἐβασίλευσεν. γῆς εἰς κόσμος, φυτῶν ἀγλαΐσμα, ὀφθαλμός ἀνθέων. λημῶνος ἐρηγημα, καλλος ἄσραπτον, ἔρωτος πνέει, Ἀφροδίτην προσξενεῖ, εὐώδεσι φύλλοις κομᾷ, Ζεφύρῳ γελᾷ
 Ut legit. Quid tū, inquam ego, hunc locum Latinè factum, & quidem ligatum numeris recitarem? Ille vero: Amabo, recita illicò. id mihi erit perquam gratissimum. Cui ego. Accipe, ut olim, hunc ipsum auctorem dum lectitarem, Latinè reddidi per pauculis versiculis: & quidem subito calore, ut scis me solere, nihilque cunctatus, versus recitavi.

Veris odorata si regem imponere turba

Divorum vellet Jupiter arbitrio:

Floribus è cunctis, divis plaudentibus, una

Hoc rosa, non alius, culmine digna foret.

Ille etenim pulchra viret intercincta corona:

Et versat manibus gemmea sceptris suis.

Purpureo simul illa suo vestitur ab ostro:

Atque satellitio cingitur illa suo.

Egregium decus illa soli vernantis, & horti

Risus, honor campi, purpureusque vigor.

Aurora soboles pulcherrima, Solis ocellus:

Delicia cæli, dulcis amor Zephyri.

Plantarum lux alma, rubor nitidissimus, & flos

Formosus florum, gloria, divitia.

Ille.

Illecebris capit illa animos, delectat odore:

Fronde nitens oculos versicolore ligat.

Illam etiam tenerum teneris inspirat amorem

Sensibus, & nexu pectora conciliat:

Dum crines Zephyris perflantibus explicat, & dum

Garrula purpureis verba facit labiis.

Ut recitavi, Beasti me, inquit Quinctius, carmine tã delicato: amabo posthac magis, magisque rosam. Cui ego: Bona verba, quæso. Ille vero: Nihil minus: adulari meum non est: neque tuis es, qui laude mea indigeas. Verum age transferamus nunc animum sis ad sermonem matutinum. aveo enim scire quid sint amantes, & in quantam molem excrecant. res enim digna sanè scitu est. Cui ego: Faciam libenter. sed descendamus prius ad undas: habeo quippè in deliciis mare. inveniemus fortasse nullum aliquem, vel cephalum pro cænula: nam præter acetariolum ex lactuca, sessili, & rapunculo nihil admodum est, quod vobis subministrem. Tum Quinctius: Oro, atque obsecro te, mi Parthenie, ne velis hodie ire ad undas: quippè mihi malè auspicata isthæc dies est. vereor, ut opus sit me iterum siccare ad ignem. At ego: Frustrà tibi periculum fingis. pelle timorem istum. non semper idem paratur infortunium. cum lapsus fueris, facilè est cavere in posterum. siquidem è lapsu cautior fit animus, & malo facilè eruditur. Age, move te ocyus, eamus tandem. Et ille: Ne, quæso, me urgeas, nam rem astam ages. adeò mihi certum est, hodie longè abesse à mari. Cui ego: Nolo te ægrimonia afficere. verum tamen sedeamus in calopside ad prospectum maris: ni hoc quasi basiliscum, quem visu, ajunt, necare homines, perhorrescis. Ille verò: Æquissimum oras. veniam haud gravatè. non enim sic sum, ut quasi basiliscum mate pertimescam. Nihil igitur morati, in hor-

tum

tum descendimus, cumque per Xystum transissemus, in calopsidem tandem venimus: inquam vix perventum est, cum piscatoriam cymbulam aspicio. erat in ea piscator quidam jaculator mihi benè notus, qui fuscina, quam mira arte jaciebat, pisces venabatur. quare ad Quinctium; Rogitemus, si quid piscium habet. At Quinctius: Quid opus est piscium? Ego verò: Si pauxillum potes contentus esse, nō opus est piscium. Tum ille: Næ, perpauxillum modò. quinimò ad valetudinem tuendam confert quamplurimum, si interdum incœnatus cubitum eas. nimirum si quæ sunt incoctæ ciborum reliquæ, stomachus concoquat. quare, quod quæsiui apponito. me isthæc Platonica cœna melius recreabit: Cui ego: Si sic animum induxisti tuum, morem geram. imò mihi gaudeo, tibi verò gratulor istuc sciendi desiderium. fies vel tu Musatum studiosior; quas quidem te despiciatui ducere, nequeo sanè concoquere. Tum ille: Nempè tanti est cum eruditis versari: velis, nolis illos imitetis, opus est. Cui ego: Ausculta modò: Ille verò: Perge porrò. tibi dabo vacuas aures. At quoniam duriuscula isthæc subsellia, & ab Sole benè calida, curabo, si jubes, ut colonus binas huc sedeculas afferat, & illas è palea contextas: quippè molliores. Cui ego gratissimum mihi facies. sint verò humiles, ut commodè sedeamus. altiores odi quam maximè, quibus incōmodè sessitamus quotquot brevi statura sumus. cum verò sediculas agricola attulisset, ego in ultima sedere volebam: sed vetate adnissus est Quinctius, sine, inquam, faciã quod decet: ego enim imi subsellii vir sum, quippè inferior tum ætate, tum dignitate. Ego illi: acum agis. jam sedi. Age sis de quæsito nunc videamus. Et sanè quid sint Adamantes certò definire perdifficile. nam si rupium nodos dixeris ipsis cum rupibus generatos: cur non rupes

pes omnes hujusmodi nodos habent? cur non affixi rupibus? cur etiam in agris sunt, atque in arena? si verò nobiliores terræ particulas statuas, ut est marmor, ut sunt reliqui lapides pretiosi: cur perlucidum est? cur ad aqueam naturam magis accedit, quam lapidis? Hoc loco Quinctius sic mihi occurrit: At montana crystallus perlucida est, & aquæ speciem præ se fert: & nobilior licet, nihilominus terra est. Cui ego: Istuc tibi minimè concedam: imò verò concretum esse humorem pro comperto mihi est. atque hinc ejusdem naturæ adamantes esse non sine probabili conjectura conficio. Etenim si in concharum gremio humor in uniones concrevit: si in capite complurium tum avium, tum piscium ex condenso humore lapides fiunt: si in nobismetipsis ex aqua, maximo nostro malo, lapides generantur, & quidem durissimi: qui fiet, ut non etiam in rupium visceribus idem humor in adamantes densatus evadat? Præterea si corallium aqueus frutex est concretus; cur non item adamantes ex humore constipato fieri concedamus? Hic Quinctius. Assentior prorsus: neque habeo, quo huic rationi occurram. Cui ego: Verum alia sunt, quæ dictis fidem adjungunt. Et ille: Perge ad ea. Tum ego: Nunc id operam do. Adamantes, ut alias dixi: & te meminisse facile credo, pro terrarum colore, in quibus reperiuntur, colorem variant. Et ille: Nimirum memini. sed quid hinc conficis? Cui ego: Ex earundem humore coagulari, ac concrefcere. Etenim si ita ex illis colorem ducunt, ut è livente livefcant, è rubra subrubeant, atque è viridi virefcant, jam illarum soboles sunt, cujus præ se imaginem gerunt. Quinimò si instar glaciei næves induunt, ejusdem certè naturæ erunt. Tum Quinctius: Do tibi & istuc. Verum unum est, quod mihi scrupulum injicit, quem velim evellas. si concretus humor est Adamas,

60 ÆSTATUM SURRENTINARUM
cur adeò durus, ut scindi nequeat? quare factum ada-
gium, Adamantinus. quod in rigidos, atque inexora-
biles jactari solet. Cui tum ego: Quid mirum! quot
enim sunt lapides ex humore concreti, qui rigent du-
rissimi? nempe minus aeris, & terræ minus habent,
atque ob id duriores, ut adamantes. Tum Quintius:
Tenco isthæc: de magnitudine nunc videamus. Cui
ego: Faciam illicò. Quia verò ex majoribus hacten-
us inventis, deduci facillè potest in quantam mo-
lem proveniant, duos recenseam omnium maximos.
Primus est in Asia penès Magnum Indorum regem,
quo ille uno multarum instar gemmarum coronam
insignit. Hic verò septem, & decem drachmas cum
dimidia pendet. est autem quæ visu, quæ figura pul-
cherrimus, nisi quod nævo notetur, quo si vacaret, ni-
hil illo aut pulchrius, aut pretiosius esset. Tum quin-
tius: Dic, quæso, quanti extimatur? Cui ego: Qua-
drigies centena millia centussibus. Alter est in Euro-
pa apud Magnum Ducem Etruriæ, qui pendet drach-
mas novem. figura est multangulus, immunisque à nê-
vo: atramen color nonnihil viridascit. extimatur de-
cies centena millia. Cum verò his majores hactenus
neutiquam inventi sint, colligi benè potest, haud fa-
cillè majorem in molem concreescere. Hæc cum dixis-
sem, Lucilius supervenit, cœpimusque deambulare
per Xystum.

CAPUT VII.

Antigenis adventus in Surrentinum narratur. cujus gratia carmen de equorum delectu, atque exercitatione equestri cujusdam nobilis adolescentis Parmensis Seminarii recitatur. mox quaesitum cur equi dum anteriora crura surrigunt, quam facile eo situ consistant.

QUODAM manè circiter Idus Octobris sedebam sub testudineato fornice hortuli nostri, atque identidem contemplantur amœnissimum quaquaversus prospectum, ut nescio quam animi ægritudinem, quàm solito plus afficiebar, illa mentis vagatione decoquerem. minus enim curæ premunt, mordentque minus si ab illis aliò animum avertas. tantus autem erat tum animi mœror, tum corporis lassitudo, ut meritò verer ne me morbus invaderet. inciderat enim mihi in mentem illud Hippocratis, κόποι ἀνλόματοι φεάξουσιν νόσους: nimirum spontaneæ lassitudines morbos prænunciant. id verò sive solitudinis tædio, sive hypocondrica lue ceciderat, animi sum dubius. dum ita mentem ab ægritudine avertebam, phaselum rectà ad me venientem animadverto. quo conspecto, cœpi illicò evolvere quis esset, quem ille adveheret. nullum enim me de suo adventu certiore fecerat: nec facile erat hominem perpaucorum hominum convenire. quia verò lusciosus sum oculis, ut remota vix videam, visorium tubulum, quem ad hunc usum gestare mihi mos est, è marsupio educo, explico, interstitiis suis apto, oculoque admoveo. vix admovì, cum Antigenem virum de re literaria optimè meritum, quasi per nebulas mihi videor videre. mox ut

propius accessit, illum ipsum esse manifestè conspicio. quocirca in scopulum derepentè convolo, in amplexum amicissimi viri ruiturus. Nec sanè diù in scopuli crepidine substiti, hominem opperiens: etenim cursu quam velocissimo acta phaselus pervolabat: nempè in remigando nautæ acriter connitebantur. Ille ut tandem exilivit, me benevolētissimè complectens; Salve, inquit, vir ornatissime, Musarumque delictum. Cui ego: salve amicorum optime, salve vir oculissime, nostræq; urbis decus quam maximum. simulq; hominem rogo, rectène valeret? Et ille: Bellissimè. Cui tum ego: Voluptatem mihi nuncias. Ego, si rogas, optima hucusque usus sum corporis valetudine, ut antehac melius nunquam. verumtamen non multis ab hinc diebus insolens invasit animum ægritudo, quam modo mecum ipse decoquebam. nam nemo unus hic loci amicus est, & ejus consortio levamen aliquod esse possit, & quicum curas partiatis. Tum ille: Rem mihi sanè quam acerbam narras. At bono sis animo: in tempore venio, ut in me, quem scis tui amantissimum, curas omnes deponas, atque una saltem diecula subleveris. Cui tum ego: Hui! tam brevi tempore apud me mansurus es? Ille verò: Ultra negotia, quibus præpedior, non sinunt: neque enim patrem familias decet domo sua diutius abesse. tot mihi in foro tricæ, tot domi curæ, ut vacui temporis nihil habeam: vixque, mihi crede, dieculam istā suffurari potui. Nec sanè venissem, nisi diutinum tui desiderium me torqueret. quam maximè enim gestiebam te videre: aiebamque tibi præsens præsentī salutem dicere: per literas feceram sapiusculè. scis enim nihil mihi antiquius fuisse amicitia nostra. Cui ego: Intelligo sanè: perque illam te rogo, atque obsecro, ut saltem cras etiam manere apud me velis. locus, ut ipsemet inspicias, est maximè genialis, & à turba,

atque

atque interventoribus vacuus omninò; ut quiete, quam tibi vel maximè cordi esse scio, frui commodissimè liceat. nec, quæso, patere ut ephimera sit mea voluptas. Et ille: Obsequi tibi in hac re neutiquam possum: siquidem die craftini cum viro quodam gravissimo colloqui constitui, qui ex longo me conventum expetiit. Hæc dum colloqueremur, ascensu, & longulo, & acclivi superato, in calopsidem venimus: ex qua Antigènes jucundissimum prospectum contemplatus: Quidni, inquit, sedeamus hic parumper, ut liberiori cælo, prospectuque isto perquam pulchro perfruamur? Cui ego: Fac, ut tibi lubet. Cum verò lævum mihi latus claudere vellet, minimè passus sum, sed sinister sedi.

Postea verò quam confedimus, Quid novi ex urbe apportaret? rogitò. Et ille: Nihil admodum habeo præter ea, quæ in tonstrinis, ac triviis jactantur: quæ quidem Sicularum gerris vaniora, ac mera mendacia sunt. quorum ad te totos modios, imò navem afferre potuisssem. Verum, agesis, quid tu in hac solitudine, ac tanto tempore? Bellicis, opinor, fastigium imposuisti. fac, quæso, quamprimum in lucem edas: expectantur enim summò studio. præterea velim ut de reditu maturè cogites. vix jam amici diuturnum tui desiderium ferunt: neque fas est tibi à conspectu maximi amicorum diutius abesse. Cui tum ego: Fruor hic eo otio, quod scis mihi laboriosissimū esse: & quo mihi ætas per tacitum fluit. *λανθάνω βιώσας*, ut Græci dicunt. Sic nulli noceo, nullum contristo, dumque aliorum oculos effugio, offensionem vitò: sic enim sunt tempora, ut latere plurimum conducat. Bellica eo statuta sunt, ut cum illis brevi mihi pax futura sit. per te tamen intelligis, Sat citò, qui sat benè. & sanè vereor, ut expectationem fallant, inque illis eruditi Authorem

quæ.

quarant. Cæterum de reditu jam cogito: Etsi haud libenter: mirum quantum me urbistædium cœpit, imò & rerum omnium humanarum. nam plausus, honores, commoda, & si quæ sunt alia, nihil moror. mihi crede, secundum te nihil mihi est amicus solitudine, quæ una mihi animi tranquillitatem parit, & partem fovet. Et ille: Credo equidem; in te enim simulatio non cadit, quem semper apertissimum intellexi. Tum ego: Sed tandem eamus domum, nam, ut vides, altior hora est. Eamus, tum ille. statimque per Xystum perpauculis passibus illum domum deduxi. In quam vix ingressus, me curiosè rogat, quodnam meum esset cubiculum? Cui ego: postremum sinistræ ambulationis indicans, Hem, inquam, illic habito. Ille verò cum ad illud ipsum pervenisset; Hoc, inquit, Musarum illud sacrum, hoc Asylum illud pacatissimi otii sequestrum, hoc Elysium tuum. complector sacrum limen, veneror Musarum omnium chorum, præsidemque ipsarum Apollinem. Vellem hic, Parthenie, bona tua venia, pro foribus dextra Parnassum cum Pegaso, aquam ungula eliciente appingi, læva Pindum, ac Tempe, mediumque interfluentem Peneum, ad cujus viridissimas ripas canentes Musas, saltantes Gratias, Apollinem verò pulsantem lyram graphicè interpingi, hac cum epigraphæ,

*Hic Musis locus ille, & Phæbo cognitus, ex quo
Artem Piscator, Navita, Miles habet.*

Cui tum ego: Bona verba! tantum non insanum me dicerent, quibus de plaustro loqui mos est, si id facerem. Ille verò: Imò factum laudabunt, cui enim non cognita, perspectaque est tua modestia? At ego: Benevolè tu quidem: sed aliis idem videbitur secus: atque ob id totum genuinum in me frangerent. statimque cubiculum ingressi sumus. quod simul ac contempla-

tus est, Quam bellus, inquit, locus istic, quàm accommodus ad scribendum! quàm genialis! hic ad mensulam sedens læva fenestram habes, quæ vergit ad Occidentem, ex illa Surrentum, & amœnissimi colles, quibus urbs præcingitur, in obtutū cadūt: dextra fores respondent, rectā in subdialem ambulationem patentes: ex illis tibi Oriens conspicuus, & Surrenti campestris, objectique sunt colles Vici Æquensis. contrā altera patet fenestra ad Septentriones, ex qua mare visitur, & nostra Neapolis. nihil sanè æstate altius, nihil amœnius esse potest: ex omnibus enim angulis & prospectus habet, & Zephyros excipit. quinimò quaquā oculos circumferas, viridantes tibi arbores occurrunt, qui virore suo & pulchro, & vario, hebetem præ labore tum oculorum, tum mentis aciem exacuant, vigoremque animis subministrant. ipsæ etiam argutæ frondes, dum Zephyris animantur, sibilo suo, quasi ad numerum accommodato, te ad canendum invitant. si meo genio vivendum esset, præ hoc eligerem neminem. Jam tandem intelligo quid in causa sit, cur tantum te Surrentinum otium delectet, & cur tam libenter te huc venientem uniuersus Musarum chorus comitetur. Postea verò in mensulam oculos coniecit, cumque in scripta incidisset, Bellica, inquit, istæ certè sunt. Cui ego: Rectè coniectas. Tum ille: Fac, quæso, ut recites: etenim cupidissimus sum carminum illorum. Ego vero: Imò rogo, ut lubeat audire: nempè ut si quæ minus placent, iterum perpoliam: ut enim benè intelligis, plurimi facio iudicium tuum, quippè hominis aperti, & eruditi. Locus autem hic, quem nuper absolvi, mihi videtur non malus. est autem de equorum delectu, atque equestri exercitatione cuiusdam adolescentis lætè indolis, ingeniique perquam rari, in quem incidi in Seminario Parmensi, cum Italiam peragrarem. Tam

Antigenes : Istuc maximè desidero . Accepi enim à Galvæo tibi , mihique amicissimo , illius loci juvenes , quos modestissimos æquè , ac diligentissimos prædicabat , tuis operibus quam maximè addictos esse . Cui ego : Fateor equidem me Nobilibus illis quamplurimum debere , qui ad eò me amant , ut atteritus illic penè sim . verum ausculta modò . ille verò : Hic stò . Ipse , ut ut carmen erat , hunc in modum recito .

*Ergo suis ubi cinctus eques splendet in armis ,
Insequitur labor alter , equum legisse ferocem :
Multaque delectu in tali tibi cura adhibenda est .
Nam si bellacem , facilemque ad frana , pedesque
Fernicem sortitus equum pugnator equestris ,
Promptus & ipse ducis mandata capeffet , & omnem
Ire viam poterit , versusque , & signa tenere ,
Acer & in Martem assurget , pugnamque ciebit .
Idcirco primùm studio conabere multo
Quarere equum insignem , factumque ad munera Martis .
Sed quibus indiciis talem dignoscere possis ,
Accipe , non multis properans ad cætera , dicam .
Sit tibi procerus sonipes , & corpore magno
Sese verset , agens : pulchroque ornatur amictu :
Est etenim certum species externa repositi
Argumentum animi . potior sic villus habetur ,
Cui color ex albo fuscus , nigrisque frequenter
Distinctus maculis : vel sit spadiceus auro
Immixtus : nigra melior ferrugine tinctus .
Altior emineat cervix angusta ; jubaque
Ex armisque cadant , colloque volumine longo .
Sintque pedes nervosi , agilesque , & pectora lata .
Non pavidus , viso ne fors tibi restitet , ipso
In cursu : duro nec franos ore recuset :
Neve ferox nimium insultet , non calcitret asper :
Sive pati renuat Dominum , & parere lupatis .*

Ve-

*Verum tam facilis, quam sit generosus : & acer
Exultet, capiatque animos clangore tubarum :
Et certamen amet, cursumque intendat in hostem:
Ac cades inter gaudens, fusumque cruorem,
Acrior urget ubi Mavors, sese inferat ultero.
Sit cursor, patiensque sitim, & jejunia ferre.*

*His animadversis, confestim ea cura sequetur :
Nimirum Mavortis equos ad munera lectos
Instruere, & domitus crebro exercere palastra .
Nam velut in vacuo praludens aquore tiro
Assuescit sensim bello, & formidine pulsa ,
Qua non sueta armis pertentat pectora, primas
Cum pugnas ineunt, & quid Mars experiuntur ,
Induit audaces animos , ipsumque per usum
Difficiles paulatim artes, & pralia discit .
Non aliter sonipes domitura doctior, aquor
Profilie in medium, facilisque ad iussa Magistri
Se varios agit in gyros, quaque actus habentis ,
Pronus sit, atque fugam pulsus calcaribus urget .
Et certaminibus, tonitruque assuescit, & igni.*

*Quin & eques pariter sit equestri instructus ab ar-
Ut sit possit equum ducere in pralia, & illum (se;
Nunc stimulis cunctantem urgere, & flectere in orbem :
Nunc & contractis franis retinere volantem :
Addere nunc animos clamore, citatior hostem,
Ut ruat adversum: nec fulmina rauca, nec ignes
Horrescat, pilive aciem formidet acutam .
Nunc blandus palpo, & poppismate placet amico,
Ut ponat calidasque iras, animosque feroces.
Que cum sic habeant sese, Proconsul, equestri
Nullus nobilium, plebisve ornatur honore ,
Ni prius in stadio domituram edoctus equorum ,
Experimenta dedit tibi plurima, se quibus artem
Egregiam didicisse probet . Quin proderit urbi*

Magnifico structa sumptu si semper equorum
 In plano pateant campo, Xystoque palaestra.
 In quibus insigni sub præceptore inueniunt
 Egregiam artem, & disciplinam discat equestrem.
 Et quibus infranes pulli domitentur, & artem
 Ipsi etiam patriam, & Marvortia praelia discant.
 Me quondam Parma memini sub mœnibus altis,
 Æmilia quæ rura virens campestris, & inter
 Pascua mille greges, armentaue lata pererrant,
 Amplam, magnificam, luxuque, atque arte superbam
 Cornipedum instructam domitu vidisse palastram.
 Qua nitida iuvenes exercebantur arena,
 Indomitosque simul pullos ad frena vocabant.
 Quin etiam lusus nonnunquam ludere equestres
 Magno affectabant plausu, & clamore theatri.

Est domus ampla, nitens, mediaque assurgit in urbe
 Porticibus præcincta altis, saxoque superba
 Barbarico, pictisque renidet plurima signis.
 Hic flos nobilium studio delectus ab omni
 Ausonia, cœtu sociali, & legibus jisdem
 Vnanimi degit consensu, atque omnibus una
 Mens est, ingenium excolere, assiduoque labore
 Ardua conniti quesitum arcana latentis
 Natura: nec eo stat curam adhibere minorem
 Ingenuas Musarum artes, & jura doceri,
 Civilesque simul cultus, quaque indole digna
 Patricia, & belli quacunque aptantur ad usus.
 Et quoniam vires animo facit emulus ardor,
 Fervet amor cunctis studiorum, & nobilis oti.
 Hinc juvenum culti mores, & principe digni,
 Mens acris, generosa, animosque edocta mereri
 Officiis, studiisque exculta, & Palladis arte.
 Hinc & tantus amor docta præludere arena:
 Et modo cornipedem cursu domitare ferocem:

*Et simulata modò stimulare in pralia: & hostem
Vrgere, atque animos sonitu irritare tubarum,
Et sclopi tonitru, & nigro consuescere nimbo.*

*Hujus ego pubis memini, & meminisse voluptas,
Egregium forma juvenem spectasse palastra
Hac se exercentem cursu, pulchrumque domantem
Cornipedem. Primo vernabat flore juvenia;
Fascibus insignis majorum, opibusque superbis.
Humana major species, & plurimus olli
Præfulgebat honos oris, venerandaque frontis
Majestas, oculique ardebant iride pulchra.
Aurea casaries non sese pendula collum
Per niveum laxabat: erat sed tortile flexu,
Inque modam plecta circumreligata rubenti
Tania, ut illius lex est sanctissima cætus.
Sed species neglectus erat non ultima. celsum
Fibrina caput ornabat de pelle galerus.
Serica quem circum argentoque, auroque retexta
Vitta incingebat, flocco pradiuvite fulgens.
Sed quam pulcher erat juvenis, tam rara moæsti
Oris erat species, & gratia amica pudoris.
Idcirco Musis, & Phæbo gratior alter
Non illo insignes inter degebat alumnos:
Essent & multi quamquam, & florentibus annis,
Indoleque, specieque, & Palladis arte decori.
Quin & Martis amor, laudisque immensa cupido
Olli erat: ingentesque animo res præcoce parvis
Edere jam puer affectabat, ut inclyta facta
Majorum cumulare novis per Martia posset
Prælia, perque sua palmas virtute relatas.
Illum, inquam, memini stadio vidisse decoro
Exercentem equitem insignem.*

Hic Antigènes sic interpellat: Scitè tu quidem equitem posuisti pro equo: mos enim veteribus Latinis fuit,

ut equum habentem sessorem equitem etiam appella-
rent: ut eruditè notat Gellius, quem te lectitasse non
dubito. Cui ego: Rectè conjectas. atque istuc à te
meæ aures expectabant. sed pergam, ut cœpi. Et ille:
Imò rogo: ut facias. sic igitur filum retexo:

cui villus ab albo

*In fuscum vergebat, eratque interlitus atris
Hac, illac maculis, alta & cervice superbus:
Atque júbisibat magnis, & pectore lato.
Ipse sedens habilis, medioque immotus ephippio
Attalico è filo intertexto, auroque corusco,
Et gemina insistens erectus stapede, lusum
Sic, tota juvenum circumspectante corona,
Incœptas: Virga sonitu nunc mollior urgens
Cornipedem binis agitat decursibus: & nunc
Circuitu versat longo, totumque per orbem,
Per calcata ferens vestigia: nec magis unguem
Seu latum dextra deflectens, siue sinistra
Pernici torquet cursu, mirabile visu.
Nunc gyri medium simul ac perfecit, anhelum
Illicet inflectit sua per vestigia retro.
Nunc redit, alternaque fuga curritque, recurritque;
Et labyrinthos depingit in aquore flexus.
Et premit interea calcaribus, & citat alta
Irritans voce, & laxis dat currere habenis.
Mox inhibet cursum, & multo sudore fluentem
Sistit, agens lava frænos citus illicet ad se.
Scilicet exhaustus cursu revocetur ut acri
Spiritus, & docto discat parere Magistro:
Utque è vestigio sue feat subsistere cursu.
Nec tanto indignus sonipes sissore, repente
In tergum incubuit, fletit illicet, & tenuit se.
Hinc ubi tantisper requie instauratus amica
Spiritus est, molisque abcessit corpore sudor:*

Et

Et demulset equum juvenis poppismate, lusum
 Rursus init, simul hac: Nostra quicumque juventa
 Hi lusus fuerint, nostri qua gratia cœtus
 Partheniis grati Musis, Vati que dicamus
 Parthenio, nostras qui nunc invisere sedes,
 Lusibus & nostra dignatus adesse palastra.
 Contrahit hinc franos, & signum flexile virga
 Cornipedi facit, atque in ludum invitat equestrem.
 Tunc ille edoctus nutum, quemcumque dedisset
 Insidens dorso puer, exaudire, repente
 Anteriora iugo substollens crura sub uno
 Porrigit in sublime, haretque immotus: & inde
 Deprimit, ut juveni visum est: rursusque sub auras
 Surrigit illa: tenens incurva, & pendula nisu
 Tam facili, mira quàm perscicit arte. jubato
 Interea collo, & capite arduus eminet alto
 Arduus & juvenis simul eminet: & stat in ipso
 Immotus dorso, & strictas moderatur habenas.
 Mox, velut ad numerum docta scitissimus arce
 Arrigit alternis, & deprimit utraque crura;
 Anteriora prius, mox & postica. videri
 Haud equidem quidquam poterat jucundius illo.
 Dein citus agglomerat, dictu mirabilo, & equor
 Lege ferit certa: veluti qui tympana pulsat
 Lætibis alternis, modulosque alternat eisdem.
 Et salit, & resilit sua per momenta: choreas
 Ad numeros illum dixisses ducere equestres.
 Tandem signa dedit cum virga sessor, anhelus
 Constitit, ore jacens spumas, & naribus ignem.
 Ut cessavit, equo plausorunt murmure ovanti,
 Emeritaque equitem vexere ad sidera laude,
 Quotquot erant socii, juvenum lætissimus ordo:
 Quotque graves aderant patres, doctique Magistrî,
 Dilecta commissa quibus stat cura juventa:

Artibus humanis omnes, studiisque Minerva :

Et multa insignes pietate, & moribus aureis.

Asi ego promeritas tanto pro munere grates

Reddere promisi: promissaque carmine solvo

Hoc, quodcumque mea memores scripsere Camæna.

Fortunate puer, vivent si carmina nostra;

Nam simul ipse illis ventura in secula vives.

Plura tibi: magnum sed stat percurrere campum,

Quà vix ulla patent vestigia trita priorum:

Et Mars urget equum, & rauco tuba murmure clāgit.

Quin & plura forent, qua possem dicere equorum

De cultu, domituque, & ludi plurima equestris:

Ludere seu Trojam affectas, plausumque referre:

Collimare velis seu currens præpete cursu

Annulum in appensum, & rectà dexterrimus hastam

Inserere, emeritoque frui clamore theatri.

Qua tamen incæpto properans insistere cursu

Prætereo, atque aliis post me dicenda relinquo;

Musa quibus facilis, tanti nec cura laboris.

Vix dùm recitavi, cum Antigènes: Digna quidem, ut ea universum Gratiarum agmen festivis saltibus prosequatur, ipseque lyra sua dignetur Apollo. mirum in modum affectus sum stylo isto tuo & nitido, & facili. Ego vero: Phy! Non certè amici arbitrium, sed iudicis, & quidem Arcopagitæ sententiam expectabam. Ille verò: Num quando tibi assentator fui? ut sentio, sic loquor. Cui ego: Fateor equidem: verùm sæpenu- merò præpostera sunt nostra iudicia, cum de eo sententiam ferimus, quem amamus. quemadmodum enim color in oculum, sic amor in mentem vitium inducit. Ille verò: Imò tua modestia facit, ut de te ita sentias. Ego verò: Mittamus istæc ridicularia. Liceat per te mihi in culinam me statim corripere, ut tibi prandium apparem ex tempore, ne tardius, quam par sit, com-
da-

damus. Tum ille, ut vir est sale conditus, & facietis, atque omnium horarum homo: Hoc, inquit, Parthenie, verè est ab equis, ut ajunt, descendere ad asinos. Cui ego: Perquam lepidè tu quidem. illud verò mihi non rarò accidit, cùm è mensula literaria ad abacum culinariam transeo: & vel fercula adorno, vel subigo panificia: redeoque interdum admodum sordidus, ut vix me Musæ dignentur excipere. Et ille: Ah, ah, ah, vab! quid audio? poëta coquus. Ego tum illi: Imò non planè malus. Ille mihi: Vix credo. Ego verò: Palato periculum facies. Tum Antigenes: Verum si ità est, ut prædicas, mirum sanè quod tua carmina culinam non sapiant. Tum ego: At istuc verè est sapere, descendere interdum ab equis ad asinos, atque ab his iterum ad illos ascendere, & quidem non sine laude. Ille verò: Laudo Minervam tuam ambidextram. Cui ego: Ambidextram? imò vix dextram. Et ille: Quorsum istuc! Et ego: Quia sinistram decoxi. Tum ille: Nil mirum: id enim coquis sæpiusculè contingit. sed cedo, quid fuerit in causa? Tum ego: Dicam equidem, sed compendio, it enim dies. Focus præ terremotu penè dirutus, ut vix in illo tripus, qui & ipse claudicar, vix olla pultaria consistant. istæ autem adeò attrita, ac perverusta; ut meritò crediderim asseruari, quasi fumosas verè imagines majorum nostrorum. Cum igitur ollam amovere vellem, hæc fallente plano subversa est, inque sinistram jus omne ferventissimum effusum. Hic Antigenes: Tuæ isti calamitati magnopere indoleo. cæterum miror sanè tuam parsimoniam. cæteri ob rem culinariam decoctores fiunt, tu vero decoctus. Cui ego: Vera prædicas: ne alendo coquo stipem perexiguam citò decoquerem, memetipsum decoxi. sed utinam hinc fiam decoctus senex. verù sine, ut eam. Ille verò: Per me nulla est mora, verùm illud scias velim,

lim, me cōvivam minime edacem, bibacem multo minus; quare cave ne quidquam præpares præter quotidiana. Sit mensa, quæ non Crassum, vel Lucullum, multo minus Apicium sapiat: sed Pithagoram, sed Platonem tuum, & si vis, etiam Diogenem. Hic ego: Ohe, adeò me sordidum putas? si non profusus, cimini sector non quidem certè. Et ille: Non eò dixi, quo veniat in dubium genius tuus perquam splendidus: sed nolo, ut mei causa nimium defatigeris. Tum ego: Nichil admodum adornabo, præter ea, quæ sunt ad manus. Et ille: Videlicet. Ego verò: Vespulus vir amicissimus, idemque munificentissimus, quasi divinasset, fore, ut à te inopinatò opprimerer, primò manè misit ad me munusculum elegantissimum, & huic dici, qui Veneri sacer est opportunissimum. Tum Antigenes: Novi profectò eximiam hominis erga te benevolentiam. Sed dic, sodes, quid ad te transmisit? Tum ego: Mullos duos barbatulos librarios. Tum ille: Benè planè factum; etenim hi librarii perquam bellè conveniunt eruditis. Ego verò: Sed capti ad Sirenfas; atque idcirco saporis exquisitissimi. Ille verò: Nec abhorrent à Poëtis, qui Sirenas æmulantur. At ego: Bellè argutaris. illos jam Neapolim destinaveram ad amicum illum, cui scis me plurimùm debere, quippè illi multis nominibus obstrictus. Et ille: Istuc expectabam. erant illo dignissimi. sed pro his magnum illi poculum propinabimus. age porrò, quid prætereas? Tum ego: Gambaros quamplurimos ex eodem mari, qui Lubrensi oleo quadriennio ab eodem mihi misso, frixi, & delicati sunt, & sapidi. Tum ille: Quid ultra desideres? Cui ego: Mane, nondum. Ille verò: Etiamne amplius? Ego verò: Admodum. his enim elidium adjunxit. Hic statim Antigenes: Jugulum Thynni dicis? Et ego: Illum ipsissimum. Et ille: Si ita est:

cœnabimus genialiter: siquidem Jugulus in recenti
Thynno laudatissimus. Tum ego: Addam pro pulte
pastillos esculentos, quos amicus quidam Amalphi re-
diens, ubi optimi subiguntur, dono dedit. illos con-
spergam casco Calabro exquisitissimo, qui ex flore la-
ctis bubali coagulatur, *Rascham* dicunt indigenæ. ni-
hil illo suavius, delicatius nihil est: præ teneritudine
vix radula in scrobem atteri potest: in hypocaulo,
quasi butyrum liquatur. illum mihi è Calabria redux
attulit vir quidam amicissimus, idemque festivissimus,
qui biduo hic suis me facetiis recreavit. est enim ad
omnem leporem factus, idemque argutissimus. Hic
Antigenes: Tu me excipies in lautitiis, &, ut dicitur,
mulso, & placentis saginabis jam mensa Lucullum sa-
pit, videmurque curare cuticulam? Cui ego: Verum
quid præ illa parcius? quippè, ut vides, tota emendi-
cato est. Mane parumper. huc mox revertar. Et ille:
Ità, quæso. Ego verò rectà in culinam proficiscor,
puerumque compello, Heus, heus tu, Fabiole? quid
cessas verbero? nondum etiam? ubi latitas? procede
furcifer. cumque ad ravim usque exclamassem, ille
neutiquam respondit. quocirca per fenestram inspecio,
si fortè esset in platea: videoque illum ludentem cum
Tubiolo, eo genere ludi, quo pueri denarios in sublime
jactantes exclamant Capita, Navia. quem cum vidis-
sem, fateor, me stomachum funditus perdidisse: nec te-
nere me potui quin subiratus illum severissime corri-
perem. mox jubeo ascendere. Ille non ausus me con-
gredi, antequam stomachum detexissem, lentè adme-
dum, ut timidi pueri faciunt, procedebat. At ego:
Testudineo ne gradu furcifer? move te ocyus: Ille
verò audaculus: Non possum, inquit, sorbere, & flare.
Cui ego: Sententiasne loqueris cessator? tandem ut
venit. Age, inquam, ut furcifer, foculum burca exi-
ta-

tato, tripodem igni imposito, quo claudicat, pedem supposito saxulo obfirmato: adde illi ahænum, aquam infundito, & opercula. cum verò cœperite bullire, me admone. Tum ille, cui gratissimi edules pastilli, & quod erat suspicatus, exhilarata jam fronte, Faciemus, inquit, pastillos caseatos? At ego, refrigerata pariter iracundia, ut illum urerem, tergiversatus, nonne purgandæ sunt lances? tergito item cochleare cribrarium: carbonem submitto: sartagine, craticulam munda-to, has scutellas repone in armario, fictilem illam te-studinem asseruato: expedi abacum, pavementum scopis verrito: fac ut cuncta niteant; nam me vir honestis-simus convenit. tenes omnia, furcifer? Et ille: Teneo: curabo cuncta quam citissimè, dummodò pastillos adornemus. Cui ego: Pastillos? imò lapides. jejuna-bis quippè.

Postea verò quam omnia adornaveram, ad Antige-nem redeo. ille ubi me linteo amictu præcinctum vi-dit, non sine risu. Apage, inquit ab hoc Musæo cum isto ornatu: nam si secus à Musis vapulabis. Cui tum ego: Istuc sanè timerem, ni illæ huic ornatui assuevis-sent. mox peto quid intereà lectitasset? Et ille: Nihil admodum? illud tamen animo versavi, qui fieret, ut equi dum antica crura surrigunt, ac veluti in sublime, consurgunt, in illo situ, qui alioqui illis haud quaquam videtur accomodus, tam facilè consistant. Age porrò, cedo, si quid ad hanc rem habes. dumque tibi Sphin-gem præstiti, tu mihi sis Oedipus. sapiunt ista profe-ctò Mathesim tuam. Tum ego: Morem geram luben-tissimè, quamquam Dauus sim, non Oedipus. attingam verò rem perpaucis; nam, ut conjicio, jam tibi latrat vē-ter. Ille verò: Conjectares rectè, nisi ego assuevissem. Tum ipse: Aliter mihi accidit: idque vitio luis hypo-condriæ: breviter ergo contendam, quod petis, effi-

cere. Corpora universa, quæ gravia dicimus, sic sunt, ut suapte natura in medium ferantur, ex quo efficitur, tum rectà consistere, cum linea, quam directionis Geometræ vocant, per ipsorum centrum transit. si secius, ruent. ità nos cum directi in hac versamur, consistimus, si verò nos obliquè inclinamus, cadimus illicò. Cum verò equi ità sese in sublime arrigunt, hujusmodi linea per media illorum corpora descendit; indeque fit, ut quam facillimè consistent. illo enim corporis positu, æquatis veluti ponderibus, permanent æquilibres. Tum Antigenes: Sic opinor. atque hinc fortassis spontaneus ille in nobis motus, ut cum in unam partem inclinamur, in alteram se manus, & pes confestim sua sponte jactent, & quam longè extendant? Tum ego: Rem ipsam putasti. Eo enim motu natura præcavet, ne ruamus. sic enim factò corporis æquilibrio, consistimus, casuri, si secus. verum quia appetit duodecima, mensam instructum ibo. Tum ille: I præ, sequar ipse mox; sicut enim in prandii, ità & in laboris partem æquum est, ut veniam.

CAPUT VIII.

Recitatur epistola, in qua totum Vesuvianum incendium anni MDCXCVI. describitur: factaque legendi intercapedine, Americana potio conficitur, & amantissimo capiti propinatur.

ARe sacra rediens, jam in Musæum pedem inferēbam, Musas, meum delictum, mea mulsa, salutatus, cum ecce tibi Lucilius, qui statim de more, mihi salutem propinavit. Ego cum vicem reddidissem. Quid, inquam causæ fuit, cur primo mane nō te è strato corripere, sed præter morem, matura jam die? Tum ille:

ille: Ne, quæso, id mihi veritas pigritiæ, scis enim verò me non oscitantem, sed solertem esse: & ubi primum crepusculum illuxit, illicò assurgere. Ego verò: Haud equidem istuc me fugit: & idcirco rei insuetæ causam abs te requiro. Et ille: Pulsasti, inquit, fores cum in sacrarium facturus descenderes? Tum ego: Pulsavi enim verò: sed summis digitis, & perquam leviter. Tum ille: Quid ita? numnam id mihi grave futurum arbitraberis? Cui ego: Sic est. nolebam enim te, quem dormire suspicabar, excitare. Tum ille: Commodè cecidit, ut ita suspicareris, nam cum totam vigilando noctem transegissem: non nisi circiter diluculum præ lassitudine acquievi, at sopore perquam levissimo; quocirca, miror sanè me crepitum non excepisse. Cui ego: Age, dic randem, quæ causa fuit insomniæ? nam etsi levis admodum hujusce aëris temperies sit, nihilo tamen minus tu dormire consuevisti. Ego verò non ita. vix enim alias quatuor, alias quinque, nec solidas quidem horas dormisco, quamquam id valetudini minimè noceat: adeò salubris aër est, idemque genialis. plurimum etiam confert perquam parca victus ratio, quam Græci *δίαιτην* vocant: atque una, eademque semper, & tenoris ejusdem. quod unum ad valetudinem recipiendam, diùque conservandam conducit quam maxime. Tum ille: At idem mihi tenor, eademque frugalitas. Ego verò: In cæteris, non nego, sed non in ficis, quibus ad libidinem indulges. Tum ille: Fateor equidem. atqui est quo veniam merear. Etenim frigidulæ, molliculæ, melleæque cum sint, difficile admodum est se ab illis continere. est etiam illud, quod me allicit, frigidas nimirum ficus minimè noxias, quippè quas stomachus facilè concoquit. Tum ego: Scio enim verò: atque etiam servandus est modus, juxta notissimum illud, Ne quid nimis. si plares enim

comedas, aluum movent. Et ille: Itane verò? Cui ego: Ita prorsus. Hic Lucil: Habeo, inquit, caussam vigiliæ. laxata mihi hac nocte aluus à fisis est, quippè. Cur, quæso, non me admonuisti? Cui ego: Quia sic sum, ut nemini velim molestus esse, nemini creare fastidium. Tum ille: Adeone indocilem mihi animum esse, atque irritabilem putas? imò cum neminem habeam, cui plus, quam tibi debeam, quidquid dixeris, æqui, bonique consulam. Cui ego: At me ipsum tibi documento habebas. Et ille: Abstineam posthac à fisis. Tum ego: Benè facis. Ille verò: dic, sodes, quot comesse sine noxa possum? Cui ego: Sex tantum. Et ille: Hui! sex admodum. nã tu rigidæ præscriptionis medicus. Ego verò: Si secus faxis valetudinem pessundabis. quæ una præ cæteris tibi charior esse debet; si enim benè valeas, vives, quam felicissimè. Et ille: Vera prædicas. atqui alia adolescentibus, alia senibus: cibi mensura. ain? Tum ego: Ajo enim verò: atque idcirco duas alias concedo. cæterum illud tibi hæreat in memoria, Peccare præstat in eam partem, quæ cautior est. cautior autem nonne parsimonia? Ille verò: Ità sanè. faciam in posterum, ad me recipio. Tum ego: Bona spe esto: sistam ego citatam aluum. Et ille: Quo medicamento? Tum ego: Tibi perquam acceptissimo. Et ille: Videlicet? Cui ipse: Americana portione. nonne medicamentum quam suavissimum? Sic est, tum ille. sed vide ne mihi pro perea porrigas scorpionum. audiui enim illiusmodi potionem movere aluum, non stringere. Tum ego: Nã ipse incautus, qui oculissimo mihi capiti pro alexipharmaco venenum propinem, accipe, quod quam paucissimi admodum tenent, si cocolathes quinquennis sit (si vetustior effectui magis respondet) relaxatam aluum adstringit. idque ab Hispano quodam integerriimæ fidei homine, accepi. qui id

com-

compluries se expertum fuisse fatebatur . mirum sanè , & cujus ratio haud equidem mihi in promptu est . Hic ille : Gaudco tam præsentem , tam suavem morbo medicinam parari posse . Tum tandem ipse vitrum speculari utrimque tumidum , & globosum accipio ex arcu-
la , fomitem item , & restem sulphuream : atque ad so-
lem procedo . mox ità luci speculum objicio , ut radii
recta in punctum unum (focus Mathematici dicunt)
coirent . cui quasi foculo fomitem admoveo , quem vix
admotum derepentè flamma corripuit . tum statim
ego recte sulphurea lumen accendo : transmittoque in
cercam spirulam , qua lucernam æreæ turriculæ suppo-
sitam incendo . quia verò potionem quam citissimè
cupiebam conficere , lychni , qui trimixos erat , cuncta
ellyphnia succendi . tandem cocolathicam ollulam ac-
cipio , in quam aquæ vasculum plenum ad duastertias
infundo , ac turriculæ superpono .

Hæc ubi adornaveram , statim me Lucilius rogat ,
Quid elucubraveram ? Cui ego . Cum Galvæus , num-
quid scis hominem ? Ille verò : Quis virum vel erudi-
tione , vel humanitate insignem , & tui , tuorumque
operum perquam amantissimum ignoret ? Tum ego :
cum , inquam , vir amicissimus à me petiisset , ut po-
stremum Vesuvii incendium , de quo multa , & varia ja-
ctabantur , ad illum transcriberem , volui viro amicissi-
mo , & cui multis nominibus plurimum debeo , satisfacere .
idcirco hæc epistola , quam modò absolvi , om-
nem incendii rationem complexus sum . Hic Lucilius :
Quæso , ut antequam sigillo obsignes mihi illam per-
legas . Cui ego : Faciam si modò , quæ minus rectè
scripta sunt , admoneas . Et ille : Næ ego audaculus ,
qui te admoneam ! auscultabo potius , ut erudiar . Cui
ego : Ita fortasse , si per te faceres : neutiquam verò ,
cum ipse rogaverim . Nullus enim adeò sapiens , qui
interdum non erret .

Ipse

Ipse etiam quandoque bonus dormitat Homerus.
Mox ita exorsus sum:

Parthenius Galvæo suo.

ευπράτερον.

SI vales, mi Galvæe, benè est: ego quidem meliusculè valeo: & optimè tandem me habiturum spero in hoc cælo tum amœno, tum salubri; ubi cura, & negotio vacans, eo fruor otio, quo scis me plurimum delectari; & quo, præsentissima quasi medicina, soleo convalescere. Petieras à me tuis illis literis, quas xv. Kal. Jun. scripsisti, ut quod meis ipse oculis videram, de Vesuviano incendio ad te transcriberem. agebas enim verò plura apud vos circumferri, quæ partim videbantur improbabilia, partim autem ridicula, ac fabellis anilibus perquam similia, partim etiam incredibilia, satis tibi utique fecissem statim, ut literas tuas accepi, nisi res plurimi otii fuisset. idcirco minimè licuit opera occupata, atque animo impedito. Scis enim oppidò, quot mihi negotia, quot tricæ plus, plusque in dies Neapoli parentur; ut neque harum, neque illorum causa respirare, nedum aures scalpere per otium liceat. Hic verò loci, quoniam res nacta est hominem otiosum, ac pristinæ valetudini aliquantulum restitutum, postulatis tuis satisfaciam: tibi que hac in re, ut in omnibus inserviam. Verum quò gratior accidat, alitè, atque à capite exordiar.

Circiter Idus Apris: cum jam jam dies appeterent Domino Redivivo sacri, Beneventum concessi, ut Cardinalem Ursinum, virum omni virtutum, ac disciplinarum genere ornatissimum inviserem, ac præsens præsentis mea studia deferrem. nam tum beneficiis plurimis, tum singulari sua in me benevolentia me sibi ar-

Etissimè devinxit. id sanè non te præterit : cum de illius, vel humanitate, vel officiis, animoque ad beneficentiam factis, sæpenumero ad te scripserim. Dum igitur essem Beneventi in Cardinalis domo, ubi me quotidie benevolentissimus Princeps excipiebat. quodam inanè in aggrundam exivi, ut liberiori cælo fruerer. vix pedem intuli, cum illam nigro cinere undique conspersam animadverto. miratus rei novitatem, cœpi illicò mente mecum evolverè, cujusmodi esset ostentum. nec sanè diù in ancipiti versatus est animus : statim enim illum à Vesuvio, Vulturno spirante, ad nos delatum, montemque iterum, disrupto sinu, in incendia exarsisse putavi. Nec mea me cogitatio fefellit. Cùm enim sub vesperam Neapoli nuncius advenisset, immani montem incendio conflagrare, ignitorum lapidum torrentes evomere, ingentes ambusti pulveris eructare turbines, altissimis cælum cuneis adlambere, nigra diem caligine obtegere, horrendis identidem bombis resonare, crebris succussionibus tremere, vastitatem minari, cuncta denique in metu, ac trepidatione esse, reportavit. Quod simul ac cognovi, Cardinalem adeo, quæsoque, ut liceret per se mihi Neapolim reverti; ut quæ acciderant propius prospicerem. Ille, verò jubet unius tantum dieculæ moram me æquo animo ferre. Se etiam perendie Neapolim profecturum, meque in suo sexijugo deducturum. Ego verò libenter in diem perendinum discessum differe, quando sic juberet. proque tanta benevolentia, & honore, quo me honestare meditabatur, gratias egi quammaximas. hinc, nostrorum commendandorum causa, cum abeundi domum veniam dedisset, discessi. Domum igitur, ut perveni, amicos rogo, numquid Neapolim vellent? quamque inibi sarcinulam habebam composui.

Perendie, ut diluculum illuxit, sacris de more factis,
cur-

cursum illicò conscendimus: perque Samnitium montes, & Caudinas Furcas cursu perquam citatissimo in Campaniam descendimus. Ubi Acerras venimus statim altissimos in cœlum cuneos assurgere, latè pulveris nimbos dispergi conspiciamus, crebrosque montis mugitus exaudivimus. tandem sub vesperam Neapolim perventum est. Cardinalis ad D. Philippi, quem impensè colit (suam enim illi debere incolumitatem fatetur; quippè qui in immani illo terræmotu, quo totum concidit Beneventum, sub ingenti domus ruina obrutus, ac penè confepultus, illius ope quasi redivivus in lucem iterum emersit) hospitalem sui Divum adoraturus descendit. me verò eodem, quo veneramus curru, domum deduci jubet.

Benè mane sequentis diei Antistitem nostrum Cardinalem Cantelmum salutaturus convenio. Excepit ille, ut solebat, summa amoris significatione. postquam verò multa de Cardinale, & Benevento percontatus esset, in Vesuvianum tandem incendium, quod unum id temporis in omnium ore, atque oculis erat, sermonem perduxit. decrevitque mecum postero die in montem conscendere, atque ea, quæ auribus exceperat, ipsis oculis curiosè, distinctèque prospicere. quocirca jubet me crastino se maturius convenire; ut inde in Vesuvium ascenderemus. cui cum mandata diligenter facturum respondissem, abeundi facultatem petii: dedit ille: meque benevolentissimè dimisit.

Hoc loco Lucilius, cum aures turriculæ applicuisset, Bullit, inquit, ni fallor, aqua. Tum ego, seposita epistola, educo ex arcula mundum cocolathicum. Et primum papyrum solidam caruleam explico in mensula, inque illa nuceam tabellam levigatam impono: deinde cylindrum selibrem Americani nectaris vetustissimum sinistra accipio, dextra verò bipennulam semi-

lunarem; tabellaque super sextantem ferè cylindruli minutim refeco. mox duellam sacchari cocleari accipio, admisceoque cocolathe, cui dulcarium orbiculum odoratum, ex illis, quos mihi Consentia Galvus dono miserat, adjungo. tandem cuncta promiscè, educto operculo, in ollam projicio, atque operculo iterum. Deinceps in mensula sericum linteolum explico: inque illo conicum vasculum, candidum, perlucidum, mirisque sigillis Serico opere depictum, atque distinctum colloco. volebam gratissimum mihi sui merito juvenem, hoc splendido apparatu, honoris gratia, excipere, atque exhilarare. Exin Serica item in patella sigillis illiuscemodi interpieta, atque oculis stellantibus mirum in modum interstincta aliquot Lusitanica bellaria impono. fiunt hæc ex polline siligineo perquam niveo, ovo, atque Indico sale; quæ in unum coacta tandiù pilo diverberantur, quoad in spumam assurgant. furno mox coquuntur. illis à vernaculo nomine barbæ superioris labri vulgus nostratum cognomen fecit. Mos est Hispanis, qui ad nos jam transiit, ut priusquam cocolathen hauriant, istæ nectare madefacta prælibent. Sed jam liquatus cocolathes versicolore in, spumam altè assurrexerat. quocirca è foculo ollulam educo, expansaque super papyro, ne mensulam commurcarem, impono. interea jubeo Lucilium ellychnia extinguere, myxis forfice dissectis. Ipse verò ex arcu- la trusatile molile accipio, molamque intrudo in ollulam; axemque versans utraque palma, cocolathen molio: & tandiù diverbero quoad humor ferè totus in spumam abivit. Tum denique, vase inclinato, paulatim mola spumam educo, versoque in vasculum. simul ac infunderam, cocolathen continuò diverbero, versoque iterum. id cum tertio fecissem, totumque spumeo nectare vasculum adimpleissem, Lucilio subministro. Ac-

cepit ille perquam modeste. vix primoribus labris degustavit, cum: Probatissimum, inquit, est, cum suavitate liquoris, tum aromatum suavolentia: confectum item scitissimè. cum verò rursus sorbillasset; Quam suave! inquit. ut olim de re delicatissima dicebatur, mellis medulla, nunc videtur dicendum, Indicum nectar Ain' tu? Tum ego: Ajo enim verò: idq; jamdiu conceperā: sed tui ingenii celeritate cogitatum meum prævertisti. Verum quis sic animum induxisset, ut crederet apud barbaras illas gentes, quæ ferina victitant, nec abstinere ab humana, tam insigne diuorum munus reperiri? usque adeò verum est, nullam esse nationem sic barbaram, & rudem, ut interdum circa luxus, & vitæ comoda ingeniosa non sit. nec terrarum angulum ullum esse tam remotum, tam incultum, cui divitias suas Natura elargita non sit. Admiror sanè illius miram providentiam, quæ cum vinum gentibus illis denegaverit, ne fortè magis efferarentur, hujusmodi potum suppeditavit, qui ita juvaret stomachum, ut mentem non læderet. Vix dum sorbillando vasculum exhaurivit, cum manum extendens, ut vasculum acciperem; cedo, inquam, ut lavem. Ille verò castigatæ frontis modestia; Næ, ego malemorigeratus, qui istuc permittam tibi! Cui tum ego: Sine, quæso, ut tibi deserviam. simulque vasculum eripere adnissus sum. At ille vi perquam officiosa id nequaquam passus est. quam ego vim perurbanam libenter devoravi. Ita enim morigeratos, atque in majores obsequentes adolescentes volo. Sunt enim nonnulli adeò delicati, ut neutiquam scindi laciniam patiantur. hujusmodi ego non amo. & si opus interdum urbanitatis gratia in aliquo inservire, id, fateor candidè, sum etenim apertissimus, fronte facio, non mente. Deinde reliquum epistolæ ita de scripto dicere aggressus sum.

Postea verò quam, ut in votis erat, innubis, ac placidus crastinus illuxit, illicò domo egressus rectà ad Cardinalem proficiscor. Qui ut me vidit, Venisti, inquit, tempestivè. Cui tum ego: Feci, ut erat in mandatis. Et ille: Rectè verò. Atque audi modò: perquam maximè commodum duxi, ne cogeremur susceptum iter abrumpere; hic antequam progrediamur, nos brevi prandio, atque extemporario reficere. illoque exacto, iter in montem corripiemus. Tum ego. Rectè factum, ac sapienter. ita enim de prandio minimè solliciti singula à fronte, & à tergo, πρόσω καὶ ὀπίσω, ut Græci dicunt, inspiciemus. Dum igitur mensa instrueretur, brevi ambulatione stomachum acuimus. Inter deambulandum multa de more collocuti. rogavitque de reditu tuo è Brutiis. cum dixissem te brevi rediturum, magnopere gavisus est. Sed jam instructa mensa, confedimus. in qua brevibus quidem epulis, sed exquisitis recreati sumus. Mox paucula mora interposita, in currum ascendimus. iussusque auriga rectà Massam ad Vesuvium contendere.

Est autem Massa ad Vesuvium vicus elegantissimus ad montis radicem acclivi in planitie positus, inque Septentriones spectat, ad quos altior Vesuvii vertex, qui sese adhuc ab incendio vindicat, convertitur. Hunc in vicum cursu quam velocissimo intra sesquihoram perventum est. Quia verò ulterius progredi ne cisio quidem monhippo conceditur ob implexos, ac longos montis anfractus, ascensumque per declivia, aviaque sylvarum impeditum, idcirco curru exilivimus. nihilque cunctati, Cardinalis mulum, ego asellum conscendi. quæ quidem jumenta expeditissima, cum ad ligna convectanda quotidie montem subeant. Ut nos in viam dedimus, præcedente agasone quodam locorum peritissimo, utqui montem lignatum frequenter cir-

cui-

cuiubar, scandere extemplo cœpimus: sed lentè admodum propter montis acclivia, ac tortuosa. Cum verò juxta convallem quandam venissemus, vidimus illicò ambustum quandam verticem ex illa assurgētem, quasi ferreum, omni prorsus frutice nudum, ac squallidum. qui, ut narrabat agaso, eruptione anni MDCXXXI. enatus emerferat. Hinc ut paululum progressi sumus, confestim horribicos attolli cuneos, quasi piceos, crebroque volumine geminari tam cito, ut visum penè fallerent: circū verò erumpentes flammascuneos adlambere: atque ignitos lapides, lapides inquam? imò scopulos validissimo impetu evibrari: qui derepentè igne præ se grandinis speciem ferentes, mirum in modum recidebant. horribiles simul his tonitrus, magno fragore, ac bombo reboare identidem exaudiebamus. fateor hic me subito percussus terrore inhorruisse, ac penè exanimatum. putabam nimirum in Tartara verius descendere, quam conscendere in montem. quem meritiſſimò Ditis ostium vulgus appellat.

Ut substitimus, ductoque tantisper spiritu, quod reliquum acclivis erat, exuperare contendimus. tandem post duas horas magno tum labore, tum defatigatione jumentorum in ædiculam ventum est. Hic Solitarius quidam degit, corrogata à viatoribus, atque paganis stipe, & oleribus victitans: quæ illi hortulus juxta ædiculam positus suppeditat. Sub hæc Thracius repentè ortus est. quod quidem & salutare nobis, & commodum fuit: siquidem vehementer perflans cinerem in contrariam partem ferebat. Itaque factum est, ut & pulvere vacaremus, & sereno, liberoque aëre omnia circumlustrare possemus. quapropter alacres, atque animosiores facti, per tortuosum montis planum, crebroque ita, redituque impeditum ire perreximus. Tandem aliquando sub meridiem in vallem, per quam lapideus

amnis defluebat, pervenimus. Hic, loci, quoniam ob frequentes arenæ cumulos solum erat lubricosum, & propter saxa sparsim dispersa difficile, è jumentis desilivimus: ac pedestri itinere, mihi ob diutinam obstructionem laboriosissimo, cœpimus suspenso admodum gradu tum ascendere, tum descendere per arenæ cumulos, identidem fallente vestigio, ad ultimum omnibus viribus connixi, ad decurrentis fluvii ripas descendimus. Mirum oppidò, mi Galvæ, quod scribam mox: vixque tuis oculis credidisses, ut verò faciam accuratius, paulo altius exordiar.

Alterum montis fastigium, ex quo ignis erumpit (nam, ut te non præterit, Vesuvius noster biceps assurgit, uno vertice viridans, altero verò arenosus, ac sterilis ob incendia. Plinii enim ævo, quo contigit prima illa, ac memorabilis eruptio, præ altero ferax magis, ac viridis) amplissimo patet cratere. quem passus MD. quidam, quidam verò bis M. ambitu continere ajunt. ego in præsentia nihil certi habeo, quod statuam. faciam fortasse alias nactus otium, & opportunitatem. In craterem olim patebat descensus, quamquam difficilis, nec periculo vacans suo. èq; illius fundo, quasi è camino interdiu fumus, noctu sæpè ignis erumpebat. Verum altera ab hac eruptione, quæ contigit hyeme rigidissima anni MDCLXXX. è medio cratere monticulus emersit, qui sensim ex illa ipsa materia, quam mons eructabat, adeò cœpit excrecere, ut magnam crateris partem occupaverit. Jam verò ex hujusce monticuli recens enati vertice hæc cœpit eruptio, de qua ad te scribere institui.

Evomebat igitur, identidem eructans horrendo fragore, ac bombo, materiam quandam saxeam, sed penè liquidam, quæ paulatim superius indurescebat: tantam verò, ut brevi universus ferme crater impletus est Exin,
qua

quæ hic depressior, cœpit exundare: eo prorsus modo, quo fit in fontibus, ubi primùm saliens crateris labra exuperavit: perque montis declivia Herculæanum versus defluere. Vidisses lapideum amnem, quid amnem dico. imò insolentem saxorum eluviem effluere: per devexa quidem loca incitatus, per æquiora verò lentius. audisses inter sese lapides concursantes stridere, ac strepere; ut faciunt torrentes aquæ per saxa, & salubras defluentes. quin etiam rauci sibilus, quales serpentes edunt, exaudiebantur: nimirum erant hi, quos liquidi bituminis effervescentes undæ, quæ subter celerius incitæ profluebant, longè, latèque emittebant. è torrente ipso interdium fumus subalbidus, nitidus noctu ignis collucebat.

Postea verò quam ad æquiora spatia, quàm insolens ille saxorum torrens defluebat, pervenimus, pientissimus Princeps, ut rem benè auspicaretur, accidit in genua. mox frustulum Lipsanorum D. Januarii, quod thecula inclusum cum agno cereo ab Innocentio XI. P. M. iustrato, deferendum mihi dederat, ea quæ par erat, religione accepit: dextraque manu sublime tenens, ter, adversum spectans incendium, salutare Crucis signum expressit in aëre. sub hæc enixè Deum precatus, ut tum sui munere, tum Divi merito, quod sæpenu-merò benignus præstiterat, Urbem ab incendio, & vastitate defenderet. idem precati quotquot inibi unâ eramus. tandem inclusis thecula Lipsanis, assurreximus. R. e sacra ritè, pièque hunc in modum procurata, ad amnem convertimur: & non sine stupore aliquandiu contemplati sumus. Quia verò præ tarditate vix nobis flue- e videbatur (qui tamen præteritis diebus iverat incitator) iussus est agaso sese in fluvium capessere, quo manifestius appareret illum in inferiora delabi. Vix dum descendit agaso, cum deferri inferius
ho-

hominem apertè videmus. nempe à præterlabente saxorum amne simul deferebatur. Hic me Cardinalis rogat: Qui fieret, ut dura illa materies, & plus, plusque inter defluendum lapidescens, moveretur, ac fluere? Quia, tum ego, liquens bitumen una cum sulphure subter velocius decurrens superiora quantumvis dura, ac solida secum abripit, ac devehit. Luculentè id comprobant immoti ad utrumque marginem lapides: qui idcirco minimè rapiuntur, ut cæteri, quia bitumen, subterfluens ad illos non pertingit. Tum ille: Rectè verò, id ipsum jam animo conceperam.

Deinde, cum materiam illam, quam quidam ferream spumam dixerant, qualem Ætna nonnunquam evomit, accepissemus, nonnisi puros, putosque lapides ambustos esse perspicuè cognovimus. Erat tamen illis admixtum sulphur, sal ammoniacum, & simul lapis specularis: nitrum, & bitumen penè evanuerant. Quod verò scribis ad vos perlatum argentum, & aurum montem evomisse: atque idcirco lege lata cautum à Prætoribus, ne quis lapides asportaret, jocularè illud, atque aniles fabellas ducito. nemo unus sanè fuit, qui lapides non asportaverit. illiusmodi verò lapides quamplurimi fusorio in vase ad ignem applicuerunt, ut si quid inesset, auri, vel argenti, elicerent (testis ipse non semel interfui) verum postquam multum desudarunt, luserunt operam. nil quippè metallorum, nisi forte exiguum imperfecti æris, repertum est in fusorio. nimirum erant mera saxa, quæ bitumine perlita ignis adusserat.

Sed redeam, quò cœpi, postquam diutiusculè lapideum amnem miro modo profluentem, quæque inerant curiosè contemplari sumus, Cardinalis animum cupido subit summum apicem adeundi. volebat enim vigilantissimus Pastor, gregisque amantissimus Innocentii XI. cerèum Agnum, quem solenni ritu quotannis lustrat.

strari à Pontificibus mos est, in perquam horrendum illud, vastumque incendium prorricere. sperabat nimirum fore, ut, illo porrecto, incendia defervescerent. Verum vix ad L. passus progressi, cum derepente nigra caligine circumfundimur, denso pulvere obruimur, ac relabentium saxorum grandine penè enecamur. perhorrifici verò turbines tam subiti, ac geminato confestim volumine, bomboque erumpebant, ut audacissimum quemque territarent. simul rotus reboare intus, concuti circum mons audiebatur. credidisses profectò cuncta, laborante natura, resolvi in chaos. Quocircà Cardinalem monui nequaquam ultra progrediendum. jam nos esse intra jactus lapidum; adeoque in aperto discrimine. neque videri mihi expedire periculum irrompere. quidquid enim accidisset, neque id verò ex sententia, non certè quidem futurum laudabile. Etenim præpostera semper cum sint vulgi judicia, haud quaquàm id pietati, sed curiositati datum iri. Hac ille tum denique ratione permotus, statim substitit. Sacerdoti verò cuidam, qui nos sequebatur, animoso, æque, ac pio, curam mandat, ut paulò ulterius progressus, caveret tamen ne audacior sese periculo objiceret, cereum Agnum, non quidem flammis extinguendum, sed extincturum flammam, modò id expediret, religiosè porriceret. Tanta est apud Antistitem nostrum Sanctissimi Pontificis opinio: & quidem meritissimò. quamplurima quippè mira, & quæ naturæ fines transcendunt, ab hujusmodi Agnis parata esse, nemo unus est, qui ignoret.

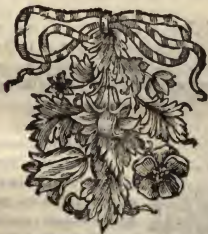
His cum piè, tum ritè confectis, in ædiculam reversi sumus. ex hac inde præruptam quandam in rupem descendimus, quam juxta torrens, vel saxeus, vel igneus præterlabens in subjectam convallem præcipitabatur. Ut primum venimus, mirum oppidò, horrendumque

visu

visu fuit, quod illicò nostris oculis oblatum est. è supercilio rupis, in cujus crepidine insiscebamus, igneam massam, mollem quidem, sed tenacem cōtinuo in vallem lapsu ire præcipitem, non sine admiratione spectabamus. eo autem fragore, quo fluvii solent, cum ab editis sese rupibus in subjectas valles demittunt: ut me ad Tibur vidisse Anienem memineram. Quia verò densior erat materies, paulo obrusior, ac fractior sonus edebatur. Massa verò liquato metallo ad efficiendas bombardas sic similis videbatur, ut nihil similius esse potuisset. inferius fluida magis, magisque accensa: superius verò eò durior, quò magis saxea videbatur. Hic Cardinalis: En, inquit, ut liquidus subter ignis, & bitumine admixto tenax super incumbentes lapides asportat. Cui ego: Aiebam enim verò. Et mirum profectò, & jucundum visu erat, magnas illas lapidum cōgeries cernere, antea veluti glutino inter sese connexas, ac coagmentatas, ut ad cataractas veniebant, repente scindi, præcipitari, convertique in ignem, qui plurimus subterfluebat. deinceps, ubi deciderant, statim lapidescere: nempè liquidum bitumen inferius subsidebat. Postea verò, quemadmodum delapsi amnes paulatim per æqua iter corripunt, sic iterum colligati, nexique lapides interruptum casu cursum exordiebantur. Qui postquam ad æquiora, tria fere passuum millia emensi, pervenerunt, in unum, magnumque cumulum cōeuntes, constiterunt. Hic autem ambustus quasi monticulus moveri interdum, ac fluere apparebat miro modo. Ne verò agris vastitatem exundantes flammæ inferrent, cavari alveum vigilantissimus Prætor iussit, quo, facta veluti via, sublaberentur. Etsi duraturum diù incendium, in mare sese capefferent. Atque hæc sunt, vir eruditissime, quæ ad te scribere de præsentī incendio, habebam. Vale.

Hic

Hic Lucilius ; Effecisti, inquit, ut iterum incendium oculis contemplerer ; adeò graphicè illud depinxisti : & quidem sine nimio illo fuco, quo plurimi ad satietatem usque , ne dicam stomachum , abutuntur. nempe quo res non suis, sed alienis coloribus picta, aliter appareat . Mox ambo in pomarium deambulatum descendimus.

ÆSTA

ÆSTATUM SURRENTINARUM

LIBER II.

CAPUT PRIMUM.

*Convivium instruitur, & varia fercula adornantur.
post mensam recitatum carmen de insigni strata-
gemmate. hinc occasione cujusdam rumoris
ex improvise excitati, quæsitum quid
esset terramotus?*

Vix dum domum reversus crepidulas indui, cum cornice pulsari fores identidem audio: mox etiam exclamari, meque nominatim vocari; quapropter puerum compello: Ah, ah, Fabiole, huc adi. ille statim advocans; Præsto sum, ait. Cui tum ego: Anne tu surdus, qui forium strepitum non audis? I citò: deque fenestra inspicito, quis pulset fores, atque exclamet. Ille cum subitus inspexisset, Duo, inquit, vestrates sunt: quippè qui nigram induiti vestem ad talos usque demissam collare duriusculo, & exterius aliquantulum inverso. Scipionem
etiam

etiam ad firmanda vestigia, ut solitavistis, manu gestant; quare illos huc Massa ad delubrum venisse arbitror. Illi tum ego: Istuc non multi est divinare: ornatus enim quis quisque sit, indicium facit. I citò, fores reclude: nam præter morem, & præscriptum sic vehementer pultant, ut ni statim aperias, diffringent. ipse verò, assumpto breviori pileo, ut eram cycladatus, obviam eo. Ubi verò ad primos gradus offendi, statim accepta, ac reddita salutatione, benevolè excipio. Dein ascensuri, quæso, ut honoris gratia primi præirent, ipse verò post sequor. ut in superiorem ambulationem vētum est, meum cubiculum induco. Atque hic simul ac confedimus, interrogo. Numquid novi ad vos Neapoli allatum est? nam ego nihil prorsus literarum accepi. Et illi: Nihil omnino. Quibus tum ego: Gaudeo, quod quietæ admodum res sint Neapoli. Sed agite, quod quidem mea scire magis interest, valetisne rectè? Illi verò: Rectissimè. verum nos abs te scire avemus, tutene valeas? Tum ego: Plane benè. Et illi: Rem nobis perquam gratam nuncias. at cedo, quæsumus, Quid hic solus agis? Quibus tum ego: Minimè solus; nam mihi cum Musis societas est. cum quibus tamen haud musicam vitam duco, sed laboriosam. quamquam, ut planè fatear, istic mihi labor omnium instar voluptatum est. Tum illi. Credimus enim verò. voluptas quippè est genio indulgere, nec quidquam jucundius, quam esse cum Musis. Nos, si rogas, ut una saltem diecula tibicinis vitam viveremus, ad te confugimus. Quibus ego: At vereor ne vestras spe decidatis, nec feratis, quod poscitis; quando me nihil suspicantem oppressistis. Et illi: Etsi te præscium esse noluerimus, ne multum negotii facesseremus, non tamen te imparatum opprimimus. summa quippè tibi rei domesticæ cura est, miſum oppidò hominem, qui

præ-

præter Musas, & literas voluptatis habet nihil, tam providum, tantamque penuriaz rei curam suscipere, non quidem sui gratia (scimus nimirum parsimoniam) sed amicorum, qui non admodum rarò oppressuri veniunt ultronei; nempe ut eleganti cōvictu exhilaret ex præparato. Quibus tum ego: Gratiarum vobis ago maximas: & ut etiam habeam, quæso liceat mihi per vos culinam concedere; ut offam appaream, quam non ingrati fore confido. Vos interea, ne id grave futurum sit, ad oram maris descendite. & quoniam ibi calami sunt, hamique piscarii è scopulo animi causa tantisper piscamini. Illi verò: Id nobis erit gratissimum succedit quippè è sententia. jamdju enim istuc desideravimus. In pomarium igitur descendimus: atque ex illo in scopulum deduco. ibique illis relictis, domum redeo.

Vix dum redii, cum puerum compello: Heus tu Fabiole! ardetne circa ollam ignis? excoctusne capor? Ecce ille: Ardet ignis: ex intervallo enim ligna suffeci. Sitne coctus capo, necne, affirmare non habeo, ut qui periculum non feci. Faciamus, tum ego: atque culinam ingredior. vix intravi, cum semimortuum ignem, dispersosque titiones animadverto; quocirca non sine risu (soleo enim ridere in stomacho) trifurcifer, inquam, adeone tibi calida mendacia in promptu sunt? arguebat mihi te mentiri nasus tuus. jam intelligis quæ te expectet multa: præter panem, & aquam nihil hoc mane obsonabis. ita enim versuram solves. mox ut illum corripui (siquidem pueri natura desides cum sint, facilèque ad pueriles lusus divertant, ni severissimè castiges, boni, industriique non fient) jubeo, compositis illicò titionibus, ignem paleari flabello excitare. ipse interea ex olla capum educo, atque duobus primoribus digitulis, exterior si coctus esset, cum autem du-

xiuf-

riusculum deprehendissem, iterum injicio, ollæque operculum superpono. Sub hæc integrum panem accipio, candidum, pumicosum, cultelloque crustulam duriusculam refeco, at veluti deglubo. nudam post pulpam dissecō in quadrulas, quas prunis aliquantulum torreo. Etenim ad hunc modum tostæ jus facile ebibunt, crescuntque quam latissimè. Deinceps elixum jam capum exosso; inque frusta minutatim comminuo: præparo mel calaminum admixtum cinnamomo, & jurulentum boletum. His ita præparatis, offam facio non cum ovis caseatam, ut assolent nostrates (quam quidem ego probavi nunquam; insipida quippè est, & literatorum stomacho non benè quadrat.) sed mellitam, ut Galli, à quibus nomen accepit, consueverunt. Lancem igitur accipio amplissimam; inque illam, admixtum cinnamomo saccharum, non quidem parcè, ut præavaritia faciunt complusculi, qui nimium ad rem attenti sæpenumero, ut tantillum deducant, universum prandium corrumpunt, sed affatim spargo. exin cereales quadrulas semitostas expando, facioque veluti primam superficiem. qua facta, addo sparsim caponis frusta, & boletos, saccharumque super, & cinnamomum promiscuè dissemino: postea caponinum jus infundo. non secus inde aliam, atque aliam de super superficiem in stereo, saccharoque benè condio. volebam enim scitè edulcare. tandem plenam jam lancem altera operculo, mittoque in hypocaustum. ut sic quadrulæ omne penitus jusculum exhaurirent. offam enim siccam potius volebam, quam jussulatam.

Hoc ferculo adornato, jus quod ex capone superaverat condio ad hunc modum: piper, cinnamomum, aromaricumque cariophyllum in ollam jacio: addoque tritum apium, & perpauillum croci, ut jusculum facerem croceatum. etenim perquam suave jusco cro-

eius saporem impertit . mox ollam igni amoveo , ne
 jusculum nimium exiccaretur . tenuissimas tamen sub-
 ter prunas injicio , ne tepesceret . jus enim ni calidum
 haurias , ingratum palato est . quocirca coquos nostros
 monitos velim , ne tam citò ab igni pultarias ollas , te-
 studinesque fictiles subducant ; nec tam festini lanceas
 tosta , elixave onerent : neque polentam , neque pultem ,
 sive candida sit , sive oleracea , scutellis ingerant . no-
 lim tamen , ut Scyllam vitantes , incidunt in Carybdim ,
 ut verus proverbium est . nempè ut ne frigidas dent , ca-
 lidissimas subministrent . non semel mihi moræ impa-
 tientissimo , accidit ut puls ferventissima linguam exul-
 ceraverit , tanta indignatione , ut vix me continui , quin
 in stomachum erumperem , pulremque proicerem . sed
 interim ab asino , quod ajunt delapsus , ab instituto ni-
 mium aberravi . redeo igitur in viam , unde me deduxi ,
 atque è coquo , pastillarium pistorem agam . Qua-
 tuor ærea vascula conformata in cymbulas , illitaque
 interius stamno , accipio ex arcula , atque in abacum ex-
 pono . postea verò pauxillum vitulæ semitostræ (illud
 in futurum providè attentus , ab hesternò die asserua-
 veram : non enim ex jis sum , quibus illud bellè quadrat ;
 piscis repositus) securi minutim trito . mox tritum in
 testudinem fictilem mitto : addoque medullam bovis
 perpinguem , pineos nucleos , passulam uvam , boletos ,
 & dulcia item trita : testudinem mox igni impono , ut
 nonnihil ipse calefcerent , & liquata medulla , fierent juru-
 lenta . Interim ex polline siligineo , butyro , saccharo ,
 vitelloque ovi intritam subigo : subactam octo in par-
 tes divido , extendoque singulas cylindrulo . deinde
 quatuor singulas singulis vasculis ita interius apto , ut
 veluti incrustarem , ne verò crustulæ vasculis adhære-
 rent , suillo sumine inungo . accipio mox offam ex te-
 studine , & vasculis ingero ex æquo . tandem quatuor
 aliis

aliis crustulis vascula cooperio . ita verò superiores crustulas inferioribus primoribus digitis cupulavi , ut extremus limbus pinnatus assurgeret, ubi jam confecta infurnibulo injicio in furnum]. interea Fabiolus, elixa è vase pultario extracta, pulcem immiseram coquendam . erat hæc intuba hortensis cum tenerrimis cucutibulidis .

Hæc inter amici è scopulo superveniunt : alitèque exclamant : Quæ tanta mora , Parthenie , cum tu cæteroqui solertissimus ? jam jam appetit duodecimam . Quibus ego : Atqui illam vester indicat venter , non verò solarium . simulque è marsupio auctomatatum horologiolum, quo me Acerrarum Dominus , homo hominum , qui vivunt liberalissimus , meique amantiissimus, donaverat, educo: indicemque inspicio, qui ad undecimam vix pervenerat . quod cum ipsi inspectarent : Non rectè indicat, inquirunt . Tum ego : Consulamus solarium; nam ut rectè poëta ,

Solem quis dicere falsum

Audeat ?

Illi verò : Æquum postulas . cum autem à me depictum in pariete solarium aspiceremus, ad eam ipsam horam pervenisse styli umbram animadvertimus . Tum illi : Rectè quidem . verum quid solario opus est , quod nobis diem articulatim comminuat ? uterus certissimum nobis solarium est, & fames, quæ tempus præcurrit . accedit pedestre iter, quod Massa hucusque affecimus, quo stomachum non mediocriter acuius . Quibus ego : Assentior : atque per me nulla est mora : omnia enim in promptu sunt . ac, quæso, quid in scopulo piscati estis ? Et illi : En duos mullos barbatulos grandiusculos, & cephalum hunc sesquilibrem . Quibus tum ego : Ah, ah, ah, vah ! vos ne mihi imponatis ? erratis toto

cœlo . quippè nato sine cortice : & , ut adagium est ,
 γέρων πῖθικος ἔκ ἀλίσκεται . illos non ha-
 mo piscario , sed argenteo cepistis . quo ad cupiendos nō
 modò pisces , verum etiam homines nihil profectò est
 magis efficax . nostro in scopulo vel Julidem , vel Per-
 cam fallere potestas erat : Tum illi : Phy ! nihil te præ-
 terit . Sed cedo , quanti illos nos autumas coëmisse . Ip-
 se verò : Argenteo coëmissem : vos duos solvistis . sic
 enim hic pisces sunt , ut ab exteris duplum petant .
 Illi verò . Tanti quidem , nec pluris , nec minoris coë-
 mimus . quid facias ? quanti quanti , benè emitur , quod
 necesse est , vel placet . Verum estne mensa instructa ?
 Quibus ego : Etiam . unum tantum superest , ut pisces
 istos assemus . Hic illi : Sed in digitis , ut dicitur . Huic
 adeone saginare nos vis ? omitte curam istam . Massam
 ad delubram feremus pro cœnula vespertina : nam si
 tardiusculè fortè pervenerimus , aut nullam , aut cor-
 ruptam domi cœnam inveniemus . Quibus tum ego :
 Ut bellè præcaveris ! Agite igitur , si ità vobis consti-
 tutum est , ad mensam accumbite . Hanc ut in aperto ,
 amœnoque loco instructam viderent : Quid , inquit ,
 cibo opus est ? amœnissimus enim hic prospectus , salu-
 berrimus hic aër abundè nos pascit , ac reficit . satius
 certè hic esse , quam in Eurota . Tum ego : Ità enim ve-
 rò . istuc ego cœlum , agrum istum eo loco numero , ut
 præ illo cætera post esse putem : nec cum Thessalicis
 quidem Tempis , & si qui locus alter beatior est , com-
 mutarem . Tum illi : Palatum tibi sapit , Parthenie : hic
 oculi , aures , animus ampliter saturi sunt . At ipse : Sed
 jam confedite ; unus quippè Chamæleon , ut fābulantur ,
 vescitur solo aere . Lotis igitur manibus in trulleo , to-
 raliq̃ue lineo deterisis , accubuimus . Principium ab ovo
 veteri more factum est . Etenim secundę ficus , quas vul-
 gus nostratium ab optando Optatas vocat , livorem

nondum induxerant. eo enim anno propter aeris intemperiem, serotini fructus nonnisi in seram æstatem ad maturitatem pervenerunt. dum ovum comedimus, interea loci croceatum jusculum in vasculis ex nobiliori argilla, variisque sigillis, ac flosculis mirum in modum Serico opere pictis, affertur. illud non cocleari, ut quidam factitant, sed è vasculis ipsis primoribus labris sorbillamus. Deinde Gallicam offam, quam tum puer in mensam inferebat, ego convivii magister, & ut Græci dicunt *πρᾶπτεζοποιὸς* singulis distribu. Quam ut suavissimam æque, ac delicatissimam degustarunt, Tu nos, inquit, excipis in lautitiis. istæc sanè offa, mellis medulla, ut ajunt, est. tantum verò placuit, ut ne bolus quidem relictus. Hic Fabio-lus cum deterfas omninò lances vidisset: Ego, inquit, mundare laces volebam, sed vos hoc me onere liberastis; quocirca gratias ago quam amplissimas. Risere hic omnes, laudaruntque ingenium pueri. alter verò amicorum, Bono sis animo, inquit: hanc accipe, quæ nonnihil pinguiissimi juris habet. ille tùm non minori argutia, & supra ætatem: Phy! phy! O Sturnum pinguiissimum! quod quidem dictetium festivissimè acceptum est. At illi ego: Adcone argutulus es Fabio-le? haud equidem tibi tantum inesse salis putabam. nì forte tibi fames ingenium subministret. illa enim, ut ait Persius, nihil argutius,

Ingeniique largitor venter

Negatas artifex sequi voces.

Et ut vetus adagium Græcorum est *πολλῶν ὁ δαδάσκαλος γίνεται λιμὸς*. At age, affer huc. Ex oleribus pulsem, & elixum bovem. vide ne glandium, & pernam relinquas. Tùm ille: Parva quidem jactura, si deseram. salita quippè nimis, & duriuscula.

Cui ego: O pulchrum commentum! molliculane tuis dentibus? Et ille: Ita verò: nempe pueris robusti dentes. Tum amici: Rectè Fabiolus. Mox dum pultem comessemus, & elixum bovem pinguisimum, apposuit ille tria ex quatuor intritis cercalibus, singula singulis. Cui tum ego: Ubinam quartum! Et ille: Quid opus est quarto, cum vos tres sitis? illud mei gratia à te factum putavi. Cui tum ego: ò lepidissimum capitulum! tui gratia? erras tora via. nolo enim alere Melitæum catellum. non tenes tibi nihil hoc manè obsonandum? Hoc loco alter amicorum ætate minor: Pro Fabiolo, inquit, Parthenie, rabula, non tamen audaculus intercedo, quæsoque ut nostrum gratia quartum illud fartum illi concedas. Ego verò: Quando, sic iubes, morem geram. verum furcifer iste illud non meruit, cum sit negligentissimus. Interim dum cereales cymbulas intrita vitula, boletis, ac dulcibus oneratas amici prægustarent; O quam bellè, inquit, hisce cymbulis navigavit! beasti nos quidem istis. sumptis mox vitris, ac infuso à Fabiolo Græcò hyberno delicatissimo, mihi festivi propinaverunt. Tandem cum ad secundas mensas ventum esset, allatus est Martius caseus laudatissimus, & corbicula cum fructibus varii generis: nimirum erant tuberes plurimi albi, & rubri prunum herbaceum, orbiculatum, & damascenum cum pyro crustumio, & mammoso. Postremo, ut jam castigatis dapibus, ac Socratica sobrietate exempta est fames. illico assurreximus; redditisque Deo pro more graribus, Jimonii mal' frustulo, cujus succus mira abstergendi vi præditus, manus perfricantes frigida lavimus introlleo. Exin verò consedimus iterum ad prospectum maris. Tum amici: Recita, inquit, aliquid ex Bellicis tuis. Et quod gratissimum nobis erit, eos versiculos, qui nunc primitus exciderunt. Et ego: At illi

nondum dolati, imò ne exasceati quidem. Illi verò:
Imò sic placebunt. Tum ego, accepta schedula, inque
cursim notati, perlego hoc modo.

*Sed vos hic vatem, Musa, quibus ardua Martis
Prælia sunt cordi, palmaque & clara Trophæa
Numine defessum vestro, cantuque juvate.
Magna quidem dicenda, ducisque exempla supremi
Laudibus æternis ornanda, & carmine sacro.
Ergo agite, heroo concedite digna cothurno;
Ut cælo meritis æquetur cantibus Heros.*

*Bellaces inter fraudes, & Martia furtiva,
Sæpe quibus fortes animis, & mente capaces
Ductores magnis bellorum in casibus usi,
Hæc fuit, egregiis sed vix tentanda manipulis:
Ardua nimirum conari, & fortia; nunquam
Tentari quæ posse sibi persuadeat hostis.
Sic res improvisa, rei que ingentis imago
Attonitos reddet, Martisque ad munia segnes.
Et quamvis præclara ducum monumenta priorum
Plurima sint: avo non desunt & sua nostro:
Tempore quæ quamquam, non sunt virtute secunda.
Non longè, Sicorim propter, quæ surgit Illelda
Hesperias urbes inter non ultima, magnus
Dux Cantelmiades * pietate insignis, & armis,
Scottorum soboles & præclarissima regum,
Imparibus quamvis armis (exercitus omni
Millia vix septem numerabat lætæ virorum
Corpora: viginti sed millia Francus habebat)
Arce sed egregia pugnam commiserat ævæ:
Et magnis animis, magna virtute minorem
Pensabat numerum: factis & fata vocabat.
Nec mora turbati convertunt tergora Gallis*

* Andreas Cantelmus Catalauniæ Prætor, cujus vitam nuper
elegantissimè scripsit Leonardus de Capua.

Inque fugam effusi sese dant ilicet: ingens
 Fit cades. prostrata jacent immista cruentis
 Arma viris: Sicorisque tumescit flumine major:
 Et se purpureum sine more immiscet lbero.
 Lata triumphali sese victoria laurus
 Obiul-rat blandita duci. Proh fata Deorum!
 Quam non felicem Fortunam, & prospera rerum
 Invidia livens animus, cæcoque furore
 Percitus evaluit corrumpere? maxima summo
 Dejectare potest de culmine: lataque verso
 Ordine fatorum subito mutare sinistris.
 Ergo equitum renuens mandata facessere ductor
 Invidia tetra flagrans livore (supremo
 Invidet insignem palmam, laudemque magistro)
 E statione data decedit, & hostibus aquor,
 Conversis ultero signis, concedit habendum.
 Versaque fors pugna: invitusque recedere campo
 Non hostis virtute, mala sed fraude suorum
 Cogitur: & paucis equitum comitatus in arcem
 Vicinam recipit sese. Mora nulla, feroces
 Incumbunt hostes, & vallo mœnia cingunt.
 Obsedione peticum se Cantelmus, & arcem
 Aspicit, ingenti major virtute, animoque
 Se super assurgit: magnam & vim concipit armis.
 Ac velut inclusum, magna cingente corona
 Cum Leo venantum se prospicit, astuat ira
 Plurinus, horrendumque fremit, rabieque remugit,
 Rautâ sonans: vallo impatiens, armisque teneri.
 Hac, illac sese versat, totisque repente,
 Rugitu immani, collidis viribus, Euro
 Ocyor alato prorumpit, & ungue rapaci,
 Vique viam magno venantum sanguine pandit.
 Non secus hostili vallo conclusus in iram
 Magnanimam totus surgit Cantelmus: & ingens
 Vique

*Vique, animoque micat, vultuque interritus igneo.
Nunc huc, nunc illuc se mente, & corpore voluit.
Nil humile, abiectumque nihil, sed magna, sed alta,
Et praeclara agitat, quae non felicia pugna
Compensare novis possint insignibus ausis.
Proh dolor! his tandem prorumpit, in aequore victor
Non virtute sua, sed proditione meorum
Manibus his Gallus concluso illudat? adempta
Invidia si palma mihi: non mens, animique,
Non hac dextera potens erepta, & Martius ardor.
Ille ego, qui toties Gallorum sanguine victor,
Et Batavo toties madui, totiesque Sicambro.
Versus & ad socios, simul hac: Fortissima bello
Pectora, totque olim magnis experta periculis,
Nunc opus est solitis virtutem accendere flammis:
Et decus antiquam, & parvos reparare triumphos:
Et cumulare novis: per vos, per forsia facta,
Per ducis & vestri nomen, de victaue bella,
Fidite ne muris: ferro per castra, per hostes
Quod minimè rentur, via stat rumpenda, patescet,
Hostibus in vitis, virtuti, credite, vestra.
Magna quidem, socii, vos in discrimina rerum
Horror, & objicio. fateor sunt maxima: vobis
Aequa tamen: sunt illa duce & dignissima vestro.
Non Cantelmus ego? non vos Cantelmia pubes?
Addite, magna petit Mars, & Fortuna: faventque
Numine concordi magnis conatibus ambo.
Hac ubi, dat signum: porta panduntur: & illis,
Ceu Leo, diffracto de carcere, currit apertum
In campum: sequiturque retro densissima turba,
Ore omnes igneo, nudo omnes ense feroces,
Spirantes Martemque animis, & terrificam vim.
Ut procul adventare globum videre, sonori
Fulminis in morem, perculsi protinus hostes*

Remota, insueta, plenaque audacibus ausis,
 Attonitis cecidere animis: cecidere tremensi
 Arma manu: nec se opponere fortibus ausi.
 Res nimirum audax, & non prævisa, vel ipsos
 Mole sua fortes exarmat & opprimit ultrò.
 Evictis horrore suo, & cedentibus ipsis
 Sponte sua Gallis aditum; & jam limine fracto
 Castrorum, antevolat Cantelmus victor: & astu
 Magnanimo servat socios, illudit & hosti.
 Nuncius interea Franci victoris ad aures
 It subitus; trepidaque refert formidine, densi
 Cantelmus clausa erumpens vice turbinis arce,
 Victici ut dextra fregit victricia castra.
 Ille hac attonitis dum percipit auribus, hæret
 Immotus: nec quemquam aggressum talia cerdit.
 Mox superata videt dum castra, necemque suorum,
 Indoluit; simul hac: Opus est jam credere; quippè
 Spectamus factum nos ipsi, & funera nostra.
 Ast unus Cantelmus erat, qui fortibus ausis,
 Hoc tantum tentaret opus: non aqua sinistri
 Vincere cui sati arbitria, & meditarier alta
 Insigni virtutem datum, laudemque mereri
 Mente acri, magnisque animis, & robore forti.
 At quoniam patrui tangit te cura, decora
 Emulus & laudis data per vestigia Martis
 Iam campo graderis pugnator, & ardua nisu
 Ingenti conaris, & adorea plurima cordi est,
 Huc, Cantelmiade, * propera, præclaraque gesta
 Aspice, qua valeant magnis accendere flammis
 Bellaces animos, & maxima quaque parantes.
 Acer enim stimulus magnorum facta parentum.
 Fors erit ut tua Parthenia felicia Musa

Bella

---

* Restains Cantelmus Magnus Tormentariz rei Præfectus.

Bella canant, cantuque almis heroibus aquent.

Interea Vati bellaces suffice vires:

Instrue & inuictum pugna bellator in arma.

Ut lætavi, intelligimus nimirum, inquit, cujus gratia elegantissimum hoc carmen compositum, & meritissimò: debebatur enim tanto viro, cuique amantissimo. Atque hæc dum loqueremur, interea loci tantus ex improvise rumor in culina excitatus, ut domus universa contremuit, tantusque derepente timor incussus, ut omnes in proximam subdialem ambulationem præcipiti, ut sit, fuga proriperent sese. Erat quippe adhuc animo præsens nupera calamitas, ingens illa scilicet terræ concussio, qua tota pene Meridionalis Italia contremuerat. Et nihil propius factum est, ut amicorum alter supra modum meticulosus, sese præcipitem demitteret in hortulum. Cum verò nullum amplius fragorem aure exciperemus: neque parietes circum nutare, neque subter humum tremere videremus: neque ulla prorsus concussionis vestigia extarent: neque tumultus, ut in te tali contigisset, ex vicinia exaudiretur, tum ego: Panico cerrè timore correpti nimis citò diffugimus, usque adeò præoccupatus terrore animus facile pertimescit. mox, ut respirandi copia facta est, in culinam concedimus, accersitoque Fabiolo, quid accidisset, interrogo. Et ille, cum nos oculum contrivisse crederemus, perridiculam fabulā enarravit. Villici, inquit felis, qui præterita nocte è creotheca vitulam suffuratus est, ab altissimo camini spiraculo, ex quo fumus evaporat, in focum ex improvise præcipitatus est. cum autem è fumo re vera in flammā, prunasque incidisset, tanto impetu in proximam abacum semiustulatus exilivit, ut ollas, lances, testudines, abacum ipsam subverterit, atque contriverit, ipse verò per fenestram erumpens se dedit in præceps. & ut cre-

do,

do, sese disruptit. Hoc loco totus rediit spiritus, exceptaque est fabula non sine risu amicorum. quorum meticulosior, Evax puer, inquit, aspersisti aquam. mox ambo de jactura mihi aliquantulum condoluerunt. Atqui ego, quoniam ita constitutum habeo, ut res humanas, susque, deque feram, atque infra me positas arbitrer, quod ad bonè, beatèque vivendum plurimum conferre didici, nihil jactura commotus: eamus, inquam, ut erudita confabulatione animum recreemus. de reparanda jactura, videbimus post. Et illi: Miramur equidam animi tui magnitudinem. statimque in apertum deambulacri vestibulum progredimur.

Vix dum sedimus, cum alter amicorum natu major: Quoniam, inquit, bellè incidit occasio, non abs re erit, ut te rogem, quid de terræmotu sentias? tuam quæso sententiam in apertum profer. nam ipse, ut planè fatear, antiquorum placitis neutiquam acquiesco. Enimverò, si quod Anaximenes arbitratus est, concedamus, nempe hujuscemodi successiones idcirco evenire, quod nonnullæ terrarum partes improvisò, terra dehiscente, corruant, nemo unus profectò erit, qui, fore, ut apparerent hujuscemodi hiatus, inficietur. quos quidem hiatus Græus ipse *Χάσμαλα* appellat. id verò & si evenisse aliquando proditum memoriæ sit, tamen semper accidisse, cum terra movit, & sequeretur necessariò, nequaquam compertum est. Et quæ porrò illiusmodi ruinarum causæ? eas Anaximenes minimè reddit. An quia cavernosa tellus cum sit, superiores partes vel præ nimio humore molliores factæ, vel nimia siccitate, disruptis veluti repagulis, dissociatæ, dehiscant primùm: mox verò dilabantur? Verum id ne verisimile quidem? Quoniam enim pacto in terrarum penitissima irrumpet aqua, ut illas emolliat? Sol verò tam profundè suis radiis descendere, ut exic-

cat,

ter, haudquaquam potest. Imò verò in Ægypto, ubi tanta à Nilo alluvies, tanta toto penè anno siccitas, ubi se intra ripas Nilus reduxerit, frequentissimè, nedum frequenter terræmotus excitarentur. qui tamen ferè nunquam ibi contingunt. Cum item tum Sarmatia, tum Scythia continuò vel nivibus obruta, vel innatent aquis, terræ mollissimæ, dehiscerent sæpenuerò. quod tamen, nec illarum gentium annales habent, nec parentum traditione pervagatur.

Tum ego: Egrediè tu quidem; neque qui contra occurrar. Ille verò. Atque audi, dicam amplius, ut illud planius efficiam. Cui ego: Istuc expecto. Et ille: Huiuscemodi motus sæpenuerò ad annos, nedum menses contivantur, quo tempore singulis ferè diebus terra movet. ex quo id existit, nimirum innumeras propemodum ruinas excitatum iri. istuc verò quam longè absit à vero, ostendere omittam, ne nimis hæream in manifesto. Cui statim ego: Ita res est, ut dicis. Ego porrò, ni grave tibi futurum sit, unum dumtaxat adjungerem. Et ille: Imò rogo, ut lubeat. Tum ego: Ex terrarum casu, sive hic fortuitò sit, sive ex causa, magnus sanè fragor oboriretur. qui quidem, longius, quam ipsa tum concussio, tum tremor, exaudiretur. at res ipsa contrarium docet: non igitur ex terrarum decidentium ruinis terræmotus oriuntur. Tum ille: Ita prorsus: planè enim ostensum est. Verum age porrò, rem ulterius pensitemus. & non strictim. Ego nunquam sic animum induxi, ut quorundam physico-
rum placitum verisimile crederem. qui aquis jactari terram, quasi illis innataret, ut somnians olim Heraclitus, dicere ausi sunt. nempè aquis incremento interdum facto, fluvii, qui terrarum intima præterlabuntur, illarum quasdam partes exundantium vi disiciant, illis verò disiectis, vel succussio fiat, vel tremor. Atque

id vel ex eo apertè putant conficere, quod sæpè&pius in illiusmodi montibus aquæ, dehiscente solo, prorumpant. quas quidem aquas majori intra terram impetu, quam extra profluere, ac prævalido magis ariete undarum vim facere, ac percurrere arbitrantur. non secus contra venti vehementius in aëre, quam terrarum in gremio debacchantur. In hac verò sententia antiquissimos Græcorum fuisse, qui Neptunum ἐννοσιγαιῶν, & σεισίχθονα, nuncupaverunt. atque hinc concuti ab illo terram poetas commentos esse: Indeque Virg. cecinisse:

*Tuque ò cui prima frementem
Fundis equum, magno tellus percussa tridente,
Neptune.*

ante illum verò Homerum:

Ἀμφὶ Ποσειδάωνα θεὸν μέγαν ἄρχον' αἰεῖδεν
Γαίης κινητῆρα, & ἀτρυγέτοιο θαλάσσης.

Verùm id eodem recidit, quò ibat Anaximenes, in cuius sententiam, hi ambobus, ut ajunt, pedibus ire videntur. Sed age porrò, ex concussione terrarum erumpere interdum aquas, concedamus. atqui certè exiluerè halitus, & fontes exhausti omninò frequentissimè. Tandem haud equidem arbitror plus undas excresecitium fluviorum, quam ipsum Oceanum posse. qui quavis valido aquarum impetu perpetuò in terram arieter, non tamen idcirco illam aut nurate facit, aut tremere. Sed omittamus istæ: absoluta quippè, & minus à Physicis agitata. quid tu de halitu, ac vapore sentis? ex his enim oriri terræmotus Peripatetici acerrimè contendunt. nam de his quod sentiam habeo, quod verò assentiar, non habeo. altius quid inesse puto, ex quo rãeus motus oriatur. Cui tum ego: Haud falsò suspica-

ris. verum quia res non cursim, ac saluatim examinanda: & jam tempus stomachi halitu oppressum caput somnulo liberare (ne nocentior hinc motus excitetur) eamus cubitum. Post verò, somnulum vegetiores facti, rem totam, quando hominem nacti estis otiosum, diligenter perpendemus. Tum illi: Rectè mones. statimque ad meridiandum coecedimus.

C A P U T II.

Peregrina posio ex mulsâ congelata adornatur. mox queritur, quæ vera sit terramotum causa, quam ignem esse pluribus ostenditur: & eruptione Vulcania insula, aliarumque hujusmodi comprobatur.

POSTquam à meridiano somnulo ad magnam deambulationis fenestram animi gratia consedimus, junior amicorum, cui delicatius palatum, & mos erat interpellandi: Nihilne, inquit, Parthenie, exoticæ positionis in summis hisce caloribus propinas? ego cum Caniculares dies recurrunt sine mulsâ vivere vix possum. Cui tum ego: Si consulere vis siti simul, & valetudini, putei nostri puram, puramque haurito mea fide. Est quippè frigidissima, & saluberrima: perquam paucissimas enim terræ particulas admistas habet, quidquid enim exoticum, ac barbarum est, gulæ servit, & morborum omnium, quibus ætas nostra obnoxia est, fons, & origo. Ille verò: ah, ah, ah! vah! ut bellè argutaris? nimis tu quippè ad rem attentus. Ego verò: Ita me dii ament, ut non huc spectavi, nihil enim antiquius habui, quam ut erga amicos sim pro tenuitate mea liberalis. Haud sane gallam bibere, rugasque ventri conducere mihi mos est quocirca morem geram, ut

potero quam citissimè: & potionem illam, quam non abs te *Sorbetum* à sorbillando novi dicunt, conficiam. deinde puerum accerso: Heus, heus tu, Fabiole? non audis? in quem te angulum abdidisti? tandem ille: Præsto sum, inquit. Cui tum ego: Præstone? furcifer, te sæpius compellavi, nec nisi modò, respondisti. nisi in posthac ad digituli crepitum curre fuste tibi lumbos dolabo. Quid tu in culina? fatebere, si divina-vero? Et ille: Apertissimè: Tum ego: De fenestra cum Tubiolo fabulabaris scivin' ego? Et ille: Sic est factum, non nego. verum seriò; rogabam enim illum, ut ascenderet, & me purgantem lances adjuvaret. siquidem occasione convivii complurès inquinatæ. Ego verò: Itane, verbero, mentiris? nonne cum illo convenisti, ut nucibus luderetis? en quomodò manus commurcasti. Et ille: Non inficior: verùm posteaquam lances purgassemus. nam uti vos viri cum sitis, animum cōfabulatiuncula, ita nos pueri ludo recreamus. At ego: Argutarisne etiam linguacule? sed de his alias inter nos. Age porrò, fac ut Tubiolus tantum salis pinset, quantum istæ capit scutella. tu verò perge quanto-cyus: emitoque tria nivis pondo. heus, cave ne te vèditor inter ponderandum non justo fallat æquipondio. habet quippè adulterinum non signatum. imò fac ut auctuarium adjungat. Tum ille: cavebo diligenter. verum de auctuario quiesce, homo est avarissimus. Sed numera, quæso, pecuniam: nimirum tutius est mercari Græca fide, quam interposita. Etenim nivis venditor homo est fraudator: & ni singulis vicibus solvas, cum illas supputat, dolo malo mentitur, augetque numerum. id verò nudiustertius factitasse conquestus es, si meministi. & nihil propius factum est, quam ut vapularem. cauto igitur opus est, ne iterum in eundem lapidem offendam: nam ut ex te audiui,

Improbè

Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit.

tu verò, id tua venia, & apud te dictum volo, homo es iracundulus, & nimium plagosus. Cui tum ego: Parumne est, furcifer, quod me fefellisti, ut etiam nunc mendacio, & sententiolis ludas? illam pecuniam certò teneo te ludo amisisse. nō audiui te exclamantem Capita, Navia? verum ut ut se res habuit, missum facio: en argenteum: quatuor asses numera pro nive, sex quod residuum est, ad me reddito. rectène misi in digitos? Et ille, Rectissimè. quis fallat arithmeticum? Tum ego: Abi citò: & quam citissimè reddito. nam si secus, experieris quippè, an revera plagosus sim homo. Et ille: Curriculo curram: volabo. Ego vero: Curre jam, & unum fac curriculum. actutum redi. At ille, ut est promptus, Illic sum, atque hic sum.

Hic junior ille ita me interpellat: Die, sodes, cur Capita, Navia dixisti, cum de ludo sermo erat, cū apud nos pueri, Capita, Cruces exclamant? nam, ni mea me fallit opinio, vetus quid, & scitu dignum in dicto latet. Cui ego: Rectè conjectas. verum mihi videris Macrobiū neutiquam lectitasse? Ille verò: Lectitavi, sed cursim, & saltuatim. Ego tum: Ut hic refert, in Latinorum nummis ex uno latere Iani caput insculptum erat, ex alterò Navis, qua Saturnus in Latium navigasse creditur, atq; hinc pueri, Capita, aut Navia exclamabant. in nostris verò quia in uno caput, in altero Crux impressa est, idcirco Capita, aut Cruces clamitant. verum ad portionem adornandā me vertā. Et illi: Gratissimam rem nobis facies. In primis tum ego fictilem in pelvim aquæ heminam infundo: misceoque Indici salis purgatissimi libram unam: ut verò illicò liquefceret, cocleari aliquantisper verso. Hinc tribus Linoniis supremum cultello corticem detraho. cortice in

frustula conciso in vitrum quam amplissimum mitto, atque aquam infundo, ut hæc Limonii odorem attraheret ad sese, penitusque illo imbueretur. nudata verò Limonia incido, atque utraque vola tandiu connixus premo, quoad humor omnis undatim primò, mox guttatim in pelvim disfluxit. hisce præparatis hoc modo, trusatile vas stamneum accipio; ejus orificio linum mundissimum impono, quo veluti colo mellitam aquâ eliquo, inq; vas transfundo. colata mox aqua, illam promiscuè infundo in vasculum, quæ jam Limonii odorem conceperat: addoque pastillos odoratos dulcarios. tandem ansato vas operculo superintego: atque ad amicos me restituo.

Ut redii, me blandè, officiosèque rogant, ut sederem, ac delicatissimum ventulum, tum primitus persflantem exciperem. quocirca nihil cunctatus confedi. mox illicò: Age sis, inquiunt, dum per tempus licèt, sta in promissis: & quæ tua sit de terræmotibus sententia, dic planè. nam, ut libera tibi sentiendi, ita loquendi potestatem facimus. Quibus tum ego. Sto fide, qua ut me plane liberem, rem ordiar ab ovo. cupio enim illam pressim, & enucleatè pensitare, atque exponere perspicuè. Illi verò: Istuc quammaximè desideramus, quocirca vacuas tibi aures dabimus, quantum voles. At ego; Attedite igitur: omni ope, atque opera enitar, ut expleam desiderium vestrum. Duo terræ, vi facta, motus accidunt: uni pulsui, alteri verò tremori nomen à Physicis est. hic, si per æquata momenta, perque certos veluti numeros fiat, uti minus horroris infert, ita ruinarum minus excitat: ille quammaximè horrificus, & ut subitas, ita ingentes ruinas, ac strages creat. solet hic sæpenumero fragore plurimo, bomboque valido, præ magno eunte turbine, derepente exoriri: ad eum fermè modum, quo venti, quos Typhones

vocant, nimbo vehementissimo in Oceanum incumbunt. Utrumque hujuscemodi telluris motum experti sumus anno MDCLXXXVIII, quo pleraque Samnii oppida cum ipso principe Benevento, non minus horrido, quam lacrymabili casu ceciderunt anno item proxime elapso, quo totius Apennini tractus, qui Picentinos ab Appulis, Lucanosque determinat concussus est, innumeraque oppida, magna mortalium caede dejecta, ac penè solo æquata sunt. Uterque nobis non minus timoris intulit, quam damni: adeò ædes tum publicæ, tum privarum labefactarum, & nonnulli etiam mortalium ruina oppressi. Præterea re sæpe perceptum, terram principio intus vi pulsam subsilire: mox tremere, ac concuti, quasi hac, illac impelleretur. quinimò eò loci, ubi origo illiusmodi motuum est, terram subsultare, in remotis verò dumtaxat tremere, atque oscillare.

Hic illi: Quæ hætenus posuisti, in aperto sunt, perge porrò: cætera expectamus. Tum ego: Pergam illicò, quo cœpi. ut verò efficiam, quod institui, velim mihi concedatis terras undique cavernosas esse: inque cavis hisce terrarum igneam inesse materiam, quæ, si non continuò, compluries certè accendatur, atque exardescat. Tum illi: Istuc à nobis nullo negotio extorqueas. habemus enim experimenta certissima, & testes omni exceptione majores, Vesuvium, Phlegram, qui perpetuis ferè ignibus id attestantur, & ut fidem illis adhibamus, quæ fragore, quæ incendio, nos adigunt. Nec longe Vulcanus est, & omnium, ut ambitu amplissimus, celsissimus jugo, ità flammis, atque incendiis celeberrimus Siciliæ mons Ætna. omittimus alios, quos Geographi commemorant, inque suis tabulis graphicè pingunt: qui profecto non te latitant. Tum ego: Si ista concedatis, & concedenda sanè sunt,

quis vestrum ibi inficias, igni terras, nutare, ac tremere? Tum illi: Te huc venturum jam suspicabamur, sed quam in ibis viam, ut id efficias? Ego vero: Hanc, & quidem compendiarium. In cavis terrarum ignis est, & sæpenumero accenditur: cum verò violentissimus sit, & accensus immensum sane locum suapte natura statim occupet, qui cum intra terras non suppetat, vi facta, erumpit in aerem, terramque vehementissima vi pulsatur, montes submovet, rupes intorquet, vastosque hiatus sibi molitus iter, aperit. Quam quidem sententiam nolo putetis meum esse commentum, & recens conflatum: fuit quippè antiquissima, cumque ipsis poetarum mysteriis, dicam verius, quam fabulis, nata. Quid enim aliud sibi voluere, cum concuti à Vulcano, pulsarique terram confixere, quam ostendere ignem esse, qui subterraneis inclusus specubus terrarum fundamenta succuteret? Ità pariter, ut author est Seneca, opinatus est Anaxagoras: *In inferiori*, inquit, *parte* (terrarum scilicet cavis) *spiritus crassum aerem, ac in nubes coactum eadem vi, qua apud nos nubes la frangit, ibi in obvia incurrit exitum querens, ac divellit repugnancia, donec per angusta, aut nactus viam exeundi ad cælum, aut vi, atque injuria facit*. In quam quidem sententiam it etiam Plinius. *Neque aliud*, inquit, *est in terra tremor, quam in nube tonitruum, neque hiatus aliud, quam cum fulmen erumpit*.

Tum illi: Assentimur, etiamsi id tu nullo exemplo diceres. Est enim res apertissima. At ego: Verùm licet confirmare etiam exemplo, sumpto à similitudine argumento. Et illi. Cedo, inquiunt, excipiemus auribus lubentissimis. Tum ego: Concipite animo eam belli machinam, quam cuniculum vocant: qua quidem ad eruendas funditus arces momento uno nullam certè validiorem ætas nostra, harum machinarum inventrix

cæteroqui solertissima, excogitavit. In primis, (ut illam graphicè ponam ob oculos) effossa paulatim humo, subter tellurem meatus aperitur, cui cuniculo est à militibus nomen. qui eò usque obliquo ductu excavatur, quoad sub mœnia perventum est. hic cellula præ se tesserae formam gerens, nisi quod superius sit fornicata, construitur. illius sinus tantæ sit amplitudinis, quâ-
 tam pulveris copia ibi collocanda, & quæ satis ducitur ad diruenda mœnia, exigit. Istic verò pulvis vel do-
 liolis, vel saccis inclusus, collocatur in cellula. cui post-
 quam fatale pignus conceditur, os illi strictè concluditur, uno tantum ductu perexiguo relicto, quo tormentaria restis ab exteriori meatu in cellam intro-
 mittitur. Ut opus ad unguem adfectum est, igniarius funiculus accenditur, qui, sensim serpente flamma, post constituta temporis momenta, ignem jactit in pulve-
 rem. hic simul ac in sese ignem excepit, totus continuo deflagrat: atque insolens angusto cellæ sinu contineri, immensam penè in amplitudinem rarior factus, exerescens (ajunt enim millecuplo majorem fieri): à-
 ta vi, tanto impetu in apertum derepentè connititur, ut terram, mœnia, cunctaque sibi obsistentia perrumpat, atque in altum divulsa contorqueat. idque verò tanto fragore, ac bombo, ut longè, latèque aer horrendum in modum immugiat: tanta violentia, concussioneque, ut tellus quam longissimè distans tremat, ac titubet. Huic verò motui, qui igniariis machinamentis ad belli usum excitatur, haud quaquam absimilis est ille, qui fit artifice natura. nec sanè alia ex causa progigni putandum est, quam ex ignea materia, quæ in cavernis terrarum, quasi cellis continetur, & plurima; quippè quæ in dies adnascitur, atque accrescit. Hic illi. Perspicuum quidem exemplum, quo res manifestissimè comprobatur. Verum age: cedo, quæsumus, si quid hujuscemodi

habes in Bellicis. Tum ego: Hebeo certè, sed nondum ad unguem castigatum. Illi verò: Utut sit, nobis erit acceptissimum. tenemur enim pulegio carminum tuorum. Et ego: Si tantum vobis tolerantia, atque otii est, ut vobis meos centones farciam, audite.

*cavo sed jam flagrante camino
Ingenti sonitu: ceu cum strepit aëre fulmen
Excussum, & magno cælum tonat omne fragore:
Illicet erumpit vis ignea, vastaque multo
Mœnia prolestat nisu: rapit omnia magno
Turbine flammaram, nimboque involvit opaco.
Ut cum Materiem sub vastis Ætna cavernis
Tempore congestis longo, calefactaque flammæ
Concepit, rupeo confestim viscere Montis,
Immensam jactat in cælum succensa ruinam,
Et tegit horrida sub tempestate. propinqua
Tum Catane concussa tremis: tremis omnis ab imo
Cardine Trinacria, & circum Thesia acta remugit,
Istæ cum de arcium oppugnatione. quæ jam jam
subjungo, rem magis explicant, & quæstiunculæ appri-
mè conveniunt. Excerpta verò ex II. Lib. in quo de
pulveris pyrii opificio non strictim agitur. quem pri-
mitus ad Vesuvium adinventum ea, qua solent liberta-
te poëtæ, confingo.*

*Hæc loca, quæ vastis fervent incensa caminis,
Dum terra humorem recoquunt, præmolle bitumen
Et densam emittunt spumam, quam sulphura nostri
Appellant; quorum glauco vix lumine flammæ
Pralucent; spatium nec multum accensa reposcunt.
Hæc sed vena nitri, quæ sub telluris opaco
Concrevit gremio, umbrosisque meatibus, unda
Quos nulla subeunt dulces, nec Solis aprici
Descendit vis ulla: nitro bis, terque recocto,
Natura purgante, creatur fulmineus sal.*

*Sulphure sal mistus glauco, & cum pumice trito
 Materiam facit horrendam, que flammea mille
 Semina sunt. rapida que candescente favilla,
 Corripiet, cæcis si qui latet abditus antris,
 Aut si qui nimio fervore eruperit, ignis,
 Momento in flammæ abeunt rarissima: & igens
 Latè implent spatium, cum perruptura supernè
 Ingenti tonitru, & cælum obductura tenebris!
 Scilicet id, quoniam nonnunquam concita tellus
 Horrendum nutat, penitisque excussa cavernis,
 Sæpe aperit montes, & flumina sorbet, & urbes
 Sternit humi, summoque à verticè deicit arces.*

Ut recitavi, tum illi: Non est cur amplius castiges: est enim opus expositum ad unguem. Sub hæc Fabiolus cum nive expectatissimus advenit. etenim quia jam Zephyri, inclinante ad occasum die, posuerant, ætus supra modum incaluerat. Cui, simulac vidi; Adeone tardè, cessator? tu monitis nequaquam proficis: faciam profectò, ut posthac tete ocyus moveas. Et ille: Nivis, inquit, venditor aleator pessimus, adeò erat affixus ludo, ut nullo pacto, etsi hominem precibus onerasssem, nisi re tandem profligatâ, pecuniaque decocta, ab aleis dividelli potuit. At ego: Etiamne mentiris, inepte, quasi nunc te noverim? Ille verò nimis audaculus: Si iterum hac me ignominia afficies, testim emâ. quid fiet inde, intelligis. Tum ipse: Tun? furcifer, tantum audes? I, verbero, affer sal tunsum, & securim unâ, ut nivim tritem. Hinc ad amicos: Recreemus nos frigida: deinde, si per otium licebit, quæstiunculam absolvemus. Illi verò: Istuc quàm maximè optamus. de quæstiuncula non ità valdè labores: res enim confecta, & quidem manifestissimis argumentis. Nil igitur cunctatus ad portionem adornandam me confero. Dimidium nivis minutim attero: spargo desuper salis

plurimum, mixtimque permisceo. mox trusatile vasculum jam aqua Massilica benè plenum in aliud ex subere, intusque picatum, intrudo. postea verò inter utrumque, quod vacuum erat, nive repleo. dextraque apprehensa vasis ansula circumago, & verso. ut sic nix motu agitata fieret acutior, & quantocyus aqua frigeret. ubi verò versavi aliquantisper, manus lavo: illas enim penetrabile nivis frigus, ut ait poëta, jam penè adusserat. quibus mox panno deterisis, os, quod in inferiore parte suberei vasis erat, educto epistomio, recludo, ut scilicet illa liquatæ nivis aqua diffunderet. nifacias, illa supereffluens in vasculum trusatile immittit sese, mulsamque conspureat. ut demum effluxit, os iterum ocludo. exin, ut versavi rursus aliquantulum, operculum attollo, atque introspicio; si aqua cœperat indurescere. quia verò circa vasis latera, jam congelaverat, cocleari gelatam discumpo, atque ab latere divello; ut ità reliqua nivis ritu citius congelasceret. quo adfecto, vas operculo. reliquum nivis comminuo, permixtoque sale, in vas mitto. deinde tandiu vas verso, quoad aqua omnis tanquam grando concreta est. tum demum, amicis accersitis, expono in mensula tria vascula mundissima ex crystallo lactea, quæ Venetiis coëmeram, cùm Italiam perlustrarem. quæ mox vascula, ità largiter impleo, ut major gelatæ pars supra illorum labra, pensilis quasi glacies extaret. adeò nimirum aqua præ frigore concreverat. Illa post deinde amicis porrigo, quæsoque, ut delibarent. Illi dum vascula accipiunt: Tu largè, inquiunt, liberalis. hinc ut dulcissimam æquè, ac delicatissimam nivem prægustarent: Nihil sanè suprà esse potest. ambidester tu quidem, ajunt; & calida simul, & frigida scis quamscitissimè adornare. Post ubi sensim sorbillando vascula exhaurivimus, ego alterum singulis propinavi: mihi

verò minimè. quod cum animadverterent. Cur, in-
quiunt, nihil admodum tibi reposuisti? Quibus ego :
Quia id genus potionis, si modum superet, stomacho
nocet, & meo præcipuè, quippè frigidissimo, ut cibum
vix decoquat. Atque hinc ego plurimos oriri morbos,
& in primis luem hypocondriorum, qua nulla id ætatis
nocentior, existimo. quare illos neutiquam laudo, qui
adeò intemperanter huic potioni indulgent, ut inter-
dum supra decem vascula ingurgitent verius, quam
forbillent. istuc autem haud quaquam sitis est, sed gu-
la. neque id fieri sine piaculo posse credidirem: quam-
quam non adeò sim scrupulosus. Verum saltare extra
chorum neque otium est, neque expedit. Sedeamus
iterum. En ut jam rursus Zephyri spirant mollissimi.
atque expositæ quæstiunculæ finem tandem aliquando
faciamus. ea enim hora est, ut properandum censeo.
Tum illi: Si ità tibi quadrat, pergito: nos hic sumus.
Tum ego orationis filum statim resumo, & telam, ut
dicitur, ordior hoc modo.

Terræmotus igitur (quod mihi à vobis jam ultrò
conceditur) magnus est naturæ cuniculus, instructus,
ut credo, ad domandam hominum pervicaciam: etenim
vindices noxarum Superi haud sane majus quid habēt
ad fontes mortalium puniendos: quippè quo vel uno,
eodemque momento non urbes tantum, sed regna cō-
cutiunt, concussa subvertunt, subversa que in dehiscen-
tium terrarum sinu absorbent. Quod verò in illius-
modi cavis illa insit materia, sulphur nimirum, ac bi-
tumen, cætera que hujuscemodi, quorum terræ viscera
quam feracissima sunt, sic planè perspicuum efficiam.
Proditum memoriæ est ex hiatibus, qui plurimi ob
motus terrarum patuerunt, sulphureum ignem erupis-
se: & tanta interdum graveolentia, ut viventia ene-
guerit. fateor, & quidē sincerè, anno MDCLXXXVIII.

magnum me sulphuris odorem, odorem autem? imò fetorem sensisse. Eram quippè tum cum amico in templo domus nostræ, ubi major & vis, & ruina fuit: & propè est factum, ut superbissimi Tholi casu oppressus perirem: ut vos non latet. Hic illi: Scimus equidem: & ut primum de te solliciti dolebamus, ita mox Superis gratias egimus, quo te nobis sospitem reddidissent: & precamur, ut servant quam diutissimè, sed perge modo reliqua. Quibus ego: Eò contendam. Id ipsum, quod expertus sum ego, ab aliis etiam viris, & fidei integerrimæ in aliis terrarum concussionibus, quæ in nostram ætatem ceciderunt, observatum est. Quin etiam ex ignivomorum montium incendiis manifestum est: ex illis enim immensam sulphuris copiam erupisse compertum est. quocirca colligi aperta ratione potest; accenso sulphure, ac nitro terras submoveri. Hic illi: Et his facilè à nobis assensum impetras. At age porrò, qui fit, ut terra dum movet, aliquoties subsulter, aliquoties verò tremat? Quibus tum ego: Jam istuc dicturus eram: audite paucis: intelligo id vos cupidius appetere. Cum accensus in cavis terrarum ignis quamplurimus; neque vasti meatus patent, quibus ultrò, citròque veluti lymphatus excursans iram expleat suam, sensimq; remittat, tum illicò in apertum molitur iter, incumbentemque desuper terram, atque obsistentem sibi, ne liber exiliat, multa connixus vi submover. hæc sursum impetu submota subsilit, succutiturq; ille victor ceu partæ victoriæ triùphū canens bombum edit horrifonum: illa verò illatam sibi injuriam fragore conqueritur. quoniam verò opus est in latera simul utrinque recedere, ac dimoveri, indè fit, ut remotis in locis tremorem tantum efficiat. Postea verò quam, sibi quā viam vi fecit, erumpere cœpit ignis, non amplius tum terra succutitur, sed fluctuanti similis

lis hac, illac morat latus, & quodammodo oscillat. At si, vel accensus ignis non tantus, vel amplissimæ caver-
næ pateant, quibus debachatus iram exerat, atque
exerceat, tum obtuso veluti mucrone cœsim ferit: hinc
tellus intus jactata tremit, nutatque in latus, quâ
igneus illam impetus impellit. Tum illi. Et istuc te-
nemus, quippè ad liquidum exploratum. Sed perge,
quæsumus, ulterius. Profundène hujusmodi cuniculus,
an prope ab extrema superficie terrarum instruitur? Qui-
bus tum ego: Id certò definire haud facilis est negotii.
attamen profundè crediderim istæc incendia suscita-
ri, qua verò ratione in hanc sententiam inducor, acci-
pite. Compertum illud manifestò habemus, cum hu-
juscemodi concussiones fiunt, immensos penè terrarum
tractus nutatione jactari. Etenim terræmotu (unum è
multis, ne longius exemplis oratio pervagetur, quam
notissimum, ac novum carpam) quo Catana urbs no-
bilissima, plurimæque urbes, oppidaque innumera aut
deleta funditus, aut miserabilem in modum labefacta-
ta, non solum universa Sicilia, sed Italia ipsa, ipsa Afri-
ca, & quotquot circum Insulæ; & quidquid inter Italiæ,
Africæque litora maris interfluit, cōcussum, atque jacta-
tum est. Jam verò, ut vis illa ignea tam vastum terra-
rum, marisque spatium dimoveat, atque convellat, ne-
cesse est, ut altius, quo prævalida magis sit, vim tantam
moliatur. nam si propius ab extrema terrarum superfi-
cie, vi facta, conniteretur in aërem, erumperet illicò,
neque tot terras, tot maria submoveret, atque hac, at-
que illac incita propelleret. id verò pientissimæ consi-
lio naturæ factum existimo, ne semper certas mortali-
bus strages vicinus ignis inferret: qui dum longe sub-
motus, magnamque telluris molem obsistentem sibi
patitur, latius diffundit iram suam, quæ collecta foret
nocentior, & dum plures aggreditur, ad singulos im-
po-

potentior est. Neque verò prope superficiem interdum accendi negare ausim, cum exploratum pariter sit aliquoties non longum terræ spatium contremiscere. Enim verò (eodem militari cuniculo rem approbo) si altius sub mœnia focus instruitur, non unam propugnaculi aciem, non saxum ipsum agerem; sed omnem murorum ambitum, arcemque universam concutiet, atque convellet: si verò tam prope à superficie fabricetur, projectabit quidem propugnaculum, tantum vero telluris nequaquam dimovebit. Hic illi: Habemus & hoc perspicue: Ita enim res est, ut dicis. Age porrò sis (quæsumus tamen ut parcas, si te tot interrogatiunculis fatigamus,) & cur perquam rarò terræ concussionibus cadant? & cur item cum cœperint, iterentur identidem, & ad annos durent? Quibus tum ego: Ea cum vobis mihi gratia est, ut vestris interrogationibus minimè graver. Quibus ut faciam satis, Ajo materiam illam, quæ igni pabulum suppeditat, quàm tardissimè generari: atque hinc fieri, ut eveniant rarò. quoniam verò nō uno, eodemque loco, sed diversis, veluti sparsim, progignitur; idcirco non tota simul accenditur. sed modò hæc pars, modò illa: modò major, modò minor; ut compertum in ignibus artificialibus habemus: qui quoniam ob oculos versantur quotidie, omitto. atque istuc in causa est cur itarentur sæpè: & cur modò validiores, modò remissiores fiant. Hic illis: Assentimur prorsus. res omnis planè confecta est.

Tum ego Fabiolum accerso, jubeoque navicularium advocare. ut cymbam instrueret, deduceretque in mare. ad amicos mox: Ne cogamini totum, quod hinc Massam ad delubrum iter est, pedestres conficere, magna certè defatigatione, ac sudore in hac æstate calidissima: mea vos cymbula excipiam, atque hinc ad Pollii sinum deducam; ex quo brevi postea compendio
do-

domum pedatim, & sine lassitudine venietis. Tum illi: Hoc sanè unum deerat, ut tuæ benevolentiae, qua nos excepisti, coronidem imponeres. certè nobis rem gratissimam æque, ac salutare facies: quā, etsi cæteroquin multis nominibus obstrictos, implicatissimos habeas. Quibus tum ego: Quidquid id est officii, debitum sanè vestræ humanitati, quando me in hoc solitario recessu degentem invisere dignati estis, & quā præsentia, quā colloquiis recreare. Mox omnes ad mare perreximus. quia verò jam in promptu cymba erat, & nautæ expeditissimi, statim conscendimus: jubeoque navicularium recta in Polli sinum concendere, cum enim vesper appeteret, nolebam longiori viæ impendio per Surrenti oram tempus insumere.

CAPUT III.

Posse interdum vaporibus attenuatis terramotum excitari verisimile: id verò ipsum ignis etiam ope, & opera fieri manifestè efficitur:

Dùm veheremur, amicorum natu minor, quippè qui humanioribus literis operam impensè navaverat, ita me pro more interpellat: Quando & temporis plusculum, & otii superest, liceat mihi per te, nonnulla percontari, quæ aliquot mihi in animum scrupulos injiciunt: quos si efficies, ut deponam, rem ipsam, quam pronuper putavimus, perspicuam reddent omnino. Cui tum ego: Imò rogo, ut aperias: contendam pro viribus te illis expedire. Tum ille: Si igni terra succutitur, cur tu Nauticorum V. sic cecinisti?

Hesperia fines juxta, Siculumque Pelorum,

Quà modico terras astu secat unda revulsas

(Nam, si vera cavunt, quondam fuit utraq; tellus

Vna:

Vna: sed ingenti-mox terra concita motu

Dissiluit: vapor è gremio Telluris ad auras

Erumpens tantam potuit fecisse ruinam)

Itque, reditque mare, & lunaribus astuat horis.

Præterea Pontanus noster, dùm terræmotuum causam solerti, ut solet, diligentia, in Meteoris vestigat, spiritum eam, seu vaporosum halicū tandem esse dicit: canit enim hoc modò:

Ergo incerta forens raptim vestigia anhelus

Spiritus, incurSAT nunc huc, nunc parcius illuc,

Exploratque aditum insistens, & singula lustrat,

Si quæ fortè queat vicinis erumpere claustris.

Interea tremis ingentem factura ruinam

Terra, suis quatens latas cum mœnibus urbes.

Dissiliunt avulsa jugis immania saxa,

Procumbunt turres, sternuntur funditus arces,

Magnorumque cadunt templa impolluta Deorum.

Excidium ut magni jam jam timeatur Olympi.

Quod quidem ipsum similitudine ab humano corpore deprompta tum insigni, tum eleganti explicat simul, & confirmat:

Hoc etiam, ut magna à parvis cognoscere possis,

Cernere erit, nostro quoties in pectore sistit

Spiritus: ac tenuem neque dat, neque suscipit auram.

Tum velut intercepta anima, tremor occupat artus.

Pugna intus: micat extremis in partibus horror.

Subinde verò istuc adjungit:

Ergo ubi collectis immensum se viribus aura

Crebrescunt, via fit, ruptisque meatibus offlant,

Antra sonant, mugitque solum, vallesque resulant.

Quinimò, ut dicam etiam ipse, quod sentiam, quemadmodum valet ignis præ raritate major effectus; atque idcirco majorem suapte natura locum expetens, ut in cuniculis facit, terrā movere, & ruinas quamma-

ximas inferre: cur non id pariter quibit seu vapor, seu halitus, sive ipse aër, vel in vaporem, vel halitum attenuatus efficere? Enim verò ut egregiam ipse à bellico cuniculo similitudinem confirmandæ rei gratia in medium protulisti: ità ego aliam ab Æolipila possem producere. quam quidem abste didici; cum non multis ab hinc annis nos Meteora docebas: & quo pacto Naturæ æmuli possemus excitare tonitrua. Etenim, si pilam æream mihi comparem (cui à vento, quem emit tit Æolipilæ nomen est) eamque aqua ad medietatem repleam mox arctè conclusam ferventem in ignem projiciam: scindetur haud dubium non multo post pila, magnumque fragorem, similemque tonitruui conciebit. id autem idèò usuvenit, quia aqua in vaporem attenuata majorem suoptè ingenio locum affectat: quocirca angusto pilæ sinu insolens contineri, vim facit, pilamque disrumpens in apertum victrix antevolat. id ipsum verò, quod in Æolipila planè experimur, cur evenire eodem prorsus modo, non poterit, cum terras movet? nempe inclusus vapor aditum sibi quærens sursum connititur, ruptisque terrarum claustris, erumpit, concussionemque facit. hūc igitur in modum reapsè fieri negandum non est. Hæc ille, cui tum ego: Acutè nimis, & eruditè, & ut humanum hominem decebat. verum ab his me faciliè extricabo. Et primùm (quando meis me versiculis urges) Poëtæ satis est, si quod carmine docet, probabile sit; habeatque patronos suos. imò sæpenumero ad pervulgatas sese opiniones accomodat. Sed quid tergiversari opus est? Fatear apertè, ut soleo, hærebam adhuc id temporis in hæresi Peripateticorum. Ut enim in reliquis Aristotelem laudo, quippè virum, & intelligēdi acie, & scribendi facilitate magnum; ità hac in re, & compluribus Mathematicis, non audio, De Pontano quid dicam? id ipsum

sum scilicet apertissimè asserere, quod nos arbitramur illis versiculis, quos ad rem præsentem, quasi divinam futurum fuisse, ut à te percontarer, nuper memoriz mandaveram, dùm elegantem poëtam lectitarem.

Præterea sæpe occultis fornacibus ignis

Æstuat, involuitque globos, si quæ potis extra

Rumpere, & imposito luctans sub pondere sævis

Improbis, attollitque elato vertice colles.

At postquam superas victor pervasit in oras

Spiritus immixtus fumo, & caligine densa,

Pulveream spargit tremefacta per oppida nubem,

Immundam, & cinerem jactat vicina per arva.

Æoliam fama est Lyparen de rupe propinqua

Hoc sensisse malum, & lucem doluisse negatam.

Viden' ut nobis apprimè favet: imò rem comprobat experimento, cùm ait:

Lyparen de rupe propinqua

Hoc sensisse malum.

Etenim sub mortem Africani immani terrarum jactatione è medio mari, quod Æolias alluit, insula emer-
sit, quæ ab igne, quem evomuit, sibi Vulcaniæ nomen
fecit. Hæc eadem anno CXLIII Nonis Febr: tantum
ignium eructavit repentè concussa, ut tota Sicilia, pro-
ximaque Italiæ litora contremuerint. Est & in Ægeo
mari Theresia abs Thera ingenti quondam concussio-
ne divulsa: quam quidem insulam quasi enatam anno
IV. Olympiadis CXXXV. partimque ambustam igni,
partim verò viridem, ac feracem apparuisse Plinius re-
fert. Quin etiam superiori ævo hanc propter insulam
magna primùm aquarum fluctuatione, mox efferve-
scentia, fremituque ignis repentè erupit. qui tantam
pumicum ambustorum copiam ejectavit, ut altera ex
illis insula coagmentata sit. illud verò in hujusmodi
insularum eruptione mirum oppidò est, principiò ni-

mirum terram intumuisse, assurrexisse deinde in colles, tandem perfracto dorso, ruptis quasi repagulis, ignem erupisse. id ipsum in Heraclæa Ponti cecidisse traditum memoriæ est. Ex his autem nonne perspicuè conficitur tantorum motuum ignem auctorem esse? Tum ille: Ita enim verò, sed ut conjicio igni etiam *Æolipila* dissilire dices. Cui tum ego: Rem ipsam putasti. Nam, etsi non negaverim posse nonnunquam, quemadmodum in *Æolipila* evenire, vel oculis ipsis apertissimè contemplamur, inclusum vaporem attenuari, atque excreescere: & sic indocilem inter angustias contineri, vim derepente moliri, iter meditatus, terrarumque claustra perfringere: atque in hunc modum interdum moveri terras, ac dissilire. nihilominus id ipsum sine igne fieri nequit omninò. siquidem vapor ille factus præ tenuitate major, terramque submovens obsistentem sibi, scindensque, ut erumpat, seque explicet in apertum, nonne tenuior excrescit ab igni? Quippè, inquires. nam si neges; eadem *Æolipila*, ut concedas, efficiam. nonne illa exardens ab igne inclusam in vaporem aquam attenuat? dabis certè quidem. Et ille: Do enim verò, atque concedo: res enim est perspicua. Ego verò: Si igitur interdum vapor terram quatiens diffringit, ac submovet, vel id effici ab igni concedendum est. Quinimò cum incallescens vapor paulatim rarus fiat: & possit interea paulatim etiam per terrarum rimas (poros *Physici* Græco vocabulo dicunt) exilire, haud equidem facillè terram concutiet. Ignis verò totus, quantus quantus est, illicò conflamat: & cum totus per poros nullo modo possit confestim erumpere, aptior erit ad terras submovendas vi sua, qua repente connititur. Postremò ut hactenus dictis fidem ulterius adjungam, vel hoc argumentum producere neque mihi grave, neq; audire vobis sit. anno MDCLXX. xxi.

kal. Julias quidquid Galliarum Pyrenæos, & Lemovicum interjacet, horribili concussione jactatum est: quo tertremotu illud cecidit oppidò mirum, & rarum admodum, Balneæ nimirum calidæ, quæ propter Pyrenæos erant, dissipato derepente calore, desierunt: nescio majorene admiratione incolarum, quam damno. istuc verò nonne ideò evenisse putandum est, quia nempe ignes subterranei, qui aquam calefaciebant, vi facta, erumpentes dispersi in aërem abierunt? contineri ergo in terrarum sinu ignes, atque ab his dimoveri terras manifestum omninò est.

Hæc cum dixissem, in Pollii sinum perventum est. hic cum amicos in litus exposuissem, ac vale dixissem, jubeo navicularium versoriam capere. tandem tardissimè domum reversus sum.

CAPUT IV.

Circa nonnulla de terramotibus scitu digna, occasione ab illo capta, qui accidit anno MDCXCIV. pluribus disputatum.

REcurtebat September anni MDCXCIV. diesque Virginis Natali Sacer, mihiq; verò perquam lætissimus, quippè quo sacræ militiæ nomen dederam. qui quidem in anni æstate calidissima perquam serenus, pacato cœlo, tranquillo mari, temperieque illuxerat placidissimus. quin & memoria ipsa amœna amœnitate amœnum, luculentumque reddiderat: quo tempore rusticabatur mecum in Surrentino Quartus Manius. Cum à prandio ad Hypæthræ vestibulum, quo nihil amœnius, nihil alsius, nihil prospectu jucundius, sederemus, Zephyrique, qui spirare ceptaverat, delicatas auras animi gratia caperemus, ad me Quartus:
Quo-

Quoniam Natalis est Virginis liceat per te mihi Eclogam illam lectitare, quam in Virginis Natalitium conscripsisti: teneor enim stylo tuo simplici, Virginemque colo prærelquis. Cui tum ego: Laudo studium tuum erga Virginem, quam majores nostri impensè dilexerunt. Sed cur non Actium potius de Partu Virginis, à cuius nitore, ac majestate carminis tantum disto, quantum æra lupinis, ut dicitur? Ille verò: Actium legemus cum Partus erit Virginis, num verò Natalis cum sit, Eclogam illam lectitabo. Tum ego; Quando ità tibi sedet animo; per me nulla est mora. Liber est in armariolo cubiculi mei, minorem in formam jam tertium excusus. Imò verò quartum; tum ille. Audivi enim à Galvæo tuo è Gallia redeunte librum prodiisse è typis Batavis. At ipse; Retulit mihi etiam istuc Galvæus: verum ego ab amicis, qui sunt in Belgio, id minime accepi. Ut verò librum ab armario desumptum detulit. Cur, inquit, Batavice potius, quam Gallicè compactum maluisti? Cui tum ego: Quia hujuscemodi compactio, & elegans, & perpetua, totumque explicare librum facile permittit: ubi verò concluderis, non hiat. Gallica, etsi videatur ornatior præ tuncis citò corrumpitur. Patavina, præterquamquod tuncis interdum scateat, haud quaquam commoda ad librum expedire aperiendum, nec hiatu caret. Tum ille: scitè tu quidem, & accuratè: mox eclogam lectitavit. qua lecta, eamus, inquam, ego, ad diem diffindendum. nam si secius toto hoc die dolebo à capite, quod jam mihi incipit ingravescere. Tum ille. Tuum est jubere, meum verò morem gerere. Nulla igitur mora interposita, cubiculum ingredior, lectumque peto. Verum oculos, quos antea vix apertos continebam præ somnolentia, claudere quiveram ullò modo, somnū, quem vix repuleram, ulla industria conciliare poteram, mira-

bar idcirco, quæ tanta repenti intemperies irrepsisset: verebarque, ut me febris corripere. verum aliud erat in causa: cum enim ex divina mente delibati nobis animi, præscii futurorum sunt. Cùm, pro Deum immortalem! ecce tota repenti domus, horrendum in modum succuti visa est: mox nutare ac tremere, fragore, ac strepitu quammaximè horrifico. tum ego, suspicatus, quod verè erat, terræmotu nempè motari domum, ac tremere, illicò assurrexi, & quam citissimo cursu convolo in subdialem ambulationem: proxima quippè, nec illa tutior ex tempore locus erat. in quam ut veni, quasi è vitæ certo discrimine liberatus, rediit interceptus præ timore spiritus, recreatusque exemplo sum. fateor me nunquam tanta animi voluptate, affectum fuisse, quam tum, cum me in aperto vidi, atque extra aleam fati manifestissimam. & quasi periculum omne evasissem, nihil amplius pertimescebam. Nam etsi ruere potuisset ambulatio, tamen cum humilisset, pateretque uniuersa, putabam non faciliè ruituram: & si fortè corruisset me non omninò ruina oppressum iri; insistens enim desuper cecidissem, & casu quidem brevissimo. Attamen aspiciebam domum universam vehementi agitatione jactari, parietes horrificum in modum inclinari, quasi jam jam ruituros: tremere sub pedibus pavementum, ac resultare, stridere tecti trabes, ac tegulas, ruere deliciares, motarique arbores in pomario: audiebam item omnem latè viciniam magnis ululatus resonare, & quaquà verrus ærem sibilare, subsultare. quæ quidem horribilis, atque insolens rerum facies sensu non caruisse suo, si futura fuisset innoxia: sed timor præsentis periculi voluptatem adimebat. Tum ego Quarti recordatus illum idem ridem magna voce compello, utque in apertum confugeret etiam, atque etiam monco. verum cum sæpius

ad

II II

II II

ad ravim usque clamitasset, ille neutiquam respondit.

Postea verò quam tellus movere desiit, Quartum è via in peristylum se recipientem conspicio: Cui tum ego: Ubi eras, mi Quarte, cum derepente perhorrenda istæ terræ concussio incæpit? num nam dormiebas? Et ille: Minimè: sed hærebam ad postremos gradus, tabel- lamque à Junio missam perlegebam. primùm rumo- rem à villico in horto excitatum existimavi. mox ut terræmotum esse animadverti, me statim vicinam in- viam proripui quam citissimè. ex qua veluti è portu domus naufragium expectabam. Et sanè casuram sæ- pè credidi: præcipuè cum viderem turriculam ex qua Campanum æs pender hac, illac crebra agitatione ja- ctatam adeò inclinari, ut jam jam crederes ruituram: ipsumque æs undatim agitaturn per se continuo reso- nare. compellavi te sæpenuerò, ut in tutum exilires. Tum ego: Vocavi te ipse pariter, sed neuter neutrum audivit. tantus nempè erat moventis terræ, & concus- sarum ædium fragor. Certè quidem misericordis Dei beneficio, pientissimæque Virginis patrocinio vivimus. ut meritò illud repetere possem, quod in altero cecini:

Ne caderet pietas intacta Virginis una

Obstitit, irato rapuit qua tela Tonanti.

Ille verò: Ita prorsus, ut narras. Sed descende, quæso, ut vel in pomarium, vel in viam eamus: ne forte tel- lus iterum tremat vehementius, & nos miraculo sospi- tes, nostra negligentia pereamus. Cui tum ego: Rectè admones: inque istuc ego jam ibam. cum igitur de- scendissem non sine festinatione præ timore, in viam statim progredimur. Hic prætereuntē quendā percun- tamur, Numquid incommodi Surrentum accepisset? Et ille: Corruisse ædes plurimas, multosque mortalium oppressisse. id ipsum mox ab aliis accipimus. percre- brescente jam fama, quæ festina malorum nuncia-

gressu ferrur quamcitissimo, inque magnis casibus mala per singulos passus auger. sive quia timidi homines cum sint, suapte natura majora fingunt pericula exaggerant, casus, ruinas amplificanti: siue quia, cum suapte ingenio ad creandum nari, cum acceptos rumores spargunt, quisquis vult aliquid addere de suo: itaque fit, ut fama magis, magisque quasi motu incalcescat, ac novis semper aucta incrementis grandior evadat. Hæc ut audivit Quartus: Eamus, quæso, inquit, Surrentum usque, ut quid factum sit, nostris oculis inspectemus. Seis ibi versari Junium. ocellum meum, meas delicias: timeo nimirum ne maliquid illi acciderit. Cui tum ego: Ne, quæso, Quartæ, rumoribus hisce fidem adjungas: quippè qui mendaces sæpenumero sunt. quia verò de Junio, quem sui meritò ego etiam diligo, sollicitus es, capeßamus nos hinc Surrentum. verum ne tibi grave sit, si prius visorio tubo aspiceam meam Neapolim: illi certè ego timeo. Tum Quartus: Istuc faciliè impetras, quod vel ego magnoperè desidero. Cum igitur non sine timore per fatiscientes undique gradus rimis benè amplis, ascendissem, èq; meo cubiculo passim labefactato tubum raprim, ac festinanter rapuissem, illicò in pomarium perreximus. Hic è calopside tubo explicato, Neapolim inspecto, cumque dextrorsum, sinistrorsum rubum versassem cuncta curiosè, ac distinctè circumlustrando, video summo amini sensu Urbem universam consistere: nimirum erectas stare turres, assurgere templorum tholos, ædesque omnes, ut antea, persistere. quocircà latus ad Quartum: Superis gratia, manet Neapolis salva, atque incolumis. cuncta enim consistere video, ac permanere. Tum ille: Voluptatem mihi nuncias quam maximam. timebam oppidò, ne in illam iram suam latius monstrum illud exercuisset. Sub hæc per hortum nos foras atripimus, atque Surrentum proficiscimur.

Dum

Dum ambo per compendiariam iremus, ego quod de vigilia mihi acciderat planè aperio, & ut nullo pacto somnum, quo antea peribam, capere potuissem. Ille tū mihi: Est profectò aliquid divini in nobis, & tibi maxime, quippè Melancholico: & malorum impendentium præfaga mens est. nec sanè mentem hanc nobis bonā, ac præscientem malorum indete Superi prætermittunt: nempè sic moniti cavere calamitates possemus. Sed jam Surrentum perventum est. in cujus pomærio magnam multitudinem conspiciamus: partim sibi mutuò vitam gratulabantur: partim sese, quasi revixissent, amplectabantur, partim enarrabant, quæ acciderant: partim verò de futuro solliciti, quò se tutò reciperent, quod peterent asylum cogitabant. Cum autem quidam viri nobiles, quibus cum familiaritas nobis erat, conspici nos essent, derepentè advolant, & quam strictissimè cōplectuntur, gavisī summoperè, quo salvos viderent, ac sospites. nos contra gratias agere Superis quammaximas, quo sanos ipsos, atque incolumes reperissemus. Post hæc mutua humanitatis officia, rogamus verène, cum cæde multa mortalium ædes corruerunt? Tum illi: Minime. stant omnes; sed, ut credere par est, divorum munere. quamvis singulæ plurimum labefactatæ, ac ruina penè fatiscantes: quippè quæ vitium fecerunt in motu tam diutino, tamque vehementi. è civibus unus tantum puer è patritiis rupe oppressus interiit. cujus quidem casus mirus est, & fatalis. etenim cum à matre increpitus esset, ob nescio, quod puerile erratum, mærore correptus domo intempestivè egressus est: perrexitque ad mare. Ut verò ad urbis januam venit, concuti tellus cœpir, ille insolenti motu de mente derurbatus, cum ad patentem maris oram, in quam rectà tendebat, capessere statim sese posset, ad proximam obliquè rupem divertit. illa repentino motu excussa, illicò

se præcipitem dedit, puerumque oppressit. Tum ego: Magnoperè tam acerbam miseret me pueri vicem. sed quid facias? sic sumus homines, ut multis, & variis seu Fortunæ, seu casus ictibus pateamus. Tum Amici: Sedete, quæsumus, hic tantisper, ut nos præsentia vestra, ac vestris colloquiis recreetis. Quibus ego: Quidni maximè sedeam? Quartus verò: Sedete vos, inquit: ego, dummodò id vobis grave fututum non sit, Junium invisam, huc mox revertar. Illi verò: Imò gratissimum, quando tibi ità constitutum est. Postquam ille se è conspectu nostro subtraxit, nos juxta pomærium in sedilibus ibi extructis insedimus.

Vix dum sedimus, cum nobilium quidam natu grandior præ cæteris, & literis non leviter imbutus: Censensne, inquit, moturam iterum terram esse, necne? hic enim stimulus, fateor equidem, mihi animum non leviter pungit: & inter saxum tenet, & sacrum, ut dicitur. Cui tum ego: Id certò affirmare nullo modo possum: negate, ne id quidem. Enim verò cum hujusmodi motus causæ in sinu terrarum abditæ lateant omninò (nullus quippè in illum aditus nobis patet) sit ne futurus illarum effectus, an non? hocne tempore, an ne illo? majorne, vel minor? nequit sanè prævideri. Possunt equidem Physici, non nego, ex physicis rerum causis futuros effectus præcognoscere, præcognitosque prædicere. sed eos tantum, quorum plane notæ, perspectæque sunt causæ. Ità Mathematici occultationes tum Solis, tum Lunæ: hujus item apparentias quam varias, Planetarum diversas inter se habilitares, cæteraque hujusmodi multò antè prædicimus. etenim & rati, & certi, constantesq; sibi cum sint illorum motus: inque digitos mitti, componique calculo possint; inde fit, ut illa prænoscamus, & longè antè, quam futura sint, rectè prædicamus. Tum ille: sed plurimi terræ-

mo.

motus predixerunt: & interdum divinarunt. Cui statim ego: sed interdum, interdum autem? imò ut plurimum convicti sunt falsum prædixisse. Ille verò. Ita prorsus non inficior. Cui ego: Verum si ex præcognitis causis terræ motus prædixissent, necessum fuerat semper verum prædicere: manent enim eadem causæ, & eodem modo. Quod quidem falsum cum sit, id planè efficitur, quod apertissimum sanè est, nimirum illos non ex causis effectus prædixisse, sed casu. qui verò casu divinant, etsi verum nōnunquam dicunt; falsò tamen dicunt: temerè enim, non ratione pronunciant, quod ratiocinatione nec deducere ex causis, nec pronunciare possunt. Hic ille: Assentior prorsus. sunt hæc manifesta: omnique me dubio liberaſti. Eja verò age, dic, id abs te scire summoperè avemus, Possuntne ex mutua Planetarum habitudine, terræ nutationes excitari? Nam si ita: prædici etiam possunt. Aiebat enim, si rectè memini, quidam Astrorum, ut ferebatur, interpes, Saturnum siccitate sua efficere terræ motus: eosdemq; oriri à Marte, præsertim si hic Saturni stellam obliquè positus aspiciat, quasi scævo vultu. quem ille aspectum sextilem vocitabat, & malignum. Hoc loco, non sine risu: Usque adeò, inquam, delirant homines, ut istæ effutiant? ducito illas, mea fide, meras nugas, & commenta Caldæorum, qui præ reliquis mortalium superstitiosi, ac vanissimi meritissimò habiti sunt. aniles omninò fabulæ, nec nisi in scix plebeculæ decantandæ. Nihil prorsus Saturno est, nihil Marti cum terræ iactationibus: quæ in Vulcanum certè melius referendæ, tanquam ad auctorem. Igni enim tellus tremit, ac titubat. quænam, quæso, commercia cum ignibus subterraneis, stellis sunt? quis vim istam illis effectricem indidit? & si semel indita, quis per tam immane spatium, quantum à Saturno ad terras est, propagari posse

fa-

facile credat? ego certè quidem nunquam ità animum induxi, id ut crederem. Tum ille: Neque verò ipte omninò verum esse arbitrabar: hærebam nihilo tamen minus. nunc autem, cum id manifesta à te argumentatione effectum sit, nihil admodum est, quo amplius addubitem. Verum, age porrò: & quoniam dedita occasio (quam tamen dari noluissem) planè nos instruc.ferunt nonnullos terræmotum prædixisse ex aqua puteorum. cum enim præter solitum turbidam derepente factam, ac sulphuream hausissent, instare mox terræmotum præmonuere. Ain' tu id evenire potuisses? Cui ego: Quidni? id verò non multo ante prædici posse, sed cum tellus jam jam morura est. Enim verò cum concepto jam igne, materies in qua ignis semina veluti latitant, sensim accendatur. turbari fontes, inficique sulphure verisimile est. Hac præsentione (exemplum est in promptu novum) perhibent, integrum Beneventi sacrarum virginum cœtum ruina exēptum sanum, ac sospitem servatum esse. Etenim cum medicus ad invisendam ægrotantem virginem Cœnobium ingressus, præ nimia siti (erat enim æstus ferventissimus) aquam petiisset: hausit illicò virgines medico obiulerunt, medico autem? imò servatori. Siquidem turbidam cum ille animadverteret, & sulphurei nescio quid olfaceret, Hem, inquit, terræmotus instat: proripiamus nos hinc, quæso, in pomarium. vix diffugerant, cū vehementissimo succussa pulsu terra subsiluit. quo motu illicò universum Cœnobium prostratum est. nec nisi una ægrotans virgo, cui ad fugam morbus viam præcluserat, brevi fatum prævertit. reliquæ è puteo dum aquam hauriunt, vitam educunt. quæ cum ita sese habeant, è turbida puteorum aqua futurum terræmotum certa colligi ratione potest. atque hinc noster Pontanus

Turbatos putei erumpant super ostia fontes.

At id non in cujusquemodi puteis existimo evenire, sed in profundis, qui inibi salientes habent. nam qui per testaceos canales aquam accipiunt multò antè turbari haud quaquam probabile est. Hic ille: At si ita est, ut rectè narras, cur ex nimia anni siccitate, vel ex magnis imbribus futuri terræmotus prævideri non etiam possunt? attenuantur enim siccitate vapores, ut erumpant: aquis vetò meatus opplètur, ne exiliant: atque ita utraque ex causa, quamvis cōtraria, movere terra quamfacilè poterit: & cum motura est, præsentiri. Tum ego: Ingeniosè quidem: verum huic rationi sic occurram: Vapores non tam siccitate, quam calore attenuari cōpertum est. qui certè calor terræmotuum potior est causa. jam verò sintne accensi in subterraneis cavernis ignes necne, quis, licet Argus, introspiciat? nemo quippè. si ergo introspiciet nemo, nemo etiā terræmotus prædicet. oppleri meatus præ nimia imbrisi alluvie, concedo (etsi interdum tellus emollita perquamfacilè relaxetur) at si tum ignis è sion sulphureæ, ac bituminosæ materiæ non exarsit, terræ concussiones minimè excitabuntur. Tum ille: At si ista concedamus; neutiquam verum erit frequentius Vere, atque Autumno terram jactari, ac concuti. Cui ego: Ità enim vetò. Et ille: Sed quam tu viam inibis, ut id perficias? Ego verò: Per exempla: quæ quidem compendiaria est, & magis expedita. habemus enim id ætatis, in quam incidimus, quamplurima. Tum ille: Juvat hanc inire. i præ igitur, te sequar. Cui tum ipse: Quod efficere institui, contendam illicò. Terræmotus, quo Samni princeps Beneventum sua fundamenta tertium vidit, lacrymis irrigavit, ac civium suorum sanguine conspersit, & quo universum penè Samnium concussum, desolatumque est, nonne incidit in æstatem? ille, quot
quot

quot hoc sæculo acciderunt quamaximè terribilis, quo Catana Siciliae olim princeps, urbefque plurimæ vel solo æquatæ, vel absorptæ: omnisque Sicilia congemuit, nonne sub mediam hyemem dæsevit? Hic, quem adhuc præsentem perhorrescimus (nec sanè, ut arbitror, sine ruina multarum urbium alibi tellus succussa est) nonne æstatem hanc clade insignivit? Hoc loco ille: Ne plura, assentior & his: res est perspicua, Verum agesis, pergamus ad alia. Verumne quod vulgò circumferunt, terræmotu videlicet imminente, ventos conquiescere, ac miro silentio cuncta obmutescere: stupente nimirum natura, atque attonita ob futuram mox calamitatem? Cui tum ego: Et hæc nugæ omninò. Nonne Zephyri aspirabant, & quidem vehemētius, cum paucis ab hinc horis tam terribiliter terra movit? Imò interdum hujuscemodi concussiones venti vehementissimi, quasi classicum canerent, præcurrerunt. idque sæpè sæpius evenisse, & proditum historiæ, & novum probat exemplum. fertur enim terræmotum Siciliae ingenti ventos turbine non longè antè prænuñciasse. Tum ille: Ita est enim verò, facilè descendo. Verum age, reliqua sis percurramus. nam sermonibus tuis nihil mihi gratius cadere potest. Cur saltem experientia docti non possumus prædicere, futuri sint, nec ne terræmotus: brevine mora, an longiuscula duraturi? Cui ego: Quia de his certam facere conjecturam nequaquam possumus: nempè causæ latent omninò. præterea, quæ conjectura fieri potest ex re tam varia? Anno MDCLXXXVII. semel tantum tellus concussa est, & pulsu vehementissimo, & quamvis sine cæde mortalium, non innoxie quidem: adeò domus tum privatas, tum publicas labefactavit. Secuto deinceps anno (non longius exempla petam, quando ætas nostra multa suppeditat) primum tellus ita leviter movit, ut

ple-

plerique motum non senserint. mox infra horam adeò vehementi pulsatione, & tandiu jactata est; ut cædes illas mortalium & vidimus attoniti, & mesti deflevimus. deinde altero die iterum, nec quidem leviter excussa est. ac ferè per sex menses identidem movit. anno MDCXCIII. horrendo primùm fragore, & bombo, motuque terribili tota fermè Sicilia contremuit: secundo die quievit: tertio verò, quasi tertiana laboraret, vehementissimo pulsu, bomboque horribilissimo è fundamentis excussa est: totque urbes dirutæ, tot millia mortalium ruinis obruta, ut quasi de Sicilia conclamatum videretur. exin ad menses plurimos frequentius jactata est. Cum essem in Calabria, ter terra diversis temporibus movit sine noxa.

Quoniam verò mihi Calabria in mentem incidit, quæ tellus, quippè montana, & metallorum ferax, crebrò succuritur, de illo sermonem inferam, qui in annum MDCCLIX. incurrit, & quo totus ille extremæ Italiæ nobilissimus olim tractus, Magna Græcia veteribus appellatus, penè desolatus est. Prima terræ succussio incidit perquam violentissima; ita ut momento principem urbem Consenciam, innumerasque alias dejecerit, cladesque ediderit ingentissimas, magno tum horrore, tum fletu mortalium. continuavit deinceps ad menses telluris jactatio, variis identidem modò succussionibus, modò jactationibus. quarum quædam majori, quædam verò minori fluctuatione acciderunt. interdum per dies singulos, eosque solidos terra, quasi oscillaret, continuò visa est nutare, ac tremere. tandem postrema succussio quammaxime terribilis, majorque prima, proculdubio fuit; tamen minus damni intulit. nō enim hostem habebam, quem feriret. nempè homines deguebant in tabernaculis, ac tuguriis, ædificia humi prostrata, inferius cadere non poterant, nonnulla tamen vo-

raginibus absorpta sunt. In hujuscemodi terræmotu illud usu venit, quod in artificialibus, ac festivis ignibus quotidie consuevit: primum incipiunt magno strepitu, magnisque flammis: deinde continuantur remissius: tandem desinunt bombo validissimo, immensoque sparforum ignium, vel imbre, vel grandine.

- Sed pergam deinceps narrare, anno MDCXVII. quo Apulia, quam Dauniam vocant, magna hominum occisione vastata est. atque urbs, cui à Divo Severo nomen, solo æquata est miserranda civium internecione: terras quinque horas continuâ jactatione, agitata est miro modo; ut non Italiam solum, sed orbem totum ruiturum crederent. Hic ille: Merito quidem; cuiam videretur secus? Tum ego: Mitto reliquos qui in hoc ævum ceciderunt, ne tam longa repetitione malorum vobis fastidium creem. Satis enim, ex hæcenus enumeratis rectè infero, nihil omnino certi de terræmotibus statui experimentis posse. Tum ille: Adeò enucleatè, atque eruditè ista pertractasti, ut omni prorsus dubio, quamvis scrupulosissimus, tandem liberatus sim. Verum tamen est adhuc unum, quod abs te scire desidero. cur sæpenumero Calabria, quia montana est, succurrit? Tum ego: Quia in montium cavis magnam vim sulphuris, & bituminis alit: hisce verò igni materiam subministrat. Atque hinc efficitur manifestè terras omnes montanas magis, magisque hujuscemodi motibus obnoxias esse. quoniam cavernosæ sunt, plurimæque ignis, vel semina, vel pabula præcontinent: campestres verò, cujusmodi sunt Ægyptus, Arabia deserta, Mesopotamia, Sarmatia, Scythiaque universa, cum pauciores sinu caveas complectantur, per pauca admodum illiusmodi pabula prægignunt: adeoque quam rarissime contremiscunt. Atque in id sermocinationis rediens offendit Quartus. quoniam verò jam vesper appetebat,

bat, amicos rogo, Numquidnam juberent? Illi verò: Ut vestræ salutis curam habeatis: nobis verò Numen vestris precibus concilietis. quod cum pro viribus facturos spondimus, atque recepimus ad nos, rectà in vilam concessimus.

Inter redeundum ità me Quartus interpellat: Quid agemus, Parthenie, hac nocte? in somnes cerrè illam transigemus, ac vigiles. quis enim somnum, etsi oscitantissimus, capiat in tanta animi perturbatione, tātōque periculo? Cui ego: Fateor equidem, mi Quarte, haud sanè facilè in retali conquirere. verum, utcumque resest, ità opus est, ut animum habeas. Et ille: Dormiemus igitur in cubiculo? Cui ego: Quidnam non? Tum ille: Vidistine domum postquam desiit terræ motus? Et ego: Non planè benè: cursim enim deambulationem pertransivi, eū visoriū ut acciperem tubū, ascenderem. vidi nihilominus illam latè conspersam incrustatione parietum. Tum ille: Nihil vidisti, præquam quæ senties. Fornix totus quantus, quantus est, ut mihi narrabat Fabiolus, per totam ambulationis longitudinem medius discissus, atque intereissus: cubiculum tuum, & quæ media interjacent passim labefactata: quinimò laterales parietes subsiderunt, disruptis arcibus: caminus ferè totus corruit, atque ollas; testudines, lances, quas nondum Fabiolus amoverat, contritæ. Hic ego subridens, O magnam calamitatem! ò jacturam non ferendam! miseret me culinæ vicem! verum utinam in hæc tantum irā suam omnem pestis illa evo-misset. fuisset sanè innoxia. Hic Quartus animo subirato: Rides? Cui tum ego: Mavis, ut lugeam? Næ ego levis, qui omni vento hac, illac ferat. quidquid accidit in humanis ferendum est æquo animo: neque verò expedit nimio timori, tristitiæque locum cedere: nisi volumus esse miseri, fatumque maturius accersere.

Tum

Tum Quartus: Næ tu Stoicus;quem tamen Platicum habebam. Dormiemus igitur in cubiculo? Cui ego: Si locus est alter,quem tutiorem prudenter existimem, minimè verò: sin minus, standumne sub dio? Quoniam verò non suspenso gradu, ut solebamus, sed perquam celeri veneramus, domum quam citissimè reversi. in cuius vestibulo Sacerdotem, cui domus cura est, hominem simplicem, ac religiosum obviam habemus. qui statim voce admodum tristi, & quassa (est enim natura timidissimus) Perivimus, inquit. adeò labefacta domus est, ut, si terra iterum moveat, nos proculdubio oppressura sit. Quo audito, Quartus animis omninò concidit. meque rogat: Divertamus, inquires, in pomarium, ut ibi opportunum quieti locum vestigemus. Ut venimus, prima villici nobis casa occurrit. verum hæc adeò pervetusta, ac sordida; ut plus timoris, ac stomachi, quam tutaminis allatura nobis videretur. hinc pergimus in Fornicem testudineatum. in hoc visum Quarto posse tutò conquirere, si latera inter pilas patentia concluderentur. quia verò id perdifficile in illa temporis angustia consieri posse videbatur, nec satis tabularum suppetebat, ait Quartus: Quidni extensis stragulis ocludamus? faciemus veluti scenam. Tum ego: Rectè excogitasti, ut nimirum in illa agatur nostra comœdia. præterea viden, ut in ipsa collis crepidine insistas? quid facilius, quam si terra iterum succutiat, una cum fatiscente rupe sese præcipitem agat in mare? Eamus, quæso, in atrium domus. Ille verò: I præ: sequar, etsi animo haud volenti. Vix intravimus, cum Quartus amplissimum dolium conspicatus, quod inibi erat, ita ad me: Cur non quiescamus in isto dolio, quod in medio Xysto collocabimus? Cui ego: Ridicularia sanè excogitas, Quarte: an me cynicum Diogenem putas? intelligo, præ timore

non

non sanè fabularis. Verum age, cedo, quid agemus ambo tota nocte, veluti conclusi, in isto dolio? quini-
mò quo pacto per angustum illud foramen introibi-
mus? Ille verò tum seriò: Os totum aperiemus amoris
asseribus: intrò culcitram insternemus cum pulvinari:
& sic faciemus grabatum ex tempore. ostium, ne no-
cturnæ auræ noceant, stragulo operiemus. Tum ego:
Tu certè quidem deliras, Quarte. omitte, quæso, timo-
rem istum, qui istæ perdidicula tibi in mentem in-
fert. quæ quidem cordatum non decent, nec philoso-
phum, quem tu profiteris. Erat dolium sub porticu, cui
subdialis imminet ambulatio: inibique cubicula ali-
quot in ipso peristylîi plano instructa, quæ, simul ac in-
gredior, integra conspicio, neque uspiam labem ani-
madverto; quocirca ad Quartum: Hic soporem conci-
liare tutò possumus; minus enim labefactata cum sint,
& humilia, casui haud quaquã erunt obnoxia: vicinum
habent hortum, quò derepente nos capeffamus, si res
postulabit. Hic tandem Quartus meæ sententiæ ac-
quievit. accito igitur villico, jubeo lecti fulcra, & ta-
bulatum cum lanea culcitra cõfestim deferre: nos syn-
dones, & lodiculam cum cervicali gestavimus. instru-
ctique deinceps lecti. postremò, ubi frugi se cœnula,
Quartus refecit; nimirum pane, cæseoque martio lau-
datissimo, & pyro Falerno mitissimo, tum demum cubi-
tum ivimus. non tamen cunctis exuti laciniis, ut illicò,
si quid novi terra moliretur, expeditius diffugeremus.
relictum etiam in cornu lumen est, ut quã in hortum re-
cta properandum, distinctè videremus: ne fortè in con-
trariam pattem præ formidine, ut cadit sæpenumero,
diverteremus.

CAPUT V.

*Occasione peregrina potionis amico in summis caloribus
subministrata, quasitum, quid esset illud odora-
menti genus, quod Mulcus vulgò dicitur.*

PRIDIÈ Kal: Augusti, quo tempore æstuosissimi sunt dies Caniculares, à meridiano sopore ad hyperthrē vestibulum confederam, ut ventulum perquam delicatum, tum primum assurgentem, captarem, quo calorem aliquantulum temperarem, cùm è mari clamorem geminatum identidem exaudio: simulque adest villici puer, nunciatque esse in scopulo ex nostris hominibus unum, qui me nominatim frequentius inclamabat. Ego tum suspicatus, quod re vera erat, venisse scilicet è Bruziis, unde in dies expectabatur, Valerium, confestim assurgo: assumptaque sciade, quā à nimio me Sole defenderem, in hortum descendo: atque hinc in oram maris. Ut veni, educto veste ferreo, posticum ostium aperio: ubi pro foribus præstolantem Valerium conspicio. quem illicò atctissimè complexus sum. simulque rogo, cur tanto post venisset? Tum ille, non sine intolerantia, quæ res est in homine ad gratiam: Haud equidem, inquit, rogandi nunc tempus. sine modò eam domum, ut indusium mutem. totus enim præ calore mado, ac perfluo. Cui tum ego, ut per jocum idem illi reponerem: Ut video, nonnihil intemperiei te agitat à Sole. sed nolo te, magis urere, eamus: simulque illi umbraculum porrigo, quo se tegeret ab æstu nocentissimo. mox pedetentim, & gradatim per acclivē collis scandere cœptavimus, quoad in altum evasimus.

Postea verò quam domum perventum est; Ille: Totus benè, inquit, costus medullitus sum, sitique depereo.

fac

fac igitur, ut quantocyus Massiliçâ mihi aquam præpare-
res, qua me refrigerem. Ego nihil cunctatus peregrin-
nam portionem adorno. Ille interea madefactam exu-
tus subuculam, sudorem omnem deterisit. cùmque ali-
quantulum quievisset, è cubiculo prodiit. Cui tum
ego: Exuistine cum subucula illam tuam impatien-
tiam? At ille, ut qui ab unguiculo ad capillum sum-
mum totus est festivissimus, quique citra personam
omnem posset agere comediam: Exuam illam, inquit,
cùm pellem deposuero. at tu quando tetricos istos hu-
mores tuos decoques tandem? Verum non opus est
verbis: da mihi mulsam istam egelidam, Tum ego, il-
li vasculum porrigo. quod cum exhausisset, Da, inquit,
plussculum nivis istius tam melleæ, tam odoratæ. Dein-
de, ut sedit: Dic, quæso (nam id non te præterit, quip-
pè eruditum) quid sit odoramentum illud, quod istæc
aqua suavissimè redolet? Siquidem cum id nobilis qui-
dam à me petiisset, nihil prorsus habui, quod dicerem.
Cui tum ego: De hoc alias: de te aveo nunc multa in-
telligere. Et ille: De me postea, & per otium, nam apud
te manebo, quatum voles: neque facessam hinc, nisi cū
jusseris. illud verò si omittamus, memoria excidet. Tū
ego: Si ita jubes, tibi morem geram. sed paucis admo-
dum dicam: ne defatigato tibi ex itinere negotium fa-
cessam. Et ille: Modò narres, nihil interest paucisne,
an multis. Tum ego: Ultrà Caucasum in penitissima
Scythia, quam extra Imaum veteres dixerunt, novi
Orientales *Tartaros* appellant, regio quædam est, im-
mensis penè sylvis obsita, atque impedita. hisce verò
in sylvis ingens quorundam animalium copia est, quæ
ovibus nostratibus præter cornua, quibus carent, & au-
res, quas erectas tenent, quam similissima sunt, etsi pau-
lò grandiora. hujusemodi oves Scythicæ sub ventre
paulò supra inguina vesicam quandam habent; ovo.

gallinaceo æqualem: in illa materies quædam inest, quæ addensati sanguinis præ se speciem gerit. & fortasse nihil aliud est quam concretus sanguis. hujuscemodi verò materiam acutissimum illum æquæ, ac suavissimum odorem exhalantem *Muscum* novo vocabulo dicimus, qui Latinis ignotus omninò fuit. Vesica, animante capto, præciditur: præcisam non statim ligant, atque occludunt, sed aliquandiù apertam tenent, ut odor ex parte evaporet: nam si secus fieret, vehementissimus ille odor, admoto naribus musco, illicò sanguinem eliceret, læsoque repente cerebro, præcipitem virium lapsum afferret. usque adeò verum illud; Ne quid nimis. Et optima quæque si modum excedant, maximè nocent. omnibus quippè in rebus servandus modus. Hic Valerius: Rectè mones. Sed age, suntne illiusmodi oves domesticæ, an verò sylvestres? Tum ego. Sylvestres: nempè Scythicam præ se naturam ferunt. Et ille: Si ità, quonam pacto capiuntur? Tum ego: Hoc modo: Martio mense, è superiori Scythia, ubi eo tempore sub immensis nivibus squallescunt arva, nec quidquam pabuli suppeditat, illiusmodi oves, Meridiem versus concedunt: èq; latitudine partium lx. ut dicunt Geographi, descendunt ad partes usque xlv. ubi id temporis mitius cælum est, & campi, in quibus oryza, & triticum sata, viridissimi, ibique famem, quæ penè peribant, abundè explent. Tum venatores, ubi locorum angusta, vel laqueos, vel retia instruunt: quibus nullo negotio innumeras capiunt. alii jaculis conficiunt, nonnulli pastorali pedo, vel pertica. quinimò adeò macilentæ, ac præ fame languidæ, ut illas vel cursu agricolæ affecuti capiant. certissimum nempè illud; nullum nimirum esse animal, quamvis ferox, quod famem tandem non domet. Hoc loco puer intervenit, nunciatque virum quendam nobilem pro foribus me-

conventum expetere: quocirca assurgens ad fores procedo.

C A P U T VI.

Recitatur carmen de luo hypocondrica, quaque adversus illam prasentior medicina sit, perscribitur: deinde iter Amalphim malis avibus suscepsum enarratur.

IN Surrentino primulùm valetudinis caussa cum Lucilio rusticabar, quo tum gravitate morum, tum egregia ingenii indole chariorem habui neminem; nec fidum magis unquam Achatem, cui meum animum, mea consilia tutò crederem. rarum admodum inventu, potrò autem frui diù difficilè. Qui & ipse, ut clementioris cœli temperie valetudini consuleret, impetrata à mitissimo illius anni Propratore venia, saluberrimum in rus concesserat. Dum ambo sub Idus Sep: in Xysto ad otium sedemus, intereà loci Eulalius venit, & necessarius, & popularis noster. qui & ipse vel ingenio, vel moribus charissimus mihi fuit. Cui statim assurreximus, & nobiscum sessum recepimus. Deinde rogo, unde veniret? & quis bonus ad nos Deus deduxisset? Ille verò: E Capreis rediens ad te diverti, ut inviserem, & amœnissimum rus istud contemplerer. simulque mirari cœpit, & magnis laudibus commendare loci amœnitatem, apricum cœlum, viridissimum agrum, & prospectum quaquàversus jucundissimum. cumque rus omne summa vel oculorum, vel animi voluptate circumspexisset; Proh Superi! inquit, cur non hic majores nostri Autumnalis otii sedem posuere? quam, am busto propius à Vesuvio, inter ingratas populorum umbras, in solo arenoso, cœloque fucis, ac muscis refertis-

simo esse jusserunt. Cui tum ego: Omittamus istæ, quæso, neque velis mihi vulnus refricare. satis enim, diuque hic me stimulus pupugit, nempe mortalium hoc fatum est; ut in his, quæ ad nostram felicitatem spectant, turpissimum in modum cæcutiamus. Hic Lucilius, cui in manu ingenium semper erat: Frustra, inquit, causamur Fatum, quando ipsa plus æquo tenax hominum parsimonia in causa est, majores quippè hic loci sumptus forent. Cui Eulalius: Lucili, rem acutigisti, ut semper soles. conversusque iterum ad prospectum maris: Deum immortalem! inquit, cui obrepere tædium posset in tam amœno, tam florido rure, versanti? Tum ego: Posterius istæ, & per otium, & ad satietatem usque contemplaberis (nam te dies aliquot futurum apud me non dubito) nunc ad alia agens sermonem transferamus. Et primò, valentne rectè amici? Ille verò: Planè bellè: teque omnes salvere jubent: magnoque opere scire desiderant, benè valeas, necne? Cui tum ego: Inspice frontem. Tum Eulalius: Ex illa, conjicere certò possum, te meliusculè habere. Etenim color aliquanto sanior, & genæ aliquantulum pinguiore. Eja verò age, dic, subactine, fugatique ab hac aëris clementia nocentissimi flatus hypocondrici? terribilissima illa nimirum lues, quæ te, tuumque Lucilium tantoperè excruciat. Tum ipse: Etsi mitiores facti, pertinacissimè tamen perseverant: atque ex intervallo etiã insultant. Nihilominus tamen sperare certò infandam hanc nostri temporis hydram me penitus jugulaturum, si cælo hoc & salubri, & geniali integrum annum fruerer, cura, & negotio vacans. verum age porrò, quæ raptim subtexui contra hanc pestem carmina, quæ etsi nondum refecata ad unguem, tamen haud gravatè accipito: insanire otium fuit. Tum Eulalius: Rem mihi facies gratissimam, ponamque illam in beneficii loco.

co. quocircà audiam volenti animo, & auribus avidis-
simis. Tum ego: attendite igitur: carmenque memo-
riter recito ad hunc modum.

*Pestis, Tartareo quàm non crudelior Orco
Erupt, nigraque trahens caligine nimbum,
Eumenidumque odits, Furiisque afflata malignis,
Omni momento terrarum effusa per Orbem,
Proh! quantos miseris casus, strageque creavit.
Nam non una malignificet violentia, centum
Diversos agit effectus, diversaque rerum
Portenta, & formas mutat vis effra centum.
Ceu Protheus (si vera canunt) saepe assolet omnes
In rerum species, & in omnes ire figuras.
Sunt, quibus halituum densa stipante corona,
Lethifer insedit circum praeordia pestis.
Ac velut interdum crebris assultibus arcem
Improvisa petit manus, obfessoque fatigat:
Ut sic transmitti fossam, valloque potiri
Detur, & in capta tandem dominarier urbe.
Non aliter vita irrumpens ferus impetit arcem
Halitus, & tetra effusus cor occupat umbra.
Excutitur primum miser, atque horrore rigescit
Spiritus: hinc subito languescens supprimitur cor.
Ceu oleam super accensam si protinus undam
Sparseris, extemplo major se flamma sub auras
Attollit, fremituque sonat, circumque relucet:
Sed cito deficiens mox decidit, & perit omnis.
His verò in caput exhalat tenuatus, & ipsum
Immissus cerebrum pervadit, agitque furores
In varios, miserisque modis, lacrymabile, miris
Excruciat: hi se tetrìs humoribus acti
Perdere amant, & sponte ruunt in flumina, & undas:
Perque ignes alii, ferroque absumere vitam
Exoptant: illi sese demittere ab alto*

Pracipites voluere: hos & quos inficit aura
 Tenuior, & sensim obvelat perfusa cerebrum,
 Actutum aspicias dulci languescere somno,
 Exanimi similes: at nunc baccharier ade:
 Ceu quos Liber agit, stimulans praeordia thyrso.
 Hic risum ciet inconcinnum, & non bona verba
 Effutit: digitos movet hic sine lege solutos:
 Hic pedibus saltat: longa vertigine fertur,
 Alter, & obducta caligant lumina luce.
 Hunc montes, altaque juvant in montibus umbra,
 Ac nemorum deserta colit loca solus, & omnes
 Urbanos odit strepitus, Martisque tumultus.
 Alter at hic, media quamquam versetur in urbe,
 Solus agit vitam, atque hominum consortia spernit,
 Hic colles petit apricos, & amœna vireta,
 Et valles, & prata, levique sonantia rivo
 Flumina, & herboso depictas margine ripas.
 Versari ingenuos inter cupit ille sodales,
 Ac lepidos miscere jocos, & mollia verba:
 Sic dies trahere in longum: sed sic citus inde
 Densior ex imo exhalet vapor, omnia, rupto
 Fœdere, turbantur: veluti cùm pace refracta,
 Qui quondam socii fuerant, sese ilicet armis
 Invadunt, ac uisusque iras, & praelia miscent.
 Insultat distis mordacibus, omnia vertit
 Turbidus, ore fremens, furisique incensus iniquis,
 Hac miser, atque illac agitur: quaque ante placebāt,
 Odit colloquia, & simul ipsos odit amicos.
 Sunt infelices alii, quibus efferus hepar
 Exeruciat dolor assidue, quique humida serpens
 Spargitur interdum diffusa in viscera peste.
 His ventosa crepant hypocondria, creber & intus,
 Proh dolor! insanos stimulis agit Æolus Euros.
 Sed quos tetra lues species, quos dira nocendi

*Semina, quotue modos habeat, quis versibus unquam
 Explicet, aut possit tantos aquare labores.
 Verùm dira licet sint tot contagia morbi;
 Ingentesque ferant arumnas, attamen illud
 Haud equidem nobis animo meliore ferendum est,
 Quod studia in pessum (proh fata occulta Deorum)
 Atque artes simul ingenuas, Musasque dedere:
 Nanque infanda lues non segnes impetit artus,
 Nec molles animos, & amantes otia vexat:
 Sed quos Phœbea succendis gloria lauri,
 Ut primos Musis annos, floremque sacrarent,
 Hos illa, hos Stygio invadit lymphata furore.*

*Quid tantum, ò Superi, meruerunt Palladis artes
 Ingenue, ut tanta illuvies erumperet Orco,
 Qua juvenes ipso correpti in flore juventa,
 Aut cum Pieriis facerent divortia Musis;
 Aut dulcem lacrymanda darent per funera vitam?
 Credo equidem, malefana luem Phlegesthonis ab imo
 Invidia nuper stimulis agitata malignis
 Tysiphone immisit terris; quia scilicet illa
 Undique Apollineis florentes artibus urbes
 Viderat, atque necem vitiis instare supremam:
 At vos Cœlicola; purum quicumque tenetis
 Æthera, & innubi fulgentes lumine Soles,
 Infandam, precor, hanc terris arcete benigni
 Illuviem, Stygiasque iterum detrudite in umbras,
 Si vobis studia, & virtus pulcherrima cordi est.
 At tu Phœbe Pater, tuque ò Tritonia Pallas:
 Quandoquidem res vestra agitur; nam numine vestro
 Monstrata primùm docta mortalibus artes,
 Ferte pii dextram, & communem exstinguite pestem.
 Nec sinite, ut vestros inter grassetur alumnos:
 Et studia ingenti tandem collapsa ruina
 Dira lues impunè trahat; desertaque passim*

*Flumina Permessi jaceant, Pindique beatum,
 Argutumque nemus. Verum si Fata Deorum
 Obsistunt immota, neque est revocabilis unquam
 E terris immissa lues, ostendite si quid
 Restat opis, vel qua morbo medicina, truncem qua
 Pellere si nequeat, possit lenire dolorem.
 Verum si nec opis quidquam, nec cura relicta est
 Perniciem adversus tantam, concedite id unum,
 Tarda per ingenia, & qua non solertia corda,
 Atque per ignavum serpent contagia vulgus.*

Vix dum recitavi, cum statim Eulalius; Dulcissimè, inquit, in re tam luctuosa nostris auribus adblandiris, ut amara de re malsa loqui videaris. At Lucilius: O utinam hæc tua vota boni Superi exaudirent! egregiè profectò consultum literis esset, & generi humano. Non enim tam graciles, tam pallidi, tam exucci, eruditiores, quorum opera, & bonæ artes florent, & Respublicæ quammaximè juvantur: at hi, qui crassæ Mineræ ità pingues nunc sunt; quemadmodum boves, & equi verno gramine saginati. & quod quidem pejus est, ex tarda illa, qua latiores fiunt sagina, hebetiores redduntur, tanto malo publico, ut nihil supra esse possit. Sub hæc Eulalius: Acceperam, si rectè memini, te electrum tenuissimum in rorem resolutum per certos dies hausisse contra illiusmodi pestem. itane? Cui ego: Ita factum est, quemadmodum dicis. atque ad hoc faciendum eo adductus sum, quod egregium quendam adolescentem succineo rore convaluisse inaudiveram. cujus gratia, quæ paulò antè recitavi, alia quædam adnexui, quæ quidem cantitarem, nisi vererer, ut vobis aures raderem. Tum Eulalius: Imò rogo, atque obsecro, ut lubeat recitare: cadere enim nihil gratius nobis potest. Tum ego: Si tantum vobis est tolerantia, ut etiam hos versus benignis auribus excipiat, recitabo: quod

quod vel ex eo libenter facio; quia audire habeo, quid de illis sentiat. quare, quæso, vos per nostram amicitiam, ut sincerè sententiam feratis. verum moneo ne nostra hæc eadem amicitia iudicium præcurrat. nam si sic, æquum certè non erit. habetis quippè illud: Si amicus est, nullum vitium vitio vertitur: si inimicus, & virtus vitio datur, carmenque recito hoc modo.

Nuper ego patria vidi Sironis alumnum
 Majorum insignem titulis, opibusque potentem,
 Qui quanquam forma egregius, vultuque decorus,
 Atque oculis formosus: erat sed major in illo
 Dos animi: nivei mores, mens candida, & acre
 Ingenium, doctusque animos vincere merendo,
 Pronus in officia, & leni blandissimus ore.
 Hic puer egregia correptus laudis amore,
 Se totum dulci Phæbo, Musisque sacrarat.
 Et jam Parnassi per culmina, perque beatos
 Permessi fontes, & aprica flumina Cyrrha,
 Veloci in vectus biga, lustraverat omnes
 Musarum sedes, diumque exhauserat æstrum.
 Quin etiam arguti superaverat alta Lycei
 Victor, & astrigero cursum affectabat Olympo.
 Cum juvenem improvisa (Deum pro Numina) pressis
 Invasit, totumque effudit pectore virus.
 Continuo, ver purpureum, lumenque juventa
 Disperiit, roseusque color defluxit ab ore:
 Et ferrugineus languet puer, aureus olim
 Qui fuerat, sordensque remisso lumine vultus.
 Ceurosa, nativoque nuper caudice secta,
 Pallentes sensim demittit languida crines.
 Et tandem, bacchante luo, duro puer effecit
 Extinctus Fato, misero ne dona dedisset
 Electri Chiron calidis rorantia guttis.
 Succina per quinque vix hauserat ille diebus,

Cum

*Cum nitidus, mirum! confestim effulgere visus
 Oris honos, roseaque iterum florescere mala,
 Et sua temperies animo, & vis reddita membris.
 Lauescunt veluti sicco cum flumine flores
 Æstivo sub Sole, polo si plenus ab alto
 Decidat imber, aquis sitientia gramina potis,
 Nativum accipiunt redivivo flore colorem.*

Ut carmen recitatum est, tùm Eulalius: Elegantiore
 hi præ cæteris: meque mirum in modum effecerunt. ne-
 que id, quæso, pro mea in te benevolentia dictum puta:
 quippè in amicum, & nominibus non pauculis obstri-
 ctum nullo modo cadit adulatio. Et si, Lucilium tuum,
 cujus animum in sinu gestas, sententiam rogaveris,
 eandem certè feret. Hic Lucilius: Ita enim verò. imò
 beatum duco juvenem illum, quem tu elegantissimis
 hisce versibus ad immortalitatem transmisisti. Ego
 vero: Sed omittamus tandem res istas leviculas. At
 Eulalius: Imò certè quas numeres summo loco. Ve-
 rum age, quando de salute tua sum sollicitus, contulitne
 tibi ad valetudinem recuperandam pretiosa illa medi-
 cina? Cui ego: Parum admodum, fateor planè, & apèr-
 tè. quod mihi, ut te non præterit, vitio vertunt nonnul-
 li hujusce ætatis homines, apud quos simulatio prudē-
 tiæ locum obtinuit: & sapiens ille ducitur, qui versutior
 est, quam rota figuraris. Et ille: Rem mihi quam acer-
 bam narras. At Lucilius: Proh Deum immortalem?
 Usque adeò cæcutiunt nostri medici, ut contra hanc
 pestem, tam noxiam, tam communem nullum omninò
 alexipharmacum excogitaverint? Tum ipse: Nullum?
 imò sexcenta: sed quæ illam exasperent, non cicurent.
 nam quæ illius jugulum petant, non spero: hic, quò ab
 hypocondriis scēcem illam, quæ sensim in hujusmodi
 status attenuatur, per alium exigar, medicinam per
 nescio quæ catapota perscribit: eamque salutarem; le-
 ni-

nimenque unicum malo esse asseverat. quemadmodum
& morbis omnibus panacen præsentissimam. Ille ve-
rò dulcis aquæ balneolum, quo nimirum adusta nimis
viscera refrigerentur. alius quidā calybem tenuissimū
in pollinem elimatum, admistumque Aronis sæcula,
cynamomo, atque ambare sumendum primò manè ad
certos dies, jubet. asserit enim fore, ut sic viscosa ma-
teries, mucique resolvantur; indeque obstructi viscerū
meatus relaxentur; quò futuro facilior nutrimento via
sit. Ille novus, & ab arte igniaria, ac resolutoria benè
instructus pulverem quendam præter se notum nemi-
ni, nec nisi plurimi distrabendum, quo in exstimatione
plus habeatur, ad salutem unicè profuturum magnificè
prædicat: nonnulli absinthii salem, & quidem vel Pon-
tici, vel Seriphii, ut scilicet longè comparata pretio-
rior sit medicina. aliique id genus plurima. quæ om-
nia, me judice, ad fovendam, augendamque plus, plus-
que in dies immedicabilem hanc pestem, quam maxi-
mè opportuna. quod verò intolerandum oppidò est, ea-
lida hic perscribit, ille autem frigida: humida hic, ille
sicca. quo quid magis absonum, ne dicam perridicu-
lum, dici potest? Ego verò diutina experientia doctus,
quæ quidem tum rerum, tum artium magistra est, nul-
lam duco salubriorem medicinam, quam mensam
admodum parcam, tenues cibos, eosdemque selectos:
longam interdum peregrinationem, quod quidem Tul-
lius scribit ad Atticum, vacuum orium, & genitalia
cum amicis, & his ingenuis, ac liberalibus ex interval-
lo repetita colloquia: demum nihil consultius esse ar-
bitror, quam procul esse à medicis. Hic Lucilius: Do-
ctiorem te medicum expertus sum neminem. videris
artem istam callere bellissimè. Cui tum ego: Calleo
equidem plusquam aprugnum callum caller: sed malo
meo: ac proprio Marte, ut dicitur: quemadmodum &

reliqua omnia me didicisse profiteor. At, quoniam iam advesperascit, concedamus tandem domum, ne subhumidus istic hortuli aër nobis noceat otiosis.

Dum pergimus, intereà loci, adest navicularius: meque rogat, si eadem perstaret sententia, Amalphim in diem crastinum adeundi. Cui ego: Admodum. mox ad Eulalium: Numnam vis vobiscum cum religionis, tum animi causa Amalphim concedere? nam factò ibi ad Aram D. Andreæ sacro, veneratique sacra Lipsana, quæ principe in templo asseruantur, in amœnissimum locum veniemus, ubi in ipsa collis crepidine, quâ vergit ad mare, nitidus fons scaturit, qui lapideam subter mensam ibidem instructam præterfluens perquam blâdus admurmurat: opacum juxta antrum, myrtoque latè investitum ad geniale prandium, animique laxamentum stationem percommodam dabunt. jam phaselum conduxì, & en navicularius monet. hæc verò innubis cœli facies, pacatque mollities maris nos invitant blandissimè. Tum Eulalius: Quidnam non? id enim jamdiù desideravi: nec unquam illuc copia cundi fuit: quocirca nunc mihi res cadit ex sententia. præterquamquod nihil antiquius habui, quam vestra societate frui. At unus, dicam planè, me scrupulus mordet. Cui tum ego: Qui verò? Et ille: Timeo ne mutato repente mari, quo nihil inconstantius (est enim quasi Proteus, inque varias sese formas momento mutat) nauseam mihi excitent commoti fluctus. Cui tum ego: Ut video in eadem navi es, quâ Lucilius. qui mare, quasi basiliscum perhorrescit. Hoc loco Lucilius: Quid faceres? sic sum, ut mihi mare fastidium creet. quippè haud quaquam est mei stomachi. Ego verò: Eja agite: bono vos animo esse jubeo. æquam viam inibimus. Accepi rectam, quæ hinc ad alteram maris oram per æquiores illos colles, quos propè videtis

ris, inducit, quam incolæ Cermennam vocitant. minime difficilem, & per quam brevem esse. quocirca vos pedestri itinere illam compendio conficientes, ad adversam oram venietis, à quâ non longulè Amalphis abest. Ego interea ad eundem locum phaselo vectus per Capreatum fretum me conferam. susceptis deinceps in lembum vobis, quod reliquum viæ est, æquo ligneo percurremus, & quidem propter oram. Tum Lucilius: Optimum consilium. & cujus haud equidem nos capiat penitudo. tutior quippè via terra est, quam mari: & ut perquam belle tunc in Nauticis,

Semper & in dubio res est, dum currimus aquor.

Postquam ad hunc modum ire constitutum est, jubeo Navicularium omnia in crastinum adornare, nosque in sententia constare. Deinde domum recepti, post frugalem cœnam (quæ brevi acetariolo miscello, libullo ex fritxis ovis, paucisque nucibus juglandibus, quæ cum recentes, uti tum erant, sapidissimæ, peracta est) cubitum paulò antè quam solebamus, concessimus: nequæpè antequam albicaſceret sine tædio, ac somnolentia. Lucilius expergisceretur qui paulò plus solito indulgente somno tum propter ætatem, tum propter aëris clementiam, cogebatur.

Dùm post mediæ noctis inclinationem gallicinium appeteret, è lecto corpus statim corripio. accensaque igniario luce, famulum accerso. quem ad domesticas ministeria hac cōditione Propretor concesserat, ut orationem, quæ in studiorum anniversariis quotannis recitari solet, illo anno haberem. usque adeò nihil nobis sine pretio venit. Ut præsto fuit (erat quippè impiger, atque ambidexter, multiplicique ab arte instructus) huc, inquam, nautas evocato, ut viaticum in naviculam deportent. curatoque ut istum etiam vidulum in tuto locent. illum ego scrula obseravi, vide, ne quis adulte-

sina clave recludat. Et ille: Factum, curatumque dabo. nec quidquam te anxium habeat, meos enim oculos in illorum oculis habebō. Sub hæc assumpto baculo, in hortum cycladatus descendo. Ut tandem ad litus veni, in lembum insilui: factoque ibi ex velo veluti phormione extemporario, somno, quem vix ea nocte oculi viderant, acquiescere adnissus sum. Jam ultra Massam ad delubrum, non longè ab Athenæo perventum erat, cum famulus, ita me interpellat: Heus, here, quodnam illud ostentum est, quod circa Lunam aspicio? exporrectus halonem video. quo viso, animo statim concidi: atque incassum, inquam, laboramus. hic profectò pluviam portendit, & ventum item ex Oriente hiberno: illac nempe circulus scindere sese incipit. Vix hæc, dum in proram & vehemens, & subitus descendit Euronotus. Et quantumvis obniti vento navæ conarentur, omnem tamen ludebant operam. Fletere igitur illos cursum jubeo, inque vicinum quendam sinum divertere, atque inibi parumper subsistere. sperabam enim fore, ut sub auroram caderet ventus, ut facit sæpenumero. cum per horam in anchoris substitissem, experiri nautas jubeo. verum nulla vi, nullas opera Athenæum superare potuerunt. Quinimò obtegi jam cælum, altiusque undas assurgere incipiebant. capto igitur, ut ajunt, in arena consilio, Surrentum remeo. Vix dum redii, cum in viam se jam dedisse Lucilium, & Eulalium intelligo. quare rustico advocato, jubeo quantocyus se in Cermennam capessere, atque amicos de adversa navigatione commonefacere; monere item meo nomine, ut domum reverterentur. Verum hic oppidò rusticus, ac pistrino dignissimus in ipso viæ exordio ingenti sub ficu consedit: ventremque asinastris atris ad satietatem usque conferecit, ac saginavit.

Postea verò quam inter spem, & metum, ne illis quid incommodi accidisset, ad meridiem usque expectavi, & compluries de fenestra circumspexi, & modò unum, modò alterum nomine compellavi, tandem expectando excusos, atque exenteratos, deque proximò regressu desperans, invitus, ac tristis ad mensam consedi. jam enim præ inedia cœperat mi bilis excandescere. Vix alteram in os buccam ingesseram, cùm tandem aliquando, eccè tibi pro foribus Lucilius, & Eulalius. qui non modò defatigati præ itinere, languidi præ fame, sed perterriti, ac semimortui, utqui ex magno periculo omni ope, atque opera, & ut dicitur, manibus, pedibusque evasissent, mihi visi sunt. quare etsi lætus, quod sospites tandem, ac salvi rediissent, verumtamen illorum timore perterritus, enarrare jubeo quidquid illis acciderat. Tum Lucilius: Mane, sine respirem, quæso. Ego verò: Imò quiesce. mox, ut sedit, recepitque animam, ità ex abrupto; Gratia vobis, Superi, plurima, quo vivus huc redierim: dispeream, si tanti beneficii immemor arguat in posterum. Proh! quantum, mi Parthenie, periculum evasimus. in tam lacrymabili, ac manifesto vitæ discrimine constitutum, ut hodie, me vidi nunquam, nec deinceps futurum spero. Tum ego stupore attonitus, metuque perterritus: Quid tandem, mi Lucili? inquam. offendistisne in piratas, aut grassatores? an forte noxias in bestias? Tum ille: Minimè verò, sed in præcipitium. ex quo certè miraculo evasimus. Cui ego: Quodnam præcipitium narras in via tam trita, tam facili? Et ille. Avibus certè; non verò hominibus. ausculta modò: rem omnem, quo potero eompedio, altè ordiar, atque à capite.

Postquam per montis acclivia, iniquo, implexoque calle, & quâ saxis, quâ vepribus obsito (in quâ, me miserum! sæpè sæpiùs offendimus) labore plurimo tan-

dem superato, supremum in verticem, cui Cermennæ nomen, evasimus, lætati tantisper sumus, quod confecta utcumque via aspera, atque impedita, æquiores planitiem teneremus. ex qua descensum in alteram maris oram haud difficilem putabamus. igitur post ubi ad vicinas arbores brevi divertimus, vires aliquantulum restauraturi, eunte præ puero, qui nobis viæ dux erat, læti, atque alacres, quod reliquum erat itineris, statim corripimus. At vix viæ plusculum progressi, cum ecce tibi ex horrenda, & prærupa rupe altissimum, & perquam maximè horrificum visu præcipitium. tum ego: Ah, ah, puer, quâ tu nos ducis? hæc ne capreis quidem cundi copia. Ille verò non benè memor, & vix sibi constans; Nescio, inquit, an hæc sit alia via expeditior. mox ut oculos circumtulit. Hæc, hæc profectò est, inquit. jam mihi in mentem venit. quinimò hæc vestigia sunt hominum: pergite porrò mea fide. Cui tum ego: Adeone ego fungus, qui tuæ fidei me credam? Numnam insanis? an fortè adhuc obdormiscis? in hoc duro, nudoque lapide ne pecudum quidem vestigia. hunc verò, quem præmonstras, angustum, tortuosumque callem, perque rupis latera recurrentem, defluens è vertice pluvialis torrens instravit sibi, atque aperuit. qui non adeò præruptus, atque avius sub initium videbatur. igitur post ubi tantisper dubii animis substitimus, subjecto è litore vocem audire visi sumus cujusdam nos compellantis, & ut descenderemus adhortatis. quare arbitrati te jam advenisse; atque ad hoc inducebamur, ut libenter crederemus, quod cymbam in litore videre videbamur (erat autem infamis scopulus, qui è longinquo cymbæ speciem præ se ferebat) iter aggrediri tum denique constituimus. vocem illam à malo genio emissam certò existimo, ut nimirum in præceps nos traheret. Tum ego.

Quæ

Quæ mihi, Lucili, narras? Et ille: Atque audi; jocos
dices, præ quam quæ senties. vix angustam illam, de-
clivemque viam, viam autem? imò præcipitium in-
gressi sumus, cum ecce in nudum, angustumque trami-
tem, qui vix pedem capiebat, incurrimus. dextra pate-
bat omnino, illique horrenda vallis subjecta, sinistra
nuda præinctus erat rupe, cui ne unus quidem frutex
adnatus, quem prensare possemus, & sic tutius procede-
re. fateor hic me exanimatum horrore periculi. Cui
ego: Credo equidem. Ille verò: Vel ipse prospectus
quammaximè periculosus: quando nec à mari oculos
avertere, nec retrocedere poteramus. Quodque pejus
erat, jam vertigine laborare caput, jam caligare oculi
incipiebant: totusque tum præ timore, tum labore su-
dabam. In summam, ne tam lugubri memoria, dolo-
rem scindam adhuc, totum illud iter, quod tam infau-
stis avibus susceperamus, hujusmodi erat, ut magis ex-
pedire duxerimus, si humi more pecudum proni, mani-
bus, pedibusque incederemus. Verum ah! quoties
prensare spinas, stringere vepres, inque acutas saxo-
rum acies offendere coacti sumus. quoties Divorum, &
Virginis in primis pietatem per iterata identidem vo-
ta obsecrati sumus. Hic ego: Exanimasti me tantæ
enarratione periculi. infames illos inter lapides, ac
vepres vitam certè reliquissim? Tum Lucilius: Ita pror-
sus. bonam Dii mentem tibi dederunt, ut committeres
rete mari. proh! quanta te cœpisset pœnitudo. verum
attende, quæso, nondum enim finis est tragediæ. Cui
ego: Perge porrò: expecto fabulæ catastrophem. Et il-
le: Ubi tandem periculum perrupimus, inque oram de-
fatigati, ac perterriti descēdimus, neque te, neque lem-
bum reperimus in litore, quanto mœrore, ac sollicitu-
dine verbis assequi vix queo: ex te conjicito. Cui ego:
Planè intelligo. Quid tum postea? Et ille: Ardentissi-

mus Sol erat, nec quò divertere ad umbram habebamus, nam quæ una, & illa quidem seminata in litore, erat taberna, derelicta, atque obscurata omo inò per totas duas horas illic expectavimus. cum tandem caupo advenit, apertaque taberna nos in tempore introduxit. jam enim nigerrimus Africi nimbus pluviam attulerat. Quia verò inedia ex tam longa defatigatione laborabamus, cauponem rogo, numquid haberet, ut diem frangeremus? Ille verò: Habeo, inquit, non nihil pollucti, quo prandere possitis quam lautissimè. Cui tum ego: Videlicet? Et ille: Sardas salitas, quarum solo odore reficiamini. Ego verò: Estne amplius? Et ille: olivæ Africanæ. Tum ego: Quid præterea? Ille verò: Nucces aliquot cum castaneis. Cui tum ego: Illas pueris aservaro, cedo tandem, quod polluctum dicebas. Hoc loco ille vultu in admirationem cōposito: Adeòne, inquit, insanè esuritis? timeo ne uti lupi famelici in me impetum faciat. Hic ego, atque Eulalius, quamquam tristes memoria præteritorum, deque futuro etiam solliciti, nihilominus vix quivimus tenere risum. Mox Eulalius: Habes, inquit, vinum in taberna? Cui caupo: Hui, vir bone! vinum in taberna? habeo, & quidem optimæ notæ. statimque totum deportavit dolium. cui, educto epistomio, os Eulalius admovit: ut verò summis labris degustavit, Vappa, inquit, ad me, imò merum acetum, ad cauponem vero: Phyl huiusmodi vinum apud vos optimæ notæ? accipe, tibi totum habeas. Ego verò afferre sardas jubeo: ubi verò allatas vidi. aufer, inquam, cibis iste non est mei stomachi. erant enim adeò sordidæ, ut ne illi quidem devorassent, qui ex igne cibum sibi quærere consueverunt. conversusque ad Eulalius, ò ubi dentex ille tam exquisito panificio incrustatus, tantaque salsamentorum conditus varietate! ò ubi collinum, & Græcum al-

bum!

bum! sapuit oppidò Parthenius, qui illa apud se esse iussit. faxint Superi, ut nobis bolum relinquant? Cui tum ego: Hui! nonne vobis pulchrè notus? an fortè me brevi helluonem, aut parasitum factum putatis? eni totus hic dentex, atque integer. Tum Lucilius: Si ita est, quid plura? simulque admota sedecula accubuit. quem illicò secutus Eulalius. Dum comederemus. Quid deinceps factum est? inquam ego: Et ille: Tandem cum adventuum tuum desperavimus, Senatu inter nos habito, de reditu cogitavimus; sed quam iniquo animo, tu confice. hic verò qualis fuerit non multi est cognoscere. id etiam incommodi accessit, quod ex pluvia adeò lubricum solum factum est, ut retro non sine ingenti timore, & periculo, fallente ad singulos quosque passus vestigio, sæpenumero relapsi sumus. auertant Superi, ut similem viam alias ingrediar.

Ego ut tam infauti, molestique itineris mœrorem omnem, memoriamque delerem læto, elegantique convivio (sum enim pro tenuitate liberalis) coquum accersò: quæque optima, & præ reliquis delecta scitè essent adornanda, & quam concinnè, ac veluti musicè instruenda esset mensa, edico. volebam enim convivarum oculos delectare munditiis. deinde, quoniam defatigati nimium eramus, ad quietem captandam concedimus.

CAPUT VII.

Ad vitam beatè tractandam leges præscriptæ: deinde de Campania Felice illatus sermo: carmenque de illius laudibus recitatum. mox quasitum inter epulas, an in saporibus musica inesset elegantia, & si cælesti illi Pythagora assimilaretur: utrumque ratione confectum est.

Postero die, postquam ea, quæ pietatis erant in Superos, religiosè absolvimus, in pomarium motandi corporis causa descendimus. ubi verò torum crebra cursatione lustravimus, in torosa demum vite confedimus. ibique longam de his, quæ ad vitam beatè, tranquillèque ducendam conducere, disputationem habuimus. Et cum hinc inde, ut fit, multa Lucilius, atque Eulalius disputassent, me tandem ambo sententiam interrogant. Tum ego: Quoniam mihi hanc provinciam demandatis, quid de hac re sentiam paucis planè aperiam. Ajo igitur illum fore beatum, vitamque feliciter, ac tranquillè traducturum, qui hanc vivendi rationem, quam mox recitabo, & quam ex divinissimo Epicteti Enchiridio decerpsi, accuratè inibit. Hic illi: Istuc expectamus animis lubentissimis. Ego verò. Atque audite: Omnibus in rebus mediocritatem potius elige, quam abundantiam. hæc enim invidiam parit, ne utiquam verò illa. perpetuum tibi studium sit, ne quid commodi ex aliorum incommodis aucuperis: imò solerter caveto, ne obliquo oculo alterius commodum limes. siquidem nihil tam animum lacerat, quam invidentia. Ἀπραξίαν, vacationem à negotiis Latinè verterem, quantum licet amplectere: nam uti est in proverbis, ἀνάπαυσις ἐστὶ τῶν κακῶν

απρα-

ἀπραξία. Nullis te negotiis immisceas . & maximè jis, quæ sine aliorum injuria suscipi, tractari- que minimè possunt. quare si juvandus amicus, ita illi benefacito, ut hac de re nullius tibi odium constes . si quid fortè aliundè simultaris obortum fuerit, quod in toto vitæ curriculo ne cordatus quidem vitare quibit, aut purgatione lenies, aut officiis extingues, aut dissimulatione intermori patiaris . A contentione semper abstineto: in quam si fortè fortuna incideris, rei potius, quam amicitiae jacturam velis. nihil quippè est in humanis, quod amicitiae præstare possit; quocirca nec quidquam tibi charius, nec sanctius esto: curatoque ut amicorum rationem semper habeas. Da insuper strenuè operam, ut nihil flagitii committas, quod tibi probro futurum sit, quodque animum laceret . nihil enim irrequietius est animo sibi malè conscio . ut contra nihil quietum magis, magisque beatum, quam conscientia rectè factorum . Tandem sic animum inducas, ut nihil vehementer vel oderis, vel expetas: ita enim fiet, ut si quid boni obtingat, non efferaris, atque insolescas: si quid decedat, non admodum crucieris . nulla re ringi permittas: maximè quæ nihilo melius sit habitura . sed utcumque res est, ita animum habeto . nullusque sit tantus animi dolor, quem tecum ire cubitum patiaris . idcirco æquum semper animum gerito: æquus enim animus optimum est ærumnæ condimentum . Atque hanc puto normam quietè, beatèque vivendi . Tum Eulalius: Næ ille Talete sapientior, atque Ulysse prudentior, qui vitam instituere, ac moderari poterit isto modo . Cui ego: Ita enim verò: sed sit necesse est . At Lucilius: Verum ad vitam beatè transigendam multum conferre arbitror loci in quo degas: delectum: nimirum ut sit in cœlo salubri, amœno solo, & quantum fieri potest, à turbis, undisque populo-

rum quam remotissimus. qualis hic profectò est, tibi meritò oculissimus. nonne mecum censes? Cui tum ego: Censeo, ajoque. Et sanè blandissimus hic cœli nator, vernantis hic agri risus, læta hæc pacati facies maris, hic secretus sylvarum recessus, hic prospectus amœnissimus Crateris universi, nonne ad quietem animum invitant? nonne omnem sensibus beatitatem instillant? Atque hinc, ut fit, ex uno in aliud sermonem transduximus. plurimaque de Felicis Campaniæ, & Crateris tum amœnitate, tum pulchritudine disseruimus. Meritò, inquit Eulalius, hanc summis laudibus & Romani, & Græci celebrarunt. imò hi Græciæ suæ, ac cæteris Orbis partibus prætulere: genus cæterequin in laudem sui, ut ait Plinius, effusissimum. Hic ego: Recitarem, Eulalie, quædam carmina, quæ ad Virgilianam amussim, de Cratere, nostraque Campania contexui, nisi adhuc impolita, ut primulùm exciderunt, asseruarentur in arcula. scio enim vos aduncis plus iusto naribus esse. Tum Eulalius: Imò velsic placebunt. quinimò tibi ingenium sic est, ut interdum, absolutam omnibus numeris sobolem edat. recitas, quæso. id ipsum Lucilius expetit. dabimus ambo tibi operam perpurgatis auribus. Tum ego: Quoniam de illis cupio vestram audire sententiam, morem vobis geram. mox libellum ab arca trusatili educo, deque scripto ad hunc modum lectito.

*Sed neque Erythrai fluctus, ditissima gemmis
Æquora, non Chryse, aut felices Persidos unda
Laudibus Euboici certent Crateris: & Adæ
Non se Campana equiparent Mavortia Rhæsi
Litora, nec Siculis Tellus regnata Tyrannis,
Non molles Arabum tractus, nec in Orbe reposito
Tota coloratis Peruvia dives arenis.*

Hæc vada non Phœcæ spirantes naribus imbrem
sul-

*Sultavere, aut formidanda piscibus Orea,
 Nec Balanarum rigidis mare densibus horret.
 Sed rosei Mulli, & Murana lacteus humor
 Percurrere; secant Soleaque, rubrique Erythini.
 Hic niveus sese vitreis è fluctibus offert
 Delphinus, puerosque inter festivus oberrat?
 Hic nitidi semper Soles, & aprica serena,
 Et petra Conchis, & Piscibus utilis unda.
 At Colubri tristes absunt, & dira Luporum
 Semina, nec miseros discerpit Scylla natantes.
 Non tantum radiis Torpedo nocet, neque tantum
 Scorpium irato diffundit ab ore venenum.*

*Adæ maris prospectu omnem, & Telluris amœnũ,
 Et montes sacros, & utroque ab litore colles,
 Nunquam non gratos umbris, & mollibus herbis:
 Depictasque inter currentia flumina ripas:
 Totque altis imposta jugis castella, domosque,
 Atque theatri fabricata palatia circo
 Pausilypi propter litus, clivosque sequentes,
 Regum opus, atque opere egregio, luxuque superbo.
 Adde Urbem latam populis, opibusque potentem,
 Et claro augustam sceptro, ingenuisque vigentem
 Artibus, & studio florentem nobilis otii,
 Cui Regina suo fecit de nomine nomen
 Parthenope, mitesque dedit blandissima ritus.
 An virides memorem scopulos, piscosaque saxa,
 Et tot muscosis excisa in rupibus antra?
 Anne sinus tantos? te Polli, teque beato
 Cum portu, Misene, tuo, & te, molle Dicarchum?
 An qua felicem memorem Cratera coronant?
 Hinc ditem Baccho Inarimen, montesque Tiphoei,
 Et Prochyten pomis vernantem, & pinguibus uvis;
 Piscosas illinc Capreas, Fanumque Minerva,
 Et Vici colles, & pampineum Surrentum?*

*Hac eadem Mensas, & doctas exiudit artes,
Campanoque sonum dedit are, & pyxida Nautis
Protulit, & tenui telas intexuit auro.*

*Hac vates lauro insignes, rubroque galero
Romuleos Patres, clarosque Heroas in armis,
Et tot Pontifices tulit, & te maxime Patrum,
ANTONI, Solio qui mox sublimis ab alto
(Regnatorem Orbis nam te, Collisque Quirini
Concordi plausu Divique, hominesque reposcunt)
Omnia sub pedibus volui, vertique videbis.*

*Salve magna Parens rerum Campania Tellus,
Lata mari, fecunda solo, mitissima Cælo,
Alma viris, medio quam Dii posuere benigni:
Gemma velut, circo media est, que lucida fulvo.
Egregias tibi nunc laudes percurrere, & artos
Incipio, Ætiacos ausus tractare cothurnos.*

Coryciumque cano Tyrrhena per aquora carmen.

Ut finem imposui, divinavi, inquit Eulalius, huiusmodi carmen est, ut limam frustra expectet, quippè cui nihil est, quod addas, vel demas: ut est, nostra fide, in lucem edito: placebunt etiam hominibus naris emunctæ, & fastidii delicatissimi. Lucilius verò: In tuam, Eulalie, sententiam descendendo. sapiunt quippè, ut ait Perseus, demorsos ungues. Cui tum ego: Minimè verò; sua enim spontè exciderunt. Et ille: Si ità, calebas tu certè quidem. Verum eamus domum, neque amplius moram dictis injiciamus: nunc ipsum coquus clamavit corrumpi prandium, & mihi inanitate murmurant viscera. Cui ego: Per me licet. nihil igitur cunctati, nos domū recepimus. Hic lotis de more manibus, Deumque precati, ut mensam in bonum verteret, consedimus; Deinde initium factum est ab ovo recenti elixo, ac forbili (nondum enim æstas grossulos concoxerat) suavissimum mox juseculum forbillando exhausimus.

Jam

Jam secundæ lances inferebantur, cum villici puer propè à nobis astitit. qui etsi rusticus, scitissimè tamen lyram pulsabat: & modo varios avium cantus, modo pastoritiæ sonum fistulæ artificiosissimè conabatur, ac mirifica nos oblectatione afficiebat. Hic Eulalius: Bellè, atque opportunè factum, Parthenie; utne musicus quidem sonus in hoc convivio desideraretur: quod nobis tam lautum, tam opiparum, tam varium instruxisti, haud equidem vel elegantius, vel magnificentius adornasses, si tibi diem dixissem Sibariticum. Cui tum ego: Jocularè illud, Eulalie: nam me ne opinantem quidem adortus es. & hic loci nihil est, quod statim comparare possis; quare, ut lepidum, ita verum illud amœnissimi poëtæ de Surrento Epigramma: *

Delicias Phæbi, Musarumque otia sentis,

Dum Surrentina Gargara in urbe senes:

Nempè (modo veniat quod edas aliunde) recessus

Non habet huic Helicon, mollis & Aspera pares.

Verum si colles tantum apponantur aprici,

Sit tibi Surrentum delitiosa fames.

Aëre Chamæleon nutritur, rore cicada

Hæc eadem Surrentum dat tibi, pane caret.

At Lucilius, penes quem domesticæ rei curam deposueram, (& sanè adeò gnavum, ac solertem expertus sum, ut si de præfectura ageretur, meo illum suffragio libentissimè ornarem) ita est, ut ait Eulalius. Quin & illud mihi pulchrum videtur, & admirabile, quod musicè, ut soles omnia, convivium adornasti. adeò eleganter, cultros, lances, fercula, & quod majus sanè est sapes ipsos concinnasti. neque ipsa defuit musica perquam jucunda. Quare eam tibi laudem dandam esse arbitror, quam sibi Paulus Æmilius adscivit, cum Perse acie victo, subactaque Macedonia, regni principibus

* Chrysogonus Mantuanus.

convivium exhibuit lautum æquè, ac mirandum. Quippè tam artificiosè, ingeniosèque instructum, apparatusque erat, ut sacra Libero, Cererique mensa Martis campus videretur. ibi enim contra convivas, quasi milites instructa legione, ordinataque acie lances, & ferula prodibant dimicatura. primæ, ceu primipili convivas lances aggrediebantur, primosque insultus intentabant. illis verò jam vacuis, ac cedentibus retrò, secundæ in suppetias properabant. plurimæ in prima fronte stationem habebant, aliæ ad cornua sinuatæ: hæ quasi velites, inito vix cerramine, sese subducebāt illæ clanculum insidias tendere; hæ nudato pectore prodire in aciem, signa conferre, manus ferere, bellumque committere videbantur. quæ cum convivæ principes summo animi sensu, summaque admiratione spectarent, Paulique nomen summis laudibus celebrarent; ille, ut refert Pausanias, Ejusdem viri esse ait, & armatam aciem quammaximè terribilem, & convivium quam jucundissimum instruere.

Hic ego, cum gratias egissem Lucilio, quod perhonorificè de me sentiret, ut prandium erudito sermone condirem, qui Philosophorum mos est (nullus erat enim cum anagnostes, qui illud peregrina lectione, suaviorem redderet) arrepta ex musica occasione, hanc in medium quæstionem intuli: Effetne inter sapores mutua quædam convenientia, quam harmoniam eruditi, proportionem Geometræ appellant. & primum Eulalium rogo, quam ferret de controversia sententiam? Et ille: Lucilio, inquit, trado hanc lampada, quem Geometriæ dedisse gnaviter operam, te præceptore, jam comperi. At Lucilius: Hanc quæstionem ad te, Parthenie, censeo referendam. quippè hunc nodum præter te felicius solvet nemo. quare age, quæso, edisere: id ipsum maximo te orat opere Eulalius. audimus

mus ambo summa animi voluptate. & sanè res est voluptuosa. Tum ego: Faciam libenter, ut intelligatis quantum apud me gratia valeatis: Et illi. Lucent sanè tua in nos officia. Tum ego: Quia verò palatum habetis perquam eruditum, & fastidii delicatissimi, mihi veniam detis etiam, atque etiam rogo, si non quantà deberem elegantia duriuscula cæteroqui verba, exornabo. Tum Eulalius: Istud maxime expecto: erit ille cibus nostro stomacho aprissimus. jam igitur viam ingredi, qua illud efficias: vacuas tibi aures accomodabimus. Tum ego: remota nimia disputandi subtilitate, musicam inter sapes esse convenientiam hac ratione efficere aggressus sum.

Summa, quæ à saporibus suavitas est, illi consonantiæ respondet, quam Græci διαπασῶν, Octavam nostri dicunt. quæ ut absolutissima numeris est, ita auribus jucundissima, id verò ex se perspicuum omnino. Etenim consensus quædam saporum est, & coniventia ad suavitatem, cujus Dulcis præ se sapor speciem gerit: quippè quo nihil est admodum, quod, vel suavius, vel gratius palatum afficiat. jam verò, qui sequitur, Pinguis sapor, quem carnes sapiunt, atque ova scitè præparata, cum διαπέντε (Quintam Latinè vertunt) componi non abs re potest, siquidem post dulcem primas obtinet, inque suo genere absolutus. Διατεσσάρεων (Quarta nobis est) Salso congruit omnino. Ut enim hujuscemodi consonantia suaptè natura insuavis est, ita Salsus sapor ex se hand multum acceptus palato. quemadmodum verò istæ consonantia, si Quintæ copuletur, inque unum conniveat, Octavam efficit, auribus perquam gratissimam: ita Salsus sapor, si Pingui admisceatur, jucundam palato suavitatem affert. At verò (quo res magis in manifesto sit) quemadmodum Octava, si associetur Quintæ, di-

scordat quippè, & futilis omninò, ita pariter Salsus, im-
mixtus Dulci, tam male afficitur, ut melius Amaro sese
accomodet: non secus ac in olivis benè falsis usuvenit.
His autem ità constitutis, meo arbitratu, apertissimè,
contendam id efficere, quod institui. Tum Eulalius;
Perge porrò: hætenus ostensa dilucida quippè. Tum
statim ego; Præter principes illas consonantias, de
quibus sermo jam factus, aliæ quædam sunt, quas à ver-
bo *τείνειν*, (intendere Latine sonat) tum
Græci, tum Latini Tonos vocant. Ex his autem, quem
Semiditonum Musici appellant cum Insipido sapore,
quem verò Ditonum, cum Astringente ad unguem con-
gruere hac ratione in promptu ponam. Tam Semidi-
tonus, quam Ditonus ex se non prorsus insonori, & si
Octavæ accomodentur, auribus assonant quam gratif-
simè. nonne eodem modo Insipidus, & Astringens, &
suaptè natura non illepidi, & si permisceantur dulci
perquam sapidi? quippè. verum, addam amplius: quem-
admodum tam Semiditonus, quam Ditonus soli si sint,
aures vix afficiunt, eodem modo, hi saporès si puri puti-
que prægustentur, sensus vix movent. Præterea ut illi
cum Quinta non consonant; imò etiam discrepant, ità
hujusmodi saporès cum Pingui ad suavitatem non con-
spirant; imò illum faciunt deteriolem. At si Quartæ il-
li ipsi adjungantur ex arte, sonant bellissimè: ita pari-
ter Astringens, atque Insipidus, si scitè Salso condian-
tur, sapiunt venustissimè. Hoc loco sic Lucilius inter-
pellat; utpotè qui hanc sibi provinciam depoposcerat:
Da quæso, inquit, veniam si sermonem abrumpo, mira
sanè prædicas, & quæ mihi cadunt ex animi sententia,
haud equidem putabam tantam inter saporès ratio-
nem intercedere. efficiam profectò, ut illa coquum non
lateat. cœnabo sic majori voluptate. Cui tum ego: Gau-
deo quammaximè, quod ex mea ratiocinatione id ad-

te voluptatis affluat. quæ quo plenior tibi sit, & sine radio, ad reliquos sapes contendam. Et ille: Insiste, ut cœpisti: mihi rem perquam gratam facies. At Eulalius: Si quid apud te autoritate valeo, iterum, atque iterum rogo, ut pergas quo iter instituisti; nam non auribus modo, sed etiam palato, ut rectè Lucilius, jucundissima oratio est. Tum ego: Gratiarum ago, quod humaniter sermonem excipiat, & haud gravatè, quicquid rogi duriusculus, etsi de mollissima re, & quammaximè suavi institutus sit. Sunt inter Musicos tonos hi insuper duo: Sexta Major unus, alter vero Minor appellatur. horum autem vicem in harmonica saporum confectione Acer, atque Acidus gerunt; utpote qui cum Insipido, atque Astringente ad voluptatem conspirent: nam sicuti Sexta major cum Semiditono, minor verò cum Dirono suavem auribus sonum reddunt, ita etiam Acer cum Insipido, cumque Astringente Acidus perjucundum palato saporem propinant. Quin etiam, ut utraque Sexta cum illiusmodi tonis Octavam efficiunt, minus tamen suavem: deest quippè Quinta, ad absolutam suaviratem: eodem prorsus modo Acer, atque Acidus cum Insipido, & Astringente, etsi perfectam admixtionem saporum faciunt, non tamen perfectissimam. quæ certè haberetur, ni Pinguis abesset, cuius est Quintæ præ se vicem gerere in saporum consonantia. quam voluptariam non abs re musicam dicerem. Austerus (hoc amplius, cadit quippè in rem) cum Acri moderato perquam bellè sapit: atque idcirco uterque Insipido admiscetur: atque hinc illud Martialis,

Ut sapiant fatua fabrorum prandia beta,

O quam sape petit vina, piperque coquus.

acre quippè piper est, vinum verò austerum. nec immerito Tullius in familiaribus quaeritur se victum à mal-

maluis, inque lienteriam incidisse. Hoc loco Lucilius: Rectè ego, qui à malvis me contineo. Cui tum Eulalius: Nimirum palatus tibi sapit. At ego: Miror oppidò, quod hic cibus nonnullis suavissimè sapiat. usq; adeò verum illud: Nulla fatuitas sine patrono, nulla, fœditas sine amatore. verum, ne feramur extra oleas, attendite, quæso, & quam benè sibi mutuò saponem respondeant, accipite. Utraque Sexta, Major scilicet, & Minor, ut ex Musicis regulis planū est, cum Octava, & Quinta rectè copulantur; atque illas sonoras magis, magisque blandas auditui faciunt. nonne eodē modo Acer sapor, atque Austerus cum dulci, & pingui scitissimè admiscuntur? Tum Eulalius: Ità verò. At ego: Est etiam quod huiusmodi consonantiam manifestius confirmat: Nempè utraque Sexta, si Quartæ sese adiungat, dissona obstreperit, obtunditque aures: ità profusus illiusmodi saponem, si Salso accedant, insuavis oppidò, qui mixtione progignitur.

Sed jam ex vocalationibus Musicis ea subsequitur, quæ suaptè natura dissona semper est, & tam auribus ingrata, quam quæ ingratissima. istæ verò Tonus est. Hic Lucilius: Vera prædicas: nihil enim est, quod tam fastidiosè audiam, quam eadem vocalatione repetitam sæpius cantilenam. Cui tum ego: Numnam idcirco sæpiusculè interpellas, ne eodem semper tono sim fastidiosus tibi, quippe delicatissimo? ut & confragosa, istæ mea oratio, facta dicēdi intercapedine, displiceat minus? Divinavi? Et ille: Nihil minus. imò fateor id tibi contigisse, quod haud scio an nemini, ut cum appetentia te audiam: cum alioqui aures habeam fastidiosissimas. quæso igitur, ut pergas ire porrò: & quis ille, qui vice Toni inter saponem sit, exprimas nam, si rectè coniecto, hic Amarus sanè est. Cui tum ego: Rem ipsam patasti. odiosus enim ille, infestusque palato. Atque

que in hoc etiam consentiunt; quod sicuti Tonus origo est omnis consonantiæ, ita Amarus saporum omnium. etenim fructus omnes, cujusquemodi sint generis, primum amari sunt, mox cum maturescunt, varios sapes, pro sua quisque indole, sapiunt. quemadmodum verò Tonus Quartæ copulatus Quintam, & quidem blandè sonantem gignit, sic Amarus Salso admixtus saporem creat sapidissimum. atque hinc est, ut complusculi olivas benè salsas Ficedulis præferant, & Phasianis. Risit hic Lucilius, qui hujuscemodi Quintam magnopere delectatur. nec ego à risu temperavi: solitus quippè hoc illi jocandi gratia objicere. Miratus primò Eulalius: mox, ut erat vir ingenii promptissimi, quid sibi risus vellet, interpretatus: Optime, inquit, tu quidem, Lucili, qui salsas olivas in deliciis habes. mihi, ut fatear apertè, etiam bellè, ac lepidè sapiunt. Quibus ego: Istam vobis voluptatem remitto; deque olivis facio gratiā: mihi enim hæc aves minimè fastidiosæ. Heus puer, infunde frigidum illud collinum Stabienſe purpureum, quod benè fert ætatem: nam, licet abstemius, juvat tamen amicorum gratia exhilarare convivium. ut verò infudit, ego: Eulalie, hoc te poculo invito. Ille nihil cunctatus, infunde, inquit, belvolum illud Vesuvianum; mox mihi humanissimè propinavit, præhibens Lucilio. qui propinationem minimè recusavit: implerique calicem jussit Nolano hyberno albo, quò, quippè delicatissimo, & stomacho minimè noxio mirificè gaudebat, Musisque nostris ex animo propinavit. Deinceps, ubi sermonem hilarioribus poculis aliquantulum variavimus, illicò ad seria nos recepimus, ne prandium, quod ferculis nequaquam lasciviebat, immodicis poculis præter morem obrueretur Græco more. Orationem igitur continuavi hoc modo: Si coëat cum Quinta Tonus, confit Sexta major, quæ

licet aurem non ea suavitate demulceat, qua ipsa Quinta, non tamen, ingratiè omninò; habet enim nescio quid lenocinii: ita proctus Amarum non abhorret à Pingui: illum tamen aliquantulum deteriore reddi: facit nihilominus se ipsum non illepidum, sic in pulve usavenit, quæ absynthio, ovisque, & caseo præparatur. item in viribus cum quibus absynthii coma leviter concocta. Tandem, ut dictis compendium faciam, ne vestras aures oppleam vaniloquétia, Si Tonus Semiditono copuletur, Quarta exoritur, quæ quidem dissonat: verum si Ditono, statim Tritonus exsurgit, qui omnium quotquot sunt asperrimus, auribusq; fastidiosissimus. idem omninò accidit in re nostra: etenim, si Amarum Insipido, vel Astringentem illi gradu proximum admisceas Pingui, mixtio quædam fit ingratissima: qualis est in acerbis glandibus, quibus nihil odiosum magis hominum palato est. Ex his autem omnibus nonne liquidò demonstratum est inter sapes Musicam quandam inesse convenientiam? Tam Eulalius: Ità enim verò. imò confirmatum exemplo in hoc eleganti convivio. & testis lingua est, qua nihil in hoc genere eruditius. Lucilius verò: Ne quæso in deteriore partem rapias, si te crebrò interpellem: imò hinc intelligas, tuum mihi sermonem recipi in cibum: quippè, absit verbo adulatio, malsa mea, vellem igitur, ut quemadmodum literalium artium harmoniam cum cœlesti illa Pythagoræ contulisti, ita & hanc saporum quam suavissimam. Credo equidem, ni meus me fallit animus, inesse Astris vim quandam, qua singula singulos sibi sapes vindicent. Etenim si concedimus, & concedere necesse est, continere illa, sive virtute, sive actu, ut scholæ flosculis utar, (*εὐεργίας* ait Aristoteles) principes qualitates; continere etiam sapes utpotè secundarias, atque ab illis procreatas, per-

spiciuè

spicue consequitur. Tum ego: Acute tu quidem ration-
cinaris. & ego libenter morem gererem, ni timerem
ne nimia garrulitate dicaculus vos opprimam. Scio
quippe quam salebrosus sit meus hic sermo. Tum Eu-
lalius: Imò levabis: delector enim & ipse pulegiò orá-
tionis tuæ. perge porrò, ut cœperas, atque tuam sen-
tentiam exprome: nam hunc totum tibi dicamus diem.
cujus profectò memoria mihi semper erit jucundissi-
ma. Tum ego: Hoc lubentius faciam, quod video vo-
bis acceptum esse: verum ut potero quam brevissime
ne in crastinum, qui Germanorum mos est, proletemus
convivium. Et ille: Cur non more Dipnosophistarum
laudatissimo, quibus nullus suavior erudito sermone,
cibus? Cui ego: Erudite tu quidem, Eulalie. telam mox,
quam orditus eram, in hunc modum pertexo.

Quoniã primoribus septē Stellarū (πλανήτας
Græci, errones Romani dicunt) ceruò saporēs pendent,
ut tum acute, tum breviter nuper Lucilius ostendit; id-
circò harmoniam cœlesti omninò respondentem con-
flare necessum est. Datis mihi istuc? Et illi: Ne istuc
damus; liquidum quippè. Tum ego: Descendo nunc ad
singula. & ut initium, ut fermè sit, faciam à Supremo,
Astringens sapor à Saturno derivat, ut qui frigidus, &
siccus. à Jove Pinguis fluit, contraria ratione: est enim
calidus, & humidus. id verò utrumque ex eo etiam fa-
cile efficitur: quia videlicet, hic suavis est, parensque
lætitiæ, ille verò tristis mœrorem, ac solitudinem mor-
talibus affert, ut saporēs illi. quorum primus palatū
contristat, alter verò lætificat. Acer, atque Austerus,
qui affines inrer se sunt, Soli conveniunt ad unguem.
quemadmodum enim in Sole summa vis ad animantia
procreanda, conservandaque. quapropter generationis
author à Physicis jure optimo dictus est: ita prorsus in
duobus hisce saporibus maxima vis inest ad vitalem

spiritum confirmandum, viresque viventium adaugēdas. Venus, quē nihil in Orbe dulcius, Dulcem meritō saporem, quo nihil gratus, sibi vindicat. Mars Salsum, & cum scævo lumine terras aspicit, Amarum. id verò ex illius natura planè consequitur. Lunę verò, humida cum sit, ac frigida, Insipidius respondet. Mercurio Acidus, quippè tenuis, moderatique temperamenti. Et jam habetis, me quidem iudice, manifestissimè saporum conniventiam cœlesti persimilem. in qua Luna ad Semiditonū, Mercurius ad Sextam minorem descendit. Sol Sextæ majoris præ se vicem gerit, Mars Quartæ, Saturnus est vice Ditoni, Juppiter Quintæ. Venus tandem principem occupat locum, Octavam referens. Atque ob id à duobus hisce ultimis hominum fortunas, ac felicitatem pendere non sine puerilibus nāniis Ægyptij, Caldæique, mortalium quotquot vivunt supersticiosissimi, somniati sūt. Hic Lucilius: Summopere gaudeo, quod te interpellavi: quando tam præclaram nos harmoniam docuisti. Cui ego: Gratias ago, & tibi etiam habere vellem, quò tua mirabili ad Cermennam profectio, tuisque interpellationibus mihi ansam præbuit non illepidæ narratiunculæ. Ille verò: Divinavi certè, Eulalie: nonne tibi asseveraveram, fore, ut non omitteret occasionem Parthenius? Ita verò, Tum ille: Proh quanto in theatro recitabitur hæc tragedia! Quibus tum ego: At perhonorificè, & multa quidem laude vestra. quinimò vestrum gratia, Musicam hoc præsentī anno auditoribus meis explanabo, qui lætissimus, idemque faustissimus erit tot palmarum triumphis, ut sibi testudines, ac lyras, cōcentusque omnes jure, meritòque postulet: & cò præcipuè, quod, ut conjecto, idem nobis, rei que literariæ secundus affulget. nam neque Vejovestimenti erunt, nec brutæ fulmina. Hoc loco Lucilius: Eamus cubitum: satis, super-

perque disputatum est. assurreximus igitur, lotisque
manibus ad somnum proficiscimur.

C A P U T VIII.

*Post secundas mensas quis fuerit primus Musica inven-
tor, & quanta illius esset utilitas, perquisitum.*

SEdebamus ad epulas perquam frugales, & verè Pla-
tonicas ego, Lucilius, & Eulalius, cum primis fer-
culis jam remotis, puer lancem dextra, surpiculum le-
va manu ferens, bellaria in mensam intulit. erant in-
una Appia, Cydoniaque mala calamino melle deco-
cta, conspersaque cinnamomo, in altero verò pyra
Græcula, Falerna, & Aniciana mitissima, vux Aminæ,
pergolana corniculata, & Cretica cum hypomelide
alba, & rubra. quam cum vidit Lucilius: Gratias ago
tibi puer, quod vernos tuberes attulisti, mihi quam gra-
tissimos. Eulalius Creticam uvam laudavit. ego Cydo-
nium decoctum, saccharoque imbutum; quippè quod
stomachum fovet, cibique coctionem juvat. Dum ve-
rò quisque pro suo genio fructus comederemus, tum
ego: Quoniam hesterno die de saporum consonantia
sermo habitus est, & quidem benè longus, nunc de Mu-
sicæ inventore, atque utilitate pauca disseramus. Illi
verò: Cur non? id nobis erit jucundissimum. Tum ego:
Dic primus, tu Eulalie, qui Lucilium ætate præcurris:
sequetur post ille, quippè natu minor. Tum Eulalius:
Ineptiam, inquit, si jubes. Cui ego: Jubeo, atque im-
pero. Et ille: Morem geram. statimque telam elegan-
ti, teretique filo orditus est hoc modo: Sunt complu-
sculi, qui Musices parentem Orpheum statuunt. qui ly-
ra adinventa, & quatuor instructa chordis (quocirca te-
trachordum appellata) primus omnium cantui sonum

associavit, tam concinne, tam numerosè, ut feras tenuisse, & flumina poetæ commenti sint. quod belle quidem Propertius pinxit:

Orphea te tenuisse feras, & concita dicunt

Flumina Threicia Justinuisse lyra.

Illum verò ad relevandos animorum labores, qui plurimi inter navigandum occurrunt, & ad longè, ignotæ-que viæ tedium, otiaque fallenda, sibi comitem Argonautæ adjunxerunt, ut cecinit Flaccus in Argonauticis: & tu in Nauticis tuis non ineleganter versiculis hisce, quos etsi teneas, quippè tuos, mihi tamen recitare volup, imò & Lucilio. Cui tum Lucilius: Ita verò: recita, quæso. Tum ille statim memoriter decantavit:

Thermaico nauca de litore qui freta primum

Tentarunt, pulchra succensi laudis amore,

Secum una in Graja duxerunt Orphea puppi.

Qui cantu egregius, cytharaque insignis iburna

Luderet, & longi fastidia falleret oti.

Ægai fluctus fulebat Thessala pinus

Argolica cum pube, lyram sed candidus Orpheus

Alia puppe sedens animabat, & æthera cantu.

Mulcebat, velut albus olor, dum flava Caystri

Ad vada, Meandrive sedet sub margine ripa.

Cantu quo scopuli, & tellus vicina sonabat;

Et rauca ætonici ponebant murmura fluctus.

At focii interea leniti carmine mentem,

Non maris errores, tempestatesque sonantes

Formidant, dubiosque dies, vel inhospita Ponti.

Non patria telluris amor, non chara parentum

Cura movet. dulcis cythara sonus occupat aures,

Pierioque silent sopita carmine cura.

Alii verò non pauci Amphionem ad hunc gloriæ apicem evexerunt. qui testudinem primus excogitavit, & quasdam concinnavit cantilenas. illas verò notis ne-

scio

scio quibus testudini adaptavit: tantaque fertur suavitate cecinisse, ut etiam saxa traheret ad Thebarum muros ædificandos. Quod magnificè satis pro more poëte nostri commendarunt: & primus Horatius,

*Dictus & Amphion Thebana conditor arcis
Saxa movere sono testudinis, & prece blanda
Ducere quò vellet.*

Silius verò paulò uberius pro more, eleganter tamen:

*Argolicis quondam populis, mirabile dictu,
Exaudita chelys lapidem testudine felix
Ducere, & in muris posuisse volantis saxa.
Hæc Amphionio vallavit pectine Thebas,
Et silice aggeribus per se candente vocatis,
Iussit in immensum cantatas surgere turres.*

Ego, si fas est dicere, quod sentio, altius Musices exordium repeto: nimirum ab Apolline, quem primum ex cantu, sonoque nova inter se arte, mirumque in modum copulatis, harmoniam illam perquam suavissimam eliciuisse, & poëte, & historici consentiunt; atque ob id in Deorum numerum relatum, Musisque, & Gratiis præpositum. verum in quæ id tempora ceciderit, non satis compertum est. Sed jam ego præsulem egi: sequatur porrò, si volet Lucilius. qui divitiis orationis suæ pauperiem meam compensabit: & convivii hujusce leporem jucundiorum reddet lepore suo. Tum Lucilius. Euge, euge palmam obtines, Eulalie. ipse verò timo ne potius asperitate verborum, atque inelegantia sermonis elegatissimi convivii nitorem offuscem. quare prius dicere debuissim; nam ut tritum illud: Qui canit pessimè, primus incipiat, verum ne provinciam detrectem, videarque minus obtemperans erga Parthenium nostrum, qui perinde te, ac me unice diligit, imò etiam amat, dicam pro mea tenuitate sententiam. Cui ego: Imò facies, ut sentiamus, qui vir sies, nimirum

summi ingenii. Et ille: Vide ne fallam expectationem tuam. Ego verò: Incipe tandem: istuc ego videro. Tum ille orsus est hoc modo: Haud equidem, Eulalie, ut apertè fatear, abste sentio: qui poëtæ nostro bellissimè adblandiris, dum in poëtas, & poëtarum principem Musices invētionem refers. Ego, ut historiis potius inhæream, quam fabulis, multiplicem afferam de hac re sententiam, quam à veteribus accepimus. Nonnulli pastorem nescio quem Musicę parentem prædicant. De illo tamen, ut fermè sit in re pervetusta, non consentiunt inter se. Quidam enim Arcadem fuisse perhibent, quidam verò Bæotium. Ego cum primis facilè sentirem. Arcades enim, quorum regio pascendis æstate gregibus accomoda, atque amœnissima, tum cantu, tum sono addictissimi fuerunt. atque hinc illud poëtæ:

Ambo florentes atatibus, Arcades ambo,

Et cantare pares, & respondere parati.

Hic, quicumque ille fuerit, cum ad amœnissimam rupem, ex qua in subjectam convallem nitidissimus rivus defluebat, gregem pasceret, mirèque delectaretur de cidentium aquarum sono, quem undæ diversimodè in lapides incurstantes, variis quasi tonis, edebant: ut erat acuti, præsentisque ingenii, statim in illam incidit cogitationem, fieri nimirum posse, ut etiam arte ille sonus suavissimus eliceretur. juvit Deus hanc mentem, quo suggerente profluxisse artes quamplurimas nemo unus, qui sit sanæ mentis, negabit. sumpto igitur calamo, nobile illud, etsi informe, utpotè primum, Musices rudimentum extudit. atque hinc ortæ deinceps pastoritæ fistulæ, cicutæ, aliaque id generis, quibus uti primitus pastores consueverunt. Alii quidam, non me præterit, ex dulcissimo avium cantu invitatum, atque edoctum ad canendum pastorem primum, mox reliquos non levibus conjecturis affirmant: quas narrare

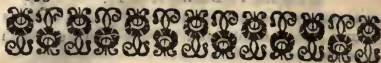
operæ pretium auribus non est Hic Eulaliū spectans.
 Habes, inquit, quod reponas? Ecce ille: Nihil admodum.
 perge porro, non oppedo. Tum sic ille: Complurēs
 ab incude excusam primò Musicam tradiderunt: è du-
 rissima nimirum parente (quod sæpe in humanis con-
 tingit) tenerrimam sobolem. cum enim quatuor mal-
 leatores æs cuderent, atque alternis, ut assolent brachia
 jactarent, animadvertit Philosophus quidam (de quo
 nec unus omnium consensus est, quod in re antiquissi-
 ma, nec satis perspicua plerumque sit) ex alterna illa
 pulsatione diversos sonos edi. quare id illicò confecit.
 posse scilicet instrumentum quoddam componi, ac tali
 modo adaptari, ut in illo digitorum percussione, certis
 alternata numeris, aut fistulæ, aut nervi vocales fierent,
 inque concentum blandè sonantem auribus conspira-
 rent. At novi profectò, Parthenie, te in illa esse hæresi,
 ut Mathematicis tuis, Pythagoræ præcipuè hanc lau-
 dem tribuendam censeas, qui numeris præ quibus ha-
 bebat in deliciis nihil, hanc Musicam elegantiam effe-
 cisse perhibetur. nihil sanè habeo, quod obijciam. Scio
 quippè illum solertissimum fuisse numerorum, Natu-
 ræque mysten. Hic ego: Erudite quidem, atque ele-
 ganter, Lucili. utri verò vestrum palmam adjudicem
 haud scio. Sed jam quid de utilitate censetis expromi-
 te. Tum Lucilius: Hanc, inquit, tu spartam da nobis
 exornatam. Tum ego: Obsequar petitionibus vestris,
 & cò lubentius, quod vobis dicendo defatigatis, par est
 me vacuum, & otiosum non esse. Enitar igitur, & effi-
 ciam, ut quanta sit Musicæ facultatis utilitas è paucis
 apertissimè intelligatis. ne verò tempus in partitioni-
 bus insumem, utar ea porta, quæ primùm sese offeret.
 Et quidem magna est oppidò in cantu, sonoque pote-
 stas, ut humanum flectas animum, & in quos velis affe-
 ctus trahas. idque magnificè cum Alexandrō fecisse Ti-

motheum memoriae datum est. Nunc enim lasciviente modo in tripudia, & choreas agebat: nunc gravi ad se-
ria revocabat: nunc languente, & lamentabili in-
amorem incitabat: nunc pudico ad honestatem dedu-
cebat: nunc hilari, alacrique in lætitiā dissolvebat,
& gaudia: nunc flebili, ac supplici in pœnerem, ac so-
licitudinē immergebat: nunc severo, atque immiti ad
ardua erigebat: nunc iracundo in iram, indignatio-
nemque accendebat. Id verò tanta efficacia; ut tor,
tantisque figuris repenti mutatis, & ad vivum expres-
sis, Proteum illū diceres, non Alexandrum. Sed maxima
profectò Musicæ vis est in componendis animi affecti-
bus, vitæque rectè, pièque instituenda: ut illam jure, at-
que eleganter, animorum purgationem, non minus in-
ter Cæsares, quam oratores Augustus, Julianus appella-
verit. idque ut conficiam hoc unum exemplum produ-
cere satis duco. Fervescat tyrannus ira: minas trux su-
percilium intentet, ardentes ignem fulminent oculi,
supplicia vultus minetur, os rabie spumet, indignatio-
ne pectus exæstuet, collisi mutuò dentes frendant: sup-
plosi pedes strepant, solumque quatiant minitantes. cœ-
lum erectæ feriant manus: digiti mortem indicant, in-
dicentque. totusq; demum terrorem miseris spirat, de-
sperationemque. At si lyram numerosè pulset, scitèque
Pythagoras, eanoroseque digito sonos eliciat, implaca-
tum hunc, efferumq; animum momento placabit. Ete-
nim Musica deliniens, iram primò temperabit, mox le-
niorem reddet animum: hinc in misericordiam fle-
ctet, atque in mansuetudinem emolliet. amorem po-
stremò afflabit non invito. ut qui modo ardebat effe-
rus iracundia, durus verbis, horridus minis, inexorabi-
lis prece, inflexibilis ratione fiat amore blandus, man-
suetudine mollis, affectu mitis, tenerque blanditiis. In-
fluunt quippè in animum soni, illiusque affectus per-
quam

quam varios vi sua moderantur. quæ quidem maxima nobis è Musica utilitas est. quæque illius dignitatem plurimum commendat.

Nectantum animi, sed & corporis medicina est. etenim pulsatam olim è Creta pestilentiam una dumtaxat Musica, proditum in veterum annalibus est. & morbos item quamplurimos hac una curatos esse plurimi tradiderunt. Et sanè id ego proferre possum, quod manifesto experimento comperi. Ægrotabat vir quidem summo loco natus, & quicum mihi à prima adolescentia intima familiaritas fuit. febris ex illarum genere erat, quas acutas medici vocant. quæ eò difficilior curantur, quò minus se principiò produnt. quemadmodum ab occulto hoste, ac simulato haud faciliè, ut ab aperto, & cognito cavemus. jam septimus dies erat, quem decretorium dicunt; cum adeò violenta vis morbi fuit, tam fervens insultus, ut jam de illius salute conclamatum videretur. æger tanto animi misere, tantaque virium lassitudine oppressus jacebat, ut nihil supra. tum propinquus, ut ferme sit, ad illum accedit propius consalutaturus: rogatque numquid vellet? ille resumpto tantisper spiritu, Musicam, inquit, ut moriat cygni vice. Nihil morè interpositum: accersitus illicò est scientissimus Musicus. qui ut venit, hilari statim concentu lyram pulsare cœpit, & amœniori item cantu festivissimè concinere. mirum oppido: visa est repente vis morbi cedere, remitti febris, induci que temperies. tandem ægrotus repente convaleuit. Vix hæc, cum famulus intervenit, nunciatque adesse virum quendam nobilem, cui ut obviam iremus, statim assurreximus.

Æ S T A T U M SURRENTINARUM

L I B E R I I I .

C A P U T P R I M U M .

Occidentalis Surrenti ora describitur, ubi mentio fit de Villa Pollis Felicis: mox quantum ab incendiis Vesuvii vertex imminutus, deque illius igne quassum, an revera è Tartaris erumpat? & quid de spectris inibi, visis sentiendum.

Xactis jam diebus Canicularibus, September appetebat: & si rectè memini, recurrebat Augusti dies proximus à postremo. quo tempore versabatur mecum in Surrentino Sextus Niger adolescens rarè admodum indolis: & futurus proculdubiò doctissimus, si diligentiam ingenio, atque exercitationem suppeditasset. quod in magnis ingeniis sæpe numero usuenit. etenim dum sibi nimium tribuentes, ingenio fidunt, studium negligunt, usumque despicatum habent. atqui certè errant tota via. siquidem Sapiencia ex usu, exercitationeque, quasi à patre, à me-

mo-

memoria verò , sive ingenio , tanquam à matre progignitur ; ut optimè Afranius vetustissimus poëta apud Gellium,

Ufus me genuit, mater peperit memoria :

et Sophiam vocant me Graeci, vos Sapientiam .

Quod quidem illi , cum meus in Græcis primùm literis, mox in Mathematicis disciplinis auditor esset , scripiusculè inculcabam ; & quamplurimis interdum stimulis oscitantem excutiebam, atque incitabam. Hunc igitur illo die, qui mihi solenniserat , advocavi. Ille : Præsto sum, inquit. Et ego : Quoniam, tandem, vergente ad vespeream die, fractus tantillum est , ferventissimus calor , age navicularium accersere : illicque clavem januæ , quæ est ad pensilem ponticulum tradito (fores enim, quæ ad posticum antri ostium, solo vetere obfirmantur) jubetoque naviculam deducere, & striatis colummellis, & tecto lineo instruere adversus Solis æstum. Hic Sextus : Superis gratia, quod bonam hanc mentem tandem tibi dederint ; ut demum te respicias, atque animum parumper à studio remittas. Cui ego : Fateor : laxamento opus est mihi, quippè defesso à studio perquam longo. an etiam tibi , affirmare non habeo. Et ille : Itane verò me scommate excipis ? At ego : Jacere ridiculum meum non est , sed serio admonere. at age jam , compone apparatus piscarium, & mane tantisper dum ego epistolam conscribam secundum hunc diem missurus Neapolim. Tum ille : Dabo operam , ut omnia diligenter fiant. tu verò, si ad Eulalium, quem perinde tu, ac ego diligo, scripturus es, fac, sodes, illum meo nomine salutes, urgeas item, ut ea ad nos quantocyus mittat, quorum hic opus habemus , & de quibus post prandium habitus est sermo. Cui ego : Opportunè quidem tute mones. Exciderant quippè memoria : quocirca, fac ut iterum sog-

geras. Et ille. Faciam libenter, ausculta modo. Cui ego: Cedo, aures arrigo. Tum ille: Farinæ siliginæ duo pondo. verum moneto illum, ut sit recens, & ex polline tum niveo, tum subtili: si secus haudquaquam apta ad intritam subigendam pro fartis dulcariis, & istiusmodi panificiis. similæ item duo. fursuris ad alendos pullos gallinaceos faccellum unum. Hic ego: Est in Ornithone triticum Indicum. Et ille: Sed quantum vix una diecula suppetat. Tum ego: Curabo, ut Stabiis, ubi, cum nundinæ ter in hebdomade celebrantur, vili distrahitur, cum querno carbone, qui indidem mihi transmitti solet, coëmatur. Tum Sextus; Bene est, tamen illi scribito, ut extorqueat à pistore, exereta tritici. his enim pulli, & vescuntur libenter, & fiunt pinguiore. Tum ego: Consulto tu quidem mones. neque istuc perdifficile. etenim pistor vir est in me haud illiberalis. verum melius à re nostra esse dico, si pullos ne nominemus quidem. nam aliter dabimus ansas sermonis: & ad carpendum prona hominum ingenia. Et ille: Dicent fortasse nos hic vivere genialiter? dummodò valeamus rectè, quidquid vulgus sentiat, non laboro. Ego verò: Sed ne minus commodè audias, præcavendum est: Quin etiam turpe est aliorum sermone vapulare. verum pergamus porro. numquid est aliud, quod scribam? Et ille: Etiam. Cui tum ego: Videlicet? Et ille: Mittat Phialas quatuor vini rufi ex collibus Aniani melioris notæ. moneas illum, quæso, ut caveat solertissimè, ne cellarius det vel secundarium, vel vapidum, ut proximè fecit: & ut phialæ sint paleis vice restium contortis, & convestitæ. si secus inter vestandum conterentur, ut nudiustertius factum est. Cui tum ego: Planè benè præcaves. aliter iocides in sermonem. domestici quippè hic te vino liberius indulgere dictitabunt. Tum Sextus: Verum enim

enim, ita fiet, ut dicis. nam te sciunt esse abstemium. At ego. Nonne melius esset, si mitteret subacerbum Atellanum? memini enim me legisse apud Columellam, cibum optimum esse cum pane hesterno, & vino austero. Hic Sextus: Jocariss, Parthenice? Cui ego: Minimè verò. Et ille: Apage sis enim illo subaspero. salubrius oppidò foret secundarium. sed accipe reliqua: Cui ego: Dic porrò. Et ille: Bellariorum Ligusticorum libras tres. sint thyrsi lactucacei, cucurbitæ, pepones, pyra, atque citria saccharo imbuta. nam si nos amici convenient, nihil domi est hujuscemodi, quod apponas, vel facta liba conficias: ambubejæ fasciculos duos. Hic ego: cichorium insativū vis dicere. Et ille: Ita: Scio quippè illud tibi gratissimum, quò amarius enim, eò salubrius est: sed pergamus porrò. intubi hortensis quatuor, sceniculi tres, sileris duos, sessilis verò lactucæ, quæ laudatissima est pro acetariis, fasciculos quatuor. Hic ego. Estne amplius? Et ille. Mane, nondum. farris Romani pondo unū, & unū vermiculorum edulium ex panis medulla, ovorumque vitellis, subactis. Selibram Græcatum nucum, caveat ne sint Thasiæ amaræ unciā piperis, semunciam cinnamomi, Cariophylli verò aromatici duellam. Hic ego: Undenam espiscatus es hoc nomen, duellam? Et ille: Ex te. habes enim Belliariorum Il, ubi militem doces quantum pulveris pyrii opus sit ad singulos sclopi ictus. statimque versus, quos dum transcriberet, memoriæ mandaverat, recitavit.

*Ast age, & è spatiis utcumque egressus iniquis,
Quà nullis patuit signis via trisa priorum,
Quo sint ara modo gravidanda in pralia, certas
Hostibus ut strages pariant, & funera, tiro,
Accipe. Fulminei geminas immitte duellas
Pulveris in scelopum: conclusum vascula quantum
Querna tenent. talem tibi quæ gestantur ad usum.*

Ve-

*Verum si subiti succendant praelia casus,
In medio plumbata vola, incurvaque locetur:
Quam mox flammivomo totam tege pulvere: tantum
Sati geminis tantum par assolet ire duellis.*

Tum ego: laudo solertiam hanc tuam, felicitatemque memoriae. sed age, cedo. quid sit duella? Et ille: Duæ sextulæ, nimirum tertia pars uncie. Tum ego: Erudite, & ut decebat grammaticum. Ille verò: Id totum tibi debeo, quando tum exemplo, tum continuis ferme exhortationibus ad studia literarum impellis: ut velim, nolim, ad frugem applicare animum necesse est. sed ausculta: recitabo reliqua. Cui ego. Huic tam multa vis, ut una vice transmittat? nimis providus profectò es, utilitarum, opportunitatumque tuarum. Et ille: Si ita tibi videtur, abstineam. siquidē aures meæ tuis semper admonitionibus patent. unum tamen, vel alterum velim ne te prætereant. vinum nimirum medicatum ex calyce, quo uti consuevisti ad obstipatos corporis meatus relaxandos. Cui tum ego: Gratiarum ago, quod istuc mihi in memoriam induxeris. id enim medicamenti præsentissimum expertus contra illiusmodi morbum, quo idem ridem laboro. Ille tum: Curam tui habeo æque, ac mei. Scio quippè apud te quanti sim. Ego verò: Certè summo loco te numero. atqui tibi istuc debes. meritò enim tuo te diligo. verum est ne aliud, quod me monitum velis? Ille tum: Unum, ut nimirum pecuniam transmittas. quam enim penes se habebat, ad denariolum numeravit. Tum ego: Rectè admones. verum cui credam pecuniam? An puero, qui literas, & vidulum Neapoli ad nos deferret? at vereor, ut illam aleis decoquat, vel, quod prius est, in ganeis. Tum Sextus: Mihi videtur modestus, & cui nummos credere possis. Ego verò: At mihi, experientia in causa est, ut videatur secus. falsus enim sæpiusculè ab istiusmodi aspe-

aspectu. Sæpe facies mentitur mores. At Sex: Alias fidi-
 dissimum expertus sum. Ego verò: Pecuniam, quam ei
 credidero, fide tua esse jubes? Et ille: Minimè verò.
 Tum ego: Quare mihi commodum videtur, si pecu-
 niam Neapolim permutem. quocirca mittam (cauto
 quippè opus est) schedulam mensulariam, ut è publica
 mensa, cui Pietati nomen, accipiat. Hic Sextus: Ita
 mihi etiam videtur. laudo prudentiam tuam, qui pe-
 cuniæ tam bene consulis: remque tuam non malè ge-
 ris: Cui tum ego. Si secus faxim, decoquerem citò. scis
 nempè tenuitatem meam. Mox ego ad scribendam
 epistolam, ille ad ea, quæ mandaveram, facienda per-
 rexit.

Vix dum exaratam epistolam sigillo obsignavi, cum
 Sextus se mihi iterum in conspectum dedit. ut vidi, il-
 licò assurrexi, relictisque crepidulis, calceamenta in-
 dui, acceptoque petaso, & baculo, Eamus, inquam, ad
 remittendum tantisper animum, nimiumque calorem
 repidiusculis auris temperandum. Ille verò: En tibi
 præsto sum cum piscario apparatu. Nihil igitur mora-
 ti, ad oram maris per pomarium descendimus. habet
 hoc commodi Surrentinum nostrum, ut ex ipso secre-
 tissimè, & à nemine visus, quoque velis habitu, ad mare
 mees, remeisque. quam ego libertatem plus sanè
 facio, quam olim Corcyræi suam. apud quos decan-
 tatum illud, *Ελευθέρῃ Κορκύρῃ, χεῖρ' ὅπῃ τέλεις*.
 Ubi ad mare ventum est, naviculam subimus. jubeoque
 navicularium ad Occiduam Surrenti oram, quam de-
 vexus jam Sol inumbraverat, iter intendere. Mons qui
 & amœna, & viridi Surrentum corona præcingit, atque
 intercurrit, à Meridie in Septentriones porrigitur, sen-
 simque dejectum in clivum desinit, asperum quidem
 ob fluctus maris. ibi nunc turris specularia, ad ar-
 cendos piratas, olim templum fuit Neptuno à Pollio

Felice instructum, cujus ad proximum sinum villas erat, quam II. Syl: elegantissimè Stadius depinxit:

*Est inter notos Sirenun; nomine muros,
Saxaque Tyrrhena templis onerata Minerva,
Celsa Dicarchei speculatrix villa profundi:
Quà Bromio dilectus ager, collesque per altos
Visitur, & praelis non invidet uva Falernis.*

Univerſus Montis tractus, qui ad L. passus excurrit, quavis silice durissimus, tamen tum propter vespertinam umbram, & odoros scopulos, tum propter oleas perpetuò virides, quibus latè consitus, vel amœnissimus, vel deliciosissimus est. accedit & illud, quod plurimum sanè voluptatis affert, nimirum æstate ob ipsum collem, ejus objectu tegitur, minus unda à Zephyris commovetur; quocirca & pacatior est, & placidior. non longè à Surrento opacum sinum habet, ex quo vespere jam factò, auræ, quæ in ipso exoriuntur, spirant quam placidissimæ. propter illam Thynnorum piscatio tota ferè æstate peragitur: & ipsa visu perjucunda. propè à promontorio, ubi olim Neptuni fanum, circus ad modum cavæ instructus, in quem excisis, perforatisque rupibus, mare intromissum. stagnum fuisse crediderim, in quo Naumachia à Pollio habebatur. naviculis pater, quæ manu ipsa, vi facta in rupem, aguntur: porrò. locus perquam genialis, quem graphicè idem Papinius describit.

*Mira quies pelagi: ponunt hic lassæ furorem
Æquora, & insani spirant clementius Austri:
Hic praeceps minus audet hyems, nulloque tumultu
Stagna modesta jacent, Dominique imitantia mores.*

Postea verò quam, properato cursu, ob Solis calorem, omnem illum tractum, qui à Surrentino nostro Surrentum usque recurrit, Solique expositus erat (mane & umbrosus, & amœnus); mox collem ipsum cui
urbs

urbs imposita est, qui pariter insolatus, præterivimus, opatissimam statim montis umbram subingredimur, ac frigidulum aërem respiramus. Hoc loco Sextus: Hic ego nunc paulum exorior, nam abæstu deperibam. Ego verò, quò major esset animi oblectatio, & exhaustæ diutina exerritatione vires plenius reficerentur, jubeo lineum puppis tectum auferri, ut sic aperto cœlo, liberoque prospectu frueremur: & scopulos propter cymbam quam lentissimè promoveri. Ubi verò ad modesta illa stagna ventum est, illicò Sexti animum cupido subiit, locum adeò celebrem, ac pulchrum invisere. idcirco me rogat, ut suo desiderio obsequeretur: Ego verò: Faciam alias: nunc opus esset cymbam toto apparatu denudare ob angustias rupis. Et ille: Amabo te, da mihi & hoc. fortasse alias, occasio erit calva. Tum ego: Si ità commodum tibi videtur, obsecundabo. quare jubeo navicularium amovere colummellas, atque asseres transversales, quibus cymbulæ umbella innititur: quo sic exarmatam naviculam angusta rupes exciperet. id verò, ut solerti opera navicularius præstitit, ne cymbula in alterutram inclinaretur, obliquatis in latera remis ostium subimus, & manibus obnixa scopulis, cymbam portò impellimus. Deinde totum circum circa lustravimus summa tum voluptate, tum admiratione. inque lacu medio cum pilam ex lateribus Sextus vidisset, Numquid, olim hic fons? Cui ego: Rem ipsam putasti. &, ut arbitror, ad illum respexit Statius cum dixit:

Gratia prima loci, gemina testudine fumant

Balnea: & è terris occurrit dulcis amaro

Lympha mari: levis hic Phorci chorus, udaq; crines

Cymodoce, viridisque cupit Galatea lavari.

Et sanè adeò secretus, atque impervius locus est, unda adeò tranquilla, & perlucida: adeò item humilis, quip-

pè quæ vix humero tenus assurgit, ut quemque ad se lavandum invitet. Et nisi frigidior sub vesperam loci aër prohibuisset, vix se Niger tenuisset. Tandem è stagno egressi, in illius aditu substitimus: ibi enim circumnare pisces, ac teneras inter saxorum herbulas gregatim lascivire animadverteram. mox hamum escæ oneratum demitto: spargoque circum offulam, quam è panis medulla, caseoque subactam habebam penes me, ut pisces inescatent, atque allicerem. mirum enim in modum nidore casei pisces capiuntur. quia verò aquæ tam nitidæ erant, quam quæ nitidissimæ, pisces quasi fraudis conscii, gnarique doli mali, summis quidem labris obligurire quidem escam videmus, ingurgitare verò nequaquam. nimirum est etiam brutis ratio ad præcavendum. Tum Sextus navicularium rogat: quinam illiusmodi pisces essent? & ille: Julides, inquit. Tum ad me: Parthenie, ludis certè operam. non meministi Julidem vafferimam esse? quod tuis ego versiculis didici: habes enim Halieut. II.

Callida se curvo defendit Julis ab hamo

Cui tum ego: At tu non tenes, quod statim sequitur.

Non impunè tamen furatur sapius escam.

Interea loci, dum hoc recito, trahi lineam sentio: quam illicò attollens cum præda, ad Sextum. Nonne divina-vi? lætus ac si thesaurum in fundo reperissem, piscem ab hamo extraho. Sub hæc è vicino promontorio piscator, qui merces suas volebat extrudere, nos elisa admodum voce altè compellabat. quia verò quid sibi vellet non planè intelligebamus, propius cymbulam navicularius applicuit. ut ad scopulum accessimus, rogat, si Acos nuper admodum captos, & tum pingues, tū grandiusculos emere mihi vellem. Cui tum ego: Minimè, bone vir, siquidem nihil mihi piscium opus est, verspere nequaquam comedenti. Ille verò: Erunt usui isto

tuo

tuo adolescenti. Tum ipse: Illi de cœna jam vidi, habet enim præter acetarium miscellum ex lactucis tenerissimis, bipenoula, & eruca, frustum vitulæ perquam delicatæ, binas ficedulas, & frigillam unam. nonne his commodè cœnabit? Tum ille: Admodum, atqui asseruabis in crastinum, qui Veneri sacer. Ego verò: Pisces nisi recentissimi, ac pene vivi sint, stomacho plurimum nocent. non tenes adagium? Piscis nequam, nisi recens. id verò magnificè exaggerabam, ut sic ille exiguo pretio distraheret. Tam piscator, quem pauperies disertum faciebat: Si illos, inquit, origano condias, & innoxii erunt, & sapidi. id autem si semel expertus fueris sæpenumero factitabis. Cui ego: Quonam modo condiam origano? Ille verò: Accipe, paucis te doceam, patellam peramplam sumito, inque illa acos extende: spargito deinde tritum sal, tritum item allium, & tandem origanum, frigidoque in loco reponito. non te omninò diligentia, non iacturæ penitebit. nam præ scitamento huiusmodi, nihil ficedulas, nihil vitulam duces. Ego verò: Bona verba, quæso: imò si origanum olebit, erit putre salsamentum, ut est tritum. Ille tum: Mihi crede: si acos hac suavitate conditos gustaveris digitos perrodes tuos. Hic Sextus: Faciamus periculum: ego illi faciliè credo, sunt quippè piscatores in piscibus adornandis scientissimi. Tum ego: Usquequaque tibi obsequendum est mihi? Ille verò: Cunctam istam gratiam non ingrato facies. Tum ego: Geratur mostibi. igitur duodeviginti acos argenteo præstinavi. mox oria reflexa remigio, iterum propter scopulos suspensio remo pererramus.

Dum sic curatū prorsus vacui, & obliti omninò rerum humanarum, quas quidem omnes despicio, atque infra me positas arbitror, summam tum è pacato mari, tum è sereno cœlo voluptatem caperemus, animad-

vertit Sextus è cymba Vesuvium ignem eructare, qui, nigricante jam cœlo, manifestus apparebat. atque cum hinc ansam arripuisset, me cœpit de incendio nonnulla percontari. quibus cum fecissem satis, Aveo, inquit, abs te scire, quantum à primo incendio ignivomus vertex diminutus sit. id sanè non latebit Geometram. Cui tum ego: Dicam equidem. ut verò differam enucleate, paulò altius exordiar: dicam tamen quam paucissimis admodum Ea apud nostrates fama pervagatur; tantundem scilicet ambustum verticem, qui usque igne evomit, alterum olim exuperasse, quantum hic nostra ætate illum superexcellit. quod quidem ex ipsiusmet montis figura deducitur manifestò. Etenim, viden' ut ex fundo latiore in conum, cui ab incendiis detruncatus est apex, fastigiatus assurgit? Et ille: Video equidem: & istuc do facillè. Cui ego: Age jam sis animo mecum. Viridans alter apex centum fermè passus decumminatum supra verticem καὶ ὀρθαίς γωνίας, ut Geometræ Græci dicunt, nostri verò ad perpendicularum, attollitur. Quapropter efficitur bis centum plus, minusve passus de sua montem altitudine incendiis perdidisse. Hoc loco Sextus: Istuc satis perspicuum. verum dic, sodes, quibus vel instrumentis, vel arte, centum non amplius circiter passus ambustum supra verticem, alterum intactum usque consurgere, perferutatus es? id enim abs te scire summoperè desidero: Cui tum ego: Istuc jam ibam, & cò lubentius, quod hisce in studiis aliquantulum versatus es. Cum essem in Sossiano, quò vos per Autumnales ferias ire consuevistis, è limite, qui medius rus secat, & rectissimus ad unguem supra mille passus excurrit, quadrante Geometrico admodum grandi altioris altitudinem verticis, qui unus cò loci conspicuus, dimensus sum accuratè, ut potui. illam verò DCCCL. circiter passuum deprehendi. At

quia

quia Sōsiani finiens, maris finitore altior est, assurgente sensim planitie, quæ ad montem pertinet: & ut assequi conjectura potui (libella id investigare difficile oppidò, & diuturni laboris erat) L. ferè passus: planè efficitur, DCD. fermè passus altiore Vespervii verticem elevari. Jam verò si culmen ignivomum cum viridante componamus, nonam partem deesse, quo minus, ille hunc assequatur, & ego oculis rationem capio: & quisque suis conjicere perquam facile potest. quare M. olim passus fastigiatum in nubes se Vesuvium extulisse ritè concludemus. Tum Sextus: Assentior proptus. Verum quia in re curiosa sumus, & viæ nonnihil adhuc superest, patiare, ut unum, & alterum te interrogem. Nam ego res hæcce minimè ex illis requiro, quos Græci σοφιστὰς vocant: qui disputandi nunquam finem faciunt, ut eo animo esse videantur, velle nimirum ætatem in litibus conferere: quocirca frustrà eos, ut olim Gellius in Græcia Proconsul, ad concordiam revocaveris? plerumque accidit, ut post longos, atque inanes verborum conflictus, nihil præter tædium auditoribus pariant: latente adhuc quasi in puteo veritate. quare verissimum certè illud vetustissimi poetæ:

Nimium altercando veritas amittitur.

quocirca non immeritò ad istiusmodi homines hæc per Pollucem transmittit Diogenes, ut est apud Lucianum: Τὸ μὲν ὅλον παύσασθαι αὐτοῖς παρεγγύα ληρῶσι, & περὶ τῶν ὅλων ἐρίζουσι, & κεῖρα λαφύουσι ἀλλήλοισι, & κροκοδείλου ποιῶσι: καὶ τοιαυτὰ ἀποραῖρωτ' ἄν διδάσκουσιν τὸν νῦν. Hic ego: Gratulor tibi, mi Sexte, egregiam istam indolem, ac desiderium istud veritatis indagandæ. Cedo, quæ scire tibi est animus. dabo operam, ut expleam desiderium tuum. Tum ille: Dicam equidem, quando tanta me

benevolentia prosequeris. Ain' ignem illum, quem modò spectamus nitida in cœlum flamma consurgere, è Plutonis officina per longa terrarum spatia erumpere, & conflagrare? Etenim nonnullos ità arbitrari sæpè sæpius audivi. qui hujuscemodi montes Tartarorum ostia, per quæ, ut olim ex Tænaro, atque Cumana specu, descensus in Avena, & Manes pateat, usquequaque appellant. Cui tum ego: Aniles, mi Sexte, hæ sunt fabellæ, & pia terricula vulgò decantanda, ut sceleribus modum faciat. vulgus enim, qui quidem plurimus, opinione, non ratione ducitur. quare illa juvant plurimum, ut hic timore coërceatur. inque id ipsum à Deo rerum omnium opifice, ac moderatore, tum potentissimo, tum sapientissimo multò ante institutum, nempe ut ita, vel frænaret hominum insolentiam, vel pervicaciam domaret. Cæterum, si tum Manes, tum, qui illos adurit ignis, atque excruciat miro modo, in penetissimo terrarum sinu, (centrum Geometræ vocant) positi sūt, qui fiet, ut post emēsa IVMDCLXXIII millia passuum (quantum nempe spatium à medio ad summum usque terrarum fastigium est) Tartarcus ignis ille prorumpat? & tanta item vi, atque impetu, ut vastissimi quique montes dissiliant? Quod si revera, cuncta sibi obsistentia protruderet, cum ex umbilico terrarum vim moliatur, totam profectò terram à fundamentis excuteret. id autem aliquando evenisse (neque id sanè sine insigni mortalium cæde, atque immani terrarum ruina accidisset) memoriæ proditum haud quaquam est. Quin etiam, ut semel, vi facta, sibi aditum aperuisset, cum semper ardeat, semper etiam eruperet, & colluceret usquequaque. desinit tamen, & ad annos quidem, imò secula. Tandem illiusmodi ignis natura alia prorsus est, & præterquamquod urat, nostro dissimilis omninò, atque in hoc divinarum rerum in-

terpet es omnes propemodum consentiunt. Hic Sextus: Assentior facilè. Sic ego meum in animum induxeram. At pergam porro. Quid de geniis arbitraris? Ajunt enim visos ibi Cacodæmones, qui rusticis hominibus in certum diem incendia prædixerunt: eosque miris ostentis, atque portentis perterruerunt: nam ut Latinè fatear, quod sentio, hujusmodi ego visis vix fidem adhibendam esse puto. Tum ego: Rectè tu quidem, Sexte: ætatem senili cautione præcurris. & sanè ea res præsens, ut cautio sit tam tua, quam mea, opus est. pleraque enim, quæ de spectris istiusmodi enarrantur somniantium visa sunt, & nihil admodum aliud, quam nebulae pictæ in pariete: alia verò eorum, qui valetudinis vitio furunt, & melancholici dicuntur, formæ, atque imagines. nonnulla tum arte, tum industria à callidis circulatoribus, ac nebulonibus conficta lucri gratia. quæ postquam apud ignavam plebeculam fidem invenerunt, pro certis divulgantur. idem accidit sæpe numero in prædictionibus, quæ post rerum eventus serò tandem producuntur. quasi non omnes post facta divini sint. Miror equidem viros quosdam, qui se prudenter, & doctos jactant perquam magnificè, ità hisce anilibus fabellis moveri, ac si tum primum exiissent è tripode. Crede, mi Sexte, plurimum est vulgus hominum, paucosque invenies cordatos, qui, quid inter album, & nigrum sit, perspiciant. Enimverò, non inficior, posse interdum istæ incendia à geniis tum malis, tum bonis præsagiri; utqui ex physicis causis possunt illa prænoscere. quod quidem nos ipsi possemus prædicere, ad eum modum, quo eclipses & Solis, & Lunæ, atque his similia multò antè pronunciamus, si aditus in terrarum penitissima, ubi abditæ illorum effectuum causæ insunt, perquam facilis pateret. Videri item Cacodæmones humana effigie, ingenti statura, visu informi,
vul-

vultu immani, ac tetro, cornibus fumigantibus, minacibus oculis: atque in hunc modum homines perterrefacere, nec mirum, nec insolens. verum, ut dicebam, huiusmodi visa, atque ostenta sæpenumero somnia, meræque imagines, ac pictæ nebulæ, aut conficta figmenta sunt. Hæc cum dixissem, in scopulum, in quem jam navicularius cymbam admoverat, exilivimus. Et quoniam tardissimè redieramus, ne humidæ nocerent auræ, domum facessentes, gradus grandivimus: totumque ascensum continenti spiritu transmisimus.

CAPUT II.

De imitatione illius loci Homerici, quo posita in clypeo ab Vulcano Achilli Thetidis gratia facto, universarum ferè gentium studia describit: est autem accommodatum Tormento bellico, in quo uni versa Campania describitur: deque Villa Pollii Felicis.

SUB Augusti Kal: dum maximè fervent anni calores, & eo præcipuè, qui fuit æstuosissimus, Neapoli in Surrentinum nostrum Purpuratus Præsul diverterat: ut per dies aliquot defatigatum, qua curis, qua negotiis animum paululum relaxaret. quod quidem ni viri principes, qui Reipublicæ ad clavum sedent, & quorum curæ universorum salus commissa est, sæpenumero faciant, labori tandem vel invitos succumbere necesse est. Etenim finitæ cùm sint hominum vires, & usquequaque labore, studio, negotiis, ac sollicitudine contendantur, nisi eas identidem otio, ac vacatione instaures, tandem aliquando deficient. Id verò illi cùm modestis quidem verbis, ut par erat, sed efficacibus sæpiusculè ostend-

ostenderem, magnoperè hortabar, ut sæpius factitaret:
& eò præcipuè, quod locus esset genialis, atque inter-
ventoribus vacuus, & liber omninò ab officiis: quæ
plus oppidò tædii, quam reliqua negotia afferunt. Ille
verò: Facerem equidem, animis lubentissimis, si mihi
per provinciam liceret. verum enim non licet. cùm in
dies in negotiis negotia suboriantur, quæ mentem aliò
avertunt. nec certè fas est, quamquam id maximè ve-
lis. cujus enim curæ tot populi sunt, & tanta populo-
rum commoda, quibus opus est, ut perpetuò invigiles,
haud sanè frui otio diutiusculè licet. Non meministi
illius Homeri?

Οὐ γὰρ πᾶννύχιον εὐδέν Βασιφόρον ἄνδρα
Ὡς λαοίτ' ἐπιτεπράφεται, ἔτ' ὅσ' αὖ μέμλε.

Quod tu in Nauticis Latinè fecisti:

*Nam cura salutis
Cui commissa hominum, & vita spes dirigit unus,
Non decet in dubiis concedere lumina somno.*

Nisi mea me fallit opinio, credo te hic ad illud Home-
ri respexisse. Tum ego: Divinasti certò. Attamen ve-
lim, quæso, ut Homericum dictum, dignum sanè tanto
poëta, tum intelligas locum habere, ut meis ego versi-
culis planè, & aperte innuo, cum proximè periculum
imminet, & publica in discrimine res est: minimè verò
cum compositæ res sunt, & pacatæ conquiescunt. Qui-
nimò, ut Reipublicæ subvenire queas, tum maximè, cū
hæc opem, operamque tuam exposcit, necessum est, ut
ab otio, ac remissione corpore sanus, ac vegetus, animo
liber, atque expeditus opitulaturus accedas. Sic enim
majus, atque in promptu auxilium ferre poteris, utpo-
tequi habitior corpore, mente vividior. Tum ille: Sic
est,

est, non oppedo. Verumtamen opportunitatem nasci-
 sci in tanta tum curarum, tum negotiorum vel varietate,
 vel frequentia perdifficile est oppidò. quin etiam
 ostentatam interdum occasionem statim arripere, ac
 tenere, minimè commodum. Cui tum ego: Ità sanè,
 id non me præterit. verum factò opus est. Plurimas
 enim sunt, quæ moram patiuntur; quocirca commodè
 differri possunt: nonnulla, quæ aliis committas, qui vi-
 cariam curam gerunt. imò expedit, ut quædam confi-
 ciantur ab aliis, quorum explorata tibi fides, ac perspe-
 cta prudentia est. ne dum cuncta velis ipse recognosce-
 re, ac de singulis quæstionem habere, vel succumbas
 oneri, vel aliqua te fugiant. Hic ille: Ut quam bellè, &
 peracutè in villam tuam me non invitas modò, sed etiã
 cogis. veniam ex intervallo, si quid temporis vacuum
 habebo. imò promitto me illicò ea usurum porta, quã
 primam videro. Verùm age, donec devexior dies ear,
 seque nimius calor frangat; lectita mihi Homerum
 tuum. Cui tum ego: Faciam illicò, acceptumquè ab
 armariolo librum, aperui, ut sors tulit. oblatus est
 egregius ille locus lib: xviii. in quo divinus poëta
 Vulcanum inducit universarum pene gentium studia,
 atque opera *ιδήσας πρᾶπιδεας*, docta nimi-
 rum mente cælantem in clypeo, quem Thetidis gratia
 Achilli fabricabat. Postquam locum omnem percur-
 rimus, Nonne pulcherrimus, inquit, ac poëticus totus
 quantus quantus est? Cui tum ego: Ità prorsus: neque
 quidquam est, quod in illo desideres. Et ille: Sed quam
 venustè, quam eleganter illum imitatus est Virgilius
 noster lib: viii. statimque, ut poëtam Latinum lectita-
 rem limpida voce, iussit. Cùm igitur librum è mensu-
 la, ubi mihi semper ad manus erat, accepissem, locum
 illum placidè, ac sonorè recitavi. vix tandem lectus, cū
 statim ille: Papæ! ut venustissimus, æquè, ac delicatiss-

simus! illum ego audirem millicies, non modò sine tædio, sed summa animi voluptate. ad me verò, Videtur mihi, inquit, quid simile fieri posse in Bellicis tuis. enitere: audendum profectò aliquid est, quo tu etiam ad aliquem honoris gradum ascendas. Tum ego subridens: Feci quidem, sed tantum sperare non ausim. scio quippè tenuitatem ingenii mei, & quot in salebris nostri hæreant versiculi. Tum ille percupidus: Amabo, cedo, ubinam? Et ego: In Tormento Bellico, quod illustri, elaboratoque opere insigniri usus obtinuit, id verò in Foro Vulcani ab ipsomet Vulcano factum confingo. Et ille: Laudo, studium tuum. quia verò adhuc aliquantisper expectandum nobis est, quoad æstus magis temperetur, recita, sodes, locum istum: erit profectò tam jucundus, quam qui maximè. Tum ego: Faccerem haud gravatè si tenerem memoria, & versus essent castigati ad unguem. Ille verò: Dic de scripto, ut ut sunt. afficient me, quamvis illaborati summa voluptate. Tum ego: Si sic jubes, non restito. verum eo pacto, ut de illis iudicium tuum, quod ego magni extimo, planè feras. Quod cum ille mihi pollicitus esset, ac recepisset ad se, ego tabellas è trusatili arcuula eductas lectitavi hoc modo.

*Hac ubi dicta, virum Phlegra in penetralia ducit,
Plurimus arcano quàm fumat ab igne caminus.
Namque hic materies, dictum mirabile, nulla,
Nulla vel arsuris præbentur pabula flammis:
Nec Cyclopes alunt torpentem sellibus ignem.
Verùm perpetuò gremio telluris ab imo
Per cæcos, vi facta, aditus erumpit in auras.
Quod mirum & magis est, non flamma absumit edaci:
Cuncta licet tacito serpens fervore perurat.
Est etenim miseros idem, qui, Dite ministro,
Horrendum fontes sub opacis torquet Avernus.*

Hunc

Huc ubi perventum, cæcas absistere flammâs
 Vulcanus jubet: & nigrum subsidere fumum
 Tartara sub; glaucique gravem depellit odorem
 Sulphuris. Eumelio mox curru imposta tonanti
 Ostendit tormenta: oculis sitientibus ille
 Insolitum miratur opus, operisque laborem:
 Et calata novo miratur signa metallo.
 Namque omnem in medio Campanam Mulciber oram
 Sculpserat, & longa totum Cratera corona
 Curvarat, vitreasque sinu calaverat undas,
 Mirum opus, & dextra dignum, ingenioque magistri.

Hic medius gemino surgebat vertice in auras
 Vesbius, hoc circum sylvis redimitus, & illo
 Horrida sub cælum flammis incendia ructans.
 Hinc per Pompejos, & apricas Herculis arces
 Cernere erat subita trepidas formidine gentes
 Errare: & refugo nonnunquam visere montem
 Obtutu: subitoque oculos avertere flammis.
 Non longè dextra præcinctus arundine glauca
 Per campos leni currebat murmure Sarnus.
 Illinc, & Stabias, & amœna in colle vireta,
 Et Vicum, & semper latum felicibus umbris
 Surrentum, & propter Campostria pinxerat arva.
 Hic virides inter scopulos, & opaca phaseli
 Antra videbantur vitreos diffindere fluctus.
 Et qui forte sinu Colomelidis otia Vates
 (Urbis, & ingrati pertesus jurgia circi)
 Dulcia captabat muscoso in vertice ad umbram
 Confidens: Zephyrisque afflatus mollibus auris,
 Difficiles artes, & prælia dura canebat.
 Ingenui circum pueri, pulchraque Camæna
 Murmure plaudebant lato, sertumque parabant.
 Candidus & supra nive mons surgebat: ab illa
 Dictus & indigenis mons est Lactarius. illi

Inque globos, cumulosque nivem stipare videbas
Cura homines multa, magnasque implere lacunas.
Mox opere expleto, mensas ornare, famemque
Perpingui tauro, fuscoque explere Lyao.
Inde sinus Polli, Grajaque insculpta Minerva
Delubra: & colles venator plurimus inter
Apricos calatus erat, perque uda vireta.
Ille coturnicem, pervestigante canum vi,
Balista, aut sclopo demissa glande petebat:
Collibus in summis expanso hic rete. sed ille
Ficedulam certa signabat in arbore: nitroque
Illicet accenso, cedebat missile plumbo.
Vertice sed summo falconem Vespulus arte
Captabat mira, & socii clamore favebant.
Hinc astu modico praterlabente remota,
Spumoso Caprea caneant undique fluctu.
Parte alia extento vernabant aquore campi,
Per quos vicino veniens à fonte, fluebat
Irriguis Sebethus aquis. hic flumina propter
Plurimus herbofus olitor cursabat in hortis.
Hic olera, hic nitidos flores, hic poma legebat.
Hic ducebat aquam, & sitientia prata rigabat.
Ille maritabat vites solertior, altam
Hic vertebat humum. viridi sub tegmine fagi
Ille jacens servabat oves, & inertia dulci
Ostia fallebat cantu, calamoque canoro.
Dein, ubi vitiferi molli consurgere clivo
Incipiunt colles, regales sculpserat ades,
Marmoraq; & fontes, vitreusque in fontibus undas.
Et pictoratos signis effinxerat arcus.
Hinc qua Sirenis longissima semita ad urbem
Inducit, cincta arboribus felicibus umbra,
Fontibus & poterat liquidis ornata videri.
Post ipsos longo colles curvaverat orbe

Mul-

Multiber. ipsa velut picto Thaumantias arcu
 Versicolor cælo sese decircinat Iris.
 Horum in declivi, pandique è more theatri,
 Pulchram Parthenopen pulchro cælaverat arcu.
 Atque omnem solers hic ille impenderat artem.
 Cunctas quippe vias sua per discrimina, & omnes
 Illarum flexus, palatia singula, & ades,
 Et fora porriticibus circùm pracincta superbis,
 Et tures, atque alta tholis delubra Deorum,
 Marmoraque, & fontes poteras, ipsasque videre
 Diversum hac, illac curmatim currere gentes.
 Quin etiam portu naues effinxerat: ipsum
 Molibus & magnis, jactisque in gurgite pilis,
 Extructum mediis portum formaverat undis.
 Cujus in extremo surgens altissima cælo
 Nocte pharos nitidam spargebat flammea lucem:
 Hinc Megara turres vitreo pracinxerat æstu,
 Et Lucullanos juxta depinxerat hortos.
 Ora videbatur posthinc & Olympis, ad auras
 Felices Zephyri, Solisque cubilia currens.
 Atque diem versa in medium, qua leta salubri
 Temperie, & molli Tyrrhena Doridos unda est.
 Collibus ad dextram longe obvallatur apricis,
 Et gelidos Borea flatibus, & frigora nescit.
 Hic nitidas pulchra calaverat arte quadrigas
 In quibus inveciti procures, patresque rogati
 Captabant placidas Zephyrorum, & Vesperis auras.
 Illius ad finem sub monte incisa patebat
 Crypta; Dicarcheam via qua deducit ad urbem,
 Magnū opus, & veteris, ut perhibet, monumēta Pelas-
 Cujus in ingressu dextra de parte sepulchrum (cum.
 Patris Mantoi, laurumque insculpserat. illam
 Sponte ferunt tumulo innatam; qua nempe superbi
 Pracingi cineres possent, Manesque Maronis.

Hinc

*Hinc se curvabat medium projectus in aquor
 Pausilypus, semperque iugo peramœnus, & unda,
 Illius incurvo qua litore plurima surgunt
 Magnifico luxu fabricata palatia, & Aëti
 Fecerat aprico sub vertice Mergillinam.*

*Quin etiam querulo meditantem carminaplectro,
 Retia dum socii ad litus piscosa trahebant,
 Alta infelicem finxit sub rupe Lyconem.
 Cernere erat liquidis in fluctibus, uda secundum
 Litora depictos auro, minioque phaselos,
 In quibus heroes ducebant otia, & auras
 Carpebant: reliquum sterni per litora vulgus.
 Pausilypum juxta Nefis frondosa virebat,
 Cognita Pelleis & quondam Euplea carinis.*

*Inde Dicarcheos nitido cœlaverat ære
 Egregia Deus arte sinus, urbemque Dicarchi.
 Desuper incano fumantem vertice Phlegram,
 Vulcanique Forum praeinctum rupe: minister
 Multus ubi nitrum, sal, sulphura viva coquebat.
 Viribus & Gauri jugalata: & valle reposta
 Hinc fluctus, Aniane, tuos, tetramque mephitim.
 Parte alia Bajas, atque alta cacumina montis
 Meseni, & Baulos, piscosaque stagna Lucrini.
 Non longè Elysios, & opaca effictor Averno
 Fecerat, & Phœbi delubra, adesque Sibyllæ.
 Quin & Romani qua circum plurima quondam
 Venturo monumenta avo posuere superbi,
 Et vastas medio fabricatas gurgite pilas:
 Et quotquot varios medicantur balnea morbos.
 Cum hinc Chalcidicis urbs olim clara colonis,
 Tyrrheni propter fluctus, & colle feraci
 Imposita: inque novo pariter sic ficta metallo.
 Inde Pithecusa Cumarum ab litore quondam
 Ingenii, ut perhibent, motu telluris in alium*

Proiecta: Prochyte propior, formosa viretis:
 Langior Inarime Baccho latissima: cælo
 Eculus gremio turritus surgit Epopeus:
 Atque indignantem premit alto mente Tiphæum
 Præterea geminas insculpserat aquore classes,
 Quæ totum, quamvis latum, Cratera replebant
 Navibus, & pugnam magno fervore ciebant.
 Surgentem ad Solem, quæ pugnatura locarat
 Se, bombo ingenti resonabat, & igne corusco
 Sapius ardebat: vibrare & fulmina in hostes
 Cræbra videbatur, cælumque obtexere fumo.
 Altexa, in occasum longo sinuata sub arcu
 Quæ gemino sese cornu tendebat, iniquo
 Mariæ premi, proras & jam torquere refractas:
 Fulmine nimirum, nimboque oppressa tonanti.
 Inque illam & cuneos flammarum ventus agebat.
 Prescius, has classes, venturi Mulciber avi,
 Finxerat. Eumenio miranti prælia, & artem
 Et jam jam cupido Factorum arcana tenere,
 Sic fatur: Tempus veniet, cum Maurica pubes.
 Trinacria spoliis, palmaque insignis Ibero,
 Invadat Dominam signis victricibus urbem:
 Et premet obsidio: triplici tum sædæ gentes
 Auxilium Romæ latura in bella coibunt:
 Nimirum quæ Parthenopæi nova mœnia, & arces
 Incalvere, tenent quæ claram pyxide Amalpbim,
 Quæque tuos, Caseta, sinus, portusque frequentant.
 Parthenopæus erit dux classis: & ille feroces,
 Aspice Centauro ne vinctus, premet ignibus Afros:
 Atque novis totam tormentis undique classem
 Disjiciat: quot rostra volant diffracta per auras,
 Quotque rates pelago merguntur, & igniferum sal,
 Quot vasta in mediis incendia suscitet undis.
 Et tot victorem populorum, totque superbum

- Oceano latè partis, terraque triumphis,
- Prædatorem Arabum, atque ingenti classe posentem
- Tres tantum vicere armis socialibus urbes.
- Nempè tot Ausonia sunt in certamina vires,
- Unus amor socio cùm gentes fœdere iungit.
- Quin etiam, & tempus veniet (sic voluere Parcas
- Accepi) quando sola hac concordia præscum
- Restituet decus. Imperium Romanus habebit,
- Et leges iterum dabit Orbi Roma subactæ.

Vix dum lætitiavi, cùm Cardinalis: Imitatus tute
etiam es divinum poemam perquam ingeniosè. laudo
equidem, imò gratias ago, quo Campaniam nostram
illustrasti, & victoriam illam majorum nostrorum glo-
riosam sane, & inclytam, sed obscuram, & à multis si-
lento præteritam, in lucem tam splendide, tam ma-
gnificè protulisti. Versiculi, ut stemi in promissis, adeò
expoliti, ut non modo meo, sed cujuscumque quan-
tumvis delicati, suffragio ornari possint. quare illud
velim, ut opus quamprimum commune facias. Spero
enim illud literatis acceptum fore: & his vel maxime
qui stylo facili, & mundo delectantur. Tum ego: Quo-
niam in summo loco tua est apud me authoritas, om-
nem operam, industriam, cogitationem, mentem de-
nique omnem in illis perficiendis figam, ac locabo. Et
ille: Istuc abs te expecto: precorque Superos, ut ad id
commodam dent valetudinem, quam scio hætenus
fuisse in causa, quin adfectum jam opus, & quidem ab-
solutum numeris omnibus habeamus. Sed age nunc, de-
scendamus tandem ad oram maris, frigidulis auris
animos recreaturi. nulla igitur cunctatione interposi-
ta, acceptis mecum libellis eruditis, in scopulum profi-
ciscimur. Stabat ibi phaselus expeditissimus, quo sta-
tim consenso, jussus gubernator in Pollii Felicis sinum
proram dirigere. Nos interea, ut solitavimus, libros

eruditos sublegebamus. nempe ut ipsum otium opor-
 tiosum esset, nec quid temporis excideret sine lucro.
 quia verò in Pollii sinum cursus intendebatur, post
 multa jam lecta, placuit Cardinali, ut Herculem Sur-
 rentinum Statii perlegerem. Quæsitum inter lectitan-
 dum, quod Herculis templum, quod Neptuni fuisset.
 Cum enim duo instructa forent à Pollio, unum in ipso
 promontorio Surrentino, alterum ad Occidentem in
 colle juxta intimi sinus recessum, utrum horum Her-
 culi sacrum fuisset, neutiquam præ vetustate discerni
 potest. Putabam ego illud Herculi consecratum, quod
 fuerat in ipso promontorio. Etenim cum hic stagna il-
 la jaceant, quæ circum testudo ad instar caveæ ex lateri-
 bus instructa fuerat, visiturque id temporis magna
 ex parte integra, ducebam in ipso lacu habitam olim
 fuisse in honorem Herculis Naumachiam. contra verò
 Cardinalis sentiebat: Sed potius, inquit, hanc in hono-
 rem Neptuni celebratam vero similis est: quippe qui
 marinus Deus, & maritimæ villæ custos esset. quam
 sententiam, ut comprobaret, illud ejusdem Statii reci-
 tavit de Pollii Felicis villa:

Ante domum tumida moderator carulus undæ

Excubat, innocui custos laris: hujus amico

Spumant templa sale: felicia rura tuetur

Alcides: gaudet gemino sub numine portus.

Hic servat terras, hic sævis fluctibus obstat.

Quod ipsum ex eo efficiebat, quia inibi magnæ domus
 ruinæ conspicerentur: ante verò domum excubare Ne-
 prunum Papinius dixerat.

Hic Cardinalis antiquarum rerum investigator tam
 acer, ac sedulus, quam qui maximè, Non faciam, in-
 quit quin locum perlustrem, omniaque monumenta
 villæ, vel in paucis celeberrimæ, circumspiciam. pri-
 mum igitur in lacum ipsum ingredi constituit. in quem
 cum

cum phaselo aditus non pateret, oriam quandam, quæ tam prope erat à scopulo, accersivimus. hac inscensa, per angustias pertusæ rupis lacum subintravimus. In interiore parte rupis ante ipsum vestibulum magnus fornix lateritius arcuatus conspicitur: extatque penè integer. circà verò lacum testudo extructa in edito colle, quo lacus præcingitur, ac veluti coronatur. Magna pariter ipsa ex parte usque extat. visuntur etiam pilæ, totius operis fundamenta, in aquam jactæ opere tessellato, ex quadratis partim lateribus, partim verò ex lapidibus item quadris. quo opere ipsa est testudo, & quidquid hisce in locis præ se vetustatem refert. quocirca crediderim è vestigio lacus ad summum usque collis fastigium testudinem olim fabricatam fuisse. in stagni medio magna extat pila, in qua olim salientem fuisse, de qua Statius meminit, non abs re putaverim. Ut stagnum omne perlustravimus, quia ex ipso superior collis, erat fermè inaccessibilis, idcirco egressi, atque iterum in phaselum recepti, vicinum promontorium petivimus. In quod postquam brevi deventum est, illicò in scopulos exilivimus: cœpimusque per asperos, acutosque lapides non sine labore, ac periculo (bis enim ego, fallente vestigio, relapsus) in pervetusta villæ monumenta contendere. Post multos passus lentè admodum peractos, proter viæ salebras, speculatoriam in turrim tandem pervenimus. cujus speculator, ut Cardinalem vidit, statim obviam venit. cumque humiliter salutasset, se viæ ducem exhibuit. qui mox, ut qui loci petitus, nos per omnia illa monumenta deduxit. Vidimus igitur plurima tessellata cubicula, ac fornicata: quorum quædam adhuc visebantur incrustata, quadam cœmenti specie, quæ marmore ipso durior æquè, ac lævior, & ut conjecturam de se Cardinalis faciebat, quondam etiam candidior; impræsentiarum

rum enim marini aëris injuria obfuscata. nonnulla pariter depicta variis quâ signis, quâ flosculis: quorum colores adeò nitidi, vividique, ut picturam recentissimam diceret. His per singula curiosè, distinctèque illustratis, in collem stagno imminentem, in quo cavea instructa erat, progressi sumus. Collis, ut ferè omnis vicinus ager, oleis convestitur: circa verò ruinas ædificiorum fruticetis obsitus, quocircà difficile iter habet, atque impeditum. perripimus tamen per medios vel dumos, vel frutices. sternebat quippè sibi viam cupidò rerum visendarum: quæ cum animum occupaverit, nihil admodum tam arduum, ac difficile est, quod non superet. Ut igitur compendio singula complectar, circa testudinem compluria cubicula spectavimus, quorum pleraque disruptis, collapsisque fornicibus, humo ab imminente colle prolapsa, penè oppleta erant. videbantur nihilominus inerustati parietes, in quibus picturarum imaginum vestigia extabant. Postquam autem singula pervestigavimus, quoniam jam nox appetebat, insequentem diem cætera distulimus.

CAPUT III

De imitatione quorundam locorum Theocriti, & Virgilii ex III. Georgicorum. qua occasione mentio fit de Authoris Saberide, cujus exordium recitatur: Mox confertur Crateris situs cum Bosphoro Thracio: cæteraque villa Pollis Felicis monumenta describuntur.

Cùm primùm à meridiano somnulo assurrexit Cardinalis, me accersit, rogatque si Vespertinas preces recitassem. Cui cum ego: Minimè verò. Et ille: Absolvamus sacrum hujus diei pensum. Et ego: Præsto sum,

sum, simulque è genuali scabello, in quo in promptu
 usquequaque est, codicem accipio. Deinde cœpimus
 more majorum alternis versiculis, ego lætando, ille
 verò recitando (totum enim divinum codicem memo-
 riæ mandatum habet) Vesperarum preces cantitare.
 quibus absolutis, Virgineam psalmodiam, quam pius
 Præsul quotidie in tanta, & tam varia negotiorum
 multitudine Virgini, quasi donarium, offerre non pre-
 æmittit, illicò recitare cœpimus. Postea verò quam
 istæc ritè peregrinamus, inter magnam deambulationis
 fenestram, & hypæthræ arcum consedimus. Ne verò
 tempus obduceremus sine ullo eruditionis lucro, juber
 me Theocritum lætitare. Cum igitur fortuito librum
 aperuissem, in Idyllium illud offendi, quod inscribitur
 αἰπόλος. Jam totum pellegeram, cum ille:
 Quam bellè poëta noster multa hujus Idyllii latina fe-
 cit ecloga IV. Cui ego: Ità verò: quocircà ipse de se:
Vel qua sublegi tacitus tibi carmina nuper.
 Tum ille: Itera mihi, inquit, illa Theocriti, quæ lati-
 nus poëta subripuit: poëtam verò ipsum mox. Tum
 ego, Græcos versiculos statim recitavi: habebam enim
 illos in memoria.

Τύτρε, ἐμὲν τὸ καλὸν πεφιλαμένη, Βόσκα τὰς
 αἰγὰς, ποίησθε μου
 Καὶ ποτὶ τῶν κρᾶν ἀγε Τύτρε. Ἐτὸν ἐνόρχαν
 Τὸν λιβυκὸν κνάκωνα φηλάσσεο, μὴ τὴ κορύψῃ.

Sub hos latinos Virgillii:

Tytire, dum redeo (brevis est via) pascere capellas :
Et potum pastas age Tytire : Et inter agendum
Occutfare capro, cornu feris ille, caveo .
 Hoc loco Cardinalis: Mi Parthenie (bona venia poëta
 nostri dictum sit) suavius, atque elegantius Theocri-

tus: cæjus versus videntur, ut delicati, ac sonori, omnes præ se Veneres, ac lepores ferant? Cui ego. Admodum, non nego: enim verò est quædam nativa Græci sermonis venustas, & quasi mollicudo verborum, quæ delicatissimam reddit orationem. Tum ille: Sic est, verum pergamus porro: Nonne & illi etiam elegantiores, ac molliores sunt?

Ἦν δέ τοι δέκα μῆλα φέρω, τῇ ᾧ θεὰ κατέλαον.

Ω μὲν ἐκέλευ κατελεῖν τὸ ἄνριον ἄλλὰ τοι ὁίσω.

Quam illi, quibus hosce poëta æmularus est?

Quod potui, puero Sylvæstri ex arbore lecta:

Aurea mala decem misi, cras altera mittam.

De tuis quid dicam? habent & ipsi leporem suum, & digni sanè sunt, ut recitentur. Cui tum statim ego: Rogo, quæsoque, ut omittas, ne videar inter hos suavissimos olores, anser perstrepere. Et ille: subridens statim recitavit.

Num tibi dura, quia agresti munuscula cultu

Nulla tibi misi? misi tamen ipse rubentes

Biffenas de more rosas tibi dia quotannis

Et meminisse potes: namque hoc cum carmine misi,

Virgo, noster amor, tuus hac tibi misit totas.

Illud verò tuum etiam in hac eadem ecloga.

Est sua conspectu vel inani blanda voluptas

habet etiam, ut illi leporem suum: sed dicam candidè, placet magis illud Theocritæum, ex quo accepisti.

Εἰς ἃ ἐν κενεοῖσι Φίλαμασι ἀδέα τέγψις.

Cui tum ego: Fateor etiam ipse, verum enim, ut dicebam, est quoddam linguæ lenocinium, quod aures, quarum iudicium, ut ait Quintilianus, superbissimum, insitata quadam dulcedine afficit, devincitque tibi. Deinde seposito in mensula Theocrito, Virgilium acce-

pimus: & quoniam sic illi sedebat in animo III. Georgicorum perlegi, cujus exordium cum absolvissem. Ille: Viden?, inquit, ut totum Maroniana Majestate plenum sit? Hunc tu locum imitatus VII. Nauticorum, & quidem, ni amor erga opera tua facit, ut præpostere judicem, non infeliciter. Læſita mihi illud. Tum ego libello deprompto ab armariolo versus illos cantitavi. Quos cum audisset, Placent, inquit, præcipuè illi,

Ergo age, rumpe moras: vocat alto à vertice Pòntus,

Indusque, Gangesque, & divitis aquor Erythra:

Et vocat. Hesperio sub Sole Argenteus amnis,

Virginei fontes, auroque insignis Amazon:

Et vox assensu marium ingeminata resultat.

Mox ego, viâtrices accingar dicere palmas,

Æternumque tuum proferre in secula nomen.

Sed, quid de Saberide illa tua, quam olim juvenili calore aggressus es? absolves? tandem opus? nam, ut video, lento admodum brachio illud agis. Cui ego: Imò de illo cogitationem omnem deposui: ut enim absolverem, opus esset rem ordiri à capite. id verò nec ætas patitur, nec alia: curæ permittunt: si quid vacui temporis haberem, potius acquiescerem tuis consiliis, & urbis nostræ historiam scriberem. Tum ille: Id mihi, ac popularibus omnibus esset tam gratum, quam quod gratissimum desideratur quippè omnium studiis, & exciperetur omnibus lubentissimis. Ideirò ut ad hanc rem animum applices, inque illa curam omnem, atque operam figas, ac loces, quaeso, & sic quid apud te autoritate valeo, etiam jubeo. Interea perlege mihi versus aliquid Saberidis. Cui ego: Haud equidem digni sunt, qui audiantur: tum enim vix Musas à limine salutaveram: vix primoribus labris Aganippæos fontes libaveram: quocirca de te conjecturam facere potes, quam lutulenti versus defluxerint, & quam malè dolati.

ci. Ecille: Illaborati quantumvis, illos recita. Animus mihi est videre, qualis vagiens Parthenii Musa fuerit; nam quidam vester in illa eleganti elegia sic habet:

Vagitusque tuos Ilias ipsa timet.
Cui tum ego: Verum istæ viri amicissimi bona verba, & tota poetica. Et ille: Sed eruditi, acris ingenti, & minimè assentantis. Age verò, qualescumque sint, certum est mihi illos audire. Tum ego: Næ ego audaculus, qui delicatissimas aures tuas perquam salubrosis illis versiculis radam. Ille verò: Quid restitas? recita: alioqui non omittam te urgere. tergiversari tuum non est. an futuri sint, ut mihi aures obtundant, ipse viderim. Hic ego tandem, ne immorigeratus viderer erga tantum principem, & benevolentissimum mei, quos memineram versus, in hunc modum recitavi:

*Victrices acies, magnisque operosa triumphis
Arma cano, & clarum partis Heroæ trophæis:
Et Gangem Latiis, & adactum legibus Indum,
Et reges Chryse domitos; iterumque receptis
Seribus, atque Ophryæ, totoque Oriente subacta,
Fortunata, novos referam tibi, Roma, triumphos.
Magnum opus aggredior: perterritæ mole laborum
Mens nutat. quis bella novis agitata sub oris,
Atque armis certata novis? quis grandia tanti
Facta viri, & palmas fuso ex Acheronte relatas,
Victricesque potest acies æquare canendo?
Magnanimum tu, Musa, ducem, tuque inclytæ factæ,
Tuque acies, actosque animis in funera Manes
Atque triumphatas utroque ab licore gentes
Et plausus memora, & gemine decora inclytæ palma.
Primus ad Eoas, qui vasta per æquora terras
Tot Lojoleas acies, victriciaque arma
Invexit, stygio dicturus bella tyranno.
Dic quoque quantum ille, & terris jactatus, & undis*

Vi Stygis, & favi memorem Plutonis ob iram,
Et quanta est bello passus dum litore in Indo
Romulidum ritus, & sacras ponere aras,
Inferretque Deum Thetidos gemmantis inoras
Et quos extorres astris, cæloque paterno
Avertit longè, nigrisque involuit Avernis
Dira superstitio Eos lustralibus undis
Elueret populos, superoque aseiret Olympo.
 Hic ille: Vagientis quidem Musæ, sed quæ ætatem
 præcucurrit, & cujus præcox ingenium. Verum age ad
 Bellica sis animum, ac sermonem transferamus: Fa-
 ciesne idem in illis, quod in Nautis æque, ac in Halieu-
 ticis præstitisti? videtur enim mihi Divo tuo bellico-
 colo illustre quoddam donarium, & ut Græci dicunt
 ἀνάθημα in illis figi posse, ac veluti suspendi
 ad aram. Cui tum ego: Divinasti: ita enim factum est.
 neque id sanè à me præteriri potuisset. etenim absur-
 dum erat in parentem amantissimum in me officium
 desiderari. Ille verò: Fac, sodes, audiam. levabunt
 profectò calidissimi hujusce diei tedium versus tui.
 nam etsi mihi stabello ventulum sic faciam, tamen præ
 æstu penè emorior. Tum ego: Æstuosus sanè dies, ne-
 que in rōta hac æstātē ferventiorē sensi: fenestram
 istam solent fermè semper auræ quamquam levissimæ
 p̄rfare, quæ quidem nunc silent omninò; ut ne vel in-
 summis arborum frondibus perpaucissimæ admodum
 Iudant. sed recitabo jam versus, ut calores leves; quip-
 pè illi tantum frigus sunt. Hic ille: Spargisne tu sales?
 Cui ego: Jocandum interdum, ut seria, agas; ut rectè
 Anacharsis: mox accepto Bellicorum IX. versus ad
 hunc modum gesticulando cantillavi:

Tu pariter Vati grandem mentemque, animumque,
Lojola, inspira, Divus Pater; inque repostum
Castalidum penetrare nemus, Cyrrhaque recessus:

Et sine Parnassi niveo per culmina ferri
 Subvinctum curru, fontesque haurire beatos
 Pieridum, sacro possit quo percitus æstro
 Belligeras animare tubas, & Martia bella
 Dicere: pulsa quibus nemorosa cacumina Pindi
 Bella sonent, totusque Helicon clamore resultat:
 Horrida & imbelles accendant pralia Musa.
 Forsthan heroam si myrto adnectere laurum
 Arbitrio populi liceat, plausuque theatri,
 Tum te, Dive canam: toto tunc ore sonandum.
 Et tua Mantoa clarissima gesta per Orbem
 Conabor proferre tuba. te Seres, & Indi,
 Te simul Ammerici, & gemino gens si qua sub axe
 Restat adhuc ignota, sacris te numen in aris
 Imponet venerata: tuos cantabit honores:
 Et supplex tibi vota feret, precibusque vocabit.
 Interea juvat instructo duo marmora templo
 Figere, primitias belli tibi, Dive, futura,
 Hinc, atque hinc: medio fulgens spirabis in auro
 Ipse laborato, radiusque incinctus, & æstro
 Qualis in astrigero confidis victor Olympo.
 Sub pedibusque undas, & terras arduas omnes
 Despectas. parioque insculpam talia saxo.
 Et primum leva, quod fani in parte locabo,
 Vulnere te glandis fractum, thalamoque jacentem
 Incidam, & palmas Divorum, & facta legentem.
 Adjiciam summo visum de culmine cælum
 Expandi, nitidisque chorum descendere pennis
 Aligerum: quos inter erat aux primus Olympi,
 Claudere cui terris cælum, & reserare potestas.
 Illum syderio depingam rore medentem
 Saucia crura: novos & dio flamine sensus
 Infundentem animis. Dubia sub luce colorum
 Præruptos faciam montes, & vertice templum

Virginis: inque genute pronum, aramque tenentem,
 Et galeam, scutumque Dea, gladiumque sacrantem:
 Spes & Fortuna ingentes, titulosque superbos.
 Non procul incurva sub rupe insculptus in antro
 Squalenti barba, vilique induius amictu
 Atque fame, & nimio stabis vexatus ab aestu,
 Frigoreque, & rigidis discissus terga flagellis.
 Durarudimenta: at sacri felicia belli
 Principia: hinc lauricentum, palmaque relata;
 Hinc illa egregii fluxit seges ampla triumphi.
 Marmore, que signis dextro spirantibus addam.
 Hic te delectos cogentem ad signa maniplos,
 Militiaque nova leges, & prima locantem
 Fundamenta, sacer terris quo cresceret ordo
 Excidium extremum vitiis laturus, & Orco,
 Verum pacato Saturnia secula mundo.
 Praclaros sculpam Heroas te patre creatos:
 Saberiden cladem Stygium, Diti que tremendum
 Borgiaden. geminos hunc juxta plurimus arte
 Appingam juvenes, quos lilia cana coronant.
 Quos & olorinis tranantes aëra pennis,
 Puraque membra, nivis ritu canentia pingam.
 Pone sequens rutilo fulgens Antonius ostro.
 Ibit ovans: socium cui se Marvortius addet
 Marcellus, patria missus Sirenis ab ora,
 Trans magnum Oceanum, primique cubilia Solis,
 Seras ad extremos, & laponis ultima regna.
 Ibit & ille, suo qui te cognomine reddet,
 Agmine laurigero Heroum stipatus ovantum.
 Et tu, quem comitem mox sunt habitura Deorum
 Concilia, immixtus tantis Heroibus ibis,
 Carole: teque chorus lauro comitabitur ingens.
 Ibitis & terno conjuncti fœdere, vox d
 Primitias Latio Patri quos mittit Iapen.

Atque alii, parvo si fas concludere saxo
 Tos magnas Heroum animas, qui vulnera passi
 Pro re Romulea, signis meruere beatis
 Ascribi: & sacri quoique doctore magistri
 Romanos gentes ritus, legesque sacrorum:
 Non tamen insignes saxo superaddere palmas
 Præteream, magnarum & tot miracula rerum.
 Hic miris elementa modis pareret fugatis
 Equora nimirum pacari, atque aëra nimbis.
 Stare amnes, trepidare sinum Telluris, & ignem
 Nunc prout obsequio flammarum, & luce corusca;
 Impete nunc presso in rores abiisse repentes.
 Atque gelus, frigusque suum donuisse rigorem:
 Devictæque acies morborum, & pestiferam vim.
 His addam è tumulis educta cadavera, Mortemque
 Horribilem indomitam, formidandamque subactam.
 Illic Eumenides discisso crine jacentes,
 Atque triumphatum Strygia cum gente tyrannum
 Tetrum, indignantem, flammæque ex ore vomentem
 Attonitumque vadis Phlegethora hædere reflexis,
 Insculpam: geminoque hæc scribam carmina saxo.
 De Mundo, & Luxu, victoque Acheronte trophæa
 Parthenia hæc Patri magno posuere Camæne.
 Hæc tibi nunc templo figam donaria: campum
 Tu jam miles adi, mecumque accende canoro
 Ære animos: ducibusque præi bellator in arma.
 Iam fera bella sonant Capitolia: jamque bifrontis
 Fana Dei referantur: & alto à vertice totis
 Montibus assurgunt Alpes clamore secundo;
 Tyrrhæneque fremunt pulsata classibus unda.
 Responsum longè cava litora, & arma reclamant
 Pulsati colles, & totus detonat æther.

Simul ac primum cantui finem imposui, statim Car-
 dinalis: Donatium, inquit, insigne porro, ac splendi-
 di-

commercia mirificè fovet, ac promovet vastissimus ju-
 xta, ac tutissimus portus, qui urbem ab Oriente alluit, &
 cui vel opportunitate, vel situ amplissimo nihil admo-
 dum est, quod accedat. tot verò, tantisque navigiis con-
 tinuò pervius, ut maritimam diceres urbem fluctibus
 innatantem. Hinc verò laxitas Propontidis patet, il-
 linc in angustum coarctat se Bosphorus. contra verò
 trans portum Pera est, vastissimæ urbis appendix am-
 plissima. è conspectu autem in Asia Calcedonia re-
 spondet: nec longè plurimo turritus vertice Olympus
 assurgit, qui tum positu suo, tum suis viridans sylvis
 amœnissimum exhibet prospectum. Hac, illac per
 universum Bosphori tractum, (ni flexuosas angustias,
 parvaque naturæ repugnantis intervalla dicere mavis)
 placidissimi sinus sunt, & quam maximè hospita-
 les, molles, atque herbidi scopuli, & perquam piscosi: ex-
 porrectæ hac, illac lingulae, veluti è gemino terrarum
 Orbe occurrentes sibi, & per mutua oscula amplexan-
 tes. Cum in medio utriusque Bosphori fueris prensare
 manibus geminos Orbes videris, transitu vel bobus
 meabili: unde nomen ambobus, & tanquam in disso-
 ciatione germanitas concors. accedit vel ea voluptas,
 quæ tam grata est, quam quæ maximè; nimirum audi-
 re alituum cantus, canum latratus, atque humanæ vo-
 cis inter duos Orbes commercia: videre item maria ul-
 trò, citròque meante fluctu, perpetuò variantia, atque
 omnis generis piscium fecundissima. Per Bosphorum
 enim ab Euxino in Ægæum meant, ac remeant innu-
 meri penè piscium greges: qui hiemem in Ponto, æsta-
 tem apud nos traducere consueverunt. quales sunt
 Thynni, & Pelamides, Ziphæ item, atque Delphines,
 alique non pauci, qui inter æstus fluentis, refluxentisque
 pelagi cursant, recursantque, placidissimèque lasciven-
 tes, quasi choros ducunt, ludosque concelebrant. Hic

Cardinalis: Assentior prorsus. effecisti enim, ut mirabile illud naturæ ludentis opus quasi oculis contemplerer, at si præsens essem voluptatem etiam perciperem. Verum enim non negabis nimirum mihi quantum ille natura antecellit, tantundem Craterem hunc nostrum ab arte, atque industria illo superiorem esse: saltem hac ætate, quâ minus à barbaris exornatus (credo enim Romanorum Cæsarum tempore fuisse ornatisimum) imò potius Scythica feritate, dejectis veterum monumentis, miserabilem in modum deturpatus. Hic verò sinus totus ferè quantus est, tot urbibus, oppidis, villis, atque ædificiis coronatur, ut una urbs perquam amplissima videatur. in huiuscemodi verò corona, pretiosissimam quasi gemmam Neapolim habet: quæ vel situ, vel ædificiis quâ privatis, quâ publicis longè Byzantium exsuperat. Tum ego: Ità verò: neque id me latebat; atque istuc jam jam iturus eram. in hoc enim ipso sententiæ omnium consenserunt, quotquot utrumque artificis naturæ opus quammaximè admirandum contemplati fuerunt.

Sub hæc superato promontorio, in Pollii sinum, ingredimur, quem ab ipso vestibulo curiosè cœpimus circumlustrare. Imprimis ipso in flexu promontorii brevissimum sinum, stagnum diceretis, offendimus. illum olim undique conclusum fuisse, & scopuli, & pilæ circa osejus objecta indicio sunt manifestissimo. quin etiam fuisse ibidem vivaria, vel ipsa loquuntur rudera. Exin verò sinus Orientale latus, quâ scopulis, quâ rupibus prætextum, circuivimus. in quo pauca admodum veterum monumentorum vestigia deprehendimus. quem ut primum superavimus, in ipsam sinus oram spatiosam, & commodam, in qua geminæ id temporis visuntur tabernæ, descendimus. illam lento quidem gradu ob arenam, usque ad alterum Occidentale latus, & ip-

sum scopulis, & rupibus asperum, tum animi gratia, tum vetera perlustrandi desiderio peragravimus. Deinde consensu iterum phaselo, latus ipsum, cautes propter amœnissimas percurrere instituimus. Hic in secessu præcelsæ rupis, quæ, reducto in sese gremio, placidissimum sinum efficit, ingens arcus fornicatus apparet, qui præse speciem facelli refert: atque id ipsum sparsa hac, illac rudera manifestò attestantur. sinus qui, ut modo dicebam, reductis rupibus curvatur; atque idcirco à ventorum debachantium furore securus, & hieme commodus navibus, & æstate quæ umbra, quæ placiditate maris, quæ viriditate arborum, est amœna amœnitate amœnissimus. in ipso pilæ quamplurimæ, quibus olim magnam ædificii molem superinnixam fuisse facile inducor, ut credam. istæc verò omnia inspiciens, & diligenter exquirens: Nonne hic, inquam, Neptuni templum olim fuisse verosimilius videtur? quippè ruinæ vel ipsæ ad id sentiendum inducunt: & illud vel maximè, quod sic amico conspergi sale, ut ait poëta, facile potuisset. Tum Cardinalis: His haudquaquam assentior: nulla quippè hic inædificatæ domus vestigia: nec certè quidem in loco tam aspero, adituque difficili fuisse unquam probabile est. Quin potius crediderim hic in superiore colle Herculis templum extitisse. istud verò, specum quandam fuisse, ex qua per ipsius rupis incisæ gremium in superna, templumque ipsum ascensus esset: & qua æstate oblectationis gratia immorari Pollius potuisset. quare in ipsam rupem ascendamus, inveniemus fortasse vestigium aliquod Herculei fani, quod in colle positum dicit Papinius. Cui tum ego: Nihil mihi potius est, quam tibi obtemperare. at quoniam hac ne capreis quidem iter, in æquiores illum locum nos corripiamus. Et ille: Rectè admones. in illum igitur gradum inferimus. ex quo

quo, modò erecti ambulantes, modò quasi repentēs, post implexos, implicatosque calles, ex quibus vix nos extricavimus, tandem in collem ruderibus, quæ pronuper eramus contemplati, imminentem, summo labore conaſi evaſimus. hunc igitur collem, ubi olim erectum Herculis fanum fuiſſe Cardinalis non levibus conjecturis affirmabar, perquiſitè inveſtigaremus, ruderà compluria pervetuſtæ fabricæ, quæ, ut ipſamet ruderà de ſe indicio erant, ingens olim fuiſſe videbatur. parietinis partim obruta, partim verò fruticetis obſerta animadvertimus. quocirca Cardinalis foſſorem, qui non procul in ſuo ruſculo terram verſabat, accerſiri juſſit; effodique humum juxta ruinas illas ruderum antiquorum. in eam enim ſpem venerat, nimirum fore, ut vel monumentū aliquod inſigne, vel numiſma Cæſarum reperiretur. Verum cum diù foſſor inſudaveſſet, nihil omninò præter pilas, ac fundamenta in rupe jaſta, deprehenſum eſt. Hoc loco paganus admonet eſſe tam propè à ſuo ruſculo ſubterraneas quaſdam fabricas & miras oppidò: ibique haud dubiè illuſtre quid monumenti, aut numiſma comperi poſſe. quocirca viſum eſt non abs re futurum, ſi illuc concederemus. nihil igitur cunctati, in indicatum à pagano locum grandi gradu perreximus. qui ſimul, atque nos acceperit, per humile oſtium, quippè opplerum humo uſquequaque relabente, in fabricas intramus. erant autem perquam ampliffimæ cifternæ, quarum aliquæ adhuc integræ viſebantur, aliquæ verò vitium jam ſecerant: longoque ordine ædificatæ: æq; ſingulis in ſingulas patebat exitus, ut in omnes intromitti aqua potuiſſet. illas extructas à Pollio ad continendam aquam, cujus indigus collis eſt, rectè Cardinalis opinabatur. quod verò nobis admirabile ominò viſum eſt; vaſtiſſimi erant fornices, adeò ſolidi, & tanta vel arte, vel induſtria fabrica-

ti, ut imensos penè cumulos ex aggesta sensim terra enatos, arboreſque vaſtiſſimas inibi plantatas ſubſtenterent. Huiusmodi cisternæ quamplurimæ non procul à Surrenti pomærio in Vespasianorum fundo, magna ſpectantium admiratione conſpiciuntur. Romanum opus in quo cum arte certasse magnificentia viſa eſt. ingentes quippè, & inſigni opere, elaboratæ, quo in genere, juxta ac in reliquis nulla gens Romanos ne æquavit quidem, nedum ſuperavit. quæ quidem poſt tot ſecula integræ omninò uſque manent, incumben- teſque dorſo imensos truncos ſubſtinent, ut penſiles Semiramidis horros meritiffimò diceret. Servatur in his aqua publica, quæ ex Surrentinis collibus, è quibus ſcatet frigidiffima, per longos canales teſtaceos in illas infunditur. Poſtea verò quam ſingula curioſè inſpeximus, ad litus tandem descendimus, per æquio- rem collem, & minus impeditum, quàm nos paganus ille deduxerat. quo non ſine mercede dimiſſo, phaſelum conſcendimus: inque Surrentinum dirigi curſum gubernator juſſus eſt. jam jam enim nox diem adimebat.

C A P U T IV.

Occaſione perridicula fabella, feſtiva quadam deputato ſpectro narratur hiſtoriola.

Cùm eſſet apud me Taurinus Juvenis, veſpere ejus dici, qui Virginis triumpho inſignitus eſt, à frugi cœnula, per pauculis admodum verbis animi gratia factis, cubitum omnes abivimus: & ut qui longa deambulatione defatigati, ſtatim condormivimus. Lucernam verò puer oblitus extingueret, in culina accenſam reliquerat. non multò antè conticinium pulſari tintinnabulum ſubaudio: & quia homo ſum levi ſomnus derepen-

pentè expergiscor. hærebam tamen animis, datusne
revera sonus, an essem fortè somniatus. aures igitur ar-
rigo, & suspensas teneo, ut clarius strepitum, si fieret
iterum, exciperem. cum illicò resonare tintinnabulum
audio manifestissimè. quare ilicet assurgo, injectaque
raptim veste, ad januam tacitus accedo: eductoque pes-
sulo, forem perpauillum aperio placide, nec crepo; at-
que ad limen parumper subsisto: mox animosior fori-
bus gradum effero. Cùm ecce tibi ex proximo cubicu-
lo Taurinus adolescens timens, tremens, ac penè se-
mimortuus præ formidine. cui statim ego submissa ad-
modum voce, Quid trepidas? inquam. Tum ille: Pe-
rivimus miseri. Ego verò: Adeone cito? Et ille: Num-
quid non audisti tintinnabulum? Tum ipse: Audivi
enimverò: & quidem semel, atque iterum. At ille: To-
tus metu madeo: timeo enim oppidò; ne malus quidam
genius domum obsederit. Cui tum ego: Mitte, quæso,
timorem istum: nunquam enim hucusque nostra hac in
domo vel visi, vel auditi Cacadzæmones. ego plus cer-
tò à furibus timeo. nam ut scis, nudius tertius in tectum
agricolæ insilientes scalis gèstatoriis, quas ille ad pro-
ximas arbores applicaverat, cuncta ferè lintea, quæ ci-
neraria expurgatione mundata ad Solem siccanda ex-
posuerat, nec præ oblivione sub vesperam collegerat,
suffurati sunt. Tum ille: Si clandestini latrones es-
sent, neutiquam pulsassent crepitaculum, nè fortè stul-
tissimi hominum vellent se manifesto indicio prodere.
Cui ego: Vera prædicas. sed fortasse casu factum est. Et
ille: Non certè sic in animum induco: haud equidem
casu fit, quod cadit sæpè. Cùm verò mox sensim suspen-
so gradu, & vix primoribus digitis signantes vestigia
ad flexum usque deambulationis progressi essemus. Sta-
tim Sylvium obviam venientem conspiciamus. qui vix
dum nos vidit, cum, Audistis, inquit, clangorem tin-

tinnabuli? Cui tum ego: Maximè: atque idcirco affurreximus. hic timet Cacodæmones, ego verò latrunculos. Sub hæc lumen in culina animadverto, quare ad Sylvium: Quodnam lumen est illud? Ille verò: Nescio equidem. At adolescens: Timeo nimirum, ne ibi malus sit genius. Interea loci dum hæc diceret, illicò audimus & crepitaculum resonare vel maximè, & felem altius ejulare post crepitum, quasi ex alto cecidisset. Tum statim Juvenis jam penè enectus præ timore: Perrii omnino. Tum ego: Visne aquam? Ille verò: Mitte nuces. haud equidem jocandi tempus, quando lustrali opus esset. audin' ut felis personam mentitus non terreat simul, & illudic Cacodæmon? capessamus nos hinc, quæso, in sacellum. At Sylvius: Ah, ah, ah, vah, felis, felis est, jam memini, quæ vitulam tintinnabuli funiculo appensam furari adnisa est. Cui ego: Et quis ille fuit asinus, qui tintinnabulo vitulam suspendit? Ille: Ego ipse. Tum ego: Bellè tu quidem: nempè ut dormientes excitares, ac perterrefaceres. deerat fortasse paxillus? At Sylvius: Cum voracissima felis semel, iterum, ac sæpius modò pisces, modò carnem devoraverit clanculum, locum illum futurum ab illa tutissimum putavi. neutiquam enim credidissem tam altè unquam exilire potuisse. imò, si fortè insiluisset, exaudiendum fore tùm crepitum tintinnabuli. felem illam dii omnes perdant. At ego: De fele ipse videris, ego de vitula sum sollicitus. accepto igitur lumine ad locum pergimus, videmusque discissum vi funiculum, felemque una cum carne diffugisse. Hic juvenis, cujus in animo hærebat usque præconcepta suspicio, Aspersisti aquam, inquit. nunc paulum exorior: nam penè perieram præ formidine. malè sit feli, malè sit agricolæ, qui illam alit nostris jacturis. Cui ego: Verum hæc imprecationes nobis vitulam non reddent, illa, ut mea

fert

fert opinio, in villici casam se recepit cum præda: concipiamus igitur furtum, veteri more, lance, & licio. At Juvenis: de vitula conclamarum. Verum Sylvius: Minimè, inquit, eamus illicò in hypethram: ibi illam alias cum furto deprehendi. nil igitur cunctati, in subdilem ambulationem irrumpimus. furemque inibi se præda saginantem illicò invenimus. ille, relicta præda, in hortum derepentè desilivit. nos vitulam penè intactam læti recepimus.

Postea verò quam è subdivo intra tectum rediimus, ego: Quoniam, inquam, hic cadit bellissime, audite, quæso, fabulam tam festivam, quam quæ maximè. narrabo illam quam libentè, ut hujusce juvenis, qui meticulosus vel maximè, animum perpauculum exhilarem, contractamque spectrorum recordatione, frontem, explicem. Tum ille: Quæso, ut facias; ita enim fiet, ut læti, ac festivi cubitum concedamus. Sylvius verò: Audiam & ego non modo patienti, sed volenti animo. licet enim tantisper immorari, dum redeat somnus. quinimò læto, & parato cum sis animo, facilè somnum concilias: minimè vero tristi, & perturbato. Tum ipse: Auscilate modò: est enim operæ auribus percipere, adeò ridicula auditu est. Stabiis degebat adolescens quidam non illibetalis, & ut ferebat ætas non mediocriter eruditus, verùm temperamento melancholicus, & suapte ingenio perquam meticolosus. eòque insanix pervenerat, ut cujusquemodi noctu strepitum sive casu, sive consilio domi excitatum, illicò à Cacodæmone suspicabatur. quantulumcumque umbram vidisset, aut videre sibi visus esset (quod in hujuscemodi hominibus fermè fit) statim spectrum arbitrabatur. Quare frequentissimè tum apud præsidem, tum cæteros collegas conquerebatur, omnem circa suum cubiculum viciniam obsideri, terris-

que genitis obnoxiam esse. Illi juvenis timiditatem, timiditatem autem? imò dementiam, quā risu, quā facetiis partim coarguebāt, partim deridebant. atque hoc modo se quotidie deridendum propinabat. Accidit fortè fortuna, ut nocte quadam intempesta, cum omnes cubitum concesserant, vento repente excitato, concurrerentur vehementius postes ex adverso cubiculi unius cujusdam è sociis, apertæ, somnumque interruebant. ille cum diutiusculè fragorem tolerasset, tandem impatiens, lecto exilit (interrumpi enim somnum tam acerbum cubantibus est, quam quod acerbissimum) utque erat una amictus subucula egreditur: strepentesque à vento fores quantocyus occludit. Atqui redire, mox in cubiculum cum vellet, perturbata statim mente, sibi in manibus non est. anceps igitur animi hæret, fluctuat, nec satis tener, quorsum ad suas fores redeundum sit: dextrorsumne, an sinistrorsum: nec consilii locum habet, nec copiam auxilii. dum sic incertus animi pendet, inque uno indusio tremit à frigore, eam mentem subit cogitatio, singulas nimirum sociorum foriculas prætentare, quoadusque in patentes offendat. secum enim argumentabatur hoc modo: Cæterorum fores oppessulatae cum sint, quas ergo patere præfensero, meæ erunt haud dubiè. Hic me juvenis sic interpellat: Nonne lucernæ lumine, quam accensam noctu in unaquaque deambulatione habere consueverunt, suum ille cubiculum poterat recognoscere? Cui tum ego: Fortassis illam ventus extinxerat, vel, ut sæpè sæpius usuevit, ignavissimus minister aut novum oleum non infuderat, aut ellychnium non eminxerat. Tum juvenis: Vera prædicas. experimento quippè doctus sum quam supina sit ministrorum ignavia. Sed perge porro: res enim, ut conjicio, erit festivissima. Cui ego: Contendam efficere, quod institui, filumque fabu-

læ iterum ordior hoc modo. Ille post excogitatum salutare, ut putabat consilium, deambulationis parieti innixus, singulas manibus, ut cæcis mos est, fores prætentat: & quidem leviter, ne socios excitaret. tandem cum deprehendisset bibliothecæ fores præfecti negligentia apertas patere, illicò gradum infert, januamque occludit, ut qui præ frigore penè obriguerat. Sed quid? vix dum pedem intulit, crepitumque seræ exaudivit (erat enim ex illis, quæ, laxato arcu, ultrò sese obfirmant: vulgus à similitudine balistas vocat) cum se ille falsum animadvertit, inque jocularium malum inscientem penè incidisse. Hic Taurinus: Væ miseri! ingens quippè cui infortunium ceciderat, non pauca admodum, opinor, in bibliothecarium jecisse maledicta. Cui tum ego: Rectè conjectas, tantam enim iram concepit, ut illi dira omnia comprecaretur. Cùm igitur obfirmatum ostium per se referare non posset, pultare cœpit identidem. Obaudit strepitum pavidissimus adolescens, ac spectrum de more suspicans tremit totus, horret, sudat, ac penè emoritur. Hoc loco Sylvius: Hinc, inquit, fabulæ festivior actus incipiet. Cui ego: Ità enim verò. ausculta modò. Facto mox utut tantisper animo, assurgit, acceptaque ab amula, quam ad limen januæ propter genuale scabellum, appensam habere mos est, lustrali aqua, se illa aspergit, Crucis signum imprimens, munitque adversus Cacodæmonem. Superos hinc precatur, ut rem benè vertant: bonumque in primis genium, ut malum, quicum ei odium interne cinum, fuget illicò, tradatque in Tartara. Deinceps confirmato his precibus animo, ad fores accedit, gradu adeò suspenso, ut vix in arena vestigium reliquisset: per-
rimescebat quippè umbram suam, & quemcumque ipsemet strepitum edidisset, sic porrò aurem arrigens rimis admoveret, ut faciunt lepores, cum venantium stre-
pi-

pitum præsentiscunt, ibique suspensam tenet, ac trepidam, si fortè rumore exciperet, & cujusmodi esset discerneret: & si commodè daretur, erumperet. mox verò paulatim fores aperit, extraque exporrigit auriculam, attentoque hæret animo. ubi verò sonitum audit iterum, extemplo exilit: rectàque ad præsidem convolat: illiusque fores iterum, iterumque pulsat, ac penè diffringit. ille enim, ut accidit nocte concubia, & ante gallicinium indormiebat altissimè: quin etiam erat natura gravissomnus. Tandem exporrectus, Quis foribus, inquit, tam protervè injuriàm facit? Ille verò: unus è sociis. Tum præses raptim injecta veste, fores aperit. visoque juvene, quod erat, statim suspicatus, ità, non sine stomacho vehementer objurgat: Istuc nempè deerat, quo insanix tuæ insigne dares argumentum, ut per ridiculis istiusmodi spectris, quæ tute tibi ad libidinem fingis, somnū nobis, & quietem exturbares? adeone miser insanuisti, ut extimesceres umbram tuam? quoties te admonui hujuscemodi visa nihil admodum esse nisi nebulas in tua mente à temetipso depictas: omitte tandem imagines istas, quæ reapse, nihil sunt, & si tibi insipienti speciē offerant, quā perditus insanias. abito hinc, & dormi. Ille verò ad pedes ejus accidens hominē etiam, atque etiam rogat, atque obsecrat, ut secum ad locum malo genio obsessum se conferat, fieri sic facile posse, ut testis ipse, suismet oculis videat, suis auribus audiat, suis etiam manibus palpet, quod minimè inducebatur, ut crederet. sic comprehensa semel rei veritate, sibi parceret in posterum. omnique molestia liberaret. Tum præses: Næ ego stultus, qui deliriis istis fidem præstem. At juvenis urget iterum, perque Superos omnes obtestatur, ut exiguum illum laborem sumeret, quo, si nihil aliud, se certè sinistra illa opinione levaret. His tandem præses evictus precibus, tactusque mi-

miseratione juvenis, unâ cum illo ad locum pergit, in quo esse malus genius credebatur. Vix propius accessit, cum statim crepitû audivit, quo audito, illicò substitit. Deinde ut audivit iterum, pedem refert: & simul ipse incipit extimescere. postquam verò tantisper hæsit deliberans, tandem in juvenis sententiâ descendit. nempe facile credimus, ubi suspicio præcurrit. Jubet igitur excitari reliquos socios, eosque de spectro certiores fieri. mox comparari ea, quæ more majorum adhiberi solent ad Dæmonem adjurandum.

Postea vero quâ cuncti convenerunt expectecti jam socii, rem à præside discunt: credunt & ipsi, quod fabulam ante putaverant. usque adeò facile persuadetur error, ut auctores habere cœpit. Hinc ad locum eunt cum Cruce, funalibus accensis, aqua piaculari, & jis omnibus, quæ in re tali usui esse consueverunt. Hic Taurinussic interpellat: Ridicula sanè res: usque adeò nihil omninò est, quod interdum non cadat. sed perge porro: expecto avidissimè fabulæ catastrophem. Tum ego: Atque jam præses cum saluari signo, funalibus ceteis, vasculoque lustralis aquæ cum suo aspergillo ad locum accesserat. certi omnes bibliothecam occupasse literatum Cacodæmonem. Principio præses accepta lustrica aquam funditat, crucemque signat adversum genium illum, jam opinione terretimum. ille verò futurum jam jam gemina calamitate miser, ut lumen tam propè admotum aspexit, timens nè lindeat deprehenderetur à sociis, quippè qui verecundus: Tollite hinc, atque amovete lumen, exclamat. verum voce adeò immutata, & fracta cum propter frigus quo algebat, tum propter ruborem, quem futurum timebat, ut neutiquam ab illa cognosci potuerit. imò illi jam sibi persuasum habebant animo. eum unum esse ex desertoribus spiritibus quocirca insultant, atque exprobant,

ac maledictis proscindunt. Pessima inquit bestia, omniumque nequissima, jam intelligimus ex quo stabulosis, & ex qua sentina emerferis. nempè odisti lucem. emigrandum tibi profectò hinc est; inque Oreum meritò ob tua scelera tibi debitum facessendum: nulla tibi cum religiosis hominibus res est. Erumpe quanto-cyus, abscede jam, pete inferos bellua teterrima. istæ autem jactantes loco propinguabant. At ille lucem tam propè conspiciens, contentiori voce conatur amoliri. Auferte, inquit, quæso; lumen. non ego, malus aliquis sum genius, sed ex vobis unus, hic fortuitò inclusus. Hi verò: Næ nos insani, qui credamus tibi, cujus est mentiri. Atque hic jam exorcismum ritè auspicabantur. Ille vero: Satisne sani estis, qui tam per-versè illuditis. numnam vos cupido incessit egere Saturnalia? aut vos sanio rem mentem exuistis, aut ego quidem somnior. Hoc loco illi facti metu spectri animosiores clave ostium aperiunt: & præter omnium expectationem, non minus frigore, quam rubore trementem, & frustrà à se dedecus amoliri conantem, socium deprehendunt. & quæ tragedia cæperat, in comædiam tandem desiit, quanto risu, narrare non est operæ pretium. Hæc cum dixissem, læti iterum, atque hilares cubitum concessimus.

CAPUT V.

Esurialis diei prandium adornatur: cujus occasione quomodo varia piscium edulia præparentur, scitèque condiantur, exponitur. questum mox qui montes essent ignivomi. tandem prandium & festivè, & frugaliter celebratur.

Cùm benè antè lucem, meo more, sacris operatus essem, & horarias preces, & funebrem psalmodiam

diam ritè recitasset, accersiri jubeo navicularium, ut cymbam, quam in sinu nostræ speluncæ subductam habebam, deduceret in mare. Enimverò cum futurus esset dies, qui Virginis natalitio sacer est, volebam è piscatoriis naviculis, quæ plurimæ ad oram Surrentinam piscatum conveniunt, aliquid mihi piscium comparare. nam è foro piscario nihil admodum speres: adeo enim Surrentini in pisces imminet, quorum appetentissimi, ut ne aphyia quidem una in terras appellat; ni fortè eùm plenis retibus capiuntur, habebam etiam mecum lineam, & hamum piscarium, ut relaxandi animi gratia tantisper vel è scopulis, vel è cymba non tam pisces fallerè, quam otium. Consensa igitur navicula cum Eulalio, qui tum mecum erat in Surrétino, propter scopulos ire pergo, ut placidissimas auras, quæ manè juxta illos mollissimæ spirant, liberius captarem. satias enim jam me tenebat studiorum. Et sanè post continuatam multorum dierum operam laxamento mihi opus erat, & ut aliquam facerem studendi intercapedinem. Postquam igitur oram omnem summa cum animi voluptate, tum valetudinis commodo circuissimus, jubeo navicularium cursum inhibere, ac piscatoriam juxtà cymbam subsistere, ex qua pisces quatuor retia deducebant, ab his engraulem peto: acceptumque hamo statim præfigo: demittoque in undas, si fortè synodontem captarem. solent hujusmodi pisces retia circumcursare, ut minores venentur, præcipuè engraulis, quibus avidissimi inhiant. neque verò à capta spe decidi. vix enim hamum demisi, cum illicò trahi magna vi lineam sentio, tum derepentè reliquum funiculi, quod erat in glomere, impiger explico, relaxoque. sic enim penitus descendit hamus in guttura, nec obstantis vi piscis linea discinditur. postquam autem diù, multumque reluctatus, tandem semimortuus aliquan-

tulum quievit, funiculo reducto, prædam lætissimus accipio. Deinde ad piscatores accedo, & quid bolo illo piscium comprehenderant, percontor. Tum illi: Isto, inquit, fermè nihil; verum multo antequam allucesceret, tantum piscium cœpimus, ut abūdè habere possis. Quibus ego: Exponite nunc verò; ut gratissimos mihi carpam, Tum illi cistam satis grandem, ac benè plenam expromunt: & Delige, inquit, ex tua voluntate. Ego verò quoniam denticem, & quidem grandiusculū habebam, sex tantummodò mullos ex piscibus eligo: & quanti indicarent, interrogo. Tum illi: Accipe hos quinque item scorpis, & has totidem soleas. Quibus tum ego: Illorum mihi opus non est. Hic me Eulalius sic interpellat: Verum certò soleas præstinabis: quippè illis te libenter vesci professus es in Halieuticis: verus teneo: inque illarum gratiam recitabo.

*Sed qui Psittacci freta, qua felicia cursent,
Dicamus. Dulci solea pinguedine succi
Occurrunt prima cantanti, quas mihi malim
Apponi, quoties Divorum sacra preimus
Supplicibus votis, vel tempora quatuor anni
Primitiis frugum oblati, precibusque sacramus.*

Age igitur; indulgendum semel genio est: neque sis adeò ad rem attentus, atque parsimonix adverstas. saltem emito, si quid opus facto esset. Tum ego, ut vel levissimam avaritiæ suspicionem à me segregatam; emā, inquam, tui gratia: potius enim mihi est tibi, quam meo obsequi genio. hinc ad piscatores, Quanti? Illi verò perquam benevolè: Quanti voles. res transigatur arbitrato tuo. At ego: Non mea, sed vestra merx est; vestra igitur indicatio. Tum illi. Habe tibi quatuor argenteis. Quibus ego: Tres solvam: Tum illi: cum inter se deliberaissent, meumque ingenium jam possent; Habe, inquit, verum quæsumus, ut cum co-

me-

mederis nobis calicem propines Sosiani illius vestri melioris notæ. Quibus ego: Facerem haud gravatè, ni meum prandium caninum esset. Hic illi: vultu in admirationem composito: Vinum non bibis? an fortè jocularis? Ego verò: Haud jocor. tempus enim jocandi non est. Verum vos bona spe esse jubeo: siquidem cum ad nostrū scopulum applicabitis, dabo vobis phyalam rufi, ut vos mihi propinetis meracius. At illi: At dabis vel loram certè, vel saltem secundarium. Tum ego. Minimè verò: sed oppidò bonum, & bimum. idque vobis spondeo, promitto, atque in me recipio. illi tum gratias agere, & se in omnem rem paratos esse. demum cum pecuniam numerassem, navicularium domum redire jubeo.

Jam oram nostræ spelunæ cymbulam subducturi predebamus, cùm phaselum cursu concitatissimo ad nos contendentem animadverto: nec sanè tam propè à litore. quocirca visorium tubulum marsupio educo, explicatumq; oculis accommodo, ut quinam homines forent, exquirerem. tres video in puppi quasi per nebulas: quos nostrates esse, ornatus ipse indicium faciebat. subducta mox trochleis cymba, saxisque ad latera communita, & ad paxillum religata, iterum inspecto: discernoque distinctissimè nostros illos homines esse. quare ad Eulalium. Hi certè quidem Stabiis veniunt nos de improvviso oppressuri. divinavi oppidò cum pisces emerem: alioqui in quas nunc angustias conjicerer: Tum Eulalius: Sic est factum. id verò mihi suasori debes. Ego illi: Ità sanè. mox navicularium cum piscibus domum præmitto: moneoque, ut asservaret cautè; ne vel canis aliquis, vel catus prandio nostro funus faceret. ipse verò cum Eulalio in ipsa scopuli crepidine hospites opperior. Illi ubi propius accesserunt, continuo linteo explicato, ut nunc fit; me primùm salutant. dein-

deinde cum intra vocis excursus esse, sibi visi sunt, nominatim appellantes, lætis, festisq; acclamationibus salvere jubent. Ego illos pari amoris significatione consaluto. Tandem è phaselo egressos perhumaniter accipio, ac totis vulnis complector: & gratias etiam quamplurimas ago, quo me inviserent, tantoque honore dignarentur. illi contra rogare, ut eis parcerem, si me studiis occupatum occupaturi, plurimumque negotii conflaturi venirent in pervigilio: quando crastinus non erat ipsis vacuus futurus: purgare item, si nihil piscium secum attulerint: cum neque Stabiis, neque per viam, ne per pauculas quidem aphyas reperissent. Tum ego illis obtestor perquam gratissimum mihi accidisse ipsorum adventum, & ne minimum quidem negotii exhibituros. siquidem nihil me antiquius habuisse, quam amicis inservire, omnemque præstare operam, atque omnibus prosequi officiis: præcipuè, quorum consortio ægritudinem animi relevarem. de piscibus curam omnem, sollicitudinemque deponerent: esse nonnihil domi, quo fami consulerent.

Hiscæ benevolentix officiis mutuò præstitis, illos in rus deduco. Hic placuit tantisper in calopside immorari, ut Craterem omnem contempleremur, ac spiritum hauriremus liberius. arduum enim ascensum, & mihi obstructione diutina laboranti quam maximè laboriosum, uno spiritu confeceramus. mox per Xystum in domus atrium venimus, gradibus deinde conscensis, superior nos ambulatio excepit. Hic hospites ad hypæthræ vestibulum confabulantes cum Eulalio reliquo: me verò ad curandum prandium in culinam capesso. Ubi verò ingressus sum, ignem accendisse Fabio- lum, inque tripode collocasse cacabum continuo animadverto: quare, Bene est, inquam, Fabiole: laudo so- lertiam tuam: sic enim factu opus erat. Ille verò: Quid sibi

tibi petunt hi hospites? Ego tūm: Quid petunt? ver-
bo, ut me invitant, revera, ut convivio excipiantur. Et
ille: Gaudeo summopere: prandebimus quippè hoc
manè opiparè. Cui ego: Istuc certè quidem tu, gur-
ges, volebas. at ego Superos rogo, ne id mihi frequen-
ter contingat. ne posteaquam brevi decoxerim, hujus-
sce Elysii mei solum perquam geniale vertere, vel ipsis
Muis invitis, cogar. Et ille: Non certò tibi deerit pe-
cunia, quæ largè suppeditatur. At ego: largè? imò
parcissimè admodū, certè si id sæpius accideret, hanc pro
foribus scribā epigraphen: Occupatū me Musis esse. Age
verò, omittamus istæ: nolo enim moram trahere, ne
tardius prandium apparemus: multus quippè dies est.
Cedo, ubinam pisces reposuisti? Tum ille: In pensili
creotheca, nam propter anni intemperiem rota domus
ita formicis, ac vespis secat, ut nihil sit ab illis secu-
rum. quin vereor oppidò, ne etiam in illam, quàmvis
paxillo ex alto pensilem irruerint. Tum ego: Rectè
cautum. accipe, & huc infer. mox ut allati, inque aba-
co expositi, ego ità fercula distribuo: Sex hosce mul-
los barbatulos grandiusculos assabimus: & erunt pri-
mum edulium post ficus, & salsamenta. Hoc loco Fa-
biolus sic interpellat: Hic mullus, & digito simul de-
signat, certò lutarius est. nihilominus mensam non
corrumpet: nam quinque eum sitis, hic superabundat.
Cui ego: Ut bellè commentus est? ut lepidè argutaris?
Ut hoc nimirum commēto vindices tibi mullum? Tum
ille, ut est natura promptus: Fac, sodes, inquit, digito
periculum. Tum ego mullum attrecto, sentioque præ
nimia mollitudine mullum revera esse lutarium; quo-
circa: Divinasti Fabiole. illum igitur tibi habe. Et ille
audaculus: Nempè quod palato tuo non sapit, mihi
de illo facis gratiam. Cui tum ego: Parumne est hoc,
fureifer? numquid vis te mulso, & placentis saginem?

an tu Melitæus catellus, quem alam mellis medullas?
 ni majus modestiæ specimen præ te feras, lente alam,
 & faba: & pro pane lupinos dabo. verum redeamus ad
 institutum. Scorprios hosce faciemus jutulentos: jus
 verò condiemus aromate plurimo, uva passa, pruno,
 lauroceraso, & pineæ nucleo. Hic Fabiolus: Quidni
 elixemus? Cui ego: O coquum bellissimum! grandio-
 res elixantur, minores, ni iussulatos facias, nequaquam
 sapiunt. quinimò, disce, stipes, jurulenta magis nu-
 triunt, quam assa: assa verò magis quam elixa. intelle-
 xisti, asine? Et ille: Teneo enim verò: teque præcepto-
 re scitissimus evadam coquus. At ego: Tantulus, tan-
 ta ne verba funditas? Sed pergam porrò. Soleas frige-
 mus oleo melioris notæ. Denticem verò hunc, fru-
 ctum nostræ tum industriæ, tum fortunæ, scitè incru-
 stabimus panificio perquam delicatissimo. Hoc loco
 Fabiolus: Hactenus de piscibus, & quidem rectè: ve-
 rum de pulre non cogitasti. Tum ego: Cogitavi, asi-
 ne. putasne me adeò immemotem, ut te egeam moni-
 tore? Erit hæc candida ex Cerealibus vermiculis deli-
 catissimis, ac planis: quos vix in ollam injecisti, atque
 cocti sunt. rotundos enim grandiusculos, quos nostri
 oleo condiant, nunquam probavi: noxii quippè jis, qui
 cacostomachi sunt. & sumus omnes, quotquot libidi-
 nem habemus in libris. idcirco illos ego amygdalino
 lacte condiam, addam item calaminum mel, & cinna-
 momum.

His sic dispositis, furnum succendere puerum jubeo.
 ipse verò similam laudatissimam, saccharumque per-
 misceo, addo pauillum salis, atque olei defæcatissimi.
 mox frigida subigo, intritamque facio, ut Synodontem
 incrustarem. postea verò subactam massam portior in
 æquas partes, lignoque tornatili utrâque extendo, inq;
 ovi. figuram fingo, in una denticem integrum quidem,

sed

sed utrimque ad spinam usque frustatim incisum, im-
pono: circumque salipos fungos adjungo; quos, ut ni-
miam salsedinem exuerent, aqua dilueram: dilutum
item Thynni ventrem pinguiissimum, quod salsamenti
genus, quoniam Tarentini primum, teste Athenæo, ex-
cogitarunt, Tarentinum vocamus: vulgus nostratum
Tarantellum dicit. sparsim verò olivas Africanas, pru-
na, cæteraque hujusmodi infarcio. demum odora-
ta cum pipere dissemino. exin alteram intritæ partem
jam extensam super pono, factumque ita fingo, ut præ-
se piscis speciem ferret. superiorem crustam inferiori
adnecto digito premens, pinnatumque limbum effin-
go: uno tandem meatu perexiguo relicto, quâ per in-
sertum calamum sufflo connisus bucca, ut sic aërem
intromitterem, quo inflata aëre crusta sese attolleret,
solidumque piscem fingeret. eductoque statim calamo,
meatum claudio. si secus faxis, aër repente exilit, subsi-
detque simul crusta, rugasque induens informis ve-
niet, insectiamque pectoris arguet. subiinde quod cit-
cum intritæ exorbitaverat, cultro dissecō: fingo ex resi-
duo caudam pisci cereali, & branchias item, atque os,
oculosque: geminum quibus insero piperis acinum vice
pupillæ. quæ quidem & artis diligentiam commen-
dant, & convivium exhilarant. Quia verò furnus jam
erat subalbidus, jubeo educi prunas, verrique solum.
mox ego infurnibulo piscem submitto. obducoque
statim præfurnium ferreo operculo: quoniam verò
istuc non respondebat exactè præfurnio, & erat pertu-
sum, quippè vetustissimum, & sarcitum nunquam, ego
ne calor evaporaret, mappa attrita, & benè madida, cit-
cum rimas, & foramina arctissimè ocludo. Cum autem
præ nimio calore, ac de fatigatione totus sudore mana-
veram, jubeo puerum pinlere Græcas nuces, quas jam
calida imbutas mundaverat. ipse in cubiculum me re-

capio, ut sudorem omnem, quem lacinia non poteram, mantili toro detergerem: exutusque madidam, siccam subuculam induerem.

Dum è cubiculo pedem efferò, intereà loci me hospites accersunt, rogitantque ut tantisper effiderem: Ne, quæsumus, inquiunt in culina, prandioque adornando totus sis: neque nostrum causa tantum laboris, & operæ suscipias. pauxillum contenti sumus. Quibus tum ego: Imò verò perpauxillum, & hoc malè conditum vobis dabo. siquidem, ut scitis equidem, qui cibos vel apparet, vel condiat præter me, habeo neminem: & vos me præscium esse nolulistis. tanti autem vos facio, ut præ vestro commodo omnia mihi post esse putem; quocirca eò animum intendam, curamque omnem, ac diligentiam conferam, ut vestris meritis respondeam: statimque assideo, & quid esset de quo sermonem haberent, interrogo. Tum illi: De Vesuvio, inquiunt. in cuius ambusto vertice alterum já montem, altero ab hoc incendio, quod nuper contigit, enatum contemplabamur. ut nimirum nova mole addita altior assurrexerit: urque crater ignivomus jam penè totus repletus sit. Putasne nova illum eruptione dejectum iri? Quibus tum ego: Istuc certè mihi videtur verisimile: siquidem ibi perpetuò ignis alicur, qui incendia sæpè numero excitat. Imò quis neget fore; ut aliquando universus mons pereat incendiis? Tum illi: Probabilia prædicas. id verò avertant Superi, ne in nostrâ ætatè cadat. Verum age, quia còpluries alios hujuscemodi montes ignivomos esse, latè per universum terrarû Orbẽ sparsos audivimus, abs te scitè avemus, qui sint, & quibus in locis ardeant. De Ætna, Vulcano, & Phlegra nihil est, cur labores, tenemus quippè quisint; cum penè ob oculos versentur. Tum ego: Faciam, geratur mos, ut par est, vobis. Illos igitur missos facio: quos modò commemorastis, ad alioque

quæ recensendos me converto: ne verò sim longus nō sine prandii damno, rem in pauca conferam. In reliqua Europa nonnisi unus superest Thule in insula, quæ olim ultimus ad Septentriones terrarum terminus erat. Heclam incolæ indignant, immensæ altitudinis. illius vertex æterna obruitur nive, ac perpetuis nubibus, & caligine obsitus est. èque immani montis sinu continuo etumpunt flammæ, latèque incendia prælucent. plurimi item ex illo fontes manant adeò ferventes, ut ignis vicem apud gentes gerant. illos enim domos derivant, & ad coquendas pulles, immanemque frigoris vim repellendam utuntur. Sunt etiam Lugdunensi in agro campi quidam, qui ignem interdum, fumum verò ferè semper emittunt. in hisce verò campis non multis ab hinc annis ignem perhibet exarsisse. inde verò, quasi ab Vulcaniis lapidicinis, carbonem indigenæ ad domesticos usus asportant. In Asia; quæ secunda pars est Orbis terrarum, notissimus apud Lycios Chimæra mons: de quo fabula triformis monstri flammæ evomentis: quare poëta noster:

Flammisq̃ue armata Chimæra.

In Cappadocia, quæ minoris Asiæ provincia est, Argæus ardet: in Bactriana verò Cophantus: alique fama minus celebres ex intervallo in Persia conflagrare perhibentur. Verùm in Orientalis Oceani insulis, quas Asiæ Geographi ascribunt, plurimi sunt, & vastissimis incendiis celeberrimi. Primus est in Ternate ex Moluccis una: ex quibus insulis ad nos aromata devehuntur. Secundus in Mauricia, tum incendiis infami, tum incolarum imminatæ. ab hujus vertice perquam cellissimum tanta ignium copia, tanta vi, tantoque bombo erumpit, tanto item vel cineris, vel lapidum, quæ turbine, quæ procella, ut remotis etiam insulis vastitatis metum incutiat. Tertius est in una ex Bandanis, Go-

napius incolis vocitatur. Quartus in Sumatra (Hanc Labadii insulam ejus Ptolemæus meminit, esse plerique putant, mihi est maxima Sindarum, de qua in Nauticis,

Contra elata mari; & medio sub vertice cæli

Maxima Sindarum jacet aquore perlita Eoo;

Baluanus nomen: qui è jugo tùm immani, tùm aspero, identidem vel flamma, vel tonitru indigenas territat. In Tandaja, quæ non ultimo loco inter Borussas numeratur (Has insulas Hispani à Philippo Rege, ejus auspiciis detectæ, Philippinas appellavere) Vesuvius suus est, & sua incendia: & suas item agrorum patitur vastitates. Java, quam majorem dicunt, (est enim minor altera, ut vos non ceriè præterit) est vetò illarum una, quas Sindas, Australes nimirum insulas vocamus, mōtem totius insulæ vastissimum habet: qui anno ab Orbe instaurato MDLXXXVI. primitus ardere cepit: & quidem tanta, & tam subita eruptione, ut X. millia hominum incendio periisse memoriæ proditum sit. Sunt etiam quidam in Japonia; quæ tellus tota ferè ignibus facta est, eosque perpetuò alit, quippè quæ immensam penè materiam eorum gignit, quibus igni pabulū suppetunt; idcirco continuiis ferè concussionibus movetur, ac trepidat. In Africa celebratur Æthiopicum jugū. Græci ab immani altitudine *Θεῶν ὄχημα*, quasi dicas Deorum currum, appellant. Est etiam alter, tum fama cognitus, tum incendio terribilis, Goezevalio factum à barbaris nomen, qui è vastissimo hiatus & magno flammatarum cuneo, & horrendo cineris turbine perpetuum ignem eructat. Ad Orientem Solem Africæ respondet insula, quā Galli à regis familie cognomine Borboniam dixerunt; quæ præruptum in montem extuberat, ex cujus sidu ignem, ignitosque lapides tanto fragore, nimboque torquet, ut cælum rueret

credas, cunctaque iterum abire in chaos. Ad Occidentem verò Solem altera eidem Africa respondet, quæ est una è Fortunatis, Junonis insula veteribus dicta: nostro ævo *Teneriffa*, & ab Hispanis, & à barbaris appellata. in hac mons surgit, altitudine jugi Atlanti suppar, major verò incendiis. qui quidem mons, Pico Junonio illi nomen, altissimæ instat Phari longè, latèque Oceanum præternavigantibus lumine perquam maximè conspicuo prælucet. In America, quæ quarta pars est terrarum, & novus Orbis, compluries ardere montes, hi qui vastissimas illas regiones lustraverunt, nobis quæ scriptis, quæ verbis tradiderunt. memorantur quidam in Peruvia, quidam in Nicaragua, nominibus tam barbaris, atque insuetis, ut illorum memoria mihi penitus occiderit. At in provincia, quam gens illa tam barbara, quam quæ maximè, *Ciapotulanam* indigitat, mons tollitur tanta altitudine, ut Caucasum æquare possit, in illius jugo, ingens crater patescit: ex quo ignea saxa, dicam verius, integraq; rupes, validissimo impetu, ac fragore immani, altissimè projectantur.

Sed nolo plura facere, ne plus immorer constituto: ne fortè dum de igni sermo sit, sit ab igne periculum. Illi verò: quod periculum narras? Quibus tum ego: Vereor oppidò ne piseis, panisque edulium præ nimio furni calore aduratur. quapropter manete hic vos, ego in culinam facessam. cùm verò prandium in promptu erit, huc redibo. assurgo igitur, inque culinam me recipio. statimque operculum à præfurnio extraho, incrustatumque denticem educo. qui jam coctus benè erat: quocirca in arca asseruo. Exin Eulalium accerso: jubeoque mensam instruere: & illam tum foliis viridantibus, tum floribus exornare, ut tali hospites apparatu honestius exciperem. Ipse interea frêtilem in testudinem sal, tritumque allium mitto, oleum infundo;

inque brevi tripode colloco, prunasque subjicio. Interea dum oleum incalesceret, frigereturque; allium, scorpios exentero, ac lavo: mox exollatos in effervescentem jam oleum injicio, una cum nucleis pineis, pruno, laureoque; ceraso sicco, cujus non ingrata amaritudo sapidissimum facit jusculum. quod ut abundè haberem, aquam infundo: tandem cinnamomum cum cariophyllo, tunsoque pipere supersemino, quæ quidem aromata noxios piscium humores temperant, stomachumque juvant. hac testudine operculata, in alteram me transfero, in qua tum primum aqua cœperat ebullire, cum amyodalino lacte gutto mundissimo prius eliquato; edules vermiculos sensim jacio, expandoque, atque extrico cochleari: si secius faxis, in globulos cœunt. ut verò brevi cocti fuerunt, è tripode vas extraho, commodoque in loco repono: ne verò frigererent, perquam paucas admodum prunas circumsterno. His adornatis hoc modo, scorpios verso, ut utrinque nimirum coquerentur. acceptum post deinde cochleari nonnihil jusculi. statu tepefacio: tepefactum verò summis labiis delibo experiundi gratia, essetne sapidum, necne? Hinc me ad frigendas soleas accingo. igitur in sartagine plurimum olei non ordinarii, aut omphacini, sed generosi large infundò: eamque pono in alto tripode. jubeo simul puerum sarmentis flammam excitare, dum ipse soleas simila aspergerem. mox simul, atque à calore oleum obstrepuit, soleas jacio in frixorium. verum ore averso, ne ferventis olei guttæ exilientes nocerent, ut alias acciderat, cum primulum peritus non benè in culinariam me cõtuli. ut uno frixæ jam latere, cochleari plano, ac pertuso statim verso. tandem educo jam bene coctas: & tandiù inclinato cochleari pendentes teneo, quoad oleum omne distillavit, mittoque in lancem.

Hac

Hac prima operis parte scitè, atq; expeditè absoluta, alteram derepente arripio. in patellam florem olei, acetumque infundo, misceoque paxillum salis pinsi, quo jure mullos inungo, inunctamq; supra craticulam expando, prunasque substerno. jubeoque Fabiolum jure illo accepto lauri foliis mullos identidem aspergere: ut sic pingues, ac succosi, non verò exusti, atque inassati venirent. Ego ad paranda salsamenta, quæ in pervigilio vice petasonis, Nolanique farciminis sunt, confestim propero. Binas scutellas expono in abaco: deinde salsamentum, quod Græci, quoniam ex bумero thynni salitur, ὀμωτάριχον vocant, in frustra quernis foliis similia dissecō, inque una scutellarum explico. in altera salsamentum alterum garo antiquorum non absimile, quod expiscium ovis salitis, fumoque siccatis conficitur (Græci ob id ὀα τάριχα nuncuparunt) in frustra pariter dissectum expono. in medio autem utriusque scutellæ olivas salitas, & caparis baccas item salitas, salsilagine prius expressas, largè repono. quæ quidem baccæ mihi sunt perquam gratissimæ: nam præterquamquod stomachum pervelant, atque expetentiam excitent, lienem laxant, ac pituitam per alium exigunt.

Vix hæc, cum en tibi hospites: quidque agerem, percontantur. Quibus ego: Quamnam horam vester indicat venter? qui certè, ut ait Comicus,

Solarium

Multo omnium istorum optimum, ac verissimum.

Et illi: Duodecimam. Tum ego: Rectè indicat. en ut jam Sol mediæ diei circulum attingit, quo diem nobis diffindit. quocirca puerum jubeo qualum, ubi ficus in puteo asseruabantur, educere. ego, & Eulalius ni varia vaseula versamus, moramusque subinde, ut tum aqua, tum vinum citius frigescerent. sciebam enim hospites ni-

vatis summo opere delectari. Postea verò, ficibus in canistro expositis, sparsisque desuper flosculis multigenis, atque odorosis: illatisque in mensam salsamentis, Eulalius sinistra pollubrum attulit, dextra aquale, ego mundissimum mantile villosum: amicosque invitamus ad lavandas manus. Illi verò renuentes sese subtrahere volebant. Neque unquam patiemur, inquiunt, id à te nobis ministerium præstari. Tum ego: Acquiescite potrò, quæso, faciam hoc, ac libenter quidem. amicos enim omni officiorum genere prosequi ingenuum decet virum, & antiquis moribus. Et illi: Quando sic jubes, geratur mos tibi, qui tot nos beneficiis complexus es, ut nos tibi habeas implicatissimos. Lotis igitur manibus, prandium, prece dicta, benè ominamur. Cui statim ac sedimus, exordium factum est à ficis. erant illæ partim optatæ, maturæ æque, ac pingues, partim purpureæ mamillanæ, meo quidem iudicio, omnium probatissimæ, anquisitissimæque; quippè callosæ, non molles: nec adeò dulces, sed mixtam quandam habent acritudinem, quæ in fructibus perjucunda est. Dum igitur ficis indulgerent libenter: Mirum profectò, inquiunt, quod absque nive tam frigidæ sint, quæ quæ frigidissimæ. Quibus ego: Id commodi nobis sine ullo sumptu puteus affert, ut qui gelidissimus: ex quo poma tum ficulnea, tum cujuscunque modi sint generis in illo reposita frigus penitus hauriunt, retinentque diù: quinimò saniora sic sunt, nix enim, ut testatur Aristoteles libro Problem: noxia est valetudini: ἀπὸ χύονος, & κρυσάλλων ὕδατα φαῦλα ἐσιν. Tum illi: Invidemus oppidò tibi hanc felicitatem, ac solertiam tuam laudamus, qui commodò scis uti commodè. nostri cum possent hoc bono frui, supini negligunt. id verò accidit partim præfectorum conniventia, partim verò inertia ministrorum, qui ut humeris

par-

pareant suis, bono publico malè, malè autem? imò pessimè consulunt. Hæc dum dicerent, intercà loci puer mullos in mensam intulit. illos ego mensa instructor singulos singulis distribuo. Hinc soleas subministro: quæ quoniam & pingues, & recentes erant, mirifice cõvivarum palato arriserunt. pultem sub hæc candidam, quam scutellis ingesserat, Fabiolus porrexit. ego de super calaminum mel cum cinnamomo largè admodum spargo. in hunc enim modum scitè conditur puls candida, si secus, vix prægustari potest: hanc cum comissemus, jurentos scorpiones puer apposuit. Hoc loco amici: Istucne illud est nonnihil piscium? istuc perpauxillum illud? Numquid majus epulum instruxisses si tibi in proximum mensem diem dixissemus? Nempe nostrum gratia diem festum agere vel in pervigilio voluisti. gratias agimus pro tua in nos liberalitate. Tum ego: Adeone vos sobrii, ac frugales, quibus perpauca hæc, plurima videantur? At puer sic amicos interpellat. Superest, quod magis miremini. Illi verò: Ludisne puer? Quibus tum ille: Næ ego stultus, qui coram vobis nugas loqui velim? manete, quæso; mox hunc revertar. ingressusque culinam incrustatum denticem accepit ambobus manibus: latoque rediens vultu, in mensam intulit. Illi simul, atque Cererem tam scitè in piscem informatam, fictamque vident, curiosi, quis, cedo, inquit, tam pulchrum, tam opportunum ad te munus transmisit? Quibus ego: Nostra diligentia, nostra industria: ex qua plus oppidò mihi promittō, quam ab amicis. ego quod per me præstare possum, neutiquam ab aliis expecto. plerumque amicitia multorum nihil sanè aliud est, ut bellè Tullius, quam mercatura utilitatum, commoditarumque suarum, quapropter illud Ennii mihi est in memoria fixum,

*Hoc erit tibi argumentum semper in promptu situm,
Ne quid expectes amicos, quod tuu agere possies.*

Tum illi; Si ita est, ut narras, tu non egregium tantum coquum, sed pistorem etiam singis. quapropter tibi pro hac nova eruditione gratulamur. mox singuli calicem collino rufo benè plenum propinarunt mihi perquam festivè. Tum ego etsi me contineam à vino, tamen ut tantæ in me benevolentiae vices redderem, unum illis, sed dilutius propinavi. Hanc inter festivam hilaritatem, mutuaque urbanitatis officia, acetariolum miscellum pro secundis mensis, ut fermè sit, puer apposuit. quod ego ex lectissimis quibusque herbulis diligenter exquisitis, atque indiscretim permistis, conflaveram. Erant verò omnes, quæ tum stomacho utiles, tum palato gratæ existimantur: cujuscmodi laetuca tenerissima, quæ tum primulum eruperant è cauliculo, mordaces crucæ, sia, quæ nimium erucarum calorem suo frigore temperarent, anethum, bipennula hortensis, alique hujus generis. qua herbularum varietate, ac delectu convivæ mirum in modum delectati. Atque hic tandem ab epulo quievimus.

C A P U T VI.

*Post epulum, quæ vera esset causa Vesuviani incendii
diligenter exquisitum, atque investigatum est.*

UT à mensa assurreximus, nosque in amœniorem locum contulimus, ego meo more; Agite, inquam, & quoniam jam corpori indulsimus, par est, ut eruditis animum confabulationiunculis recreemus. Tum illi: Istuc magnoperè desideramus: neque quidquam gratus cadere potest. Quoniam verò de Vesuvio inter eos sermo habitus antea fuerat, illum iterum lubentibus

bus animis in medium inferre placuit. Quæsitum igitur, quæ fuerit causa tam vasti, ac terribilis incendii: cum verò omnes, quid sentirem ipse, percontarentur: ego ut amicis morem gererem: Quando, inquam, me sententiam rogatis, dicam equidem, quod sentio. Quia verò postea nacti estis, audite, quæso, ut per pauculis versiculis, veram incendii causam, ni meus me fallit animus, complexus sim Belli. Tum illi: Id à te expectabamus: quocirca nihil gratius nobis accidet. Tum ego versus sic memoriter recito.

- Hinc docet, ut ruptis nimio fervore caminis,
- Vesbius ardentes jaculetur ad æthera nimbos.
- Etque bitumineos, & odori sulphuris amnes
- Evomat eructans, latèque incendia campis
- Vasta ferens, eadem villis molitur, & agris.
- Nimirum multo quoniam succensa calore,
- Materia in rapidum vertit se fossilis ignem.
- Qua postquam intumuit: nec jam spumosa tenet se,
- Instar aqua, rupto qua defluit aggere ripa,
- Immensa ex alto sese cratere refundit
- Eluvie, & circum rapidis vorat omnia flammis.
- Idque magis, cum bruma riget; quia frigore bruma
- Dum furit, ima magis fervescunt viscera montis:
- Scilicet externi propulserunt frigoris iram.

Hic illi: Adeò concinnè, & concisè, atque ad veritatem accomodatè, ut videaris rem acu tetigisse. verum tamen etiam, atque etiam rogamus. (Id autem sine molestia tua fiat) ut pressius nobis illam explices, atque enucleatè, ut fermè assoles. Tum ego: Istuc jam ibam. faciam verò lubens, quando jubetis: neque ego sic sum, ut molestiæ ducam, quod vobis placere intelligo. Quoniam igitur res in meo foro vertitur, feram, ut potero, iudicium æquissimum: verum fretus intelligentia vestra, differam brevius, quam res ipsa desiderat, & eò præcipue,

puè, quod jam it dies: Vesuvius, qui ad extremam oram nostræ Campaniæ biceps, quasi Parnassus, assurgit, cavernosus est. id verò, ne hæream in manifesto, per se quisquis conjectare facile potest. Hic illi: Damus ultro: explorata enim res est. Ego verò: Quinimò quidam sunt, qui immanes subter specus hac, illac per universum Campaniæ tractum extendi: perque hujusmodi verò cavernas subterraneos ignes, ultro, citroque à Vesuvio in Phlegram, atque ex hac in illam recurrere, opinantur. quod quidem verumne sit, necne, in præsentia non disputo, verisimile quidem certè. In hisce verò Vesuvii cavis fodinæ sunt quamplurimæ tum bituminis, tum sulphuris, necnon & nitri, salis Ammoniaci, lapidisque specularis. metalla vel certè nulla, vel quam paucissima inibi reperiuntur. Istæ verò Mineralia, ut novitia denominatione nostri dicunt, perpetuò generantur, eodem prorsus modo, quo reliquæ metallæ gigni, confessa res est. Tum illi: Et istuc etiam concedimus: nemo enim est, qui in hoc tibi possit contradicere. Ego verò: Sed pergitte porrò mecum. Et illi: En ut te attento sequamur animo. Tum ego: At enim liquidum bitumen cum sit, & sulphur item liquefeat, inque spumas paulatim assurgant: jam verò ubi in magnam molem excreverunt, ignem concipiunt, atque effervescent, & magis, magisque ebulliunt. illis verò, pigra, ac lenta cum sint, quippè quæ magis tenacia, nitrum, quod magis activum, & suapte ingenio volatile, vim suppeditat, & quasi violentos facit animos. Atque hinc fit, ut ambusta saxa, cineres, & quidquid in visceribus mons habet, repetitis identidem bombis, in cælum nigro flammarum cuneo ignis intorqueat. Enim verò (rem vobis exemplo perspicuam faciam) ut pyrio pulveri nitrum vim omnem, omnemque impertit impetum: ita prorsus hujusmodi incendiis idem robor,

ac vires subministrat. Hoc loco illi: Assentimur. Sed age, cedo, quo fiet, ut coagmentata ex illis materies accendatur, atque effervescat? an quia per subterraneos meatus irrumpentibus è mari ventis afflatur? Ain? Tum ego: Imò nego. Enim verò etsi nonnunquam in abditos terræ meatus inferre se ventos concesserim, non tamen ab illis, Vulcaniis veluti folliibus aërem accipientibus, tanta suscitari incendia crediderim. Experimus sanè quotidie, non eo inficias, ali ignem ventorum flabis, atque augeri: nulla verò prævia scintilla succendi, observatum certè nunquam. Quinimò tantos, ac tam vehementes per secreta terrarum debacchari ventos, ut huiusmodi incendia creare, atque fovere queant, verisimile est ullo modo. At non inficior posse quidem ventos sæpenumero igneos spiritus ita coadunare, ut hi in unum coeuntes, illicò in flammæ abeant, suscitentque incendia. non secus enim halitus calidi coacervari in nubibus ignem quamcitissimè concipiunt: nec profectò aliter Solis radii globosis speculis, aut cœcavis collecti in foco, ut ajunt Optici (est autem focus punctus ille, in quo radii è speculis repercussi sibi mutuò occurrunt) ignem derepente progignunt, & quidem vehementissimum. Hic illi: Perge porro efficere, quod cepisti: tenemus enim istæ, quippè liquida, & exposita, faciliter. Tum ego: Id ipsum jam moveo. Ut verò ad rem proximè accedamus, & causam, ut ajunt Physici, efficientem exquiramus, id, quod Zeno arbitratus est, concedere oportet. Aiebat enim Zeno sparsum in res omnes ætherium quendam calorem esse, ex quo motus omnis principia deducerentur. huiuscemodi verò calorem per penitissimum terræ gremium eodem fermè modò diffundi, ac permeare, ut per animantium venas fluit sanguis, ac refluit. Quia verò in quibusdam terrarum locis affatim illius est materiæ, quæ suapte natu-

ta calorem concipit, & conceptum fovet, plus etiam ibidem huiusmodi caloris esse, necesse est. Jam verò montes positu suo, suæque mole aptissimi cum sint ad plurimas sinu cavernas continendas, necesse est in illis magnam etiam copiam illiusmodi materiz, bituminis nimirum, sulphuris, ac nitri contineri. quæ quoniam, reapse calida est, & facile accenditur. idcirco argumento planè manifesto efficitur, in illis sæpe sæpius coadunatum calorem in ignem illicò exardescere, & conflagrare. Atque hinc sunt vasta illa, atque horrenda incendia, quæ in Vesuvio, in Ætna, cæterisque in montibus ignivomis ex intervallo admiramur. Hoc loco illi: Accedimus vel in hoc tibi. verum unum non satis adhuc planè perspicuum, coadunatum nimirum calorem in illiusmodi materia ex sese erumpere in ignem. Tum ego: Istuc exemplo plano, ac trito conficiam apertissimè. In sæno, in stabulis, in columbariis item, in quibus plurima jacet stercoreosa materies, quæ suapte natura calida est, nonne sæpenumero ignis accenditur? si ita. cur non fieri etiam potest, ut in sulphure, & bitumine sua spontè pariter erumpat? Quinimò, si speculis, ut superius dicebam, stipatus calor, atque idcirco robustior, ignem creat: cur non idem in sulphurea, bitumineaque materia coactervatus eundem excitabit? est igitur in illa suæ spontis ignis. Hic illi: Rectè quidem. verum si id tibi detur, eveniret non rarò, ut pyrius pulvis, sine recte igniaria, quæ ignem insinuet, sua sponte exardesceret. istuc verò haudquam experimur. Quibus tum ego: Haud equidem id eodem argumento sequi concedam. certus enim in pulvere calor, qui neque adunari magis, nec major evadere potest. quocirca suscipere quidem ignem valet, ex se verò edere non valet. Hic illi: Assentimur & his tandem: inque tuam sententiam nō pedarii, sed ratione ducti descendimus.

dimus. Verum age sis, de Anaxagoræ opinione quid sentis? qui, ut te certò scire pro certo habemus, supernè è nubibus ignem descendere commentus est: inque penitiores terrarum fibras postquam irruperit, incendia suscitare. Tum ego: Morem vobis geram; & quam paucissimis admodum verbis rem complectar. inclinata enim ad vespertam dies de vestro vos reditu admonet cogitare. Illi verò: De reditu ne sis sollicitus: siquidem in diebus hæc canicularibus vespertinæ auræ erunt nobis perquam gratissimæ: imò etiam saluberrimæ. Tum ego: Si sic constitutum est vobis, dicam pluribus, quando jam me ad garriendum induxistis. Et sanè quis unquam uspiam è nubibus ignis depluit? numnam cum fulmine? inquiet fortasse Anaxagoras. sed si ita; jam ignis ille in intima terrarum penetrare potuit ullo modo; quippè in terræ gremium fulmina altius non irrumpunt: qui fiet igitur, ut abditam penitus materiam corripiat? Non rarò admodum in pyrium pulverem de improvviso illapsa fulmina ignem edidisse, do equidem: & dandum profectò est. Atqui in pulverem fulmina non penitis inclusum cavis, sed in ipsa penè extrema terrarum superficie offenderunt: quocirca baud mirum sanè est, si statim ille in ignem exarsit, abiitque attenuatus in aerem. Quod si aliquandò cadat, ut sulphurea materies in ipso montis vertice excreta sit, atque aggesta, (quod tamen vix probabile, porrò) tùm igne cœlesti tactam conflagrare, non nego. Hic illi: Habemus vel hæc: atque abs te sentimus. sed pergamus ad reliqua. Velit Anaxagoras densari nubes in terrarum caveis; in hujusmodi verò nubibus cudi fulmina: mox verò exilire, disrupta nube: jam vix illis, ut ex conflictu æris, ac lapidis fermè fit, extingui ignem, negabit profectò nemo. qua his ratione occurris? Tum ego: Responsio est ad manum. Etenim

R

non

non alia in terrarum sinu excudi fulmina puto, quam ea, quæ Cyclopes Jovi fabricant. quæ cum bellissimas poetarum commentasint; quid inde efficiatur, certè intelligitis. Eja verò agite, liberales admodum, demus etiam illud Anaxagoræ, inclusum nompè aërem in guttas præ nimio lapidum frigore vertere so, atque immutare. verùm quo argumento hinc conficiet subinde, fulmina generari? Ni fortè istæ fulmina illa sint incendia, quorum causam vestigamus. At si ille adunari calorem velit, qui sic densior factus, inflammetur, ultrò concedo. Verùm enim verò istuc est. quod antea & volebam ego, & vos libens mihi dabatis. Tum illi: Cur non daremus illa tibi, quæ tu manifesta ratione efficias? Sed istæ ad liquidum explorata: jam porrò videamus cætera. Et primò videris tu quidem nobis Democriti sententiam non improbare: quippè ab externo frigore adunari calorem ais illis versiculis, quos modò recitasti,

Idque magis, cum bruma riget, quia frigore bruma.

Dum furit, ima magis fervescunt viscera montis:

Scilicet externi propulsent frigoris iram.

Tum ego: Mirum in modum gaudeo, quod meis me versiculis urgetis, sed facilè me extricabo. In illis enim poetam, physicum hic fingo: poetæ verò multa licentius dicunt, quæ quidem licentia physicos non decet. verùm, quoniam simulare meum non est, fatendum sanè, quod sentio. quamvis enim hujusmodi incendia ab externo frigore inflammari non cecesserim, augeri verò, mihi probabile quidem certè: Tum illi: At quis sic animum inducat suum, ut in intima terrarum viscera penetrare frigora facilè credat? Quibus ego: Quis? Ille certò, qui terras spiraculis plurimis patere, & suo piè ingenio frigora suscipere planè novit. Tum illi: Rectè dicis: & sic se res habet. At ego: Ut rem omnem aliquan-

quandò planè conficiam, dicam apertè, quod sentio. Et illi, Age, age, eloquere tandem. quid diutius nos suspensos tenes? Quibus tum ego: Dicam equidem, neque vos amplius celabo de sententia, quæ dudum mihi hæsit in animo, Vesuvii nimirum in sinu perpetuum ali ignem, quamvis exiguum, ac veluti consopitum, qui simul ac nova, & major materies suffecta est, excitetur, augeatur, efferveat, ac demum in apertum erumpens creet incendia. Tum illi: Istuc sanè suspicabamur, & non inverisimile quidem illud. sed age, quod id argumentum? Quibus ego: Hoc præcipuè, quod, nisi me fallo, vel ipso igne clarius est: Etenim cum omni ferè anni tempore ex illo fumus, etsi tenuissimus, evaporet, qui ignis index manifestissimus est, ignem inibi contineri perspicuè sequitur: Id ipsum videmus in Phlegra, in Vulcano, in Aetna, cæterisque in montibus, qui magnis interdum incendiis conflagrare perhibentur, è quibus fumus ferè perpetuus. imò in Phlegra aquæ etiam effervescent; quapropter ignem in illis ardere manifesta conjectura consequimur. Hic illi: Assentimur prorsus. Perge potrò. Nisi quid te te tenet; nam nos tardissimè domum proficisci voluptas est. Ego verò: Nihil admodum est, quod me teneat. imò etsi multa essent, quæ me aliò accerferent, illa omnia posteriora ponerem, ut vobis operam darem. Illi verò. Quando igitur tantis nos beneficiis prosequeris. Dic, quæsumus, quemnam in modum nova semper materies ad nova incendia sufficiatur, & tanta copia, ut abundè suppetat? Tum ego: Istuc etiam enodare connitari. Ajo igitur illiusmodi materiam, eodem prorsus modo generari, quo veteribus erutis, nova in fodinis metallas procreantur. similia enim cum sint; cur non etiam simili modo progigni dicendum est? Nova verò metalla continuo suffici, atque produci manifestissimis experimen-

rimentis compertum est. Et sanè testem unū, qui instar
 multorum est, edere satis duco: nimirum Aristotelem,
 qui testatur videri vel ipsis oculis in Macedonia fodi-
 nis aurum manifestò renasci. id ipsum in aliis etiam
 exploratum est apertissimè. si ergo nova semper me-
 tallà gigni, quamvis longæva, concedere experimento
 cogimur (& rationi consentaneum etiam est) produ-
 ci ea pariter, quæ ad eò longam non petunt productio-
 nem, demus etiam opus est. producuntur autem vel ex
 concreto terræ humore, vel ex transmutatione mutuas
 elementorum, vel certè ex utroque: atque hinc est cur
 affatim suppetat: pluvius quippè humor, & plurimam
 elementa materiam apta sunt suppeditare. Hoc lo-
 co illi: Ista tibi etiam concedimus; quare res planè con-
 fecta est. Uno tamen, qui hæret adhuc, nos scrupulo le-
 va, atque exime. Quibus ego: Vestrum est indicare:
 conniti verò omnibus viribus meum. Tum illi: Quo-
 niam immensam penè materiam mons eructavit, quæ
 si componeretur in unum, plures sanè Vesuvios effice-
 ret: & tamen de sua magnitudine nò multum ipse ami-
 sit, totam penè cavernosam Campaniam esse, videtur
 planè sequi. Tum ego: Plurimas in monte patere ca-
 vernas volens, libensque concedo: per illas enim secre-
 tos quasi siphones maris aquam attraxit ad sese, hau-
 sitque affatim: quam mox ferventem, piceamque re-
 vomuit, remisitque iterum in mare. universam verò
 Campaniam interius concavam esse, immensasque sinu
 continere caveas, nego enim verò, ac pernego. nonnul-
 los tamen meatus venarum instar extendi, ut per omne
 terrarū sinū, verisimile arbitror. Imò illas easdem mō-
 tis specus nova post concreta materia obduci iterum,
 atque oppleri mea fert opinio, atque non improbabili-
 lis. Istæ autem omnia nobis fierent notiora, si in ter-
 rarum abdita linceis oculis possemus introspicere: Et
 quid

quid in arcanis illis latens vel agat, vel meditetur natura, deprehendere. quocirca puto me non abs te dis-
xisse Halieut: I.

Multa latent homines, solis quæ cognita diis sunt.

Hic tandem illi: Rem totam & acutè, & perspicuè
confecisti: nec quidquam est, quod amplius exquiramus.
Supereft verò, ut tibi gratias agamus quamplurimas,
quod exquisitis cibis, ac scitamentis ventrem, erudita
verò quæstione animum refecisti. At tum ego:
Imò ipse vobis gratias agam, quod tanto me honore
prosecuti, complexique estis: quæsoque ut vos propi-
diem revisam. illi verò cum assurrexissent, ac rogassent,
numquid Stabias vellem? discesserunt.

C A P U T VII.

*Recitatur carmen, cui titulus, Soteria Divo Ianuario
pro restituta salute Regi Catholico.*

CUM à quiete meridiana ad mensulam sedissem, ut
exaratis jam literis diem ascriberem, annuloque
obsignarem, me ne suspicantem quidem Vellejus op-
pressit, adolescens perquam lætæ indolis, & mihi simi-
litudine morum vel in paucis charus: cumque hilari
mihi vultu, atque ore blandissimo salutem impertiisset.
Age, inquit, da mihi strenam, & plurimam quidem il-
lam: Rex noster insperatò convaluit, præsentissima, ut
creditur, Divorum ope. Tum ego: O suave nuncium!
cui, fateor, magna debentur Evangelia. Et sanè datem,
nisi id ante dies quinque jam præsensissem: Tum ille
multa perculsus admiratione. Quis, inquit, tam citò

famam prævertit? Et ego: Cardinalis Præsul. qui mihi significavit Divi Januarii Sanguinem semper hoc anno liquisse miro modo. certissimus quippè hic faustitatis nuncijs erat. & poëtz nonne divini? Cui ego Divo intra quinque hos dies carmen conscripsi, futurum Soteria: & sanè tanto calore, atque impetu, ut totum in me Apollinem irruisse credas. illud jam transmissurus eram ad Cardinalem, epistolamque obsignabam. Tum ille: Amabo, inquit, recita illicò, antequam illam signes. erit hæc mihi strena plurima, & gratissima. Tum ego eodem & loci vestigio, & temporis carmen recitare aggressus sum hoc modo.

S O T E R I A

Cum Anathemate

DIVO JANUARIO

Pro restituta salute

REGI CATHOLICO.

AD JACOBUM CANTELMUM

Cardinalem amplissimum Archiepiscopum Neapolitanum.

Hic ego vos, Musa, quotquot fœlicia Tempe
Æmonia, & Pindi quotquot nemora alta tenetis:
Vos qua Permessi, vos, qua rignos Aganippes
Incolitis fontes, fortunatosque recessus.

Par-

*Parnassi, Cyrrhaque jugis erratis amœna,
 Opsarim, Diva, presentes: nam mihi vestro
 Numine opus, dum magna animus tentare cothurno
 Heroa, & totum numeris Helicon a ciere.
 Aggredior magni laudes, decora incluta Regis
 Austriaci, & nitidos cantu celebrare triumphos,
 Devictasque acies Furiarum, & pestiferam vim,
 Prasenti Divum auxilio, & Pietate secunda.
 Ergo agite, & faciles preperate ad grandia capta
 Pierides, dignumque Deo concedite carmen.*

*Est locus Hesperia in magna, quem nomine Avernæ
 Dixerunt Graji, ut perhibent; quia pervia nullis
 Alitibus vada cœca, nitroque, & sulphure glauco,
 Semper & halituum gravesolentibus obsita nimbis.
 Horrificis pracinctæ jugis squalentia torpent
 Stagna, nigro limo, calamoque obducta palustri.
 Quæ propter tenues campi, rarissima circum
 Quos vestit, sæque ipsa comis vix induit, arbos.
 Nimirum tristi rarescit languida tæbe,
 Et terra, & cœli vitio: namque vada mephitim
 Pestiferam gremio tellus exhalat ab imo:
 Desuper & nebulis horret densissimus aër.
 Rupe sub incurva, saxisque, & sentibus horrida
 Est specus, informisque sicut, & caligine cæca,
 Atque aditu patet angusto, quæ semita mille
 Per gyros, flexusque, & precipites ambages,
 Terrarum subter gremium nigra, invia serpens,
 Ad Manes Stygios, horrendaque Tartara ducit.
 Ex illa nuper (facti-certissima fama)
 Quosquot tecta colunt Diva Cocitia, furvis
 Erupere antris visura lumina, & auras
 Haustura superas, ludosque agitare nefandos.
 Namque his Eumenides solita spasiarier arvis:
 Hic & conciliium Stygiis de rebus habere.*

*Digna quidem infernis, qua Diris prabeat ora
Otia, & atroces animos ad gaudia flectat.*

* *Huc & vicina quotquot fumantia Phlegra
Antra tenent Furia, quaque exhalantia pestes
Lethiferas; Aniane, secant tui flumina: quaque
Non procul Inarimes pertoncava, perque caminos
Ardentes habitant, vastusque includit Epopeus.
Nec non, ambusto quas tum de vertice fervens
Ihtus, & horrendo resonans tonituque, boatuque,
Et portentifero subluces igne, sub auras*

* *Ructabat nimbo ingenti, rapidaque procella
Vesbius, anguifera venere ad stagna sorores.
Hic postquam cuncta cohere in gaudia Dira,
(Glandia proh Superi! quam furialia possunt
Pectora percipere, aeternoque ululantia luctu)
Lisore in infirmi liventia propter Averni
Stagna sedent: mestisque horrent aspectibus ora.
Horrescunt angues implexi crinibus, horret
Lingua, exeria minax, horrescunt sibila colla.
Sulphurea fumant nares: mirabile dictu,
Nigrantes spirant nebulas; non æra: & atra
Ipsa etiam fumant aures: simul ipsa mephitim
Pestiferam latè ora vomunt: gravis halitus auras
Corrumpit, putri prorumpens guttere ab imo.
Despumant rabie insana, & ferventibus iris
Pectora: rauca sonans vox detonat: atra furore
Labra fremunt: palletque tavis frons horrida rugis.*

*Dum sic horrida carpebant otia Dira
Propter Avernales undas, lucosque malignos,
Tum cœtum in medium irrumpens furialis Erinys,
Hæc, horrenda tonans, affatur voce sorores:*

*Quid vos hic, socia, molli torpetis Averno?
Quid cessatis adhuc, nequicquam lenta trahentes
Otia? magnanima toto cur pectore cura*

De-

Deposita? tempus cur hic laceratis inertes?
 Surgite, non hilares fas nunc inducere cunctus:
 Non molli indulgere joco, risuque petulco.
 Num qua res agitur nondum delapsa sub aures
 Est, socia, vestras? potuit vosne illa latere?
 Magna quidem, atque ingens: & ni vos fortibus ausis
 Illicet insurgatis, erit latura ruinam
 Ingentem nobis, Stygiisque penatibus. eheu
 Quam subito aspicio nascentem crescere pestem!
 O agite, & Dira, celereque assurgite in arma:
 Latius & nefe diffundat, cadite monstrum.
 Principio facile est surgenti occurrere morbo,
 Qui postquam venas victor se fudit in omnes,
 Non vi, non ulla poterit superari arte.

Hæc ubi terribili sonitu crudelis Erinny
 Verba dedit limphata; metuque exterrita multo,
 Auulsiæ rabie crinem, labiumque memordit.

Tunc Erebi contra, Noctisque horrenda propago
 Sollicito perculsa metu, sic protinus ore
 Infit Tartareo: Tanti qua causa doloris?
 Eja age, fare soror. quam molimine tanto
 Res agitur? Toto num pax componitur Orbe?
 Heu! invisa diu mihi pax, invisaque cunctis
 Manibus, & rebus semper pax invida nostris!
 Credo equidem: nam nulla potest majore ruina
 Res Erebi quassare domus, atque infera regna.
 Anne, soror, fallit mea me sententia? fallat
 Outinam! quantum foret hic operabilis error!

Tum gemitus imo ducens de pectore Erinny,
 Haud equidem, soror Alecto, (responderat olli
 Pro cunctis hæc una loquens) haud falleris, inquit.
 Iam jam de cælo, curru subvecta superbo,
 In terras veniet pax amula: jamque sonoro
 Applaudunt plausu populi: jamque alta trophæa

Instruere, & festas meditantur ducere pompas.

Et ni se totis opponant viribus Orci

Regnatar: ni tota ruat Pluconia pubes

Agminibus densis in praelia: ni simul ipse

Instruimus contra fraudes, totumque ciemus

E penitis Acheronthe vadis, proh! quanta ruina,

Et quantus Diti luctus, cladesque futura est.

His dictis animi Dirarum, & pectora magnis

Exarsere odiis: Furiis furor additus ipsis.

Et stimulis praeceps rabies, ceu flamine flamma,

Irritata novis, mixtim fremit effera turba,

Murmureque, strepituque, & Tartareo ululatu.

Immani clamore sonant circum undique Averno,

Et nigra in cælum consurgunt fumida nube.

Atque arva, atque lacus, collisque ardescere vixi.

Cen tum nimbi ferunt turbantur aquora venti,

Inque adversa ruunt stantes Corique, Notique

Tum flabris commota fremunt vada, pulsaque plangunt

Littora: collis & fluctibus alia reclamant

Latè saxa: specus Tritonum regna boatu.

Responsant rauco, & penitis sonat unda cavernis.

Canentes surgunt spuma, rupeque lacescunt

littibus, & cælum nimbo sa aspergine pulsant.

Mox ubi tanti sper Furiarum immane refedit

Murmur, & in primo rabies egesta furore est,

Concilio in medio consurgens ignea vulsu

Fumifico, caput anguineis horrenda capillis,

Rugosis & fæda genis, turpissima mammæ,

Et putri macie, & discincto sordida amictu,

Audaci socias affatur voce Megera,

Sic ingressa: Dea suspensis auribus atra

Attendunt: vada pressa silent stagnantis Avernæ,

Et strepitum concussa prius nemora alta quiescunt.

Ne, socia, dubitate: animos revocate priores,

Et

*Et certam palma spem sumere: Dis modo ceptis
Annuat, & nostris Parca conatibus adsint.*

*Rem magnam concepi animo, ingentemque feror:
Qua nullo sudore ferat, discrimine nullo*

Egregiam nobis palmam, prorsusque timore

Eximat, & dubiis det rebus certa salutem.

Haud multis opus est: non & tentare pericla

Ingenti rerum nisu stat plurima: quando

Vnius ferri poterit victoria fato.

Vnum ego corripiam securus: dabit caput unum

Quod non mille darent pugna, & discrimina mille.

His dictis erecti animi, pressusque parumper

Est dolor, & sevit rabies lenita furoris.

Mox omnes noscendi avida: Quisnam ille, repescunt,

Quo solo extincto possunt tot damna repelli?

Ollis Eumenidum tam sic teterrima, rauco

Obstrepit ore: Animos, mentemque adversato, tantum

Vnus qui valeat nobis avertere casum,

Hesperia rex est, hoc uno in cardine nixa

Versatur rerum moles. hic sustinet Orbem:

Hic magnis regis auspiciis, hic spem fovet omnem

Imperii: hic solus pacis, belli arbiter hic est.

Proles nulla viro, terras fulcire labantes

Qua possit, qua regna metu tot liberet, & qua

Nascentes dirimat lites, sedetque tumultus.

Ergo hic si nostris tollatur fraudibus unus

Quos lites, quos bella omni nascuntur in Orbe?

Et quos erunt motus populorum, atque tumultus,

Et rixa, & cades, exoptandaque rapina?

Sic qua magnifico properat descendere curru

Pax, iterum in cælum refugo pedepulsa redibit.

Sic stabit res nostra, Stygis sic regna manebunt

Inconcussa, nec ullum unquam casura per avum.

Hac dedit exulsans animo furiosa Megara;

Et

Et diis plausere Dea, infandosque dederunt
 Clamores: cunctaque effusa in gaudia, festos
 Innectunt sine lege choros, incondita jactant
 Carmina Tartareo ritu: stridentque, ululantque.
 At non ipsa dolis visa est gaudere repertis
 Tisiphone: verum dejecto plurima vultu
 Mente agitat dubia, & tandem sic perstrepsit ore:

Magna quidem meditata, soror, quaq; ilicet essent,
 Haud equidem inficior, rebus latura salutem.
 Sed quam difficilis factu res ista? parasti
 Sic tu mente? quis hac tantarum exordia rerum,
 Dic ago, perficiet? Regemne invadere Iberum
 Posse putas? structaque audes comprehendere fraude?
 Falleris. hæud tantum nostris conceditur ausis.
 Hic amor est Superum, cunctorum hic unica Divum
 Cura est: huic totus, quis credat? militat ather.
 Hunc pietas, hunc rara fides, hunc protegit omnis
 Virtutum stipata cohors: hunc sancta tuetur
 Religio Romana: sacris & sustinet armis.
 Hunc tot vota, precesque fovent, fovet hostia, sacras
 Plurima qua semper Superis mactatur ad aras.
 Inunc, & tantum, si fas, caput impete. frustra
 Austriacum in Regem fraudes, frustra arma paratur.
 Tum sic audaci respondens voce Megara
 Ingreditur: Tu mente, soror, mestissima semper
 Concipis, & tristi perturbas omine cœpta.
 I, precor: atque metus hos decoque: sola quiesce.
 Mecum erit iste labor. quidquid tentare licebit,
 Protinus aggrediar: nihil & nihil ipsa relinquam
 Intentatum, illum quo perdere posse putabo.
 Vna omnes impendam artes, cuncta una movebo.
 Opponant se Dii, obstat mihi Iuppiter. esto.
 An Superos hac cura tenet? teneat. mihi certum est
 Cuncta ciere, dolos ordiri, & necitare fraudes.

Quid

Quid tentasse nocet? nonnunquam audacia rebus
Profuit extremis, & quantum fortiter ausis.
Tantum quisque potest. Nec plura effata: repens
Concilio è medio se subtrahit, & cita gressu
Speluncam subit horrendam, penitusque repositum
Præcipitat terra in gremiū, atq; Acheronte sub imo est.

Est Erebi limen juxta, stygiamque paludem
Immani squalore locus deformis, & horrens
Aspectu, putore gravis, cænoque liquenti
Sordidus, & nebulis semper fumantibus ater.
Hic tristes habitant morbi, febresque malignæ,
Hic tabes, hic diræ phthisis, maciesque, luesque,
Atque Elephas, scabiesque furens, rigidaq; podagra:
Ulceraque, choleraque, & non toleranda nephritis.
Hic etiam rabiosa, pudens stat Siphilis, asthma
Stat grave, stant vomica, stranguria, cæca phrenesis,
Ischias, & varix, cunctorum & maxima Pellsis.

Huc ubi se celeri vexit pede sava Megara,
Illicit ad sese Febrim vocat. una tot inter
Est hæc visa potens fraudi servire nocenti.
Principio namque illa levis contemnitur: at se
Per venas postquam diffudit subdola, nullis
Herbarum succis, gemmarum nectare nullo,
Nec docti poterit depelli Paonis arte.

Haud mora Tartareo Febris saturata veneno
Advolat accita, & quæ sint mandata reposcit.
Tum sic illa: Tibi nisi stat protinus acri
Magnum opus arripere: atque animis audacibus illud
Perficere extemplo: fraudi mora ne levis obsit.

Eja age, & Hesperium confestim corripe Regem:
Atque venenata corpus totum infice flamma.

Et pereat fac ille prius, quam sentiat Orbis
Decubuisse, tenes? sunt hæc mandata tremendi
Dis, & Eumenidum cæcus hoc præcipit omnis.

Dixerat: æstusum Ditis præcepta facessent.
 Febris acuta volat, rapidoque per aëra cursu
 Evectur in Hesperiam: quaque irruit, inficit auras
 Afflatu, spargit virus, succendit & ignem.
 Ut venit, præcelsa petit palatia, & intus
 Irrumpens animosa, subit regale cubile,
 Invisa excubiis: regisque jacentia membra
 Occupat, insinuans sese per viscera: & imis
 Sæva læset fibris, & cæco perfurit igne.

Magnus at interea Divus, iulæ paternæ
 Cui data Parthenopes, Regni que, & Regis: abana
 Quique suo, vel ut arce regit, munitque Cruore,
 Talia syderio despectans vertice Olympi,
 Haud equidem tantum Furiis: licuisse malignis,
 Æqua mente tulit: cura que haud immemor, altum
 Sic supplex Regem alloquitur Divumque, hominumq;

Ne patere, ò cæli, terra que æterna potestast.
 Quique Stygem ditione premis, Mane que superbos:
 Et morbos natus, & pestes dispergis: & ipsam
 Indomitam frenas mortem, cunctisque benigno
 Numino largiris vitam mortalibus agris:
 Ne patere, ut tibi dilectum caput, omnibus & Diis,
 Extinctus eadæ Eumenidum rabie que, doloque:
 Una & Pax illo pereat, spes que unica Mundi.
 Hic etenim, scis, summe Pater, hic maximus ille
 Est Atlas, geminos humero qui substat Orbes:
 Mente regit, fovet auspiciis, virtute tuetur.
 Si ruat, ab! casum remove, qua protinus illo
 Extincto, Mundi totius vasta sequetur,
 Tot Regnis una, & populis lacrymanda ruina?
 Permisset quæ pugna foret contraria rebus?
 Tempestas quæ fæda ageret terramque, fretumque.
 Iam chaos horrendum video: jamque omnia mixtim
 Involvi: atque uno jam jam ruere omnia fato.

*Nepatere id, Genitor, vivas tibi Carolus: illo
 Tot vivant populi, tot stena & sospite Regna.
 Hic magnum, Pater; ab hinc moveant tete ista, Latina
 Est Fidei columen: subnititur omnis in illo
 Relligio: viresque illo, decus, accipit illo.
 Illo & sub geminos sese auspice detulit Orbex:
 Regna tot, & populos victrix sibi subdidit, & tot
 Cardine terrarum defixit utroque trophæa,
 Quæ Sol perpetuo surgis, quæque occidit igne.
 Legibus hic, hic armis terra, pelagoque tuetur
 Antiquos Patrum ritus, & sacra: superbam
 Hæresin hic, Stygiis & portentosa cavernis
 Monstra domat semper surgentia: vindicat aris
 Hic decus, & Latæ tutatur iura Tiara.
 Ergo hic Dirarum pereat si fraude, maligna
 Corruptus febrî, quantana (Pater optime, totum
 O precor, dè prohibe casum, & succurre cadenti)
 Relligio cladem accipies? quot monstra repensè
 Assurgens? qui squallor erit, qui luctus in aris?
 Qui se sacra super turbo diffundes? & atra
 Quot tenebra incubent Mundo? quot dæmna sequentur?
 Quantis sese animis, quanta sese efferet ira
 Hæresis? dè quantum rursus limphata per Orbem
 Excurrat, litæque ferens, & tristia bella!
 Ergo age, Divæ, precor, Mundi miserere labantis,
 Et Fidei miserere tua, non hic Pater uno
 Austriaco de Rege agitur: sed vertitur omnis
 Hic Fidei, Mundique salus: quæ tota salute
 Pendet ab illius: tantoque in cardine nixa est.
 Fac igitur multos Mundo Rex Carolus annos,
 Et multos Fidei vivace pubesque parentem
 Fac jam prole virum: quæ spes excuscit Orbis,
 Quæ tot Regna metu, tot gentes eximat orbi,
 Quem tanta petiere precor, vota omnia Mundi.*

Vix

*Vix Divus finem imposuit, cum voce benigna
 Sic contra affatur Genitor, qui cuncta gubernat
 Fata hominum, atq; unus vitam largitur, & aufert.
 Pone animis hunc, Dive, metū: mea maxima cura
 Carolus: atque illo non est mihi gravior alter.
 Multa viri virtus, pietas mihi nota, pudici
 Et mores, & rara Fides, & multus a vita
 Religionis amor: sacrorum & cura meorum.
 Cuncta a vobis sat digna suis: stant certa nepotum
 Fata: stat & vita cursus longissimus illi.
 Et quoniam tutela tibi data Regis, amitam
 I, fer opem; nostrasque vices tu Dius obito.*

*Dixerat. imperiū Divus parere Tonantis
 Protinus aggreditur: volucrique simillimus Euro
 Æthera corripuit cursu, camposque nitentes
 Dissecat: atque Orbes nunc hos, nunc praterit illos.
 Astraque nunc hæc, & nunc illa nitore lacescit.
 Iam propior terris ibat, mirabile visu,
 Continuo flammæ, & vastâ incendia pressit
 Vesbius in sese, tacitoque obmutuit ore.
 Scilicet adventum Divi testatus. & atras
 Ipsa etiam flammæ tenuit, fumumque malignum,
 Atque vaporantem compressit Phlegra mephitim.
 Nec Furia caruere metu: nam fulgor ab alto
 Ut Dius cælo fulsit vicinus: & omnem,
 Discussa ætutum nube, illustravit Avernum,
 Confestim cæca pulsa formidine Diva,
 Non ausa aspectum Divi tolerare tremendum
 Terribiles nec ferre minas, & verba: repente
 Rugitu immani fugiunt: mixtimque per antrum
 Irrumpunt pavida, penitoquo abduntur in Orco.
 Victor at ille Febrim vocat ad se, & talibus orsus,
 Increpat: illa tremens vix sustinet ora minantis.
 Ergone tu tantum potuisti, pessima, crimen.*

Audere? & regem quo non est charior alter
 Cœlicolis, quo nec terribis est sanctior alter,
 Corripere, & dira confestim perdere peste?
 Scilicet, ut totum quateres à cardine Mundum,
 Versares ut sacra? aleres ut & impia bella?
 Ut face Tartarea, Furiis & agentibus ipsis,
 Omnia corriperes, misceres omnia luctu?
 Improba tete ego: sed prastat depellere pestem
 Corpore ab agroto, charosque moderier artus.
 I præcepta fera seua, nigris & te conde sub umbris:
 Et regem incolumem, purgataque membra relinque.
 Attentata lues alias mihi, dira: faceffe.

Nec mora, præcipitat regali è corpore Febris:
 Seque lacustygio pavitansque, tremensque recondit.
 Siderio tum rore fovet languentia membra
 Divinus Chiron: certamque inducit in artus
 Temperiem, solidat nervos, priscumque vigorem
 Restituit: centumque habilem confirmat in annos.
 Hac ubi, continuò, tenuis velut aura, supremas
 Sese agit in sedes: diumque relinquit odorem
 Atque implet totum divina luce cubile.

Hac dum diversa penitus regione geruntur,
 Cristallo in gemina Sanguis servatus ab illo
 Integer, illibatus, & igne rubentior ipso,
 Tempore, quo sacro Divi de Corpore fluxit,
 Mira Fides, sensim visus mollescere ad instar
 Roris purpurei: nimirum læta canebat;
 Parthenope, cruor ille tibi divinus: amicam
 Nam tibi, si liquidus, pacem, & felicia: durus
 Si rigeat, mala portendit, venturaque bella.
 Gaude, optata tibi nunc concinit. En citus alto
 Nuncius ut properet: Zephyrus, nec fallor, & illo est.
 Et festivus adest, oleaque insignis lbera.
 Nosco omen, tibi læta refert, & grandia ad aures,

Parthenope. viden', ut placidis se devehat alis?
 Ut blando niteat vulu? ut mollissima spiret
 Gaudia? roriferis ut perflet leniter auris?
 Latitia, viden', utque oculi, ut latum exiliat cor?
 Audin', ut ereptum fato tibi nunciet alium
 Rectorem Hesperia? ut presenti Numine Divi.
 Illius accepit, cui stat tua cura, salutem?
 Audin', ut ore canat lato, quod & omnis in illo
 Spes Mundo, pax alma, quiesque optata revixit?
 O Superi, vos quanta polo nunc gaudia ab alto,
 Latitiam quantam toti demittitis Orbi!
 Tuque vel in primis, IANVARI Maxime, nostram
 Hanc qui Parthenopen, regemque, & regna tueris:
 Quique manu forti Furias, & Tartara frangis,
 Pestiferamque luem, atque incendia vasta coerces.
 Quas igitur nunc, Dive, tibi promunere tanto,
 Quas meritas toto referemus pectore grates?
 Haud equidem, quamquã cupimus, persolvere dignat
 Possumus: exsuperant nostras tua munera vires:
 Exsuperant animos, & vota. referre negatum
 Si nobis tibi, Dive, pares, has accipe, cuncti
 Quas humiles agimus: vultu & dignare benigno.
 Et quoniam, tu, Dive, potes, ago, grandia cœpta
 Perfice: & optatam Regi, Regnoque, precamur,
 Da prolem augustam, da pacem, & gaudia terris.
 O age, totius tandem spes orige Mundi.
 Interea accepti memores monimenta faveris,
 Hac tibi Parthenia referent donaria Musa:
 Hesperium Pario servatum in marmore Regem,
 Et prolem juxta insculptam. qui parvulus ore,
 Atque oculis magnum referat, gestuque Parentem.
 Que Puerum blandis foveant amplexibus, addam
 Spem latam, Pacem tranquillam, & Gaudia blanda.
 Atque hac in niveo describam carmina saxo:

*insperata salus Hispano reddita Regi,
 Et Proles concessa viro, securaque tantis
 Parta quies populis, & tot spes addita Regnis,
 Et data Pax terris, & Gaudia gentibus, unus
 Hoc tantum perfecit opus IANVARIVS Orbi.*
 Vix recitaveram, cum Vellejus: Beasti me, inquit,
 carmine tam sonoro, tam nitido. calebas tu certe qui-
 dem: nec sanè scio an alias maiore te Phœbus æstro
 agitaverit. Verum enimverò opportunissimè factum,
 ne erga Pientissimum Regem, & cui familia nostras
 universa plurimum debet, in nobis officium desidera-
 retur: inque communi urbis lætitiæ, ac plausu nostras
 tantum fora silerent. quocirca gratias ago, & si possem
 habere etiam vellem, quod in totius Orbis gaudiis, at-
 que acclamationibus, nostræ etiam lætitiæ tam insi-
 gne argumentum protulisti. quæsoque, ut in lucem
 edas: spero enim fore, ut exciperetur animis lubentis-
 simis. Tum ego: Faciam, si in hanc etiam sententiam
 ibit Cardinalis: cujus ego iudicium, atque authorita-
 tem magni facio. Hæc cum dixissem, assurreximus.
 mox illum in cubiculum induco, ut tantisper quiesce-
 ret, ipse ad domestica ministeria me confero.

CAPUT VIII.

*Occasione cujusdam Simia perquam lepida, festiva qua-
 dam historia de Simiis Indiciis, qua se internecino
 odio persequuntur, refertur.*

QUODAM manè egressus rure motandi corporis
 causa Surrentum petebam: aderant mecum M.
 Junius, & Sextus Niger, qui forte sub illos dies me Nea-
 poli tum oblectationis, tum officii gratia convene-
 rant. Et quoniam semper sapientiam, & gravitatem

præstare visi sunt, summo apud me loco, summa estimatione habiti. jam confecto viæ dimidio, quod hinc inde amplexantibus sese frondosis arborum ramis, opacum est, & solaribus radiis veluti interpietum, in ædes cujusdam viri nobilis, mihi que amicissimi perveneram. Hic illum pro foribus offendi, quem, ut primum video, statim saluto, prosperumque diem imperatio. Ille vicissim, & perquam benevolè salvere jubet, & latum mihi diem ominatur. Postea verò me rogat, ne gravarer subsistere tantisper sub porticu ædium suarum: ex qua pulcherrimus ad mare prospectus patebat, atque hæc dicens penulam cœpit. Ego, ut viro benevolenti morem gererem, etsi ulterius ire constitueram, tamen scindi penulam passus non sum. Ingressi igitur atrium sub porticu sedemus. Erat hic Simia, quædam perridicula, quæ simul, atque nos vidit, ut sunt hominum imitatrices, statim nos salutat humano modo: osculum scilicet manu porrigens. nos ne erga bestiam tam urbanam inurbani videremur, illam eodem prorsus modo salutamus. qua illa vicissitudine officiorum mirum quantum gavisa est. nihil sanè honestius grato animo; quandoquidem id manifestissimis signis ipsa etiam bruta approbant. Interea loci, dum hæc mutua officia exhibentur, puer ex horto adest, quas illū ferens ficis tum dulcissimis, tum frigidissimis, quippè quæ matutino rore assatim imbutæ etiam, benè plenum. Tum amicus me rogat, ut hortuli sui ficus gustarem: illas esse delicatissimas, & perquam raras. erant autem Lydiæ mamillanæ, tam grandes, quales nullibi unquā conspexeram: Illi ego grâtiâs ago pro sua in me benevolentia, quam mihi continuo præstabat: cæterum illud stomacho noxium futurum, quippè delicatissimo. neque mihi id moris esse, ut diem frangerem adeò tempestivè. Tum ille Junium, Sexumque rogat, ut

sal-

saltem ipsi, qui juvenes, ac vegetiores erant, ficus aliquot comessent. Cui tum illi: Ne inurbanitatis, inquit, arguamur, unam, vel alteram de libabimus. Interea cum Simia videret me à ficis continere, gestu perquam humano, rogat, ut quas ego nollem, ficus porrigerem sibi: dextraque manu stomachum premens, & validum esse, & vegetum indicabat. mirum oppidò bruti animantis ingenium. Tum ego binas ficus, & mīates, & grandiusculas accipio è quasillo, Simiæque porrigo. Illa verò (mirabilis certè quidem animantis indoles) læva ficus accepit, dextra verò manu totidem mihi oscula porrexit: nempe accepti muneris gratias agens. quam grati animi significationem sæpenumero in homine desideres. Deinde ficus diligentissimè mundat, detracto nimirum cortice duriusculo juxta pedunculum. mox gestu, nos admonet, ut ipsam, quodque factura esset, inspiceremus. cum omnes ad fabulam convertissent sese, atque avidissimè expectarent quodnam ridiculum datura esset. illa postquam multam de se expectationem movit, ficum rectà sursum jacit, simulque hiantem buceam recta item in cælum convertit, quasi rectà collimatura in scopum. Et quidem tam dexterè os admovit, ut relabentem ficum ita ore excepèrit, ut ne transversum quidem unguem aberraverit. quam cū deglutisset, nos plauderemus illius dexteritati, tantæ lætitiæ gestire visa est, ut & mirum esset, & perridiculum, usque adeò vel bruta ipsa datæ diligenter, scitèque fabulæ gloriola capiuntur.

Hic ego, ut amicorum risum, ac festivam illam hilaritatem foverem, (scio quippè me fingere ad omnes horas) ostentatam occasiunculam illicò arripui. Audite, quæso, inquam, de Simiis quibūdam Indicis ridiculam quandam historiolum, quam narrare operæ pretium auribus erit, illam tamen paucis conspèctar: nam
diu-

diutiusculè immorari prædium, de quo mihi videndum est, non sinit. At Amicus: Quæso te per nostram amicitiam, ut illam pluribus, atque otiosus exponas: prædii nihil admodum tibi curæ sit: nam vel apud me prædere poteris: vel si gravaberis, mittam duo fercula non insecitè adornata, nimirum Leucophacum delictissimum, & vitulæ frizum jecusculum. Cui ego: Gratiarum ago, quod tantis me beneficiis complectaris, quibus ego nunquam respondere potero. cæterum apud te manere non possum, etiamsi scindas lacinia: fercula, nam ego rustius, qui respuam. hinc fabulam adior. In illo Indiæ tractu, qui Orientem, & Gangeticum sinum spectat, circa Meliaporem illius oræ principem urbem, campi quidam sunt arenosi, qui ad eos usque montes pertinent, qui quasi Apennini peninsulam illam medii secant. Hoc loco sic Sextus interpellat: Erunt forrassè hi montes Adisathrus, de quo tu hæc habes VIII. Nauticorum;

*Humana in speciem lingua se terra sub Austrum
Porrigit: Adisathrus medium secat arduus illam.
Antiquam velut Hesperiam pater Apenninus
Dividit, Alpe vagus dum currit ab usque nivosa.*
Cui tum ego: Rectè conjectas. & tibi quidem gratias ago, quod meos versiculos, quos intelligo tibi cordi esse, recitaveris: illorum enim in me memoria occiderat. sed pergam porrò. In illiusmodi campis sylvarum quamplurimæ sunt cujusdam arboris, qui arundinis nostratis præ se speciem gerit. *Bambucum* barbati vocant. istæc verò arbor, adeò excrevit, ut altissimos arbores æquet, trunco duro, & latiore. illis longo hinc, illinc ordine viæ prætexuntur, tanta multitudine, ut magnas videre sylvas liceat, solum latè inumbrantes. In hujuscemodi sylvis incredibilis penè Simiarum multitudo inhabitat. sed, quod sanè perquam mirum est, duos

veluti in populos divisæ: quæ lævam tenent, gens una est, altera verò, quæ dexteram occupât. inter illas nulla omninò commercia: imò perpetuum bellum est: seseque internecino odio persequuntur. habent quippè bruta sua regna, lares suos, suas item factiones, quorum causa, & odia alunt, & bella gerunt. Hujusmodi Simigæ oryza conditæ sale patrio quammaximè appetentes: & ut illam nactæ sunt, avidissimæ convolât, quocirca accolæ gentes, quibus illarum cognita, perspectaque sunt ingenia, brevi apparatu, sed magno risu, ac voluprate festivissimam sibi comædiani comparant hoc modo. Compluries scutellas oryza plenas certa per intervalla disponunt in via, juxta verò scutellas plurimos vel fustes, vel baculos tornatiles bipedales, latosque uno digito collocant. deinde certum in locum, ex quo fabulam, dicam verius gladiatorium spectaculum, extra ictum securi cernere possint, derепente recedunt. Simiæ simul ac primùm è sylvarum verticibus, quibus excubant, oryzam conspiciantur, statim in prædam advolant. videres geminos Simiarum exercitus hinc, inde instructos jam jam prælium inituros. Victoriæ verò candidam pultem præmium futuram, illam item & laurum, qua victrix acies donanda sit.

Principio minis sibi mutuò incussis velitantur hoc modo: dentibus frendent, frontem caperant, micant oculis, malas diducunt, linguam exerunt, sese quasi cōviciis præscindentes: manus jactant, digitos incurvant, imbricatisque unguibus laniatus minitantur: ad summam gestus tam varios, tam ridiculos faciunt, ut illiusmodi velitatio festivissimæ instar comædiæ spectato-ribus sit, quæ vel à seriis, atque tetricis quammaximè hominibus risum solutissimum extorqueat. Postea verò quam in hunc modum diu velitatum est, signa conferuntur. etenim confidentiores factæ, irruere inci-
piunt.

piunt cominus pugnaturæ: verùm illicò ab adversariis territæ, tenent sese. resumptis mox animis, instant audacius, seseque veluti adhortantes, urgent: sed statim dubiæ subsistunt, tandem timidæ pedem referunt. Rursum magno impetu, ac clamore, facto veluti classicis signo, audacissimæ quæque in prædam simul, ac periculum irrumpunt (hæc verò fœminæ sunt, & illæ vel maximè, quæ inter mammas simiolos habent, nempe quæ acius fame vexantur: quæ magnum est in pericula incitamentum) occurrunt confestim adversariæ illas, vi facta, propulsuræ, sibique paratam prædam vendicaturæ: Verum enim cum fustes, ac baculos illos ex industria ibi positos in promptu haheant, statim corripiunt utraque manu, atque hisce armis pugnam committunt. Hoc loco Amicus: Istæ profectò scœna totius operis festivissima. Tum ego: Rectè quidē conjectas. quāmaximè perridiculum enim est videre Simias sese mutuo verberantes, ac veluti fustuarium inflingere tanta iras, tanto impetu; ut quam longè strepitus fustium, & malè multatarum clamor exaudiat. tandem ut diù varia fortuna pugnatum est, terga dant victæ, seque in sylvis occulunt. hic autem videre est, non sine oblectatione multa, multoq; risu Simiarum quasdam fracto verberibus capite, quasdam mutilatas, quasdam verò bene exossatas, omnes tamen magnis ejulatibus terga verte-re. victrices verò convolare in prædam, oryzamque perquam avidè devorare. atque hic finis & pugnæ, & comœdiæ est, cui multis cachinnis applauditur. Hæc cum dixissem, assurreximus, rogoq; amicum, Numquid Surrentum, vel domum vellet? Et ille: Nihil admodum, nisi vobis benè sit. Ego verò: Idemque tibi cupimus: teque ut sartum, tectumque serves. nec pluribus interpositis, Surrentum facessivimus.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

coll. erigol 14

Importanti i capitoli
sul Terremoto e sul
Vesuvio (p. III e segg.)

A p. 236 modo di cucinare
i pesci

